Министарство за просторно уређење,
грађевинарство и екологију

ИЗМЈЕНЕ И ДОПУНЕ
ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ДО 2025. ГОДИНЕ

НАЦРТ

Новембар 2013.

Јавна установа Нови Урбанистички завод Републике Српске

ПРЕДМЕТ:	ИЗМЈЕНЕ И ДОПУНЕ ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ДО 2025. ГОДИНЕ
ИНВЕСТИТОР:	ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ТЕРИТОРИЈА:	РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВРСТА ДОКУМЕНТА:	НАЦРТ ИЗМЈЕНА И ДОПУНА ПРОСТОРНОГ ПЛАНА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ДО 2025. ГОДИНЕ
НОСИЛАЦ ПРИПРЕМЕ:	МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ, ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
НОСИЛАЦ ИЗРАДЕ:	ЈУ „НОВИ УРБАНИСТИЧКИ ЗАВОД РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ”
ДИРЕКТОР:	Мр ДРАГИЦА АРНАУТОВИЋ АКСИЋ, дипл. инж. арх.
РУКОВОДИЛАЦ РАДНОГ ТИМА:	Проф. др БОРИСЛАВ СТОЈКОВ (методологија,циљеви, концепција, синтеза)
ПОМОЋНИК РУКОВОДИОЦА РАДНОГ ТИМА:	ВЕСНА СИМИЋ, мастер просторни планер
КООРДИНАТОРИ РАДНОГ ТИМА:	Проф. др ВЕЛИМИР ШЕЋЕРОВ (насељена мјеста, регијски развој) Проф. др ДРАШКО МАРИНКОВИЋ (становништво) Проф. др ДЕЈАН ФИЛИПОВИЋ (природа, животна средина) Др СИНИША ТРКУЉА (социјални развој) СЛАВИЦА МИРКОВИЋ, дипл. економиста (економски развој) АНА НИКОЛОВ, мр прост. планер (туризам и прекогранична сарадња) Проф. др БОГДАН ЛУКИЋ (техничка инфраструктура, комунални системи) Проф. др ВЕЉКО ЂУРИЧКОВИЋ (термоенергетика) Проф. др ГОРАН ТРБИЋ (климатске промјене) Доц. др ДАВОРИН БАЈИЋ

(географски информациони систем)

СЕКРЕТАР ПРОЈЕКТА: АНА НИКОЛОВ, мастер прост. планер

РАДНИ ТИМ:

Проф. др БОРИСЛАВ СТОЈКОВ

Проф. др ДЕЈАН ФИЛИПОВИЋ

Проф. др БОГДАН ЛУКИЋ

Проф. др ВЕЉКО ЂУРИЧКОВИЋ

Проф. др ВЕЛИМИР ШЕЋЕРОВ

Проф. др ДРАШКО МАРИНКОВИЋ

Проф. др ГОРАН ТРБИЋ

Доц. др ДАВОРИН БАЈИЋ

Др СИНИША ТРКУЉА

Мр ДРАГИЦА АРНАУТОВИЋ АКСИЋ, дипл. инж. арх.

Мр ЈАСНА ГУЗИЈАН, дипл. инж. арх.

Мр РАЈКО ВРАЊЕШ, дипл. демограф

АНА НИКОЛОВ, мастер прост. планер

ВЕСНА СИМИЋ, мастер прост. планер

СВЈЕТЛАНА КОЦО, мастер жив. средине

СЛАВИЦА МИРКОВИЋ, дипл. економиста

НАТАША МАНДИЋ, дипл. инж. арх.

ДРАГИЦА ХРНИЋ, дипл. прост. планер

АЛЕКСАНДРА КУТИЋ, мастер шумарства

СЛАЂАНА МАЛЕШ, дипл. инж. пољ.

ЈЕЛЕНА БОЈАНИЋ, дипл. инж. арх.

БРАНКО ТОМИЋ, дипл. инж. саоб.

ЉУБИЦА КЕСИЋ МАРКОВИЋ, дипл. инж. грађ.

МИЛЕ ЋОСИЋ, дипл. инж. саоб.

ЗДРАВКА БЛАГОЈЕВИЋ, дипл. инж. грађ.

МИЛКА МИЈАТОВИЋ, мастер грађевинарства

НАТАЛИЈА ПОПОВИЋ РАКИЋ, дипл. инж. грађ.

ВЕЛИБОР ВАСИЋ, дипл. инж. елек.

СИМО ГАВРИЛОВИЋ, дипл. инж. маш.

АЛЕКСАНДРА СЕГИЋ, дипл. инж. маш.

МИРКО ПАСТИР, дипл. инж. елек.

НЕНАД ЛАКИЋ, дипл. инж. информ. система

КАРТОГРАФСКИ И ГРАФИЧКИ УРЕДНИК: НАТАША БАЈИЋ, арх. грађ. техничар

ТЕХНИЧКА ОБРАДА: НАТАША БАЈИЋ, арх. грађ. техничар

ДРАГАНА БАБИЋ, арх. грађ. техничар

ДАНИЈЕЛА ЂУРЂЕВИЋ, арх. грађ. техничар

СЊЕЖАНА ПАСПАЉ, грађ. техничар

ИВАНА ГРБИЋ, елек. техничар

МАРИНА ПРСТОЈЕВИЋ, арх. техничар

ДОБРИЛА РАДИЋ, грађ. техничар

ЉУБО ВЕЧЕРНОВИЋ, геометар

ВЛАДИСЛАВ ВУЈОВИЋ, геометар

ВЛАДИМИР ЂАПИЋ, геометар

БОЖО РАДУМИЛО, технички сарадник

СПИСАК ОРГАНА И ИНСТИТУЦИЈА

Носилац припреме Плана, Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију, у току израде обезбиједио је сарадњу и усаглашавање ставова са свим надлежним ресорима у Влади Републике Српске, као и свим заинтересованим органима, установама, институцијама, предузећима и организацијама. У наставку дат је преглед свих министарстава и институција који су помогли у формирању документационе основе и изради овог документа:

- Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију,
- Министарство финансија,
- Министарство саобраћаја и веза,
- Министарство индустрије, енергетике и рударства,
- Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде,
- Министарство трговине и туризма,
- Министарство породице, омладине и спорта,
- Министарство здравља и социјалне заштите,
- Министарство управе и локалне самоуправе,
- Министарство просвјете и културе,
- Министарство за економске односе и регионалну сарадњу,
- Министарство вањских послова БиХ,
- Министарство цивилних послова БиХ,
- Министарство одбране БиХ,
- Федерално министарство просторног уређења,
- Министарство градитељства и просторног уређења Републике Хрватске,
- Министарство одрживог развоја и туризма Републике Црне Горе,
- Агенција за просторно планирање Републике Србије,
- Влада Брчко Дистрикта,
- Дирекција за европске интеграције БиХ,
- Привредна комора Републике Српске,
- Комисија за очување националних споменика БиХ,
- Републичка управа за геодетске и имовинско-правне послове Републике Српске,
- Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа,
- Републички завод за статистику,
- Електропривреда Републике Српске, а.д. Требиње,
- Електропренос БиХ,
- Независни оператор система у БиХ,
- Агенција за идентификационе документе, евиденцију и размјену података Бањалука,
- Агенција за мала и средња предузећа Републике Српске,
- Комисија за концесије Републике Српске,
- Комисија за деминирање у БиХ, БиХМАК Бањалука,
- ЈЗУ „Институт за јавно здравство Републике Српске“,
- Фонд здравственог осигурања Републике Српске,
- Фонд за заштиту животне средине и енергетску ефикасност Републике Српске,
- ЈП „Жељезнице Републике Српске”,
- ЈП „Ауто-путеви Републике Српске”,
- ЈП „Путеви Републике Српске”,
- ЈП „Шуме Републике Српске”, а.д. Соколац,

- ЈП Регионална депонија „ЕКО-ДЕП" д.о.о. Бијељина,
- ЈП Регионална депонија „ДЕП-ОТ" д.о.о Бањалука,
- ЈП Радио-телевизија Републике Српске,
- Телеком Републике Српске,
- Туристичка организација Републике Српске,
- ЈУ „Воде Републике Српске", Бијељина,
- ЈУ Национални парк „Козара",
- Економски институт Бањалука,
- Републички хидрометеоролошки завод, Бањалука,
- „ГАС-РЕС" предузеће за гасне пројекте д.о.о. Бањалука,
- Управе јединица локалне самоуправе,
- „Рафинерија нафте Брод", а.д.,
- Компанија „БОКСИТ" а.д. Милићи,
- Рудник и Термоелектрана Угљевик, а.д. Угљевик.
- Ловачки савез Републике Српске.

Уводна напомена

Измјена и допуна Просторног плана Републике Српске 2015. извршена је на основу двије одлуке Народне скупштине Републике Српске. Према првој одлуци требало је урадити само измјену и допуну Плана до 2015. године, док је другом одлуком временски хоризонт помјерен до 2025. године. То практично значи да је посао на припреми овог документа био двојак: измјена и допуна Плана до 2015. и израда новог плана до 2025. Ради тога је приликом израде овог документа коришћен поступак детаљног прегледа постојећег плана и коришћење оног што је из њега актуелно и даље, а потом израда савим нових дијелова који проистичу из:

(1) сасвим нових политичких, економских, социјалних и еколошких околности насталих од доношења Плана 2007., и

(2) убрзаних промјена које је могуће очекивати у периоду до 2025.

Да би овај нови план био оперативнији, уведен је и развојни праг, 2018. година, који обухвата мандат од четири године Владе Републике Српске, која ће бити одговорна за спровођење рјешења из овог плана.

Нови план, под називом Измјене и допуне Просторног плана до 2025. године, урађен је према савременој методологији интегралног сагледавања и рјешавања проблема просторног развоја Републике Српске, објашњеној у уводном тексту Плана. Тиме смо успоставили систем међусобно усклађених рјешења којима се регулише заштита, уређење и просторни развој на територији Републике Српске и њених регијских цјелина, тј. корелацију између економског, социјалног и физичко-еколошког развоја, са стратешким приоритетима који одговарају садашњем институционалном и нормативном оквиру и капацитету Републике Српске. У току израде донијет је нови Закон о планирању и грађењу простора („Службени гласник Републике Српске“, бр. 40/13) и Правилник о садржају, начину израде и доношења докумената просторног уређења („Службени гласник Републике Српске“, бр. 69/13), који су у потпуности поштовани, уз мање интервенције у редослиједу онога што Закон и Правилник прописују. Цио садржај документа је прилагођен практичној употреби у постпланском периоду. Подијељен је на: (1) уводни дио, (2) општу оцјену стања просторног развоја Републике Српске, (3) општа начела, циљеве и концепцију просторног развоја Републике Српске, (4) планска рјешења и политике просторног развоја Републике Српске и (5) имплементацију планских рјешења. Посебно смо настојали да дио са планским рјешењима и политикама буде практично лакше примјењив, те је свако секторско поглавље структурирано тако да садржи: оцјену стања и проблема конкретног сектора, основне и оперативне циљеве, концепцију рјешавања уочених проблема до 2025, стратешке приоритете остваривe до 2018, и показатеље за даље праћење просторног развоја Републике Српске и појединих сектора који у томе учествују. Нарочито оцјењујем значајним дефинисање стратешких

приоритета, који су утврђени на основу контаката са надлежним републичким органима и институцијама, као и непосредним контактима са локалним јединицама локалне самоуправе Републике Српске.

Просторни план овог типа има стратешко–развојни карактер, те служи као основ за даље просторно и урбанистичко планирање, као и за припрему одговарајућих секторских стратегија. Пошто има усмјеравајући а не регулаторни карактер, овај план даје могућности тумачења надлежног министарства и стручне институције која је на њему радила. Текстуална усмјерења су дата императивно тамо гдје постоји потреба обавезности у спровођењу, а графички прилози дају индикативна рјешења која не могу да се тумаче стриктно већ флексибилно, прилагођавајући се реалној ситуацији на терену преко планова и пројеката који ће да се раде у наставку. На основу овог плана радиће се периодични програми за периоде не дуже од пет година, који ће прецизирати реализацију планских рјешења и регистровати евентуалне потребе за промјеном планских рјешења кроз амандманску измјену или допуну Плана. За праћење и контролу извршења планских рјешења служиће показатељи (индикатори) који су у овом документу дефинисани на основу постојеће информационе основе у Републици Српској, и који временом могу да се допуњују или мијењају.

Руководилац тима за израду Плана

Проф. др Борислав Стојков

САДРЖАЈ

УВОД 17
Методолошка објашњења *18*

1. ТЕРИТОРИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ: ОПШТА ОЦЈЕНА СТАЊА 21

А. ТЕРИТОРИЈА И ГЕОСТРАТЕШКИ ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 23
Република Српска и њен просторни развој у оквиру БиХ и ширег европског окружења *23*
Статус и повезивање са окружењем *24*
Геополитички фактори од утицаја на просторни развој Републике Српске *26*
Б. ОПШТА ОЦЈЕНА СТАЊА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И ССПП АНАЛИЗА 29
Геостратешки и институционални статус *29*
Природни ресурси и предио *30*
Животна средина *30*
Становништво *31*
Социјални развој *31*
Просторна димензија економског развоја *32*
Туризам *32*
Техничка инфраструктура *33*
Прекогранична сарадња *35*
SWOT (ССПП) АНАЛИЗА *36*

2. ОПШТА НАЧЕЛА И КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 43

В. НАЧЕЛА И ЦИЉЕВИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 45
Општа начела просторног развоја Републике Српске *45*
Општи циљеви просторног развоја Републике Српске *46*
Г. КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 52
Геостратешка позиција Републике Српске и њен просторни развој *52*
Идентитет као основни фактор просторног развоја Републике Српске *54*
Опште смјернице просторног развоја Републике Српске *57*
Уређење и коришћење простора и ресурса Републике Српске *60*
Д. КОНЦЕПЦИЈА РЕГИЈСКОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 64
Регијски развој и регијски центри *64*
Мрежа насељених мјеста и развојне осовине *72*
Развој урбаних комуналних система *77*
Комунално опремање и уређење села *79*

3. ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА И ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ: ПЛАНСКА РЈЕШЕЊА И ПОЛИТИКЕ. 81

Ђ. ПРИРОДА И ПРЕДИО – ЕКОЛОШКИ КАПАЦИТЕТИ И ДОПРИНОС ЕКОНОМСКОМ И СОЦИЈАЛНОМ РАЗВОЈУ ... 83
Природни системи и ресурси *83*
Пољопривредно земљиште 83
Шуме и шумско земљиште 86
Воде и водно земљиште 89
Минералне сировине 91
Развој и заштита биодиверзитета 93
Подручја карактеристичне флоре и фауне 95
Заштита и очување заштићених природних добара 96

Заштита и уређење предјела ... *105*
Е. ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ... 108
Управљање комуналним и осталим отпадом ... *116*
Природне непогоде, технолошки ризици и одбрана земље ... *120*
Климатске промјене и просторни развој Републике Српске ... *125*
Ж. ПРОСТОРНА ДИМЕНЗИЈА СОЦИЈАЛНОГ РАЗВОЈА И СОЦИЈАЛНА КОХЕЗИЈА РС ... 129
Демографски развој Републике Српске ... *129*
Просторни размјештај и трендови демографског развоја ... 130
Пројекције становништва ... 134
Јавне службе ... *141*
Становање ... *152*
Културна баштина ... *155*
З. ПРОСТОРНА ДИМЕНЗИЈА ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА – ЕКОЛОШКА ОГРАНИЧЕЊА И СОЦИЈАЛНЕ ПОТРЕБЕ ... 160
Просторни развој привреде ... *160*
Посебна подручја – изразито неразвијена подручја ... *178*
Изграђеност, земљишна политика и биланси ... *180*
Пољопривредно земљиште ... 180
Шумско земљиште ... 180
Рудно земљиште ... 181
Водно земљиште ... 181
Грађевинско земљиште ... 182
Земљиште инфраструктурних коридора ... 182
Намјена земљишта и биланси ... 183
Просторни развој туризма ... *184*
И. ТЕХНИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА ... 197
Транспорт и транспортна инфраструктура ... *197*
Друмски транспорт ... 198
Жељезнички саобраћај ... 205
Гранични прелази ... 211
Ваздушни транспорт ... 212
Водни саобраћај ... 214
Мултимодални транспорт ... 217
Телекомуникациона инфраструктура ... 219
Поштански саобраћај ... *225*
Одржива енергетика и енергетска инфраструктура ... *227*
Енергетска инфраструктура ... 235
Преносна електроенергетска мрежа ... 242
Обновљиви извори енергије ... *243*
Енергетска ефикасност ... *248*
Енергетска ефикасност у грађевинарству ... 248
Енергетска ефикасност у индустрији ... 249
Водопривреда и водопривредна инфраструктура ... *250*
Ј. РАЗВОЈ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ – ПРОСТОРНИ АСПЕКТ ... 262
Прекогранична сарадња и перспективе развоја Републике Српске ... *262*

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПЛАНА ... 267

К. ИНФОРМАЦИОНА ПОДРШКА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РС ... 269
Л. ОБАВЕЗЕ И СМЈЕРНИЦЕ ЗА ДАЉУ ПЛАНСКУ РАЗРАДУ ... 270
ЉЉ. СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РС ... 274
Регијски развој и одрживи урбани системи: ... 274
Мрежа насељених мјеста и развојне осовине: ... 274
Посебна подручја – изразито неразвијена подручја: ... 275

Развој урбаних комуналних система: 275
Комунално опремање и уређење села: 275
Природни системи и ресурси 276
Заштита и очување заштићених природних добара: 277
Заштита и уређење предјела: 278
Заштита и унапређење квалитета животне средине: 278
Управљање отпадом: 279
Природне непогоде, технолошки ризици и одбрана: 280
Демографски развој: 280
Привреда: 283
Туризам 283
Друмски транспорт 284
Жељезнички транспорт: 284
Гранични прелази: 285
Ваздушни транспорт: 285
Ријечни транспорт: 286
Мултимодални транспорт: 286
Телекомуникациона инфраструктура 286
Поштански саобраћај: 288
Одржива енергетика и енергетска инфраструктура 288
Електроенергетска инфраструктура 289
Водопривредна инфраструктура 291
М. МОДЕЛ ПОКАЗАТЕЉА ЗА ПРАЋЕЊЕ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 293
Регијски развој и одрживи урбани системи: 293
Мрежа насељених мјеста и развојне осовине: 294
Природни системи и ресурси: 294
Заштита и очување заштићених природних добара: 294
Заштита и уређење предјела: 294
Заштита и унапређење квалитета животне средине: 295
Управљање отпадом: 295
Природне непогоде, технолошки ризици и одбрана земље: 295
Јавне службе: 296
Становање: 296
Културна баштина: 297
Привреда: 297
Туризам: 297
Друмски транспорт: 298
Жељезнички транспорт: 298
Гранични прелази: 298
Ваздушни транспорт: 298
Ријечни транспорт: 298
Мултимодални транспорт: 298
Телекомуникациона инфраструктура: 298
Поштански саобраћај: 299
Електроенергетска инфраструктура: 299
Водопривредна инфраструктура: 299
Прекогранична сарадња: 299

СПИСАК ГРАФИЧКИХ ПРИЛОГА

Нацрт Плана садржи 83 графичка прилога, подијељена у 20 тематских цјелина, и пет синтезних карата планираних рјешења. Саставни дио овог документа је Атлас графичких прилога Плана.

1. Границе, територија, административно-територијална подјела
   - 1.1. Европски коридори и географски положај Републике Српске
   - 1.2. Границе, територија, административно-територијална подјела
2. Концепција регијског развоја Републике Српске
   - 2.1. Регије и систем центара Републике Српске
   - 2.2. Мрежа насељених мјеста и функционално повезивање јединица локалне самоуправе (модел)
   - 2.3. Осовине развоја и приоритетна развојна подручја
3. Рељеф и хидрографија
   - 3.1. Хипсометријска карта
   - 3.2. Хидрографија
4. Климатске карактеристике
   - 4.1. Средња годишња температура ваздуха за период 1961–1990.
   - 4.2. Средња годишња температура ваздуха за период 1981–2010.
   - 4.3. Температурне разлике у °c за период 1981–2010. и 1961–1990.
   - 4.4. Средња годишња количина падавина за период 1961–1990.
   - 4.5. Средња годишња количина падавина за период 1981–2010.
   - 4.6. Разлике падавина у процентима за период 1981–2010. и 1961–1990.
5. Инжењерскогеолошке карактеристике
   - 5.1. Инжењерскогеолошка карта
6. Хидрогеолошке карактеристике
   - 6.1. Хидрогеолошка карта
7. Сеизмичке карактеристике
   - 7.1. Сеизмолошка карта за повратни период од 500 година
8. Природни ресурси
   - 8.1. Педолошка карта
   - 8.2. Пољопривредно земљиште-стање
   - 8.3. Шуме и шумско земљиште
   - 8.4. Воде и водно земљиште
   - 8.5. Водни потенцијали
   - 8.6. Минералне сировине
   - 8.7. Минералне,термоминералне воде и геотермални потенцијали
   - 8.8. Хидрогеолошки рејони подземних вода
   - 8.9. Енергетски потенцијали
9. Заштита и унапређење квалитета животне средине
   - 9.1. Заштићена природна добра
   - 9.2. Санитарне регијске депоније
   - 9.3. Третман индустријског отпада-план
   - 9.4. Третман медицинског отпада-план
   - 9.5. Извори загађења животне средине
   - 9.6. Ризици од природних непогода
   - 9.7. Заштита од вода
   - 9.8. Категоризација животне средине

10. Демографски развој републике српске
- 10.1. Размјештај становништва по општинама Републике Српске 2012. год.
- 10.2. Густина насељености у општинама Републике Српске 2000. год.
- 10.3. Густина насељености у општинама Републике Српске 2012. год.
- 10.4. Број живорођених у општинама Републике Српске 2000. год.
- 10.5. Број живорођених у општинама Републике Српске 2012. год.
- 10.6. Процентуална разлика броја живорођених у општинама Републике Српске у периоду 2000–2012. год.
- 10.7. Број умрлих у општинама Републике Српске 2000. год.
- 10.8. Број умрлих у општинама Републике Српске 2012. год.
- 10.9. Процентуална разлика броја умрлих у општинама Републике Српске у периоду 2000–2012. год.
- 10.10. Природни прираштај у општинама Републике Српске 2000. год.
- 10.11. Природни прираштај у општинама Републике Српске 2012. год.
- 10.12. Салдо унутрашњих миграција у општинама Републике Рпрске 2012. год.

11. Јавне службе и остале друштвене дјелатности
- 11.1. Предшколско образовање
- 11.2. Основно образовање
- 11.3. Средњошколско образовање
- 11.4. Наука, истраживање и високо образовање
- 11.5. Спорт и култура
- 11.6. Здравство
- 11.7. Социјална заштита

12. Становање
- 12.1. Елементи социјалног становања

13. Културно – историјска добра
- 13.1. Заштићена културна добра
- 13.2. Културна добра предложена за заштиту
- 13.3. Карта археолошких локалитета

14. Просторна димензија економског развоја
- 14.1. Ниво развијености општина Републике Српске
- 14.2. Развијеност примарног сектора
- 14.3. Развијеност производних дјелатности
- 14.4. Развијеност услужних дјелатности
- 14.5. Просторни размјештај пољопривредне производње
- 14.6. Економске зоне према доминантној дјелатности

15. Просторни развој туризма
- 15.1. Туризам и угоститељство
- 15.2. Потенцијали за развој туризма
- 15.3. Туристичке манифестације
- 15.4. Просторни развој туризма

16. Транспорт и транспортна инфраструктура
- 16.1. Друмски транспорт
- 16.2. Жељезнички саобраћај
- 16.3. Мрежа транспортних терминала и ваздушних лука
- 16.4. Ријечни саобраћај

17. Производња и транспорт енергије и енергетска инфраструктура
- 17.1. Транспорт енергије и енергетска инфраструктура
- 17.2. Преносна електроенергетска мрежа и објекти

18. Телекомуникације и телекомуникациона инфраструктура
- 18.1. Поштански саобраћај

18.2. Телефонски и радио саобраћај
18.3. Радио и телевизија
19. Водопривредна инфраструктура
19.1. Снабдијевање водом и одводња употријебљених вода
19.2. Енергетска инфраструктура на водама
20. Прекогранична сарадња и перспективе развоја Републике Српске
20.1. Потенцијали за прекограничну сарадњу Републике Српске
20.2. Зоне и правци прекограничне сарадње Републике Српске
21. Синтезне карте
21.1. Стратешки приоритети просторног развоја Републике Српске 2014-2018. године
21.2. Даља разрада плана
21.3. Просторно-развојне перспективе и регијски развој Републике Српске
21.4. Техничка инфраструктура
21.4.1. Енергетска, електро мрежа и објекти и водопривредна мрежа и објекти
21.4.2. Транспортна инфраструктура и телекомуникације
21.5. Коришћење земљишта и функционална идентификација Републике Српске

СПИСАК ТАБЕЛА

Табела број 1. Регије и систем центара Републике Српске
Табела број 2. Пољопривредне зоне и површине
Табела број 3. Попис заштићених подручја, октобар 2013. године
Табела број 4. Попис подручја и објеката за које је израда стручних основа у току или је покренут поступак за проглашење заштите
Табела број 5. Попис подручја планираних за успостављање заштите у планском периоду по IUCN класификацији
Табела број 6. Просјечне вриједности полутаната у ваздуху за 2012. годину
Табела број 7. Резултати анализе параметара у РС у периоду 2008-2011. године, у складу с Оквирном директивом Европске уније о водама
Табела број 8. Количина отпадних вода (хиљ.м³)у РС за период 2008-2011. године
Табела број 9. Величина мински сумњиве површине
Табела број 10. Количине отпада забиљежене током организованог прикупљања и процјењене количине комуналног отпада у Рс по општинама у 2011. години
Табела број 11. Претпостављени износ стопа укупног фертилитета
Табела број 12. Удио у укупним рађањима
Табела број 13. Очекивано трајање живота
Табела број 14. Пројекција укупног становништва и карактеристичних функционалних контигената РС за 2018/2025. годину
Табела број 15. Препоруке опремања објектима јавних служби
Табела број 16. Привредна структура РС по подручјима у 2011. години
Табела број 17. Економски показатељи по подручјима у 2011. години
Табела број 18. Водеће пољопривредне гране
Табела број 19. Производна страна шумарства
Табела број 20. Преглед зона према захтјевима општина и њиховим стратешким развојним приоритетима
Табела број 21. Коришћење земљишта по регијама у процентима – CCORINE 2006
Табела број 22. Туристичке зоне и простори Републике Српске
Табела број 23. Приказ укупне дужине путева у РС и ФБиХ
Табела број 24. Расподјела жељезничке мреже БиХ на жељезницама Републике Српске и жељезнице Федерације БиХ
Табела број 25. Класификација пловног пута Саве кроз БиХ

Табела број 26. Планирани број јединица поштанске мреже
Табела број 27. Енергетски биланси републике Српске за три сценарија, PJ/год.
Табела број 28. Структура облика енергије у укупној потрошњи у републици Српској за три сценарија, PJ
Табела број 29. Удио облика енергије у укупнпј потрошњи у Републици Српској за три сценарија
Табела број 30. Поријекло енергије у укупној потрошњи у Републици Српској за три сценарија, PJ
Табела број 31. Удјели у укупној потрошњи енергије у Републици Српској за три сценарија, %
Табела број 32. Хидроелектране Републике Српске
Табела број 33. Мале хидроелектране Републике Српске
Табела број 34. Преглед планских докуменат који су усвојени и у фази израде
Табела број 35. Преглед планских докумената за припрему до 2018. Године
Табела број 36. Списак непокретних културних добара у Републици Српској са националне листе споменика БиХ и добара која имају валоризациону основу у складу са Законом о културним добрима Републике Српске
Табела број 37. Хидроенергетски потенцијали на шест великих сливних цјелина на територији Републике Српске
Табела број 38. Планиране веће хидроелектране и системи на ријекама Републике Српске

СПИСАК СЛИКА

Слика 1. Цртеж модела интегралног развоја
Слика 2. Систем циљева, концепције и планских рјешења
Слика 3. Промјене годишњих температура ваздуха (поређење периода 1981-2010. у односу на (1961- 1990)
Слика 4. Промјене годишњих количина падавина (поређење периода 1981-2010. у односу на (1961-1990)
Слика 5. Карта паневропских коридора
Слика 6. Приказ укупне дузине путева у Републици Српској и Федерацији БиХ
Слика 7. Просјецно дневно саобраћајно оптерећење на магистралним путевима Републике Српске у 2011. години
Слика 8. Линијски дијаграм укупних путовања у 2000. години
Слика 9. Могућа мјеста прикључења гасоводног система Републике Српске на гасоводне системе земаља у окружењу
Слика 10. Постојећи гасовод у земљи и окружењу

СПИСАК ГРАФИКОНА

Графикон 1. Пројектовани број становника према различитим претпоставкама кретања фертилитета
Графикон 2. Процјена за 2012. и пројекција полно-старосне структуре становништва Републике Српске за 2018. и 2025. годину (константна варијанта)
Графикон 3. Структура задовољења финалне потрошње топлоте из система даљинског гријања у Републици Српској

УВОД

Одлуком Народне скупштине Републике Српске (бр. 01-1075/11, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 71/11) покренута је измјена и допуна Просторног плана Републике Српске до 2015. године. Накнадном одлуком о измјени одлуке (бр. 01-1095/12, „Службени гласник Републике Српске“, бр. 72/12), плански хоризонт је помјерен са 2015. на 2025. годину. Измјене и допуне Просторног плана Републике Српске до 2025. године правно су засноване на новом Закону о уређењу простора и грађења („Службени гласник Републике Српске“, бр. 40/13), а рађене су у складу са важећим Правилником („Службени гласник Републике Српске“, бр. 69/13). У исто вријеме правни основ чине и сви други закони Републике Српске који се дотичу питања од значаја за просторни развој Републике.

Иницијативе за измјене и допуне Просторног плана 2015, који је усвојен на 14. сједници Народне скупштине Републике Српске 12.9.2007. (Одлука објављена у „Службеном гласнику Републике Српске“, бр. 86/07), покренули су ресори Владе Републике Српске:

- *Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију*
- *Министарство за индустрију, енергетику и рударство.*

Праћењем спровођења Плана, секторских стратегија и разматрањем иницијативе МХ „ЕРС" МП а.д. Требиње, које се обратило са захтјевом за покретање активности за измјене Плана, утврђена је потреба измјене планских рјешења за одређене планске цјелине, као и потреба утврђивања услова за реализацију додатних садржаја који нису дефинисани Планом, а представљају опште добро, јавни интерес и подстицај економском развоју Републике Српске.

С тим у вези Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију предложило је Влади РС доношење закључка о прихватању иницијативе Министарства индустрије, енергетике и рударства за измјену Плана.

Такође, иницијативу су покренули и органи и организације већине општина и градова Републике Српске, бројним сугестијама, приједлозима и коментарима. Почетне расправе са представницима општина и градова Републике Српске, као и са заинтересованим институцијама, на тему приједлога измјена и допуна одржане су током јуна 2013. у Бањалуци, Бијељини, Добоју, Источном Сарајеву, Приједору и Требињу, то јест градовима РС и гравитирајућим општинама. На тај начин покренут је модел тзв. активне партиципације актера просторног развоја од самог почетка израде Плана, којим се обезбјеђује већа заинтересованост, едукација, као и препознавање тежњи и идеја просторног развоја код актера појединих регија Републике Српске.

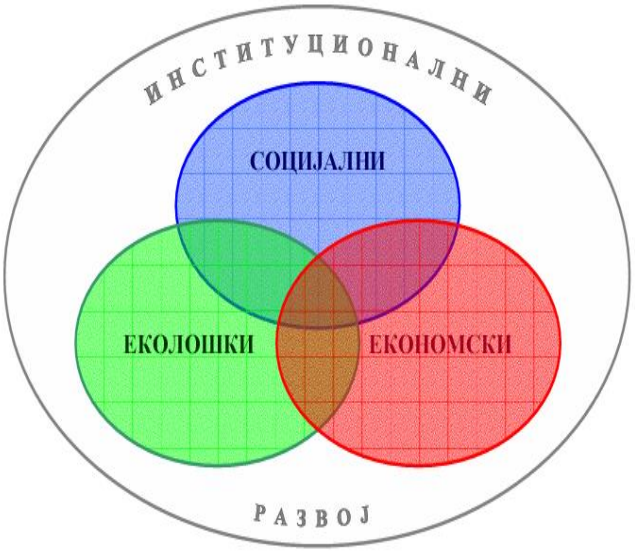
Анализа и оцјена стања, обављена у почетној фази израде Плана, указује на проблеме у реализацији Просторног плана Републике Српске до 2015. године. На исте упућују и разговори стручног тима обављени у истој фази са организацијама и институцијама које се баве развојним питањима. Међутим, поред уочених проблема, важно је нагласити и бројне промјене у друштвено-економском окружењу Републике Српске, нове теме које се јављају у области заштите животне средине, као и нове теме које проистичу из европског окружења а тичу се и Републике Српске (климатске промјене, уређење предјела, социјална искљученост и сиромаштво, нова привредна оријентација, технолошко унапређење инфраструктуре, геостратешка питања и сл.). У том смислу евидентиране су и одређене политике и смјернице просторног развоја, формулисане у документима Европске уније, а које могу бити од значаја и користи за просторни развој Републике Српске.

Методолошка објашњења

*Просторни план за територију Републике Српске је дефинисан према свом карактеру као **стратешко-развојни документ**. Утолико се овај план не може тумачити и примјењивати као документ урбанистичког карактера, већ као документ који даје основне смјернице и упутства за каснију израду просторних планова посебне намјене и јединица локалне самоуправе, и даље, за израду урбанистичких планова. Овај план дефинише опште стратешке циљеве дугорочног просторног развоја, уређења и заштите Републике Српске и њених еколошких, социјалних и економских подсистема (до 2025), оперативне циљеве који упућују актере развоја ка средњорочном нивоу (до 2018), а који је могуће сагледати са више поузданости, концепцију просторног развоја Републике Српске и њених регија, као и основна планска рјешења и политике упућене ка општим (до 2025) и оперативним (до 2018) циљевима просторног развоја.*

*Овај план, дакле, даје опште смјернице и нуди конкретна рјешења у оној мјери уколико је сагледана реална могућност остварљивости преко републичких ресора, органа и организација, а у сарадњи са локалним нивоом. Методологија код тога полази од нужне **интегрисаности три кључна елемента просторног развоја**: (а) природа и животна средина, (б) становништво и социјална питања, (в) привреда и технички системи (инфраструктура од републичког значаја). Ова три елемента и њихов међусобни утицај били су у основи припреме овог плана, где су сагледани међусобни утицаји, укрштања и евентуални конфликти који су у неким случајевима захтијевали компромисна рјешења. **Реалност планских рјешења** треба да буде обезбијеђена институционалним оквиром који управља системом интегралног развоја на нивоу Републике и јединица локалне самоуправе, тј. који је одговоран за реализацију планских рјешења, превасходно оних која су дефинисана за период 2014 – 2018., а која су упућена ка општим циљевима просторног развоја. Ради тога, овим планом ће бити успостављен и почетни **модел показатеља** за*

праћење и контролу просторног развоја Републике Српске, који ће се даље развијати према реалним капацитетима статистичког и других информационих система.



Сл. 1. Цртеж модела интегралног развоја

Методологија израде овог плана заснована је на принципу тзв. ***сусретног планирања.*** *Овај принцип значи истовремено сагледавање и дефинисање циљева и планских рјешења на нивоу републичких органа и институција („одозго надоље“), и потреба и тежњи јединица локалне самоуправе и њихових институција (''одоздо на горе''), као и цивилног сектора. Тиме је успостављен мост ка вертикалној координацији кључних актера и њихово активно учешће од почетка и током израде Плана, чиме би требало да је успостављен реалан оквир за дефинисање планских рјешења.*

У току израде Плана успостављен је и низ веза са сусједима Републике Српске (Федерација БиХ, Република Србија, Република Хрватска, Република Црна Гора) ради неопходности хоризонталне координације са њиховим државним просторним плановима.

Овај план организован је тако да за сваку планску тему јасно прикаже кратку анализу и оцјену стања[1], оперативне циљеве, концепцију дугорочног рјешења (до 2025), планска рјешења и политике до 2025, стратешке приоритете и средњорочна рјешења до 2018, мјере и инструменте за имплементацију стратешких приоритета и основне показатеље за праћење и контролу реализације стратешких приоритета. Подразумијева се да су планске теме међусобно укрштене и усаглашене у поступку методе интегративног планирања.

План је рађен у вријеме динамичних промјена у Републици Српској и њеном европском окружењу. Динамика је условљена економско-финансијском кризом, промјеном законодавства, појавом нових проблема и тема на глобалном и локалном нивоу, динамиком односа ентитета у оквиру Босне и Херцеговине. То у великој мјери утиче на сагледавање будућности просторног развоја Републике Српске. Утолико је поузданост

[1] Проширена верзија анализе и оцјене стања налази се у документацији овог плана.

планских рјешења, нарочито дугорочних, отежана, ради чега ће програмирање и редовно праћење реализације овог плана указивати на евентуалну нужност његове измјене и допуне, након прве фазе имплементације (2014–2018).

Упућујући карактер овог плана ће, највјероватније, захтјевати одређена тумачења носиоца израде или обрађивача Плана. Графички прилози су дати индикативно тако да ће одређена планска рјешења, посебно код линијских система, захтјевати прецизирање преко просторних планова посебне намјене или других просторних планова. Поједини бројеви, који у тексту обиљежавају количину, величину, снагу и сл, дати су уз могућност измјене према конкретној ситуацији, а уз неопходно тумачење и сагласност надлежног ресора Владе Републике Српске. У случају констатовања грешке или увођења нужне интервенције у ванредној ситуацији, уз неопходну стручну аргументацију могуће је извршити амандманску измјену или допуну Плана преко надлежног министарства, уз стручно тумачење обрађивача овог плана, као и уз претходно обавјештавање јединица локалне самоуправе на чијој територији се интервенише.

1. ТЕРИТОРИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ: ОПШТА ОЦЈЕНА СТАЊА

А. ТЕРИТОРИЈА И ГЕОСТРАТЕШКИ ПОЛОЖАЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Република Српска и њен просторни развој у оквиру БиХ и ширег европског окружења

Површина територије Републике Српске је 24.666 км[2]. На овој територији, према непотпуним подацима, живи 1.433.038 становника[2]. На истој територији, према резултатима пописа 1991, живјело је 1.623.842 становника, односно 11,75% више него 2013. Поредећи данашње стање популације два ентитета Босне и Херцеговине, Републике Српске и Федерације БиХ, а на основу непотпуних података[3], може да се констатује да становништво РС чини 38% становника БиХ.

Површина територије Републике Српске представља 48,5% територије БиХ. Дужина укупне границе територије РС је око 2.102 км, без Дистрикта Брчко, а са Дистриктом око 2.160 км (дужина из цртежа AutoCAD-a). Република Српска заузима сјеверне, источне и већи дио јужних дијелова БиХ. Источни и јужни дио пружа се од ријеке Саве на сјеверу до планине Орјен на југу, у дужини (у правој линији) од 265 км, и на правцу Соколац–Рудо има максималну ширину 80 км. Западни дио Републике Српске пружа се у правцу исток–запад од Дрине до Уне, у дужини од 230 км, и на правцу Виторог–Сава има максималну ширину од 115 км. У цјелини посматрано, Република Српска има дужину од око 480 км и просјечну ширину од 52 км (у правој линији).

Сјеверну границу Републике Српске чине ријеке Уна и Сава, а источну ријека Дрина од ушћа до насељеног мјеста Земљице у подножју Звијезде, одакле се ка југу протеже обронцима и висовима Звијезде, Златибора и Јаворја, према Србији и даље, Ковача, Велике Љубишње, Обзира, Маглића, Волујака, Лебршника, Капића, Сомине, Опутних Рудина и Орјена према Црној Гори.

Према Федерацији БиХ граница се пружа од Оријена и Зубаца, преко доњег дијела Поповог поља, Хумина, Хргуда, Вележа, Црвња и Трескавице до Трнова, а затим обилази Горажде са југа, истока и сјевера и преко Јахорине и западно од Војковића наставља се на Требевић, обронке и висове Озрена, Слеменске планине, Јаворника и Мајевице до Челића и Брке јужно од Брчког. Одавде се граница наставља даље на запад, између Градачца и Модриче, преко Требовца до Спрече и јужних обронака Озрена, до ријеке Босне, па јужно до Добоја између Тешња и Теслића, и обронака и висова Влашића и Ранче избија на Врбас, па преко Голе планине и Равне горе, Виторога и Клековаче до Дринића и Бравског поља, па јужно и источно од Кључа и Сане до Оштре Луке и Мајдан планине, и даље до Уне и Блатне, гдје су крајњи западни дијелови Републике Српске.

Најсјевернија тачка Републике Српске је 45°16´34″СГШИ, налази се на ријеци Сави наспрам Јасеновца у Републици Хрватској, а најјужнија 42°33´19″СГШИ на јужним падинама Орјена. Најзападнија тачка је

[2] Ови подаци регистровани су према процјенама Републичког завода за статистику у недостатку званичних података из пописа становника. Према анализама које су вршене за потребе овог плана, број становника се разликује од званичног (видјети поглавље о демографији).

[3] Подаци за Федерацију БиХ коришћени су из Просторног плана Федерације БиХ (приједлог).

16°11´06″ИГД, налази се на ријеци Уни на око 5 км узводно од Блатне, а најисточнија 19°37´44″ИГД, налази се на Дрини западно од Рогачице у Србији.

Статус и повезивање са окружењем

У периоду између 2007. (година усвајања Просторног плана Републике Српске до 2015. године) и 2013. (година израде овог плана), Република Српска је учврстила свој статус једног од два ентитета, као и економску и институционалну цјеловитост у оквиру Босне и Херцеговине, дефинисала специјалне везе са Републиком Србијом и ојачала свој политичко-економски идентитет у ширим европским оквирима, остварујући сарадњу са сусједним регионима и државама. Политичка нестабилност на подручју западног Балкана, као и недовољна хармонизација односа у оквиру Босне и Херцеговине као функционално (не)дјелотворне цјелине, уз појачане притиске међународне заједнице на функционисање Републике Српске, отежавају и њен просторни развој. И поред тога, у процесу усклађивања законодавства са савременом легислативном праксом Европске Уније (тзв. acquis communitaire), посебно у области планирања и грађења, дошло је до усавршавања прописа, тј. јачања институционалног оквира за унапређења контроле и усмјеравања коришћења земљишта, консолидације активности и комуникација, као и активније и одрживе употребе ресурса за развој. Томе доприноси и успостављање сарадње органа Републике Српске и Федерације БиХ у области просторног планирања. Јачање свијести грађана и едукација око питања заштите и унапређења околине, организованог коришћења земљишта и грађења, значаја природне и културне баштине и јавног интереса, представља значајну обавезу власти на локалном нивоу, уз адекватну подршку републичке управе.

Наставак започетих реформи, уз јачање сарадње са регионима у окружењу, и даље унапређење институционалног оквира, са нагласком на начелу владавине права, представља кључни задатак у перспективи Републике Српске. Република Српска, један од два ентитета Босне и Херцеговине, има веома специфичан положај између Републике Хрватске, Републике Србије, Републике Црне Горе и Федерације БиХ, и одвојена је од њих административним границама и великим ријекама: Савом од Републике Хрватске, а Дрином од Републике Србије и дјелимично од Црне Горе. Ове ријеке чине истовремено границу, али и мост функционалне интеграције Републике Српске са окружењем, регулисане легислативом БиХ. Дистрикт Брчко прекида територијални континуитет Републике Српске, што се надокнађује кооперацијом и координацијом у планирању и функционисању. У посебном положају су три општине на граници са Хрватском, Оџак, Домаљевац–Шамац и Орашје, које чине један од 10 кантона Федерације БиХ који се граничи са Републиком Српском на сјеверу.

Непосредно окружење пригранични јединица локалне самоуправе Републике Српске чине општине и градови сусједних држава, од којих неки активно сарађују преко границе. У пограничном појасу према Хрватској, Србији и Црној Гори, налази се 19 јединица локалне самоуправе, од укупно 63 у Републици Српској. На основу података о броју становника, може се рећи да је пригранични појас дуж Уне и Саве густо или релативно густо насељен, што је добро са геостратешког становишта. Ова констатација важи и за пригранични појас дуж границе према Србији и Црној Гори, што је добро с обзиром на квалитетне међудржавне односе. Сарадња је успостављена углавном преко пројеката прекограничне сарадње и појединачних уговора између општина. Пројекти сарадње општина у пограничном појасу углавном се односе на пружање подршке и стварање заједничког друштвено-економског окружења, са нагласком на туризам и унапређење животне средине, промовисање и управљање природним ресурсима, друштвене кохезије и културне размјене кроз активности које

повезују институције и људе и побољшање доступности свих услуга у јединицама локалне самоуправе у овом појасу, а самим тим, и унапређење сарадње стручне јавности и цивилног сектора.

Општине и градови који имају неке облике успостављене сарадње су прије свега оне у посавском и дринском појасу, а затим на југу гдје Требиње остварује активну сарадњу са Херцег Новим у Црној Гори и Дубровником у Хрватској. Дуж унутрашње границе са Федерацијом БиХ општине и градови остварују одређене облике сарадње са општинама и градовима Федерације, а посебно подијељени градови Дрвар, Мостар и Сарајево. Неке од тих општина (Трново, Ново Горажде, Осмаци, Петрово, Језеро, Купрес, Оштра Лука, Крупа на Уни) имају проблем конституисања административног центра, тј. дјеловања локалне самоуправе, усљед мале величине и слабог демографског и фискалног капацитета (мали изворни приходи).

Инфраструктура је основни елемент кооперације и координације, гдје још увијек има мјеста и разлога за унапређење сарадње, док неке гране привреде, као што су трговина, енергетика, водопривреда, транспортна привреда и дјелимично туризам, по природи ствари захтијевају виши степен кооперације. Посебан значај за просторну интеграцију Републике Српске и њених градова има планирани паневропски Коридор V односно његов крак Vc, који треба да повеже Будимпешту и Осијек, преко Вукосавља и Добоја, са луком Плоче на Јадрану. Аутопутски правац Нови Град – Бањалука – Бијељина, са краком Бањалука – Градишка, има изузетан значај у смислу односа са Коридором X, а на југу веза Требиња са Јадранско–јонском магистралом, која може екстерно да повећа степен приступачности овог града Републике Српске. На другој страни, јасно се уочава недостатак модерне, брзе саобраћајнице која би повезала општине и градове од Бијељине до Требиња и тако остварила осовински коридор дуж Републике Српске.

Поред транспортне инфраструктуре, Република Српска има наглашен положај у енергетској мрежи овог дијела Европе, још увијек недовољно артикулисан и развијен. Уз релативно богатство истражених природних необновљивих ресурса, као што су минералне сировине гвожђе, боксит, угаљ и нафта, Република Српска има изузетан потенцијал за активирање обновљивих извора енергије као што су вода (у средишњем дијелу РС), геотермални извори (на сјевероистоку), биомаса (у шумском ареалу), Сунце (на југу) и вјетар (на југу и сјеверу). Интензивнија изградња енергетских подсистема, према јединственој стратегији развоја енергетике, треба да допринесе бржем и рационалнијем развоју привреде и бољем позиционирању Републике Српске у европском окружењу. Истовремено, природни ресурси (воде, шуме, пољопривредно земљиште, минералне сировине) представљају драгоцјене и веома осјетљиве елементе природног, тј. еколошког система и његовог диверзитета, са посебном улогом код уређења предјела и очувања квалитетне животне средине и, изнад свега, код економског развоја Републике Српске. Утолико њихово коришћење за потребе енергије, посебно код бројних мањих или већих рјечних токова, представља највеће искушење будућег развоја Републике Српске, те захтијева пажљиво одмјеравање и договор заинтересованих актера. Код већине природних ресурса (воде, шуме, земљиште) неопходно је имати у виду њихову **мултифункционалност,** која упућује на пажљиво билансирање и балансирање код дефинисања стратегија њиховог **интегралног** коришћења.

Геополитички фактори од утицаја на просторни развој Републике Српске

У просторном развоју Републике Српске **геополитички фактори** се изражавају на два нивоа: као **спољни**, тј. као интереси геополитичких сила, на које се сразмјерно мало може утицати, и као **унутрашњи**, на које се, у складу са интересима политике, тј. народа и територије Републике Српске, може утицати много више, јер је ријеч о организацији административне територије унутар сопствених граница.

Када је ријеч о **спољним** геополитичким факторима, треба истаћи сљедеће:

- У протеклих више од двије хиљаде година Балкан је био својеврстан геополитички лимес, простор на коме се додирују и преплићу велики национални, религиозни, идеолошки, политички и државни системи. На основу регистрованих процеса у 20. вијеку и константних промјена граница у дијелу централне и источне Европе, па и Балкана, може се сматрати да је и садашњи распоред административних територија и њихових граница далекосежно гледајући, привремен.
- На простору Балкана стално дјелују носиоци политичке моћи – велике силе појединачно, али и међународне организације и савези – политички, економски и војни, чији се интереси изражавају на разне начине: вођењем разних политика и изражавањем интереса у области економије, територијалног развоја, развоја инфраструктурних система и другачије. Са позиције Републике Српске релативно мало се може утицати на понашање носилаца геополитичких интереса на простору Балкана, али је сасвим сигурно да се многи интереси глобалних сила могу искористити за свеукупни, па и просторни развој Републике Српске.
- Да би се интереси глобалних сила искористили за потребе развоја простора Републике Српске, потребно је да се прецизно идентификују ти интереси и да се Република Српска тим интересима прилагоди ради сопственог развоја, уз неопходност очувања економских ресурса, као и националног и културног идентитета, одговарајућим инструментима републичке власти. Значајан примјер те врсте јесте интерес Русије да гас из области Црног мора транспортује на Запад преко Балкана. Интерес Републике Српске је у томе да се транзит гаса врши преко њене територије, о чему је већ постигнут споразум са Русијом око изградње крака гасовода „Јужни ток''. Други примјер је будућа изградња крака Vc (Осијек–Вукосавље–Добој–Плоче), паневропског коридора V, који повезује Трст, Беч, Будимпешту и Лвив, и који ће допринијети јачању приступачности и сјеверних и јужних (преко Јадранско-јонске магистрале) дијелова Републике Српске.
- Да би се идентификовали и пратили глобални интереси великих сила, Република Српска активном политиком покушава те интересе искористити за сопствени развој у разним доменима, па и у домену просторног развоја, уз очекивано унапређење управљања на републичком и локалном нивоу.

Када је ријеч о **унутрашњим** геополитичким факторима, треба нагласити сљедеће:

- Главни проблем Републике Српске је у веома специфичном, лонгитудиналном облику њене територије, пресјеченом дистриктом Брчко на сјевероисточном дијелу, и разликама које постоје између источног, јужног и сјеверног дијела територије Републике Српске.
- Проблем чине унутрашње миграције, иако успорене након 2007, које су недовољном контролом довеле до пражњења одређених дијелова територије Републике Српске, тј. до

снажне концентрације око највећег града Бањалуке и, у мањој мјери, око већих градова, као што су Бијељина или Источно Сарајево.

- Озбиљан проблем чини недовољна функционалност државе БиХ, успорен начин одлучивања, односно доношења закона и државних политика, као и недовољна координација између Републике Српске и Федерације БиХ. У погледу тематике просторног развоја успостављен је одређени степен кооперације, али конкретна планска рјешења и стратегије захтијевају нове облике и интензивнију сарадњу ради боље координације и синхронизације. Ово се посебно односи на гранични појас између два ентитета и јединица локалне самоуправе које се налазе у њему.
- Физички облик Републике Српске подразумијева економско јачање регијских центара оспособљених за функционално организовање и повезивање јединица локалне самоуправе (нпр. регијски водоводи, регијске депоније, регијски еко-системи, регијски туризам и сл.), као и за веће пројекте економског и социјалног развоја. У том смислу у градовима Републике Српске (Приједор, Бањалука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево, Требиње) не постоји одговарајућа подршка јачању њихових регијских функција и повезивања у веће економске рејоне. У истом смислу недовољно је истакнута и подржана стратешка позиција већих или значајнијих урбаних центара (Зворник, Фоча, Мркоњић Град, Градишка, и других могућих[4], као што су Вишеград или двојни урбани центар Шамац - Брод). Три градска насеља као што су Источни Дрвар, Источни Мостар и Источно Сарајево, као дијелови физичке агломерације бивших већих урбаних цјелина, захтијевају посебну пажњу и специфичан приступ у рјешавању њихове административне и функционалне улоге данас и у будућности. Исто се односи и на друге подијељене општине.
- Приватизација и управљање природним ресурсима захтијевају темељно преиспитивање у смислу заштите, уређења и коришћења неких ресурса (шуме или воде) и досадашње централизације управљања, у складу са јаким принципима еколошке одрживости и јавног интереса. Неопходно је и преиспитивање управљања другим ресурсима од значаја за енергетику (угаљ, нафта, гас) или за привредни развој (пољопривредно земљиште), односно добробити за Републику и јединице локалне самоуправе на чијој територији се налазе ресурси, у односу на добробит приватног капитала. Слаба ефективност и одрживост коришћења пољопривредног земљишта, пад пољопривреде код учешћа у укупној привреди са 11,5% у 2008. на 10,2 % у 2011, уз велико учешће запослених у пољопривреди (31,7%), махом на малим парцелама, и смањење пољопривредног земљишта са 0,7 на 0,58 хектара обрадивог земљишта по становнику, представља индикацију за будући просторни развој Републике. Учешће шумарства од 14% у укупном привредном билансу, уз истовремену чињеницу да шуме покривају преко 42% територије Републике Српске, као и чињеница да је однос сјече и прираштаја негативан, представља другу индикацију, која упућује на могућност ефикаснијег развоја неразвијених дијелова Републике гдје су шуме доминантан ресурс.
- Функционалном повезивању сјевера и југа Републике Српске недостаје одговарајућа „комуникациона кичма" која у данашњим економским условима није остварљива, али ће у будућности бити неопходна, како би се ефикасно повезали градови Републике Српске и повећала њихова приступачност и конкурентност. Ова „кичма'' представља тежи проблем за рјешавање јер је суочена са морфолошким ограничењима, посебно на територији Средњег и Горњег Подрињa, чиме је Источна Херцеговина одсјечена и упућена на друге правце који јој омогућавају већу приступачност (преко територије Федерације БиХ, Црне Горе или Хрватске).

[4] Објашњено у поглављу о регијском развоју и мрежи насеља.

- Политика равномјерније насељености и што равномјернијег економског и социјалног развоја Републике Српске нема развијену политику регијског развоја, нити темељно преиспитивање статуса, величине и изворних надлежности јединица локалне самоуправе, као и њиховог интересног повезивања у функционалне мреже (хоризонтална координација). Управо ово интересно (функционално, економско) повезивање јединица локалне самоуправе, међусобно или око већих урбаних центара, а преко већих пројеката, представља нужност будућег просторног развоја Републике Српске.
- Територијална кохезија Републике Српске захтијева активније и непосредније везе између административног центра и јединица локалне самоуправе (вертикална координација), јер је републичка администрација сувише концентрисана, што доводи и до недостатка енергије за ревитализацију испражњених и девастираних подручја Републике Српске. Ово упућује на идеју могуће деконцентрације одређених републичких органа или институција, чиме би се подстакле активности ради успјешнијег регијског развоја, тј. веће територијалне кохезије Републике. Пред Републиком Српском стоји озбиљан задатак да развије веома ефикасан систем институција управе, уз јачање стручних кадровских капацитета, едукацију и развој свијести о стратешком планирању. Принцип доброг управљања на републичком и локалном нивоу биће упућен на (1) извјесну деконцентрацију републичких институција у правцу градова и (2) даље унапређење стручности у области просторног развоја, уз неопходност ширег схватања улоге и значаја стратешко-развојног планирања. Информациони систем код тога чини суштински проблем, који захтијева најхитније акције у статистици, катастру и другим институцијама инфо-система.
- Легислативно-институционални фактор требало би да је проактиван у спровођењу регијских развојних политика. Иако значајно унапријеђен он захтијева стално иновирање и преиспитивање у смјеру: (1) улоге и значаја локалних самоуправа, (2) величине општина, (3) посебне улоге и надлежности градова, (4) третмана малих општина, (5) третмана подијељених граничних општина, (6) односа са окружењем, (7) координације планских акција, најприје са другим ентитетом у БиХ, а потом са сусједним регионима и општинама, ЕУ и др. Посебна улога институција ће бити у спровођењу пројеката из овог плана, тј. формирање база података, тимова обучених кадрова за аплицирање ка иностраним фондовима, имплементирање секторских политика у координацији са другим политикама и др. Фискална децентрализација и подјела одговорности између различитих нивоа, као и формирање јединственог и ажурног катастра, омогућиће почетак захтјевног посла рјешавања имовинских односа у РС, денационализације и реституције, правно дефинисање граница са сусједима, и др.

Б. ОПШТА ОЦЈЕНА СТАЊА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ И ССПП[5] АНАЛИЗА

Детаљна анализа и оцјена стања[6] рађена за потребе овог плана, указује на основне снаге и слабости код просторног развоја Републике Српске:

Геостратешки и институционални статус

(а) У геостратешком погледу Република Српска има повољан положај, који је отежан политичком нестабилношћу на подручју западног Балкана, недовољном хармонизацијом односа у оквиру Босне и Херцеговине као функционално (не)дјелотворне функционалне цјелине, и притисцима међународне заједнице.
На територији Републике Српске постоји релативно добар распоред урбаних центара, уз истакнут проблем неповољне дистрибуције становништва. Специфичан лонгитудиналан облик територије Републике, прекинут Дистриктом Брчко и отежан морфолошким препрекама у Средњем и Горњем Подрињу, не омогућује добру повезаност и територијалну кохезију Републике и приступачност Источне Херцеговине.
Близина Европске Уније (Република Хрватска) и актуелни споразум са Републиком Србијом[7] дају одређену предност Републици Српској у погледу функционалног повезивања и сарадње на економском и културном плану. Одређени проблем у територијалном смислу представља неокончано питање границе на Дрини између Босне и Херцеговине и Републике Србије, што се директно односи и на дефинисање територије Републике Српске.

(б) Политички и административни статус Републике Српске јасно је дефинисан Дејтонским споразумом и учвршћен у протеклом периоду до нивоа суштинске аутономије. Тиме је Република добила пун капацитет да рјешава своје развојне проблеме. Проблем представља недовољна функционалност државе Босне и Херцеговине односно отежано рјешавање питања координације просторног развоја између Републике Српске и Федерације БиХ. Ово посебно отежава питање граничних подручја, тј. јединица локалне самоуправе које се у њему налазе.

(в) Постоје институције које омогућавају усмјеравање просторног развоја, са унапријеђеном легислативом и низом стратегија на републичком нивоу, уз дјелимично развијен систем просторних и урбанистичких планова. Проблем чини недовољна хоризонтална координација у институционалном смислу, као и у смислу повезивања органа и институција локалне самоуправе. Механизми контроле и усмјеравања просторног развоја нису активирани у одговарајућој мјери, са истакнутим проблемом неријешености имовинско-правних односа код некретнина.

[5] ССПП означава снаге–слабости–прилике–пријетње, што се на енглеском језику обиљежава са SWOT.
[6] Детаљна анализа и оцјена стања налази се у документацији овог плана.
[7] Споразум о успостављању специјалних паралелних односа између Републике Српске и Републике Србије, 2006,

Природни ресурси и предио

(г) Територија Републике Српске је богата **природним ресурсима**, који су распоређени по појединим регијама на специфичан начин. Пољопривредно земљиште доминира у Посавини и на подручју Семберије, шумско земљиште и веома богат шумски фонд у сјеверозападном и источном дијелу Републике, воде и водно земљиште око токова већих ријека, а специфични видови вода (геотермалне, минералне) у сјеверном дјелу Републике. Минералне сировине које су до сада истражене тачкасто су распоређене на простору Републике Српске. Слабост представља временска и просторна неравномјерност вода са посебним проблемом недостатка вода у оним дијеловима територије Републике гдје је и када је најпотребнија, недовољно планска и одржива експлоатација природних ресурса, недовољна истраженост рудних ресурса, неодговарајуће коришћење природних ресурса са становишта добробити Републике и јединица локалне самоуправе (воде, руде и шуме), неодрживост у коришћењу пољопривредног земљишта (смањење количине и бонитета) и шума (више се сјече него што прираста).

(д) **Предио** схваћен као укупна слика природних и грађених елемената је још увијек у великој мјери очуван, али у низу случајева је недовољно култивисан и угрожен непланском градњом. Посебан квалитет чине дијелови нетакнуте природе у предјелима високих и средњих планина, које представљају посебно значајан ресурс за будућност Републике Српске. Природна баштина је изузетно значајна, уз разноврсне природне ресурсе и висок степен биолошке разноврсности и геодиверзитета, што захтијева виши степен пажње ради очувања, уређења и одрживог коришћења. Нарочито је значајна еколошка и биогеографска вриједност појединих предјела и потенцијал за ширење мреже националних паркова, паркова природе и специјалних природних резервата, а у оквиру мреже „NATURA 2000“. Слабост представља недовољна површина заштићених природних добара, као и неразвијеност информационе основе и инструмената за планирање и управљање предјелима.

Животна средина

(ђ) Снагу представља очувана **животна средина** у неиндустријализованим областима, обезбијеђена заштита и регулација одређених подручја и дионица водотокова (ријеке Сава, Уна, Врбас, Босна и Дрина) од природних непогода. Од посебног значаја је опредијељеност институција за заштиту животне средине, као и институционална подршка развоју система заштите животне средине и природе. Слабост представља постојање еколошких „црних тачака'' и неколико деградираних простора због непланске експлоатације природних ресурса (експлоатација камена, шљунка, шуме, пољопривредног земљишта). Незадовољавајућа је комунална инфраструктура у бројним насељеним мјестима, нарочито приградским и сеоским, што доводи до загађења вода и ваздуха, посебно у дијеловима насељених мјеста гдје постоји индустрија или одређени видови пољопривреде.
Посебан проблем представља уклањање и депоновање чврстог отпада, нарочито у дијелу селективног прикупљања и третмана. Позитиван помак учињен је изградњом двије регијске депоније, а велики задатак ће бити формирање цјеловитог система регијских депонија. Слабост представља недовољан надзор над спровођењем прописа из области заштите животне средине, као и непостојање довољно ефикасног система финансирања заштите животне средине.

Становништво

(е) Најзначајнији развојни проблем Републике Српске је у области демографије и хуманих капацитета као дјела развојних ресурса. **Демографски проблеми** су веома добро изучени у низу студија које указују на приједлоге програма демографског опоравка Републике Српске. Реалну слабост представља негативан природни прираштај, који прије драстичним умањењем броја становника Републике до 2030. године, као и убрзавање старења становништва и слабљење образовних капацитета у већем дијелу територије Републике. Поред тога, уочена је феминизација становништва, поготово у руралним дјеловима, али уз мањи удио активног женског становништва.
Велики дио становништва запослен је у пољопривреди (31,7% укупно запослених), од чега је највећи дио у бањалучкој регији. У укупном смислу, незапосленост представља најтежи социјални и економски проблем Републике.

Социјални развој

(ж) Категорија социјалног развоја дефинисана је референтним стратегијама (здравство, основно и средње образовање, социјално укључивање) а њена просторна димензија је систематски праћена кроз републички и локални информациони систем. Практична ситуација на терену јединица локалне самоуправе указује на озбиљни проблем диспропорције између обима школског простора у великом броју општина и ђака у њима, што је посљедица демографског пражњења дијелова територије Републике Српске. Квалитет услуга у здравству није на потребном нивоу, тј. неуједначен је између појединих територијалних јединица. Доступност јавних служби такође представља проблем у једном броју јединица локалне самоуправе. Специфични проблеми односе се на број културних и спортских објеката, као и студентских домова у универзитетским центрима Републике.

(з) **Становање**, као основна функција просторног развоја Републике Српске данас углавном представља предмет приватне иницијативе, а велики број станова је у приватном власништву. Значајно је што је усвојено шест закона из области становања чиме се до одређеног нивоа дефинише републичка политика и регулише ова социјално значајна тема. Бесправна градња, веома присутна након ратних дешавања, регулисана је Законом о уређењу простора и грађењу, уз отворено питање њеног искорјењивања. Поред тога, значајно је постојање Фонда становања Републике Српске, као темељне финансијске институције за рјешавање проблема становања у Републици, имајући у виду тренутни дефицит од 70.000 станова. Овај дефицит није територијално равномјерно распоређен јер у једном дијелу постоји значајан дефицит, нарочито у већим градовима, а у неким постоји суфицит, и то, прије свега, у руралним подручјима Републике. Колективни центри за смјештај избјеглих и расељених лица постоје у свега седам општина, што не одговара реалним потребама.
Посебан проблем чини недостатак политике (стратегије) социјалног становања, која се чини веома значајном за рјешавање низа проблема у Републици Српској, па и за демографски опоравак или регијску кохезију.

(и) Значајну снагу чини очувана **културно-историјска баштина**, баштина која упућује на традицију појединих регија Републике Српске, као и разноврсност материјалне и нематеријалне баштине духовног карактера. Значајно је такође постојање развојних и стратешких планова у области заштите културно-историјске баштине, чему је велики допринос дао интегративни приступ разних професија и институција, као и одређени ниво едукације становника. Проблем представља недостатак координације међу службама и комисијама које се баве темом заштите. Недовољна је и валоризација градитељског насљеђа, као и обим градитељских акција на обнови заштићеног фонда.

Ово је у једном смислу посљедица недостатка стручног кадра, а у другом финансијских средстава за конкретне акције обнове и рестаурације. Законска регулатива у овој области захтијева хитну измјену и доношење аката ради уношења савремених принципа заштите материјалне и нематеријалне културне баштине. Међу осталим проблемима вриједи истаћи и проблем урбане обнове градова, обнове старих урбаних језгара, као и вриједних дијелова руралног насљеђа.

Просторна димензија економског развоја

(ј) **Просторна димензија економског развоја** Републике Српске оцјењује се задовољавајућом са становишта повољног геостратешког положаја, тј. близине кључних тржишта (граница са ЕУ, Републиком Србијом, Републиком Црном Гором и Федерацијом БиХ). Најзначајнији потенцијал економског развоја чине природни ресурси (пољопривредно земљиште, минералне сировине, шуме, воде) и у одређеној мјери изграђени ресурси (инфраструктура и супраструктура). Постоји квалификована радна снага, иако демографска структура (старосна, образовна, квалификациона) има великих слабости у неким дијеловима Републике. Снагу представљају традиција и искуство у неким дјелатностима, посебно у индустрији, наслијеђени из ранијег индустријског периода. Бројни насљеђени привредни капацитети, од којих већи дио има статус браунфилда (слабо регистрованих према савременим принципима категоризације), такође чине могућу основу будућег територијалног развоја Републике.
Проблем представља недовољно или неодговарајуће коришћење природних ресурса, које би обезбиједило њихову одрживост и економски развој, као и виши степен добробити за Републику и јединице локалне самоуправе. У том погледу приватизација и концесије на ресурсима као што су вода, шуме, нафта, угаљ и други заслужују већу пажњу са основним циљем веће добробити за државу и јединице локалне самоуправе на чијој територији се налазе ресурси, уз повећану пажњу мултифункционалности ресурса, као и очувања природе, квалитета животне средине и предјела.

(к) Слабост представља изразито неравномјеран **регијски развој**, тј. развојне диспропорције између појединих регија Републике, као и слабости диспропорција унутар регија, поготово оних на подручју Бањалуке. Другу слабост чини недовољна конкурентност привреде на ширем међународном плану, тј. непостојање производа који може да конкурише на тржишту квалитетом, квантитетом, стандардом и идентитетом (бренд). Висок ниво финалне потрошње у структури БДП и недовољно учешће инвестиција и њихова регијска диспозиција, уз висок ниво спољнотрговинског дефицита, чине даље елементе слабости економског развоја Републике, и поред предности које пружа територија Републике са својим природним и створеним ресурсима.

Туризам

(л) Вриједно природно богатство, разноликост природног насљеђа, биодиверзитета и предјела, уз заштићену културно-историјску и духовну баштину, чини основ за развој **туризма** на територији Републике Српске, уз одређене разлике на регијском нивоу. Близина емитивних центара помаже развоју туризма у појединим дијеловима Републике, али разлике постоје између њених дијелова, што се одражава на број и квалитету туриста, као и на дужину њиховог боравка. Значајан проблем представља недовољна изграђеност, као и низак ниво квалитета смјештајних капацитета, а посебно неодговарајући санитарни услови. Осим тога, проблем представља недостатак високостручних

кадрова и одговарајућег система управљања, као и неприлагођеност постојећих кадрова структурним промјенама туристичке потражње.
Недовољна финансијска улагања домаћих и страних инвеститора у највреднија туристичка подручја, мјеста и дестинације за сада не омогућавају већи и квалитетнији развој туризма, како би он добио шири државни и међународни карактер. Код тога важну улогу чини шире и систематско укључивање грађана, као кључних актера у развоју туризма као економске, културне и социјалне дјелатности у Републици Српској.

Техничка инфраструктура

Уопштено, техничка инфраструктура има одређене капацитете, али недовољне за интензивнији и квалитетнији просторни развој Републике Српске.
(м) Наслијеђени технички системи у оквиру свих видова транспорта представљају значајну основу и логистику економског, социјалног и регијског развоја Републике Српске. Код тога друмски и жељезнички транспорт преко транспортних коридора представљају интегративну основу Републике са ближим и даљим окружењем. Повезаност регија унутар Републике релативно је добра, односно транспортна инфраструктура повезује поједине регије, али не све на исти начин. Карактеристичан је моменат повезивања јавног и приватног сектора код изградње и коришћења појединих елемената транспортног система.
Слабост чини недовољна просторно-техничка интеграција различитих видова транспорта Републике Српске, тј. недостатак вишевидовних центара који омогућују јачи развој транспортне привреде. Насљеђе прошлости, као и посљедице ратних разарања, у већој мјери отежали су развој и повезивање одређених видова транспорта, а инвестиције у поратном периоду нису омогућиле значајнија побољшања на плану модернизације, развоја и одржавања транспортних мрежа. Интегрални (вишевидовни, мултимодални) транспорт до сада је био занемарен, иако за то постоје предуслови и потреба, прије свега у Посавини и Семберији. Ваздушни и ријечни транспорт нису развијени у довољној мјери као основ за развој вишевидовног транспорта. Путни транспорт захтијева даљи развој путне инфраструктуре и њену модернизацију, чиме је могуће успоставити већу територијалну кохезију и повезаност регија и већих урбаних центара Републике, као и бољу повезаност са сусједима. Код тога посебан проблем чини низак стандард граничних прелаза на најфреквентнијим правцима повезивања са сусједима.

(н) Телекомуникациона инфраструктура, као основ привредног и друштвеног развоја на савременим основама, развијена је и разграната широм територије Републике Српске. Извршена је успјешна трансформација у систем Републике Српске и интеграција са сусједним државама и Федерацијом БиХ. Рационализација телекомуникационог саобраћаја и фиксне телефоније такође је допринијела ефикаснијем систему телекомуникација, а изградња мреже оптичких каблова већег капацитета као и дигиталних комутационих чворова знатно је унаприједила и модернизовала систем.
Слабост представља знатан број аналогних комутационих система који су у функцији, као и тек започета модернизација система у ријетко насељеним и руралним подручјима. У том смислу је неопходно употпуњавање законске регулативе.

(о) У области енергетике од посебног значаја су изграђени производни енергетски капацитети као што су хидроелектране, термоелектране или топлане. Снагу представљају стручни кадрови и искуство радника у енергетици. Географски положај преносних система између региона са вишковима и региона са мањком електричне енергије такође представља снагу Републике Српске.

Код тога посебну предност имају техничке карактеристике преносног система у складу са захтјевима Европског удружења за координацију преноса електричне енергије („UCTE“).
Посебну снагу Републике Српске у области енергетике чине потенцијали обновљивих извора енергије. Слабост представља њихово слабо коришћење, као и препуштање обновљивих ресурса приватним инвеститорима без јасно дефинисане стратегије, критеријума и оцјене добробити за Републику и локалну самоуправу.
Слабост представља нерационално коришћење и велика специфична потрошња енергије, посебно електроенергије. Енергетска ефикасност у том смислу још није сврстана међу стратешке приоритете и одговарајуће системе финансирања. Мали ниво улагања у истраживање енергетских потенцијала Републике Српске и неизграђеност енергетских капацитета посљедњих деценија, уз повећану старост енергетских објеката и мрежа, као и дио током рата уништених капацитета, доприноси извјесном заостајању тог веома значајног сектора. Код тога треба истаћи неусаглашеност планова развоја између произвођача, преноса и дистрибутера електричне енергије.

(п) Република Српска располаже значајним ресурсима висококвалитетних површинских, подземних, термалних и минералних вода, што представља изузетну компаративну предност за будућност. Изграђени водопривредни системи за заштиту од великих вода, наводњавање и одводњавање представљају значајну снагу за просторни развој Републике Српске. Вода у ријекама, као мултифункционални ресурс, користи се за производњу енергије, саобраћај, привредне и комуналне активности, туризам и рекреацију. Вода и водна инфраструктура Републике Српске користе се у функцији заштите и уређења предјела, природних и културних вриједности, као и за очување биодиверзитета. Међутим, недовољна међусекторска координација и друге слабости представљају озбиљну пријетњу за будућност просторног развоја Републике Српске.
Испуштање отпадних вода директно у површинске и подземне ријечне токове, без одговарајућих канализационих система у многим јединицама локалне самоуправе, представља веома тешку слабост како са становишта екологије тако и са становишта развоја (туризам, рекреација, риболов, снабдијевање питком водом и др.). Запуштеност мелиорационих система грађених у доба бивше Југославије у значајној мјери смањује могућност наводњавања и одводњавања, директно утичући на приносе у пољопривреди. На другој страни, запуштеност и старост система за одбрану од поплава и ерозије у великој мјери угрожава плавна, бујична и ерозивна подручја, утичући на њихов економски и социјални развој. Период привредне кризе и рата на територији БиХ маргинализовао је значај, коришћење и заштиту ријеке Саве са јужним притокама, и ријеке Дрине.
За рјешавање бројних проблема вода уочљив је недостатак правне и економске регулативе која би регулисала односе са Федерацијом БиХ и сусједним државама за транзитне (заједничке) водотокове (Сава, Дрина, Требишњица) и њихове сливове.

(р) Управљање отпадом у Републици Српској представља веома осјетљиву тему, посебно када је ријеч о течном отпаду. За чврсти отпад урађена је Стратегија управљања чврстим отпадом и као резултат су изграђене двије регијске депоније (Бањалука, Бијељина), а изградња неких је у току (Зворник, Бањалука – проширење и Приједор). Уз то, значајан напредак је постигнут у јачању свијести код становништва о отпаду и његовом третману. Институционално, организационо и правно знатно је унапријеђен овај, раније запуштен, техно-еколошки систем у већем броју јединица локалне самоуправе Републике.
Остаје и даље отворено питање чишћења Републике од расутог отпада, недостатак депонија опасног отпада, као и даљи развој система регијских депонија на преосталим локацијама. Уз то, остаје и проблем изградње савремене спалионице отпада и депоније за финално одлагање отпада.

Недостатак информација и података у области управљања отпадом нешто је што отежава даље унапређење овог система.
Рјешавање проблема течног отпада, одвођења отпадних вода, представља веома сложен и захтјеван задатак јединица локалне самоуправе, али и Републике у цјелини, јер има озбиљне импликације на основи широј од локалне. Рјешавање проблема загађености површинских и подземних вода зато представља један од приоритетних задатака, с ангажовањем законодавних, финансијских, организационих и информатичких капацитета како Републике, тако, у значајној мјери, јединица локалне самоуправе и оних који испуштају течни отпад.

У каснијим поглављима тематика свих наведених развојних сектора биће детаљније објашњена.

Прекогранична сарадња

Република Српска има релативно дугачак (у односу на територију) приграничний појас, који се протеже дуж три државне границе (према Хрватској, Србији и Црној Гори) и дуж границе која је интерно дефинисана између два ентитета. У том појасу предност чине бројни гранични прелази и отворена граница према Федерацији БиХ. Географски положај, природни системи (ријеке, планине), инфраструктура, економске везе и социјално-културна блискост (језик, вјера, традиција, породичне везе и сл.) чине основ за развој прекограничне сарадње у разним облицима. Дио тих веза је спонтано установљен, а дио се одвија уз подршку међународних институција и програма за унапређење прекограничне сарадње. Слабост код унапређења прекограничне сарадње представљају још увијек постојеће менталне и политичке баријере, које отежавају сарадњу етничких заједница у правцу Хрватске и Федерације БиХ. Што се тиче сарадње, коју подржава међународна заједница, не постоје одговарајућа економска подручја (умрежене јединице локалне самоуправе) или статистичке регије, који би могли пуноправно да конкуришу код одређених европских фондова за наредни период 2014–2020. Број пројеката прекограничне сарадње или интер-регијске кооперације у Републици Српској је мали према могућностима које јој се пружају у области пољопривреде, шумарства, екологије, туризма или инфраструктуре. Уз то, значајну слабост чини и недостатак обучених кадрова за припрему пројеката, као и слаб капацитет органа и институција јединица локалне самоуправе за имплементацију пројеката за које су већ добијена средства из програма Европске уније.

SWOT (ССПП) АНАЛИЗА

СНАГЕ	СЛАБОСТИ
ПРИРОДА, ЕКОЛОШКИ РАЗВОЈ И ЗАШТИТА	
• Очувана животна средина у неиндустријализованим областима • Висок квалитет већег дијела површинских и подземних вода, земљишта и ваздуха • Разноврсни природни ресурси и природно насљеђе • Висок степен биолошке разноврсности и геодиверзитета • Богат шумски фонд (шуме и шумско земљиште) • Започета реализација санитарних регијских депонија • Обезбијеђена заштита и регулација одређених подручја и дионица водотока од природних непогода • Институционална подршка развоју система заштите животне средине и заштите природе • Расположиви природни ресурси (земљиште, минералне сировине, вода, шуме) • Потенцијали обновљивих извора енергије • Значајни ресурси висококвалитетних површинских, подземних, термалних и минералних вода • Изграђени водопривредни системи за заштиту од великих вода, наводњавање и одводњавање • Воде и водна инфраструктура у функцији заштите и коришћења предјела, природних и културних вриједности и очувања биодиверзитета • Стратегија управљања чврстим отпадом	• Деградирани простори због непланске експлоатације природних ресурса • Постојање еколошких црних тачака • Рањивост природних еко-система и ишчезавање одређеног броја биљних и животињских врста • Неразвијеност планирања и уређења предјела • Недовољан капацитет локалних органа и стручних служби за управљање ризицима од природних непогода • Неефикасан систем финансирања заштите животне средине • Некоординираност међу институцијама заштите • Недовољна законска регулатива у области заштите животне средине • Запуштеност и старост мелиорационих система • Запуштеност и старост система за одбрану од поплава и ерозије • Недовољне површине заштићених природних добара и непостојање јединственог информационог система о ЗПД • Неразвијено управљање отпадом, нарочито у дијелу (селективног) прикупљања и третмана

СТАНОВНИШТВО, НАСЕЉЕНА МЈЕСТА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ	
• Релативно добар распоред урбаних центара • Постојање студија унапређења демографског развоја • Интеграција избјеглица у јединице локалне самоуправе • Постојање стратегија у области здравства, образовања и • социјалног укључивања • Велики број станова у приватном власништву • Шест усвојених закона из области становања • Легализација регулисана новим законом • Постојање Фонда становања Републике Српске • Очувана традиционална и културно-историјска баштина • Стратешки планови у области заштите културне баштине • Разноврсност религијске материјалне и нематеријалне баштине • Подизање нивоа комуналне хигијене • Културно насљеђе са снажним особинама идентитета	• Неповољна демографска слика, структура и дистрибуција становништва • Неријешени имовинско-правни односи на земљишту • Незадовољавајућа комунална инфраструктура у насељеним мјестима • Загађење вода из насељених мјеста, индустрије и пољопривреде • Прекомјерно загађење ваздуха из сектора индустрије, енергетике и саобраћаја код неких јединица локалне самоуправе • Негативан природни прираштај и емиграције младих • Убрзавање процеса старења становништва • Недовршена валоризација градитељског насљеђа • Недостатак стручног кадра и финансијских средстава • Предшколско образовање није досљедно организовано • Квалитет услуга и неуједначена просторна доступност јавних служби • Мали број студентских домова, објеката културе и спорта • Дефицит 70.000 станова у Републици Српској • Застарјела просторно-планска документација • Колективни центри за смјештај избјеглица у седам општина • Непостојећа политика социјалног становања • Неадекватна уређеност старих градских језгара • Рурална подручја без телекомуникацијских веза
ОДРЖИВИ РАЗВОЈ ЕКОНОМИЈЕ, РЕГИЈСКИ РАЗВОЈ И ПРОСТОРНА ИНТЕГРАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	
• Повољан геостратешки положај • близина ЕУ и потенцијалних тржишта • Постојање институција и потенцијалних механизама контроле и усмјеравања развоја • Расположива радна снага за рад у привреди • Културни туризам који користи културну баштину • Традиција и искуство у многим дјелатностима • Изграђени привредни капацитети у функцији и brownfields • Привредна инфраструктура и објекти • Здрава храна и традиционална кухиња	• Веома специфичан, лонгитудинални облик РС, прекинут Дистриктом Брчко, и недовољна саобраћајна повезаност свих њених дијелова • Недовољна институционална подршка функционалном повезивању општина • Неповољни економски параметри и ниво запослености • Неодговарајућа конверзија коришћења пољопривредног земљишта • Велики удио запослених у пољопривреди • Велика незапосленост • Изразито неравномјеран регијски развој • Низак ниво економске развијености и неконкурентна привредна структура

• Близина емитивних туристичких центара • Наслијеђени технички системи свих видова транспорта • Друмски и жељезнички коридори као веза са окружењем • Основни потенцијал ваздушног транспорта • Релативно добра унутар-регијска повезаност • Развијена активност јавно-приватног партнерства • Релативно развијена поштанска и телекомуникациона инфраструктура • Изграђена мрежа оптичких каблова и савремени дигитални комутациони чворови великог капацитета • Јавни и комерцијални радио и ТВ програми • Значајни изграђени енергетски производни капацитети • Кадрови и искуство радника у енергетици • Географски положај преносних система електричне енергије • Модерне техничке карактеристике преносног система • Изградња три (Зворник, Приједор и Бањалука – проширење) и коришћење двије (Бањалука и Бијељина) од планираних регијских санитарних депонија • Значајно подигнута свијест становништва о отпаду • Предузећа која се баве сакупљањем и сортирањем отпада • Очуваност животне средине у пограничним подручјима • Постојање многих граничних прелаза	РС и регија • Висок ниво финалне потрошње у структури БДП и недовољно учешће инвестиција • Висок ниво спољнотрговинског дефицита • Недовољно развијена предузетничка инфраструктура • Недовољна изграђеност и недовољан квалитет инфраструктуре у туристичким зонама (саобраћајнице, гранични прелази, канализациона мрежа, водоснабдијевање, пречишћавање отпадних вода, топлификација, туристичка сигнализација) • Недостатак високостручних квалитетних кадрова у туризму • Непотпуна туристичка понуда и слаб маркетинг • Недостатак свијести о могућностима туристичке привреде • Недовољне инвестиције у функционисање, одржавање, модернизацију и развијање саобраћајних инфраструктурних мрежа и објеката • Занемарен интегрални - мултимодални саобраћај са робно-транспортним терминалима и коридорима • Маргинализован водни саобраћај • Још увијек у функцији аналогни комутациони системи • Дијелови територије нису покривени јавним радио и ТВ сервисом • Нерационално коришћење и велика специфична потрошња енергије, посебно електроенергије • Мали ниво улагања у истраживања енергетских потенцијала и неизграђеност нових енергетских капацитета • Повећана старост енергетских објеката, опреме и мреже • Мало коришћење обновљивих извора енергије • Недостатак канализационих система и објеката • Недостатак правних и економских регулатива које регулишу односе са Федерацијом БиХ и сусједним државама за транзитне (заједничке) водотокове и сливове • Технолошки и технички тешко прикупљање расутог отпада • Не постоје изграђене депоније опасног отпада • Не постоји савремена спалионица отпада • Недостатак приватне иницијативе за чврсти отпад • Непостојање статистичких регија (NUTS 3) као претпоставке за учешће у

	развојним програмима ЕУ • Гранични прелази не задовољавају савремене стандарде • Слаб капацитет општинских структура за аплицирање за средства из програма ЕУ • Слаб капацитет општинских структура за адекватно спровођење пројеката из програма ЕУ
ПРИЛИКЕ	**ПРИЈЕТЊЕ**
ПРИРОДА, ЕКОЛОШКИ РАЗВОЈ И ЗАШТИТА	
• Увођење стандарда ЕУ за квалитет животне средине • Увођење концепта чистије производње: унапређење енергетске ефикасности, рационалног коришћења сировина и смањење настајања отпада • Управљање отпадом на принципу регијског депоновања и међуопштинске сарадње • Повећање површина заштићених природних добара • Укључивање значајних подручја биодиверзитета и заштићених природних добара у еколошке мреже • Интегрално планирање и презентација природних и културних предјела као фактора одрживог развоја • Активирање запуштених простора и формирање нових амбијената посебних вриједности • Иницирање и подстицање осигурања од природних непогода и акцидената • Санација неуређених сметљишта и ремедијација контаминираних земљишта • Учешће заинтересоване јавности у одлучивању о животној средини и унапређење законске регулативе • Побољшана сарадња између актера који се баве заштитом и планирањем простора • Интегрално управљање водама, водним ресурсима и водном инфраструктуром • Формирање и активирање трансфер станица за селективно	• Неразвијена јавна свијест о потреби заштите животне средине и простора • Даља појава ерозије, шумских пожара, болести и штеточина у шумама • Неосвртање на визуелно и естетски деградирану средину • Могуће климатске промјене под утицајем емисије гасова са ефектом стаклене баште • Недостатак финансијских средстава за израду програма и реализацију пројеката заштите животне средине • Недовољна финансијска средства за коришћење, заштиту и заштиту од вода • Исхитреност изградње МХЕ на средњим (посебно мањим) водотоцима са могућим еколошким, економским, социјалним и водопривредним негативним посљедицама • Изостајање интегралног управљања водама, са доминантним секторским приступом и скромном едукацијом становништва • Мањак стимулативних мјера за приватни сектор у оквирима интегралног система управљања отпадом • Даље маргинализовање рјешавања проблема и третмана течног отпада у насељеним мјестима, индустрији и саобраћају • Даље неконтролисано одлагање опасног отпада • Успоренији привредни раст и недостатак инвестиција у заштиту животне средине

сакупљање отпада и рециклажу • Управљање посебним токовима отпада и опасним отпадом • Дефинисање стратешких и приоритетних активности у оквиру заштите вода од великих загађивача • Веће коришћење обновљивих извора енергије	
СТАНОВНИШТВО, НАСЕЉЕНА МЈЕСТА И СОЦИЈАЛНИ РАЗВОЈ	
• Јавно-приватно партнерство у управљању градским системима • Дугорочно планирање броја дјеце који је потребан за просто обнављање становништва • Активирање мјера за промоцију рађања • Раздвајање програма планирања породице од других социјалних програма • Учешће невладиног сектора у процесу планирања и реализације • Расположив стамбени фонд у појединим дијеловима РС • Израда нове урбанистичке документације • Активно учешће становника у процесу планирања • Унапређење рада постојећих стамбено-комуналних предузећа • Улагање у културну баштину на националном нивоу • Културна баштина Републике Српске истражена, промовисана и валоризована као дио свјетске баштине • Повезивање привреде и научно-истраживачког сектора • Изградња модерне приступне мреже засноване на оптичким кабловима и мултисервисним чворовима • Телефонска мрежа која би покрила рурална подручја • Побољшање енергетске ефикасности, у домаћинствима и привредним дјелатностима	• Наставак негативних демографских процеса • Политичка нестабилност • Наставак пражњења руралних простора и концентрисање становништва у центрима у РС или ван ње • Одсуство политичке воље за спровођење законских реформи • Споро јачање институција и недовољна хоризонтална координација између институција • Недовољна повезаност образовања са тржиштем рада • Пасиван положај грађана и корисника и неразвијене мјере за активно укључивање грађана • Привилегована позиција у просторној доступности, бесплатним услугама, квалитету услуга, као и искљученост, удаљеност и сложена процедура за депривилеговане слојеве • Спора процедура доношења просторно–планских и урбанистичких докумената • Даља бесправна изградња објеката • Изазови опште легализације бесправно изграђених објеката • Монополски положај јавних стамбено-комуналних предузећа • Мањкавост законске регулативе • Трајна девастација градитељског насљеђа и могућност губљења вриједности неких културно-историјских цјелина • Непланска градња у близини споменика културе или унутар просторно–културноисторијских цјелина • Непостојање синхронизације између захтјева и потреба за градњом, планера и система заштите • Константно смањење становништва и погоршање економске структуре становништва

ОДРЖИВИ РАЗВОЈ ЕКОНОМИЈЕ, РЕГИЈСКИ РАЗВОЈ И ПРОСТОРНА ИНТЕГРАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ	
• Приближавање БиХ Европској унији • Повећање инвестиција и коришћење европских и осталих фондова • Европски коридор Vc и остали транспортни коридори • Реиндустријализација и покретање производње • Формирање технолошких паркова, инкубационих центара и истраживачко-развојних центара • Повећање страних улагања, сарадња са компанијама из иностранства и преузимање знања и технологије • Рационално коришћење свих домаћих ресурса за конкурентну производњу хране • Градитељско насљеђе као дио туристичке понуде • Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ, ЦЕФТА и други међународни споразуми о повезивању • Богата понуда у сфери туризма оријентисаног на природне ресурсе • Унапређење туристичког производа у сфери транзитног туризма и брендирање туристичког производа • Планирани паневропски Коридор V, односно његов крак Vc • Планирана изградња крака гасовода ,,Јужни ток'' кроз Републику Српску • Развој интегралног транспорта са мултимодалним чворовима, зонама и коридорима • Изградња нових транспортних мрежа и објеката • Оживљавање водног транспорта, лука и пристаништа • Промоција бициклистичког и туристичког саобраћаја и умрежавање са европским токовима • Интеграција и ефикасна телекомуникација са сусједним државама и шире • Изградња магистралног гасовода ,,Јужни ток'' и интензивна гасификација градова • Модернизација и ревитализација енергетских објеката и мрежа у складу са стандардима ЕУ	• Политичка нестабилност и лош рејтинг БиХ у међународним оквирима • Општа економска криза и неизвјесност • Незаинтересованост и отпор према регијској политици (функционалном повезивању општина) и централизован начин управљања територијом • Непокретање индустријске производње • Неусаглашено секторско планирање и слаба координација надлежних институција, служби и организација • Недостатак радне снаге која би одржавала постојећу инфраструктуру • Погоршани услови финансирања изазвани свјетском финансијском кризом • Раст цијена хране, сировина и енергената • Жестока конкуренција из свих дијелова свијета • Нестабилан геополитички положај у оквиру европског туристичког тржишта • Неразумијевање улоге туризма у економском, социјалном и просторном развоју • Недовољна заштићеност туристичких простора од индивидуалне градње • Споро доношење просторних планова општина, без којих нема планског приступа развоју туризма • Секторски приступ без уочавања комплементарних предности свих видова транспорта • Кашњење са правним и организационим уређењем у телекомуникацијама и радио и ТВ сервису • Недостатак инвестиција (гринфилд и браунфилд) • Даља зависност у развијању телекомуникационих система од Републике Србије и Федерације БиХ • Велика зависност од увозне енергије (нафта и природни гас) • Велика неефикасност код коришћења енергије • Недостатак средстава за бржу изградњу енергетске мреже и објеката • Недовољна супституција електричне енергије за топлотне потребе путем даљинског грijања, гасификације и обновљивих извора у градовима • Недовољна сарадња и координација са Федерацијом БиХ и сусједним државама у оквиру водопривреде

• Примјена савремених мјерних уређаја и интегрално управљање енергетским системима • Сарадња са Федерацијом БиХ и суседним државама у планирању и коришћењу заједничких водотокова и сливова • Приступ европским развојним фондовима у области водопривреде • Економски и еколошки ефикасно коришћење водотокова у енергетске и туристичко-рекреативне сврхе • Успостављање интегралног система управљања отпадом • Даље уређивање и активирање регијских депонија • Програмирање за IPAII (2014–2020) и прилике за РС	• Неразумијевање улоге прекограничне сарадње у економском, социјалном и просторном развоју РС • Недовољан институционални капацитет за прекограничну сарадњу • Неблаговремено и неадекватно коришћење европских фондова • Ограничен приступ изворима финансирања

2. ОПШТА НАЧЕЛА И КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

В. НАЧЕЛА И ЦИЉЕВИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Даљи, унапређени просторни развој Републике Српске захтијева боље коришћење њених снага и капацитета, постепену елиминацију уочених слабости, потпуније коришћење прилика, и избјегавање пријетњи које стоје на путу њеног просторног развоја. У том смислу овим планом се дефинишу општа начела просторног развоја Републике Српске, из којих даље исходе општи циљеви и концепција просторног развоја.

Општа начела просторног развоја Републике Српске

Прије дефинисања циљева, планске концепције и планских рјешења и политика, нужно је утврђивање општих начела на која се овај план наслања и која треба да буду у основи његове касније имплементације. Општа начела код израде овог плана су двојаке провенијенције:

(а) **Домаћа планска искуства** и сазнања, тј. све оно позитивно што је насљеђено из модела просторног планирања у социјалистичком периоду бивше Југославије и Републике БиХ у њеном оквиру, који је био научно и практично веома развијен и афирмисан у ширим оквирима, као и из модела примјењиваног у периоду осамостаљивања Босне и Херцеговине, односно Републике Српске као ентитета у њеном склопу, који још није довољно развијен али је практикован кроз израду бројних просторних планова.
(б) **Европска савремена искуства** у дефинисању политика територијалног развоја, која су данас референтна код израде свих просторно-планских докумената у европским државама, регијама и јединицама локалне самоуправе. Ради се о документима као што су: закључци европских министара за просторно планирање на конференцијама „CEMAT“, декларације о територијалној димензији одрживог развоја, Лисабонска стратегија и декларација, Лајпцишка повеља 2008, Кохезиона политика Европске уније, Територијална агенда и друга документа која представљају оријентир основних начела планирања просторног развоја.

Сумирајући домаћа и иностранa искуства и препоруке, можемо оцијенити значај сљедећих начела прије дефинисања циљева и концепције просторног развоја Републике Српске за период 2014–2025:

Начело одрживости, које значи поштовање реалних капацитета природних ресурса, животне средине, природног и културног насљеђа и створених структура, и прилагођавање планских рјешења њиховом одржању и за будуће генерације, са посебном пажњом посвећеном необновљивим ресурсима и вриједностима, али и предностима које обновљиви ресурси нуде и јединици локалне самоуправе на чијој се територији налазе и Републици;

Начело интегрисаности, које указује да није могуће рјешавати било које секторско питање без сагледавања међуутицаја са другим секторима са којима је у међузависној вези, посебно код мултифункционалних ресурса;

Начело реалности, које и планере и оне који одговарају за имплементацију плана упућује да превасходно мисле на остварљивост планских рјешења, притом не ограничавајући слободно, визионарско сагледавање будућности развоја одређене територије;

Начело циљне усмјерености, које значи да сва планска рјешења и просторно-планске политике треба да буду усмјерени ка основним циљевима просторног развоја планске територије, доприносећи њиховом постепеном остварењу;

Начело полицентричности, које претпоставља нужност јачања улоге више равномјерно распоређених урбаних центара код развоја функционалних просторних цјелина, обухватајући и урбана и рурална насеља у функционалном окружењу;

Начело хоризонталне и вертикалне координације, које претпоставља хоризонтално повезивање јединица локалне самоуправе или надлежних институција око рјешавања заједничких питања и пројеката, као и поштовање вертикалне субординације између републичког и локалног нивоа, уз сагледавање и утицаја вишег, европског нивоа.

Начело функционалне специјализације појединих регија а према капацитетима и квалитетима ресурса којима располажу и које могу да експлоатишу, прерађују и користе за привредни или културни развој;

Начело регијског идентитета, које означава синергију између регијске природе, економије и културе, и који упућује на остварљивост одрживости просторног развоја, због лакше артикулације интереса и њиховог остварења;

Начело територијалне кохезије, које упућује на тежњу да се разлике које постоје међу јединицама локалне самоуправе и регијским цјелинама смањују, упућивањем на постојеће ресурсе и начин њиховог одрживог коришћења;

Начело супсидијарности, тј. могућност одлучивања о проблемима просторног развоја на оном нивоу који ће обезбиједити највећу ефикасност, што може да буде постигнуто постепеном децентрализацијом код одлучивања, управљања и располагања ресурсима;

Начело активног учешћа, које значи укључивање свих актера просторног развоја територије РС (институције система на државном и локалном нивоу, цивилни сектор, грађани, финансијски сектор, инвеститори) од почетка процеса планирања, на транспарентан и организован начин;

Начело функционалне кооперације са сусједима, које упућује на сарадњу у току израде Плана са сусједима у БиХ и регијама у окружењу ради координације магистралних планских рјешења поготово у области природног насљеђа, животне средине, транспорта, техничке инфраструктура или туризма.

Поштовање ових начела захтијева сталну бригу и одговорност свих актера просторног развоја Републике Српске, а посебно носилаца јавне одговорности на свим нивоима. Тиме је једино могуће обезбједити постепено приближавање циљевима просторног развоја, утврђеним овим планом.

Општи циљеви просторног развоја Републике Српске

Основни проблем и смисао израде овог плана јесте да се утврде смјернице за интегрисани (еколошко-економско-социјални) развој територије Републике Српске, одговарајућим мјерама и планским рјешењима заштите, уређења и одрживог коришћења територијалног капитала[8] појединих регија[9] и

[8] Појам **'територијални капитал'** обухвата све оно што одређена територија садржи и на чему може да заснива свој просторни развој. То су мјерљиви елементи (геостратешка позиција, становништво, природни ресурси, инфраструктура, супраструктура и

јединица локалне самоуправе. Да би План на ово одговорио поштујући напријед наведена начела, постављен је темељни циљ, тј. **дугорочна визија** просторног развоја Републике Српске:

Активирање територијалног капитала (ресурса и вриједности) Републике Српске и њених конститутивних јединица, на административној територији највишег степена аутономије, а на основу начела одрживог развоја, чиме ће се повећати њена конкурентност и привлачност за инвестирање и на тај начин обезбиједити услови за ефикаснији и квалитетнији економски развој свих регија, и унапређена социјална кохезија у уређеној и заштићеној природи и животној средини.

Овај темељни циљ (визија) дугорочног карактера, и са динамиком достизања према ефикасности управе на свим нивоима, у складу са друштвено-економским околностима у окружењу и капацитетима науке и струке Републике Српске, неопходно захтијева усмјереност ка сљедећим општим циљевима[10] до 2025. године:

1. **Смањење диспропорција и заустављање негативних процеса демографског развоја мјерама политике одрживог економског и социјалног развоја, у еколошки квалитетнијем територијалном окружењу, а на плански организован начин.**

Становништво Републике Српске је распоређено неравномјерно, уз наглашену концентрацију (преко 100 ст/км^2) у сјеверном појасу, а посебно око градова Бањалука, Приједор, Добој и Бијељина, и на мањој површини око Источног Сарајева, и наглашену деконцентрацију (до 11 ст/км^2) у појединим општинама на сјеверозападу (Петровац, Источни Дрвар, Купрес), југозападу (Берковићи, Калиновик) и другим јединицама локалне самоуправе у приграничном подручју. Природни прираштај представља још значајнији демографски проблем јер је, на ширем подручју Поткозарја, Лијевча, Посавине (од Новог Града, Приједора до Српца) и средишњег источног дијела – Горње и Средње Подриње (правац између Фоче, Вишеграда и Чајнича до Зворника), негативан. Ако се узму у обзир и демографска структура (старосна, образовна), као и миграције становника (посебно квалификоване радне снаге), могуће је оцијенити да је изузетно значајно предузимање одговарајућих мјера које би уравнотежиле демографску слику и баланс на територији Републике Српске. Поред ефикасних демографских политика, неопходно је прије свега утврдити и координирати извјесне мјере економске политике (политика запошљавања, фискална политика, комунална политика, политика регијског развоја), као и социјалне политике (сиромашна и девастирана подручја, стамбена политика). У томе посебан значај има координација планова, стратегија и појединих закона, и њихова одговорна имплементација у амбијенту еколошки унапријеђене територије јединица локалне самоуправе (земљишна политика, политика заштите и унапређења природе и животне средине, културна политика). Наведене политике и мјере су најсложенији механизам из оквира републичке легислативе, који захтјева примјену начела вертикалне координације, и управа на свим нивоима ће улагати константан напор да се проблем у будућности смањује, подразумијевајући да без повољног демографског биланса није могуће очекивати квалитетнији привредни развој. Одређеним показатељима из овог плана, према капацитетима републичке статистике (Попис 2013), биће омогућено послијепланско праћење ове ситуације на читавој територији Републике Српске.

сл.) и немјерљиви елементи (природне и културне вриједности, традиција, обичаји, духовност и сл.). Углавном се односи на територије регија или локалних заједница, њихових ресурса и вриједности, те свега што утиче на њихов просторни развој.

[9] Појам *регија* у овом плану се односи на серију подручја Републике Српске која функционишу на принципу функционалне, односно економске повезаности града и његовог ширег окружења, што је објашњено у поглављу о регијском развоју. Ријечи *регија, регијско* уводе се у овом плану као јединствена замјена за ријечи *регион, регионално,* а могуће је и ово друго, али досљедно у свему.

[10] Ови циљеви су компатибилни са циљевима постављеним у нацрту Стратегије развоја Републике Српске 2011–2015, уз већи нагласак на територијалној димензији.

2. **Јачање конкурентности регијских цјелина: (1) према реалним капацитетима њихових ресурса, (2) уз поштовање начела њиховог одрживог коришћења, (3) успостављањем регијског идентитета преко уређене природе и животне средине, (4) подстицањем одговарајућих привредних и културних дјелатности које обиљежавају локалне или регијске специфичности и традицију, као и (5) унапређењем приступачности инфраструктури.**

Конкурентност регија, као најзначајнији индикатор просторног развоја Републике Српске, заснивање се на активнијем и одрживом коришћењу ресурса (пољопривредно земљиште, шуме, минералне сировине, воде, културна и природна баштина), уз јачање улоге градова (Приједор, Бањалука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево, Требиње) и већих урбаних центара који могу да се сматрају перспективним 'моторима развоја' регија и Републике Српске у цјелини. Да би се територијални капитал ових регијских цјелина активирао на оптималан и одржив начин, биће покренути структурни реформски процеси, уз нормативно уређење функционалног повезивања општина око већих урбаних центара (економске регије), који могу да мобилишу демографски капитал, активирају природне и културне ресурсе и оптимизирају економски капитал (инфраструктура, супраструктура, финансије) у одређеном институционалном оквиру (законодавство, институције, планови и стратегије).[11] У овоме посебан значај има став да град или мањи урбани центар има улогу и обавезу да код дефинисања и усмјеравања развоја обухвати и своје шире функционално подручје које обухвата и село, ради чега и његове надлежности, као и одговарајуће изворне и друге приходе, треба преиспитати.

На релацији град–село, мање или веће регијске цјелине ће градити свој регијски идентитет и јачати привлачност за инвеститоре или туристе, али и за саме становнике који их насељавају. Код тога се рачуна да ће идентитет појединих регија бити заснован на природи и природним ресурсима, култури и културној понуди локалног или регијског колорита и привреди, тј. производном бренду конкурентном за извоз.

Међутим, пошто регије Републике Српске данас и у будућности неће имати своје административне границе и капацитете, пажљиво и међуопштински координирано планирање детаљне намјене земљишта[12] треба да даље развије систем зонирања према оријентационим назнакама из овог плана (видјети карте 14.6, 15.2, и др.) Поједине зоне су у овом плану идентификоване преко доминантне активности, засноване на географским регијским или локалним особинама и ресурсима, и имаће посебну подршку ради стварања идентитета зоне односне регије (нпр. агроиндустријска зона, шумска зона, индустријска зона, винска зона, зона националног парка, зона предјела и сл.). Зоне могу да захвате и дијелове двије или више регија, у њима могу да се развијају и друге компатибилне активности. Јачањем приступачности, улагањем у транспортну и другу инфраструктуру, конкурентност Републике Српске и њених регија биће очекивано унапријеђена. Притом се рачуна и са одређеним степеном кооперације, прекогранично (јединице локалне самоуправе) и интер-регијско (сарадња Републике Српске са регионима у Европи).

Показатељи економског развоја, садржани у овом плану помоћи ће код праћења и контроле јачања конкурентности појединих регија Републике Српске.

[11] Према Копенхагеншким критеријумима утврђеним још 1993, јачање конкурентности захтијева стварање 'стабилног и ефикасног тржишног система привређивања и конкурентне привреде способне да се суочи са притиском конкуренције'.

[12] Овим планом се даје оријентациони биланс намјена земљишта Републике Српске према основним категоријама: пољопривредно, шумско, водно и грађевинско, а прецизираће се просторним плановима локалних заједница и плановима посебне намјене.

3. **Унапређење социјалне кохезије одговарајућим мјерама за увећање стопе запослености, смањења сиромаштва и укључивања осјетљивих социјалних група, као и одговарајућом територијалном расподјелом и организацијом јавних служби.**

Неравномјерности демографског и економског развоја између јединица локалне самоуправе на територији Републике Српске иду до размјере 1:10 (индекс хуманог развоја – HDI[13]). То упозорава да је ниво социјалне кохезије ове територије на ниском нивоу, те да је неопходно предузимати константне и одговарајуће мјере како би се социјална кохезија унаприједила. Основну мјеру ће чинити, као и код претходног циља, мобилисање потенцијала свих јединица локалне самоуправе на територији Републике Српске. Поред активирања природних и друштвених ресурса, значајну мјеру ће чинити и мобилизирање институција, кадрова, образовање и јачање свијести о развоју, поред оквирних политика и законодавних инструмената који ће усмјерити и дати подршку јачању социјалне кохезије Републике Српске. Координација и одрживост привредног развоја, хармонизација политика енергетског и еколошког сектора код коришћења обновљивих енергетских ресурса, боља приступачност инфраструктури, службама и информацијама, неке су од мјера које могу да допринесу јачању социјалне кохезије.

Посебна пажња биће усмјерена на рјешавање специфичних проблема као што су стопа запослености, елиминација сиромаштва, укључивање осјетљивих група и сл. Јавне службе, њихово јачање и равномјерна, деконцентрисана дистрибуција, у томе имају највећу улогу и одговорност. Здравство, школство, социјално старање, култура и спорт биће плански распоређени и нормативно усмјерени тако да могу да рјешавају кључне социјалне проблеме и тиме допринесу јачању социјалне кохезије територије Републике Српске. Рјешавање проблема неравномјерне развијености урбаног и руралног подручја ће у том смислу представљати посебан задатак и одговорност локалних власти, нарочито код већих урбаних центара и њихове комуналне политике. Јачање самосталности и надлежности локалне самоуправе, ресурсна рента, својина јединица локалне самоуправе и мјере фискалне и институционалне децентрализације, у томе ће имати важну улогу.

Показатељи социјалног развоја дефинисани у овом плану допринијеће праћењу стања социјалне кохезије Републике Српске.

4. **Јачање модела одрживог коришћења ресурса и укупног територијалног капитала јединица локалне самоуправе и појединих регија, преко активности које ће бити пријатељске према природи и животној средини, и које ће се у већој мјери заснивати на еколошки пажљивом коришћењу обновљивих извора енергије и унапређењу енергетске ефикасности.**

Природни ресурси Републике Српске највећи су капитал за њен будући развој. Досадашња искуства указују на недостатак организованог, повезаног и рационалног коришћења шума, земљишта и вода, као и на недовољну истраженост рудног блага. Осим тога, код неких ресурса, поготово код пољопривредног земљишта, вода и шума, није до сада схваћена и законски утемељена њихова **мултифункционалност,** те се пракса темељи углавном на уском секторском приступу, што међу секторима изазива честе конфронтације, умјесто координације и консензуса. Економска искориштеност ових ресурса знатно је испод европског просјека, што се нарочито испољава у неразвијеним дијеловима Републике, у којима је преобиље тих ресурса (нпр: шуме у средишњем или западном дијелу или воде у сјеверозападном и источном дијелу Републике). Богатство ресурса препознато је од стране појединачних инвеститора, који настоје да заузму повољну позицију и преузму контролу над оним што данас има највећу вриједност,

[13] Индекс хуманог развоја је композитни показатељ који чине економски доходак, дужина живота и ниво образовања одређене друштвене заједнице.

прије свега воде за изградњу већих и мањих хидроелектрана, шуме за експлоатацију дрвне масе као сировине, и пољопривредног земљишта за грађење, не водећи рачуна о њиховој мултифункционалности. Уски, једнострани секторски приступ код коришћења ових ресурса пријети да угрози: (а) одрживост капацитета (руде), (б) еколошки систем, заштићено природно или културно насљеђе, предио или туризам (воде), (в) примарну производњу (пољопривредно земљиште), или (г) животну средину (шуме). Због тога овај основни циљ упућује управу и надлежне институције да кориштење природних ресурса мора да буде предмет сталне, систематске и озбиљне контроле институција Републике и јединица локалне самоуправе, уз мјере које ће бити прописане и спроведене да би се обезбиједило управљање, одговарајућа заштита и одрживи развој заснован на њима. **Природни ресурси** убудуће ће бити схваћени као **опште добро (јавни интерес)** од кога зависи развој, али и одрживост, како јединица локалне самоуправе, тако и Републикеу цјелини . Ово се посебно односи на обновљиве изворе енергије (вода прије свега), данас, када је наступило доба енергетске кризе, при чему републичке и локалне институције и органи власти треба да покажу сву снагу квалитетног управљања одрживим развојем умјесто подлијегања сили често безобзирног приватног интереса.

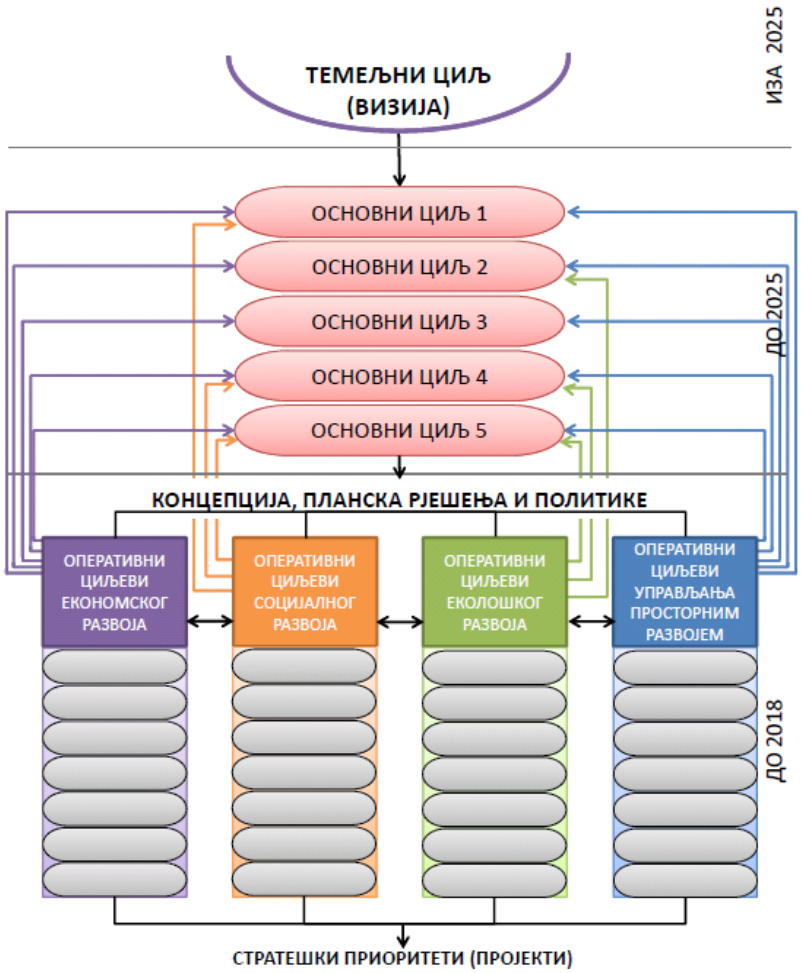
Поред природног капитала, и остали елементи територијалног капитала (мјерљиви и немјерљиви) јединица локалне самоуправе и регија Републике Српске биће предмет посебне пажње, квалитетног кориштења и усмјеравања преко локалних стратегија и просторних планова, како би просторни развој добио на ефикасности и квалитету. Енергија, као један од кључних развојних фактора, и њена производња и потрошња, биће предмет нужне рационализације и свођења у оквире реалног енергетског биланса и пажљивог односа према природи и животној средини, и уз примјену одговарајућих мјера енергетске ефикасности у зградарство.

5. **Заштита и уређење природне и културне баштине, предјела и животне средине, на начин који ће вриједности баштине користити као ресурс за развој, а животну средину уређивати као неопходан предуслов успјешности економског развоја.**

Поред ресурса, успјешност развоја Републике Српске зависиће у великој мјери и од вриједности које посједује. Међу њима посебан значај за просторни развој има културна баштина, природно насљеђе и предио. **Културна баштина** је неравномјерно распоређена и има карактеристике разних култура, од средњевјековних надгробних споменика, односно стећака, до спомен-обиљежја жртвама посљедњег рата у БиХ. Груписањем и адекватним просторним организовањем (нпр: регија око града Требиња или подручје Осат) културна и историјска баштина користиће се као веома значајан ресурс за развој. **Природно насљеђе** Републике Српске је непроцјењиве вриједности, богатог диверзитета и специфичних природних цјелина (високе планине, шуме, језера, ријеке, крашка поља и др.). Његова заштита, уређење и развојни потенцијал представљају предуслов формирања регијског идентитета неопходног за успјешнији економски развој појединих дијелова Републике Српске. Уз то и предио, у великој мјери очуван, углавном некултивисан, представља значајан потенцијал, данас све више цијењен у Европи и свијету. Европска конвенција о предјелу ће служити као основа за уређење најквалитетнијих, специфичних предјела Републике Српске.

Животна средина у градовима биће предмет посебне пажње локалних власти али, оквирно, и републичких институција, јер је њена уређеност предуслов успјешног економског и социјалног развоја. Посебну пажњу захтијеваће унапређење квалитета животне средине у руралним дијеловима Републике Српске, развојем комуналних подсистема прије свега, како би скривени потенцијал села био искориштен на начин који погодује развоју пољопривреде, мале индустрије, занатства, туризма,

рекреације и сл. Посебна пажња биће посвећена довршетку система регијских депонија чврстог отпада, као и рјешавању питања одвођења и пречишћавања отпадних вода.



Сл. 2 Систем циљева, концепције и планских рјешења

Ових пет основних циљева разрађени су системом оперативних циљева, остваривих до 2018, у наставку текста. Постепено достизање наведених циљева зависиће од ефикасности рјешавања наслијеђених проблема и смањења степена неразвијености у цјелини и, поготово, у неразвијеним дијеловима Републике Српске. Економски развој, дефинисан Стратегијом развоја Републике Српске 2011–2015. и приказан са три могућа сценарија, у највећој мјери зависиће од степена и начина коришћења територијалног капитала појединих регија, тј. степена искоришћености просторног потенцијала међу којима је на првом мјесту потенцијал шест градова и неких урбаних центара Републике Српске као 'мотора' развоја, са њиховим функционалним окружењем. Неки од циљаних параметара у Стратегији упућују на значај територијалне димензиј. То су, прије свега, подизање удјела инвестиција у БДП и бржи раст размјенског сектора привреде (индустрија и грађевинарство),[14] параметри код којих територија појединих градова или општина са својим територијалним капиталом може да одигра кључну улогу, уз очекивану подршку јавног сектора Републике. Очекиване вриједности раста БДП до 2020. (просјек раста 6%), према садашњој економској ситуацији и текућим трендовима, није реално очекивати прије 2025. Претпоставка је да ће технолошки напредак бити убрзанији, али и да ће начин и квалитет управљања на свим нивоима бити унапријеђен да би овај циљ био достигнут.

[14] Видјети: Стратегија развоја Републике Српске 2011–2015 (нацрт), стр. 64, Економски институт Бањалука, 2011/13.

Г. КОНЦЕПЦИЈА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Геостратешка позиција Републике Српске и њен просторни развој

На основу анализе и оцјене постојећег стања, као и постављених општих циљева, могуће је дефинисати правце будућег просторног развоја Републике Српске, односно њеног интегралног еколошко-економско-социјалног развоја у реалном институционалном и регијском окружењу. Екстерни утицаји су од посебне важности, ако се има у виду:

- да се Република Српска као ентитет налази у склопу Босне и Херцеговине и да је законима упућена на координацију одређених планских рјешења са Федерацијом БиХ и њеним стратешким документима;
- да Дистрикт Брчко пресијеца Републику Српску на два дијела, те да је зато неопходно ускладити њихова планска рјешења на начин узајамне координације;
- да Република Српска има стратешки документ који је упућује на посебне везе са Републиком Србијом, од којих се одређени број односи и на функционално повезивање њихових природних, техничких, економских и социјалних система;
- да Република Српска, као ентитет у оквиру БиХ, има стратешку оријентацију у правцу Европске Уније са којом граничи преко Републике Хрватске, а на посебан начин преко усклађивања и унапређења легислативе (*acquis communitaire*[15]) и стандарда;
- да одређени природно-еколошки, социјални и привредни подсистеми повезују Републику Српску и Републику Црну Гору преко државне границе.

Република Српска, као ентитет у оквиру Босне и Херцеговине, са својим правним субјективитетом, има изразит потенцијал и значај, захваљујући свом положају, ресурсима, вриједностима, институционалном и кадровском капацитету. Ово јој отвара перспективе даљег просторног развоја, али и увећава одговорност на свим нивоима управе и институција. У том погледу неколико битних ствари истичу се као предуслов успјешнијег позиционирања Републике Српске у оквиру Босне и Херцеговине и ширег европског окружења:

- **Максимизирање ендогених територијалних потенцијала**, тј. активирање територијалног капитала и ресурса са територија јединица локалне самоуправе на одржив начин, на читавој територији Републике Српске. Недовољно искориштени ресурси могу да представљају предност у развоју (пољопривредно земљиште, шуме, водни ресурси, геотермалне воде, нафта, токови ријека Босне, Дрине, Сане, Саве, Уне, Врбаса и др.), а природне и културне вриједности основ за стварање и унапређење идентитета Републике Српске, њених регија и јединица локалне самоуправе.
- **Минимизирање територијалних слабости** на нивоу Републике у цјелини и њених регија појединачно. Ово се, прије свега, односи на недовољно коришћење односно повезивање природних и техничких система, као на примјер: интегрално управљање водама (снабдијевање питком водом, испуштање течног отпада, наводњавање, енергетика и др.), координација енергетског сектора са сектором заштите природе и животне средине око кориштења

[15] Заједнички пакет закона и прописа који се усаглашавају у оквиру ЕУ и будућих чланица

капацитета ријека Врбас, Сутјеска и др, повезаност капацитета подземних вода у требињској регији, са производним потенцијалом Поповог и других крашких поља, демографски колапс појединих општина, економска неповезаност територија јединица локалне самоуправе, дјелимично нерегистрована и запуштена културна баштина, природно насљеђе и предио и сл.

- **Јачање функционалних међузависности**, тј. стварање синергије комплементарних економских и друштвених функција и активности. Ово се, прије свега, односи на повезивање пољопривреде и шумарства са прерађивачком индустријом у процесу нужне обнове индустрије Републике Српске, повезивање општина и надлежних институција око великих привредних пројеката (нпр: национални парк Козара, који повезује град Приједор и општине Козарска Дубица и Градишка, или Попово поље, које повезује град Требиње са општином Љубиње), јачање улоге и квалитета туризма, или просторне и техничке координације транспортних подсистема, ради јачања саобраћајне привреде, капиталне инфраструктуре и сл.
- **Груписање снага** ради стварања критичне масе за регијски просторни развој, што се прије свега односи на функционално и стратешко умрежавање општина око већих урбаних центара (шест градова, прије свега) у веће економско-функционалне цјелине (економски рејони), преко којих ће се општине подстакнути за генерисање иницијатива око економског и социјалног развоја, еколошких питања, односа града и села у функционалној међузависности и сл., и преко којих ће бити обезбијеђени дефинисање, финансирање и реализација већих развојних пројеката.
- **Зонирање територијалног капитала**, тј. ресурса и вриједности, а на основу идеје о јачању регијског идентитета. Идентитет треба дефинисати груписањем и укрштањем фактора као што су: (а) култура, традиција, обичаји и културна баштина, (б) природа и природно насљеђе са специфичностима биодиверзитета и регијских особина и (в) производња и привредни бренд. Република Српска посједује ове факторе, али нису довољно истакнути и повезани како би допринијели јачању регијске и укупне републичке конкурентности. Примјери су: (1) подручје око Бијељине и његов карактеристични дух пољопривредне производње, али са недовољном прерадом сировине у финални индустријски производ и недовољно развијеном саобраћајном привредом, (2) већа економска регија која повезује три велика урбана центра на малом одстојању, Бањалуку, Градишку и Приједор, (3) подручје око града Требиња са његовим изразитим медитеранским духом, географијом крашке области са богатим подземним водама и слабо искориштеним крашким пољима, културним благом и природним љепотама посебне врсте, као и традиција економских веза са Фочом, или (4) регија око града Источно Сарајево, која се условно протеже све до Вишеграда и границе са Републиком Србијом, са неразвијеним општинама али изузетним благом високих планина, богатих шума, изузетних предјела, непресушних вода, специфичног градитељског насљеђа, и (5) друге регије, са другачијим потенцијалима регијског идентитета.
- **Повезивање комплементарних развојних функција** које могу у синергији да допринесу развоју појединих општина или регијских цјелина. Ово се односи на јачање туризма и рекреације у зонама доминантне пољопривреде (нпр: бање Дворови, Лакташи или Теслић), могућност организације мањих или већих индустријских паркова у неразвијеним и развијеним општинама (нпр: општина Петровац за прераду дрвне масе или општина Невесиње за прераду љековитог биља, или град Приједор за прерађивачку агроиндустрију и сл.), индустријских или технолошких паркова у зонама са кадровским или техничким потенцијалом (нпр: град Бањалука или градови Добој и Бијељина).
- **Активна и плански осмишљена употреба макроструктура** у кооперацији са сусједним регијама (ријека Сава, ријека Дрина, високе планине у кооперацији са ФБиХ, Семберија и кооперација са

Мачвом, енергетски потенцијали Дрине и кооперација прекограничних регијских цјелина и јединица локалне самоуправе и сл.), као полуга за акције интегрисања Републике Српске у шири регијски оквир. Ово се посебно истиче у оквиру европске политике тзв. територијалне кооперације, која Републику Српску треба да усмјери ка прекограничној и интер-регијској кооперацији.

- **Јачање улоге, надлежности и одговорности градова** Републике Српске, са посебним нагласком на економски развој, макрорегијско планирање и однос града и села у функцијском окружењу. Републичка политика треба да буде усмјерена ка политици полицентризма и одређеног степена постепене децентрализације и деконцентрације. Истовремено, нужно је и преиспитивање улоге и надлежности општина, диференцирање малих (сеоских) и већих урбаних општина, посебно оних подијељених са Федерацијом, као што су Источни Дрвар, Источни Мостар, Источно Сарајево, и друге мање), које треба размотрити на посебан начин.
- **Јачање улоге и значаја тзв. 'меких' фактора** за укупни развој Републике Српске. Ријеч је о природном насљеђу, предјелу и културној баштини. Ови фактори, којима Република Српска обилато располаже (посебно природа и предио), захтијевају знатно већу пажњу на регијском нивоу, јер могу значајно да унаприједе имиџ и идентитет Републике Српске и њених регијских дијелова, остварујући тиме компаративну предност и корист у дугорочном смислу (*меки фактори* као ресурс за развој туризма, рекреације, занатства и сл.). Овим би посебно могле да ојачају и прекограничне везе уз подршку Републике локалној самоуправи.
- **Кооперација са другим регијама у Европи** која треба да се одвија у два вида: (а) вид позиционирања у односу на сличне велике регије у Европи које имају висок степен аутономије (регије у Италији, Аустрији или Шпанији), (б) вид територијалне кооперације са регијама које се разликују од Републике Српске, али са којима је могуће препознати заједничке проблеме или интересе.

Идентитет као основни фактор просторног развоја Републике Српске

Просторни идентитет Републике Српске, као и њених регија или јединица локалне самоуправе, може се сматрати једним од кључних фактора за њихов успјешан просторни развој. Просторни идентитет Републике представљаће основ за јачање привлачности одређене територије, како за инвеститоре или туристе, тако и за грађане који ту живе и који се преко идентитета вежу за територију и ангажују око њеног развоја или уређења.

Територијални идентитет се дефинише преко четири основна елемента: (1) правни идентитет, (2) природни идентитет, (3) културни идентитет, (4) економски идентитет.

1. **Правни идентитет** Републике Српске, као саставног дијела Босне и Херцеговине, дефинисан је екстерно и интерно: Република Српска, као један од два ентитета у оквиру Босне и Херцеговине, дефинисана је Дејтонским споразумом (екстерно, међународно признат), Уставом Босне и Херцеговине, Уставом Републике Српске и одговарајућим законима (интерно регулисање). Ове двије дефиниције статуса Републике Српске омогућују да она самостално планира и организује свој просторни развој, усклађујући га по закону са Федерацијом БиХ. Показатељи (индикатори) просторног развоја, као елементи за праћење и контролу просторног развоја, према систему који Европа примјењује за све своје државе и регионе (ESPON), примијениће се преко овог плана и у Републици Српској, а њен информациони систем бити ће усклађен са INSPIRE директивом преко Републичке геодетске управе.

Територија Републике Српске подијељена је на 63 јединице локалне самоуправе, од којих шест има статус града (Приједор, Бањалука, Добој, Бијељина, Источно Сарајево, Требиње), а 57 статус општине. Највећу територију има град Бањалука (1.225 км^2) односно општина Фоча (1.114,6 км^2), а најмању општина Језеро (29,21 км^2). Највећи број становника има град Бањалука (199.191, Попис 2013.-прелим.) односно општина Зворник (63.686, Попис 2013.-прелим.), а најмањи општина Источни Дрвар (109 – Попис 2013.-прелим.). Највећи број насељених мјеста има општина Вишеград (163 насељена мјеста), а најмањи Источни Дрвар и Источни Мостар (по три насељена мјеста) [16]. Имајући у виду прописане надлежности општине, јасно је да огромна диспропорција величине територије и броја становника, између највеће и најмање општине (града), ствара диспропорцију у могућности остварења прописаних надлежности и, посљедично, квалитета живљења у њима. Ради тога, концепција просторног развоја Републике Српске указује на потребу преиспитивања улоге и надлежности општина. Ако се има у виду огроман распон величине територије, броја становника и броја насељених мјеста у појединим општинама, могуће је разматрање два нивоа општина: мале, сеоске, и веће, урбане, са различитим надлежностима и изворним приходима и различитим односом према граду. Притом треба размотрити и могућност функционалног умрежавања општина у кластере за рјешавање конкретних економских и социјалних питања.

2. **Природни идентитет** као темељ развоја Републике Српске има своје регијске специфичности, преко којих дефинише свој регијски и локални идентитет, а преко њих и цјелокупни идентитет Републике Српске. Ове специфичности тј. елементи природног идентитета, углавном су засновани на аутохтоној, очуваној природи у оним дијеловима Републике Српске у којима доминирају планине и шуме. Природни идентитет Републике Српске формира се и преко култивисане природе, тј. природе која је трансформисана и артикулисана људском дјелатношћу. Посебан допринос чини неколико заштићених природних цјелина, као што су проглашени национални паркови Козара и Сутјеска, значајни и по очуваној природи и по историјским дешавањима из Другог свјетског рата, као и други предложени национални паркови: планине Трескавица са кањоном Бистрице, Ластва и Орјен, Маглић и Зеленгора, кањон Таре, кањон Дрине, планине Озрен и Виторог. Томе треба додати и низ паркова природе и заштићених природних предјела. Проблем природног идентитета у Републици Српској, и у дијелу култивисане и нарочито у дијелу аутохтоне природе, јесте недостатак пажње и организоване акције на његовању и уређењу предјела и онога што чини основни критеријум заштите. У том смислу концепција просторног развоја Републике Српске заснива се на: препознавању и дефинисању специфичних природних и предионих цјелина Републике Српске, њиховом планском и економском груписању на нивоу у виду културних предјела, дефинисању планских мјера њихове заштите, уређења и развоја, а у сарадњи са Републичким заводом за заштиту културно-историјског и природног насљеђа РС.
3. **Културни идентитет** Републике Српске карактерише култура Срба, њихове историје, традиције и обичаја, хране и умјетности, као и савремених културних стремљења и особина. Ови елементи битно утичу и на идентитет појединих локалних територијалних цјелина. Овај идентитет прожимају и дијелови културног идентитета Бошњака и Хрвата, чиме поједине јединице локалне самоуправе добијају особине мултикултурних средина препознатљивих по архитектури, културним и вјерским манифестацијама, храни и сл. Туризам Републике Српске у том погледу ослања се управо на ове елементе, иако се осјећа недовољна повезаност и организованост у

[16] Уредба о насељеним мјестима која чине подручје јединице локалне самоуправе; Службени Гласник Републике Српске број 4/12.

просторном смислу. Веома значајан подсистем културног идентитета представљају културна добра која се налазе у различитим фазама заштите. Бројни вјерски објекти, утврђења и утврђени градови из средњег вијека, архитектонски објекти јавног и приватног значаја, могу да се уоче широм Републике Српске, иако многи од њих нису физички уређени, са запуштеном су околином и програмски су неосмишљени. Уређењем објеката и културног предјела око њих, повезивањем у веће просторне цјелине и културне и друге туристичке стазе, рафинирањем програма уређења и њиховим третманом као развојног ресурса, Република Српска, поједине регије или јединице локалне самоуправе, знатно ће унаприједити идентитет, и тако посљедично повећати њихову привлачност и, самим тим, њихову економску конкурентност (инвестиције, туризам). Посебан допринос културном идентитету дају насељена мјеста Републике Српске, како урбана тако и сеоска, са нарочитим нагласком на идентитету шест градова, њиховом специфичном урбанизму и архитектури, њиховом стилу (култури) живота, као и њиховом односу према природном окружењу. Према овој концепцији, културни идентитет насељених мјеста Републике Српске треба да представља синергију културног система, начина рада и живота, умјетности, традицији хране, начина грађења и односа према природи.

4. **Економски идентитет** Републике Српске значиће препознатљивост одређене територије (регијска или локална) која се заснива на производу који се на њој ствара. То може да буде неки бренд, али и тип препознатљиве производње или производа који се ту налазе (нпр: чувени слаткиши фабрике кондиторских производа у Приједору, сир трапист као аутентични производ из Бањалуке, вино, мед и љековито биље из окружења Требиња, производња дрвопрерађивачке индустрије у Шипову итд.). Економски идентитет у великој мјери зависи од степена коришћења локалних ресурса. Република Српска треба у том погледу генерално да буде препознатљива по пољопривредном производу из Семберије, сточарском производу из планинских подручја, шумском производу из шумских подручја на сјеверозападу и у средишњем дијелу Републике, љековитом биљу, виноградарству и воћарству са крашких планина и поља у јужним крајевима и сл. Економски идентитет, међутим, захтијева неколико битних услова, који још нису довољно обезбијеђени у Републици Српској за извоз производа. То су прије свега: (а) квалитет (високи стандард), (б) квантитет, (в) континуитет, тј. стабилност производње, (г) дизајн и маркетинг и, изнад свега, (д) ослонац на сопствене ресурсе. Вина из требињске регије имају изузетан квалитет, али немају квантитет ни потребан маркетинг. Исто се односи и на производе од воћа у разним дијеловима Републике. Индустријски прехрамбени производи (са малим изузецима) имају квантитет, али немају квалитет, нити потребан стандард да би постали бренд у европском окружењу. Економска рејонизација Републике Српске и неопходна улагања у усавршавање и јачање капацитета за производњу бренда заснованог на локалним ресурсима свакако ће допринијети успостављању економског идентитета како Републике Српске тако и њених регијских цјелина и јединица локалне самоуправе.

Хармонизација идентитета је оно што треба да обезбиједи одрживи просторни развој Републике Српске. Идентитет Републике Српске, као и идентитет њених регија и јединица локалне самоуправе, имаће карактер одрживости само уколико наведени идентитети (природни, културни и економски, у датом правном оквиру) буду хармонизовани и хоризонтално повезани. Природа утиче на културу, а култура на специфичан начин утиче на природу. И природа и култура диктирају људске активности односно привреду на специфичан начин, а привреда својим физичким и економским интервенцијама даје снажан печат природи, утичући на одређени начин и на културни идентитет. Ова спрега утицаја између идентитета Републике Српске чиниће њен **синтезни идентитет,** који може да буде хармонизован, усаглашен или неусаглашен. Што буде више хармонизован то ће бити ближи

критеријумима одрживог развоја. Одрживи развој Републике Српске и њених регија постићи ће се под условом да привреда буде заснована на локалним ресурсима, не угрожавајући већ доприносећи уређеном предјелу, помажући ради веће конкурентности култури и културном насљеђу и њеном природном окружењу, као ресурсу за развој. И обрнуто, да заштита и уређење природе, природног и културног насљеђа не угрози крутим ставовима одрживи развој привреде, већ да јој помогне, уз уважавање норми и стандарда заштите и одрживог развоја уопште. Хармонизацијом елемената идентитета на нивоу појединих територијалних подцјелина Републике Српске могуће је очекивати њихово јаче позиционирање у оквиру цјелине Републике Српске, Босне и Херцеговине и Европе, јачање њихове привлачности и, посљедично, увећање њихове конкурентности, тј. бржи и квалитетнији (одрживи) развој у конкуренцији са другим. На томе ће се градити концепција регијског развоја Републике Српске, као и њених јединица локалне самоуправе, уважавајући у свему улогу, значај и положај града и општине, као генератора иницијатива за развој.

Опште смјернице просторног развоја Републике Српске

Република Српска, један од два ентитета Босне и Херцеговине, статистички припада категорији НСТЈ 2, према европској номенклатури статистичких јединица[17]. Захваљујући свом положају, у просторном смислу има одређене предности и недостатке. Захваљујући својим ресурсима и вриједностима, има значајне потенцијале за развој. Активирање потенцијала ће у великој мјери зависити од квалитета управљања просторним развојем на републичком и локалном нивоу као и од интензитета кооперације јединица локалне самоуправе око заједничких већих пројеката. У том смислу, опште смјернице просторног развоја које би требало да обезбиједе успјешнији просторни развој Републике Српске и њено позиционирање у регијској констелацији овог дијела Европе, јесу:

- **Снажније активирање ендогених (унутрашњих) потенцијала**, тј. мобилисање територијалног капитала појединих дијелова територије на одржив начин. Република Српска са истакнутим диверзитетом природних ресурса, од којих неки нису довољно или исправно искориштени, а представљају потенцијалну предност у развоју (пољопривредно земљиште, геотермалне воде, угаљ и нафта, ријеке, шуме), усмјериће се на њихово организовано и еколошки исправно коришћење.
- **Постепена елиминација слабости** на нивоу цјелине Републике Српске и њених географских дијелова. Ово се односи, прије свега, на недовољно коришћење, тј. функционалну неповезаност природних система (вода и приобаље ријека Дрине, Саве, Босне, Врбаса и др., високе планине Козара, Романија, Јахорина, Зеленгора, Орјен и др.), запуштене техничке системе и неискориштене бројне браунфилд локације и објекте[18], економску неповезаност јединица локалне самоуправе, неуређену културну баштину и сл.
- **Јачање функционалних међузависности привредних активности** и стварање синергије комплементарних привредних и друштвених функција у еколошки унапријеђеном окружењу. Ово се прије свега односи на повезивање: пољопривреде и шумарства са прерађивачком индустријом у процесу реиндустријализације Републике Српске, туризма и руралног развоја, саобраћајне привреде са грађевинарством, енергетике са водопривредом и екологијом и др.

[17] Европска статистика („EUROSTAT“) региструје све територијалне јединице према броју становника (енгл. NUTS). НСТЈ 2 категорија се односи на територије између 800.000 и 3.000.000 становника. Категорија НСТЈ 1 је преко 3.000.000 становника, а НСТЈ 3 од 150.000 до 800.000 становника.

[18] Браунфилд (brownfield) означава локације или објекте у насељеном мјесту, који су напуштени, без функције, и правно регулисани да би могли да приме инвестицију која одговара локацији или објекту ради њиховог оживљавања.

- **Зонирање територијалног капитала,** тј. ресурса и вриједности на основу концепције јачања идентитета појединих географских и функционалних цјелина. Идентитет ових цјелина, без чврстих граница, треба дефинисати укрштањем фактора као што су култура и културна баштина, природа и природно насљеђе, економија и привредни бренд. На основу зона утврђених овим планом јединице локалне самоуправе ће дефинисати намјене земљишта, свог развојног ресурса, у својим просторним и урбанистичким плановима. Исто се односи и на просторе посебне намјене и на њихов задатак дефинисања намјене земљишта.
- **Груписање производних снага** ради стварања критичне продукционе масе (људи, капитал, ресурси, институције), што се прије свега односи на повезивање општина међусобно и око градова Републике Српске у економско-функционалне цјелине, преко којих ће се општине подстаћи да генеришу иницијативе око већих пројеката економског, социјалног или еколошког развоја, а који ће се реализовати заједничким снагама.
- **Јачање функција које могу комплементарно да допринесу** развоју појединих општина или мањих регијских цјелина. Ово се, прије свега, односи на повезивање туризма и рекреације („wellness“центри око геотермалних извора или на планинама) у зонама пољопривредне или сточарске производње, могућност организације индустријских паркова (у подручју Приједора лака индустрија, у подручју Бањалуке високе технологије, у подручју Бијељине агропрерађивачка индустрија, у подручју Шамца и Брода саобраћајни вишевидовни чвор, у подручју Добоја дрвна и друга индустрија, у подручју Источног Сарајева научни и технолошки центри, прерађивачка индустрија и занатство на подручју Романије, у подручју Требиња производни центри за прераду локалних сировина и туризам високог ранга и сл.).
- **Активна и плански осмишљена употреба макроструктура** као што су велике ријеке, високе планине, заштићене природне цјелине, национални паркови Козара и Сутјеска, магистрална инфраструктура (енергетски и саобраћајни коридори), и други макроелементи који треба да допринесу повезивању Републике Српске са ширим регијским окружењем. Посебно ће се размотрити могућности прекограничног и међурегијског повезивања са општинама и регионима сличних особина или развојних проблема.
- **Развој енергетике,** као капиталне теме у просторном развоју Републике Српске, треба пажљиво и осмишљено разматрати у међузависности са другим системима (еколошки, финансијски, економски, социјални, технички). Обиље природних ресурса (нарочито вода, геотермални капацитети и биомаса) нуди шансу за веће учешће обновљивих извора енергије, али и крије опасност угрожавања природе и животне средине ако се подреди приватном интересу умјесто интереса заједнице. Енергија ће се планирати дугорочно и укрштено са еколошким капацитетима (природни систем, биодиверзитет, животна средина) и развојним потребама на републичком и локалном нивоу.
- **Децентрализација и деконцентрација** представљају неопходан друштвено-политички принцип и процес који може да подстакне иницијативе и акције развојног карактера 'одоздо'. Да би се то постигло, неопходно је изједначити надлежности јединица локалне самоуправе (општине) са њеним правима и капацитетима за извршење надлежности, и у складу са тим извршити одређену диференцијацију општина на мале (сеоске) и велике (урбане). Просторни облик Републике Српске и распоред насељених мјеста то потенцира, јер је територија дугачка а уска (просјечно 53 км), прекинута Дистриктом Брчко, а највећи град Бањалука далеко од источног и јужног дијела територије. Први кораци могли би да буду у правцу деконцентрације администрације и одређених јавних служби.

- **Регијализација**, тј. увођење регија нивоа НСТЈ 3 са правним субјективитетом, из истих разлога, није погодна јер би тај дугачки и прекинути низ јединица локалне самоуправе, груписаних у административне регије, довео до аутархичности и одвајања од центра. Умјесто тога, принцип функционалног или економског повезивања (умрежавања) јединица локалне самоуправе око већих урбаних центара, без административног одређења и правног субјективитета, више би допринио просторном развоју Републике. Флексибилно и плански груписане општине могле би да дају одређену планско-статистичку слику, коју захтијева европска статистика.
- **Јачање надлежности градова** и њихове посебне надлежности за економски и социјални развој, као и одговорности за развој руралног окружења. Ово зависи од републичког законодавства и од неопходне политике полицентризма установљене Стратегијом развоја Републике Српске. Градови Републике Српске јесу и остаће ''мотори'' њеног просторног развоја.
- **Већа пажња посвећена пограничним општинама,** како би се смањила њихова слаба економска позиција и социјална изолованост. На нови начин пограничне општине ће добити подстицај за економско и демографско јачање у виду економских, пореских и других мјера. На основу програма ревитализације пограничних подручја, подршку ће имати развој мањих локалних центара. Нарочита пажња ће бити посвећена урбаним центрима који су подијељени са Федерацијом БиХ (Источни Дрвар, Источни Мостар, Источно Сарајево) и другим мањим подијељеним насељеним мјестима и општинама, њиховој специфичној позицији и начину остварења развојних смјерница Републике Српске (објашњено у поглављу о регијском развоју и мрежи насељених мјеста)**.**
- **Проблем развоја неразвијених подручја,** истакнут у Стратегији развоја Републике Српске, рјешаваће се низом законодавних и економских мјера, а заснивaће се првенствено на ендогеним потенцијалима и природним ресурсима. Демографска ограничења и слаб капацитет инфраструктуре биће на страни слабости, а на страни снага је очуваност предјела и животне средине.
- **Јачање улоге 'меких' фактора за укупни развој Републике Српске** се односи на природно насљеђе и културну баштину, као и на уређене предјеле. Република Српска обилује овим, али је неопходна знатно већа пажња на републичком и локалном нивоу, како би ово постала реална компаративна предност Републике, као и добробит у економском погледу на дужи рок.
- **Модернизација и унапређење управљања просторним развојем и уређењем.** Ово се односи на даљу професионализацију и родну равноправност ангажованог кадра и институција, развој статистике и информационог система, повећање транспарентности и учешћа актера развоја у процесу планирања и одлучивања, унапређење стратешког разумијевања, едукацију и јачање свијести грађана, јаче повезивање са цивилним сектором и већи степен функционалне кооперације са сусједима.

Уређење и коришћење простора и ресурса Републике Српске

Општа концепција организације, уређења и коришћења простора Републике Српске до 2025. године базира се на планираној мрежи насељених мјеста (модел полицентричног развоја) на подручју Републике Српске, затим на концепцији развоја привреде, тј. индустрије, пољопривреде, шумарства, енергетике, трговине, саобраћаја, туризма, грађевинарства и водопривреде, као и на планским рјешењима заштите и уређења природног насљеђа, културне баштине, предјела и животне средине.

(а) На територији Републике Српске издвајају се три осовине развоја, као појасеви најинтензивније привредно-социјалне активности: сјеверна, источна и јужна. Сјеверна осовина је најјача и простире се од Новог Града, Приједора и Бањалуке до Бијељине, са два крака, од којих један иде ка Градишки, а други, нижег интензитета, ка Мркоњић Граду и Шипову. Источна осовина се протеже од Бијељине до Источног Сарајева, слабија од сјеверне, и јужна осовина, која повезује јединице локалне самоуправе од општине Вишеград до града Требиња. Везе између ових осовина остварују се преко Сокоца, Рогатице, и Вишеграда, и алтернативно од Источног Сарајева преко Трнова ка Фочи (ова алтернатива захтијева договор са ФБиХ).

Остала подручја концентрације становништва, инфраструктуре, привредних капацитета биће представљена у виду нодова, тј. тачака из којих се шире одређени развојни импулси према околном простору (примарни и секундарни локални центри изван примарних и секундарних осовина развоја Републике Српске).

(б) Најзначајнији планирани саобраћајни инфраструктурни пројекти на подручју Републике Српске у периоду плана (наведени у поглављу о транспорту) имаће велики утицај на просторну организацију Републике Српске до 2025, прије свега стварањем мултимодалних транспортних чворишта Шамац-Брод, Лакташи-Маховљани, перспективно Бијељина са Брчком, на подручју укрштања транспортних мрежа и објеката, сустицањем најмање три вида транспорта, што ће допринијети повећању приступачности и доступности територије Републике Српске према окружењу, а такође и њеној бољој унутрашњој интеграцији.

Овакав развој догађаја у будућности ће вјероватно довести до значајнијих инвестиција на подручју Републике Српске, па ће она постати једно од конкурентнијих подручја у региону западног Балкана. Свему томе додатно иде у прилог чињеница да је сусједна Република Хрватска постала члан Европске Уније, тако да је Република Српска у свом сјеверном и крајњем јужном дијелу постала погранично подручје према Европској унији. Самим тим, та погранична подручја постају атрактивна за све врсте инвестиционих улагања, која ће свој просторни израз имати у производно-пословним зонама, као и у туристичким капацитетима (требињско подручје прије свега).

в) Пројекција кретања броја становника до 2018. и даље, до 2025, указује на проблем даљег опадања броја становника. На основу релевантних претпоставки, пројекција у три варијанте за 2018. указује да ће те године бити између 1.222.832 и 1.227.628, а за 2025. између 1.156.278 и 1.175.577 становника (видјети детаљније у поглављу о становништву). Постоји могућност благог опоравка демографских ресурса Републике Српске, уколико економски и социјални развој остваре плански претпостављене перформансе. Уз то је неопходан сразмјеран раст квалитета и комуналне опремљености стамбених јединица, нарочито у селима, тј. рјешавање стамбеног питања младих брачних парова у градовима. Неповољне тенденције у редистрибуцији и успостављању просторно-демографске поларизације одражавају се у поремећајима у демографским структурама, али и на јачању процеса укупног старења становништва, посебно у руралним срединама. Ове тенденције резултирају и све

израженијом поларизацијом у репродукцији становништва, у којој примат преузимају урбане средине. Са трендом ниског и негативног природног прираштаја, који има и непосредни утицај на убрзани процес старења популације, доводи се у питање даљи раст становништва Републике Српске.
Драматично смањење стопе природног прираштаја становништва у Републици Српској угрожава просту репродукцију. Посљедице су могуће у свим сферама друштвеног живота и положаја Републике Српске у односу на њено окружење. Ово упозорава да ће демографска политика која би водила демографском опоравку Републике Српске представљати један од доминантних стратешких приоритета Републике са нагласком на повезивање економске и демографске политике. Економски опоравак и подстицаји који ће томе помоћи представљаће и привлачну силу за јачање наталитета и окупљање висококвалификоване радне снаге на развојним подручјима.

(г) Природа, као најдрагоцјеније благо Републике Српске, њени ресурси, коришћени на одржив начин, и уређен предио, биће предмет посебне пажње управе на свим нивоима. Диверзитет природе, тј. њене специфичне појаве у појединим регијама, треба да буде очуван одговарајућим мјерама заштите, али и развијеном свијешћу становника и свих корисника простора. Ово се посебно односи на оне кориснике који користе природне ресурсе Републике Српске у енергетици, индустрији, пољопривреди, шумарству и водопривреди, чији однос према природи ће да обиљежи и њихов однос према квалитетнијем развоју Републике Српске. Привредне активности, инфраструктура (саобраћајна и енергетска, посебно) и грађење биће упућени на начин дјеловања који неће угрожавати природу, њене еколошке системе и биодиверзитет.

Квалитет животне средине у урбаним и сеоским насељима ће се унаприједити посебним мјерама заштите, као и развојем и модернизацијом урбаних и сеоских комуналних система.

д) Привредни развој Републике Српске у периоду плана заснивање се на пет најважнијих привредних грана: енергетици, пољопривреди, шумарству, прерађивачкој индустрији и туризму и, у мањој мјери, на транспортној привреди, ако се има у виду степен остварења Коридора Vc и интегрисање видова транспорта на одређеним тачкама (општине Брод и Шамац, општина Лакташи, град Бијељина).

Индустрија ће да буде покретач развоја Републике Српске и привредна грана са највећим бројем запослених. Индустрије које имају традиционално упориште у Републици Српској, затим индустрије које се заснивају на природним ресурсима (више фазе прераде), као и пропулзивне индустријске гране са мањим утицајем на животну средину (носиоци техничког прогреса и извозне стратегије), имаће приоритет у будућем развоју Републике Српске. Посебно треба издвојити прехрамбену и дрвну индустрију, чија су подлога ресурси пољопривредног земљишта и шума. Радна снага и добра саобраћајна повезаност условиће лоцирање индустријских погона који напуштају садашњи простор Европске уније у потрази за просторима са јефтином и квалификованом радном снагом и добром саобраћајном повезаношћу.

Један од основних стубова развоја Републике Српске у будућем периоду биће енергетика, која ће се заснивати на њеним значајним енергетским потенцијалима, израженим у хидропотенцијалу (Дрина, Врбас, пројекат Горњи хоризонти), угљу и алтернативним енергетским изворима (прије свега вјетар, геотермални извори и биомаса).

Значај и улога пољопривреде и шумарства произлази из природних услова за њен развој (пољопривредно земљиште, шуме), али и из традиције и чињенице да највећи број становника Републике Српске (око 60%) директно и индиректно живи од пољопривреде и шумарства (у нешто мањем обиму). У временском хоризонту плана, у сјеверном дијелу Републике Српске пољопривредна

производња ће се кретати према већој интензификацији, а у њеном источном и јужном дијелу ка производњи органске хране и вина са наглашеним географским поријеклом.

Туризам ће у периоду плана имати много већи значај него до сада. Томе ће допринијети садашњи и будући туристички производ. Садашња и планирана заштићена природна подручја (национални паркови, паркови природе, заштићени предјели, меморијални паркови и споменици), културно насљеђе (археолошки локалитети, градитељско насљеђе), ријеке Дрина, Врбас, Уна, Угар, Врбања, Плива, Јањ, Сава, бање и геотермални извори, планине Јахорина, Романија, Орјен, Зеленгора, Сјемеч, Борја, Мањача, Виторог, Козара и инфраструктурни коридори биће подлога за развој грана туризма попут: сеоског и еко-туризма, бањског, зимског и планинског туризма, наутичког, транзитног и културно-историјског туризма. Развој туризма у овом периоду требало би да се одвија у оквиру шест дефинисаних туристичких зона и већег броја туристичких подручја.

Основни циљ раста привреде Републике Српске у периоду до 2020. године требало би да представља достизање БДП по становнику од око 11.000 КМ, што захтијева просјечну годишњу стопу раста БДП од 6**%**. У оквиру ове динамике, до краја посматраног периода продуктивност би расла по просјечној стопи од 3,7%, а запосленост по стопи од 2,2%, што одговара укупном броју запослених од 272.400 на крају посматраног периода[19]. Отварање нових радних мјеста у кључним развојним гранама привреде Републике Српске условиће и промјену њене привредне структуре. Таква кретања ће довести до раста удјела индустрије, пољопривреде, шумарства, енергетике и туризма у структури БДП Републике Српске. Ако се гледа структура запослених, планирани привредни развој би требало да доведе до раста удјела индустрије, енергетике, грађевинарства, туризма и саобраћајне привреде у укупном броју запослених.

(ђ) Прекогранична сарадња, која представља значајан потенцијал простора Републике Српске, у планском периоду би требало да добије на интензитету. Ту се посебно истичу подручја крајњег југоистока Републике Српске: Источне Херцеговине према Хрватској и Црној Гори, Горњег Подрињa према Србији и Црној Гори (Романија – Златибор – Дурмитор), Средњег Подрињa према Србији (Осат – Тара), Средње Посавине према Хрватској (Посавина – Славонија), Лијевча поља према Хрватској (Врбас – Посавина – Славонија), долине Уне према Хрватској (Поуње – Банија). Интеграција и функционално повезивање Републике Српске са регијама и државама у окружењу ће се развијати у складу са европским принципима прекограничне, транснационалне и интеррегијске сарадње преко пројеката из области инфраструктурне, еколошке, друштвене, економске и културне сарадње. Развој прекограничне сарадње би у овом периоду требало да се одвија у оквиру три дефинисане прекограничне зоне са субзонама.

Посебна пажња у будућем просторном развоју Републике Српске биће посвећена развоју њених изразито неразвијених подручја, да би се барем садашње становништво задржало на тим подручјима, чиме би се постигло веће уравнотежење просторних компонената. То захтијева додатно ангажовање републичких власти у инвестирању у техничку и друштвену инфраструктуру. На тај начин ће се створити услови за улагање у прерађивачке индустријске погоне засноване на природним ресурсима, пољопривреду (органска храна и производи са заштићеним географским поријеклом), шумарство (финална прерада дрвне масе), туристичке капацитете и еколошки квалитетно коришћење обновљивих извора енергије.

[19] Пројекција раста кључних економских индикатора преузета из Стратегије развоја Републике Српске 2014–2018 (нацрт), Економски институт АД Бањалука, 2013.

(е) Социјални развој Републике Српске је у директној корелацији са њеним економским развојем и капацитетима за рјешавање проблема становања, јавних служби и културног насљеђа. У том смислу предвиђено је преиспитивање и оптимизација дистрибуције јавних служби, уз већу подршку развоју приватне иницијативе односно јачање доступности јавних фондова приватним инвеститорима. Већи степен децентрализације Републике Српске и јачање економских капацитета локалне самоуправе ће омогућити већи обим и квалитет објеката у здравству, школству, култури, социјалној заштити или спорту. Институционална и финансијска подршка Републике ће код тога бити неопходна. Посебан проблем ће бити дистрибуција јавних служби и однос према слабљењу демографског потенцијала појединих општина, што ће захтјевати и одређене интервенције у образовном систему ради веће рационализације, у систему социјалног старања (приватизација), у институционалном и кадровском јачању, као и јачању културног и спортског фонда.

Стамбена изградња је дефинисана као сектор индивидуалне потрошње у друштву које је знатно социјално раслојено. Без обзира на то што Република Српска више не организује рјешавање стамбених проблема механизмима републичке политике, она се неће моћи одрећи своје улоге у оном дијелу стамбене политике који се тиче рјешавања стамбених проблема за социјално и економски угрожене категорије становништва. Подршка Републике Српске сиромашнијим грађанима ће да подразумијева широк дијапазон мјера, усклађен са дијапазоном социјалних потреба становништва, те ће покретање механизма социјалног становања и изградње непрофитних станова, уз одређене мјере банкарске подршке, бити у фокусу пажње на нивоу Републике и јединица локалне самоуправе. Легализација бесправно изграђених стамбених објеката уз мјере апсолутног спријечавања даље бесправне градње ће бити подржани посебним законодавним и техничким мјерама у надлежности Републике и локалне самоуправе.

Однос према културном насљеђу представља значајан дио у корпусу друштвеног развоја. Културно насљеђе са својим карактеристикама је третирано на различит начин у односу на просторни развој. Културне установе које чувају покретну културну баштину и обезбјеђују услове за остваривање нематеријалне културне баштине су предмет културе у оквиру јавних служби, док непокретна културна баштина има посебан просторни значај. Непокретна културна баштина или насљеђе је од изузетног значаја за идентитет простора, а представља истовремено и економско-развојни потенцијал. Евиденција културног насљеђа представља изазов имајући у виду различитост приступа у државном и ентитетском оквиру. Дефинисање културних предјела и клутурних стаза је нова значајна тема, као и међународна димензија заштите културног насљеђа.

Цјелокупна тематика просторног развоја Републике Српске затјева ангажовање и хоризонталну координацију свих ресора и институција на републичком нивоу, као и сталну кооперацију са локалним нивоом. Квалитетне и усаглашене стратегије развоја као и секторске стратегије, републичка легислатива и политике, као и просторни планови, унапријеђење знања и едукација грађана, уз квалитетнију подршку информационог система, значиће и унапређено управљање које треба да резултира и одрживим развојем Републике Српске.

Д. КОНЦЕПЦИЈА РЕГИЈСКОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Регијски развој и регијски центри

Оцјена стања и проблеми

Функционално-економска рејонизација Републике Српске условљена је њеним обликом и положајем, распоредом урбаних центара и саобраћајном повезаношћу, као и стањем и потенцијалима привреде на појединим дијеловима њене територије, административно-политичким околностима у ентитету и законским окружењем. С тим у вези, и равномјерни (одрживи) регијски економски и социјални развој је у директној спрези са овим предусловима, ослоњен на могуће позитивне и негативне сценарије који из таквих околности произилазе. Интегрално третирање физичког (еколошког) и друштвено-економског развоја данас на територији Плана има готово занемарљиве обрисе; преовлађују јака друштвена и економска неуравнотеженост и развојне диспропорције, недостатак заједничких акција и стратегија, хоризонтална неповезаност и некоординираност јединица локалне самоуправе, изразито лоша демографска слика у простору, неповољан распоред становништва, економска криза на већем дијелу територије и др.

Ради рационалнијег и ефикаснијег располагања ресурсима у простору и у времену, посебна пажња биће посвећена регијском и међурегијском развоју, тј. питању регијског организовања територије, као кључном развојном проблему Републике Српске. Досадашња планска искуства са стратешким планирањем на територији Републике Српске и, раније, Босне и Херцеговине, указују на различите приступе овом проблему али увијек са покушајима да се подстакне нека врста регијског развоја. Насљеђе другачије територијалне организације до почетка 90-их година XX вијека, другачији друштвено-економски систем, геополитички положај и шири европски контекст, као и ратни период у не тако далекој прошлости, потпуно су дестабилизовали дотадашњи систем и неповратно измјенили просторну организацију Републике Српске. Овакве околности захтијевале су промјену приступа планирању и усмјеравању развојних процеса на различитим нивоима управе (националном, републичком и регијском).

Данас је становништво Републике Српске распоређено неравномјерно, уз наглашену (изнад просјечних 51 ст/км^2) концентрацију (преко 70 ст/км^2) у сјеверном појасу, а посебно око градова Бањалука, Приједор, Добој и Бијељина, и на мањој површини око града Источно Сарајево (са припадајућих шест општина), и изразиту деконцентрацију (до 11 ст/км^2) у појединим општинама на сјеверозападу (Петровац, Источни Дрвар, Ново Село) и југозападу (Берковићи, Калиновик).

Релативно је добар распоред урбаних центара на условно малој удаљености. То ипак није учинило свеукупни развој извјеснијим. Пуно је центара уз саму границу (19 од 63), што је у исто вријеме и потенцијал и ограничење. Са друге стране, највећа концентрација становништва је у сјеверном дијелу Републике Српске, нарочито на подручја око Бањалуке и Приједора, која имају око половине укупног становништва територије Републике. Истовремено, на истоку и југу Републике живи око 18% становништва, што просторно, демографски и економски не дозвољава јачу територијалну кохезију, тј. уравнотежење на квалитетнијим основама. Истовремено је велики број општина са изузетно малим бројем становника, посебно у дијеловима Источне Херцеговине (општине Калиновик, Невесиње,

Берковићи, Гацко), Подрињу (општине Чајниче и Сребреница), као и у општинама Источни Дрвар, Језеро, Купрес, Петровац, Рибник и Шипово на западу. Транзиција, која је извршена током ратних година и непосредно након завршетка рата, успорена је и указује да су дефинитивна пресељења у највећем броју случајева обављена. Ово се уочава кроз промијењену урбану структуру насељених мјеста, кроз другачију улогу великих центара (градова) данас у односу на период СФРЈ, али и кроз саму организацију појединих насељених мјеста формирањем посебних центара на некадашњим периферијама, готово у форми самосталних насеобинских појава. Код тога се мисли, прије свега, на насељена мјеста која су некада чинила јединствени урбани центар.

Ниво урбанизације је између 45 и 50%, што је међу најнижим у Европи, док је ниво укупне развијености Републике Српске крајње неуједначен. Коришћењем шест социоекономских критеријума[20], најнеразвијенији дијелови Републике Српске су претежно пограничне руралне општине Републике Српске (на ентитетској граници), а најразвијеније општине су у сјеверном дијелу: Бањалука, Бијељина, Градишка, Добој, Лакташи, Приједор, Прњавор, уз неколико пунктова у источном дијелу: Зворник, Источно Сарајево и Требиње.

Ниво **економске развијености** Републике Српске је, дакле, у неким сегментима једнако драматичан као и њена демографска перспектива. На основу Стратегије развоја Републике Српске[21], подаци који се односе на Босну и Херцеговину, посљедично и на Републику Српску, веома су негативни:

- број сиромашних је 2010. повећан за готово 20% у односу на 2009.
- БДП је смањен 2,9%, извоз за 17,6%, ниво инвестиција је опао за 23,5%, 40.000 радних мјеста мање и сл.

Чињенице о економској позицији и снази Босне и Херцеговине (110. од 183 земље по економској развијености, 102—109 мјесто по конкурентности, 139. мјесто по квалитету инфраструктуре) значајно отежавају и позицију Републике Српске као њеног саставног дијела.
Ако се томе дода податак да је удио високообразованих 4% (просјек ЕУ је око 20%), док је оних са основном школом око 35%, јасно је да је лоша квалификациона структура становништва један од основних параметара ниске економске моћи државе, а тиме и отежавајући фактор функционисања регија као функционалних цјелина са јединственим развојним политикама. Урбани центри групишу највећи број високообразованих, чинећи тиме све тежу ситуацију у руралном залеђу.

Стање **привреде** (и у градским центрима) на лошем је нивоу. Покривеност увоза извозом је испод 50% (у неким гранама и знатно ниже, нпр. дуван и пиће 8,7%) што наводи на недовољну индустријску производњу, неконкурентност производа и, посљедично, смањену запосленост. Иако је формално ниво незапослености у Републици Српској око 21,5%, регистрована незапосленост прелази 35%. Неравномјерности демографског и економског развоја између јединица локалне самоуправе на

[16] **Критеријуми** за оцјену развијености јединица локалне самоуправе су (Сл. гласник РС 61/13):
1) остварени укупни приходи регистрованих привредних субјеката у претходној години на нивоу јединице локалне самоуправе по становнику,
2) остварени буџетски приходи у претходној години на нивоу јединице локалне самоуправе по становнику,
3) стопа незапослености – процентуално учешће незапослених лица у укупној радној снази на нивоу јединице локалне самоуправе,
4) густина насељености,
5) укупан број регистрованих возила на подручју јединице локалне самоуправе у односу на укупан број регистрованих возила у Републици Српској и
6) број ученика који похађају основну школу у односу на број становника на нивоу јединице локалне самоуправе.

[21] Стратегија развоја Републике Српске 2014–18. (Нацрт) Економски институт РС, 2013.

територији Републике Српске зато иду до 1:10 (индекс хуманог развоја – HDI[22]). Просторе са највећом концентрацијом становништва карактерише и највећа концентација индустријских и привредних објеката, најразвијенија инфраструктура (техничка и друштвена). Ова подручја представљају развијене центре (27,71% површине са око 60% становништва Републике Српске), док се, већи дио Републике Српске генерално може сматрати мање развијеним или неразвијеним. Све ово чини простор недовољно кохерентним и изразито неуравнотеженим, отварајући неопходност формирања агилног полицентричног урбаног система са децентрализованим надлежностима и деконцентрисаним органима и институцијама Републике Српске као основе за успостављање равномјернијег територијалног развоја. Наиме, фокус планирања треба да се помјери ка јачању улоге, надлежности и одговорности градова Републике Српске, са посебним нагласком на економском развоју, регијском планирању и односу града и села у функцијском окружењу[23].

Већа кохезија простора, путем развоја и побољшања **инфраструктурних мрежа**, као и повећање доступности јавним службама њиховим квалитетнијим просторним распоредом и планирањем нових јавних служби ентитетског и регијског значаја, један је од предуслова квалитетнијег и уравнотеженијег регијског развоја. И данас је ниво комуналне опремљености Републике Српске низак. Само 48% становништва је потпуно покривено инфраструктуром. У градским центрима је ситуација боља, на нивоу 87% (у ЕУ око 99%), док су нека насељена мјеста градског карактера чак испод просјека РС, тј. између 20 и 40%.

Оперативни циљеви и концепција регијског развоја

Ако се има у виду наведено, основни циљ би био **утврђивање, интересно организовање и сарадња између функционално и економски организованих регија, ради достизања равномјерног одрживог развоја и повећања територијалне кохезије Републике Српске.** Ово значи дефинисање регија као просторних цјелина функционално-економски повезаних јединица локалне самоуправе како би се утврдио њихов просторни обухват и реални утицај. На основу тога би било могуће извршити бољу организацију и појачати кохезију читаве територије Републике Српске. Ово повезивање има чисто економски карактер, односно указује на координацију заједничких интереса јединица локалне самоуправе на вишем нивоу. Истовремено, предложени модел **акционих подручја** сарадње, унутар и између регија, отворио би перспективу оживљавања економије и ефикаснијег коришћења ресурса и, посљедично, перспективу демографске и социјалне ревитализације.

Оперативни циљеви које треба достићи до 2018. су**:**

- у односу на хијерархијски ниво и реалне потенцијале регија, неопходно је утврдити распоред и ниво јавних служби у њима, и извршити њихову просторну дистрибуцију у складу са рангом дефинисаним у мрежи насељених места;

[22] Индекс хуманог развоја је композитни показатељ који чине економски доходак, дужина живота и ниво образовања одређене друштвене заједнице.

[23] У односу на степен развијености, општине у Републици Српској су:

- **развијене:** Бањалука, Бијељина, Гацко, Градишка, Дервента, Добој, Зворник, Лакташи, Модрича, Мркоњић Град, Пале, Приједор, Прњавор, Теслић, Требиње и Угљевик,
- **средње развијене:** Билећа, Брод, Вишеград, Источна Илиџа, Источно Ново Сарајево, Козарска Дубица, Котор Варош, Милићи, Нови Град, Соколац, Србац, Фоча, Челинац и Шамац,
- **неразвијене:** Братунац, Власеница, Доњи Жабар, Кнежево, Костајница, Лопаре, Љубиње, Невесиње, Пелагићево, Петрово, Рибник, Рогатица, Сребреница, Хан Пијесак, Шековићи и Шипово,
- **изразито неразвијене:** Берковићи, Вукосавље, Источни Дрвар, Источни Мостар, Источни Стари град, Језеро, Калиновик, Крупа на Уни, Купрес, Ново Горажде, Осмаци, Оштра Лука, Петровац, Рудо, Трново и Чајниче.

- успостављање хармоничнијег односа између урбаних насељених места и њихове околине (зоне утицаја) кроз интензивну међуопштинску сарадњу и заједничке пројекте;
- интегрисање унутар-регијског простора кроз законодавну и економско-финансијску подршку активном повезивању општина и градских и сеоских насеља у њима око развојних економских пројеката (**акциона подручја**);
- трансгранично повезивање регија са сусједним регијама унутар и ван Републике Српске;
- планирање развоја на основу реалних потенцијала и вриједности унутар регија, тј. искориштење и изградња регијског идентитета који је ослонац за то.

Концепција регијског развоја Републике Српске **искључује постојање административних регија** са правним субјективитетом и административно дефинисаним границама**,** тј. није ослоњена на дистрибуцију власти и комплетних управљачких механизама на регијском нивоу. Она подразумијева прије свега интересно повезивање више општина које су функционално груписане око већих пројеката социјалног и економског развоја у регијски систем у коме доминира један изразити центар, са најмање једним центром нижег ранга, или пак са више центара истог ранга, а у циљу остварења заједничких развојних политика које су узрочно-посљедично повезане са свеукупном регијском политиком на нивоу Републике. Имајући у виду статистичку номенклатуру територијалних јединица на нивоу Европе (NUTS) где је простор Републике Српске у рангу NUTS2, регијска подјела у овом плану може бити комплементарна са европским NUTS3 нивоом (европски регијски ниво, ниво дистрикта или округа).

У овом плану у питању су, планско-статистичке регије, дефинисане у односу на функционалну повезаност територије коју обухватају и систем насељених места који у њима постоји. Дефинисање оваквих регија засновано је таквој организацији простора која на најбољи начин доприноси економском и социјалном развоју територије, интегрише простор између насељених места (поспешује позитиван однос село-град и везе између њих) и иницира изградњу инфраструктурних система ради повећања приступачности територије и боље повезаности унутар регије и ван ње.

Будући да свака организација републичке територије увијек треба да буде средство за постизање одређених циљева, регијска политика, у каквом год степену била предвиђена и спроведена, треба да обезбиједи рационално управљање и подстицање дугорочног и одрживог развоја на цијелој територији, односно да буде заснована на примјени локалних особина, предности и ограничења. Подјела на планско-статистичке регије је изразито сложена и условљена најприје:

- демографском сликом и структуром читаве Републике Српске, просторном дистрибуцијом становништва и кретањима која се дешавају између урбаних центра различитог ранга, и руралног окружења у ближој или даљој околини;
- физичко-географском структуром територије са узроцима и посљедицама развојних процеса;
- нивоом економске развијености друштва уопште, а нарочито сваког центра појединачно (БДП, број радних мјеста, број регистрованих фирми и др.);
- висином коефицијента комуникативности, тј. нивоа приступачности насељених мјеста инфраструктури;
- квалитетом и количином опремљености јавно-социјалним функцијама у центрима развоја и осталим насељеним мјестима;
- легислативним и институционалним оквиром за унапређење просторног развоја (систем закона, улога, значај и ингеренције локалних самоуправа, управљачки механизми, односи у Босни и Херцеговини и др.);

- планским позиционирањем урбаних центара у секторским или интегралним стратегијама развоја које постоје у Републици Српској, те у конктексту урађених планова (просторних и урбанистичких) који су обавезујући за различите нивое управе;
- политичким окружењем и амбијентом, условима ЕУ и др.;
- традицијом, осјећајем припадности, предрасудама и др.

Планско-статистичка рејонизација територије Републике Српске је зато извршена тако да допринесе повећању конкурентности регија и хомогенизацији становништва које на тим просторима живи, а на основу препознавања заједничког идентитета, ресурса и вриједности са којим расплажу, као и традиције и вриједности које могу и треба да доведу до одрживог развоја на датом простору.

Диференцијација у овом плану условно је направљена на нивоу 5 **регија** (простори могућих интересних, функционалних веза општина са насељеним мјестима која имају статус града или већег урбаног центра, и која су економски најразвијенија). Унутар тих регија слободно ће се формирати **акциона подручја** (општине функционално повезане са већим урбаним центром или центрима, које могу да организују и реализују развојне пројекте на основу заједничких интереса). Акциона подручја приказана на графичком прилогу (видјети карту 2.2) су назначена као модел могућег повезивања јединица локалне самоуправе, зависан од јачања или слабљења утицаја који се емитују из центара регије.

Општине које се налазе на границама са сусједним регијама јесу мјеста преклапања утицаја и могу имати улогу *међурегијске алке* у јединственом просторно-економском систему Републике Српске. Оцјена је да општине и градови, повезани око већих економских, еколошких или социјалних пројеката, могу боље да искористе своје ресурсе и капацитете (кадровске, финансијске, организационе и др.) уколико су повезани у виду мањих или већих акционих подручја.

У том смислу, овим просторним планом дефинише се пет регијских цјелина и више могућих акционих подручја, и то:

- **1. Регија највећег града** (регија Бањалука-Приједор са око 600.000 ст.). Изразито доминантна регија око административно-пословног центра (Бањалука), са густом концентрацијом становништва, и другог по реду града у Републици Српској (Приједор). У правцу сјевера, град Бањалука, заједно са општинама Лакташи и Градишка, формира готово јединствено подручје најинтензивнијег развоја (око 300.000 ст.). Осим Градишке (око 57.000ст.), која је у категорији секундарног регијског центра, други по рангу чвор ове регије је град Приједор (око 97.500ст.), индустријско-привредни центар на западном делу, у рангу примарног регијског центра. Бањалучко-приједорска регија је у основи биполарна, иако град Бањалука изузетно доминира простором, а регијску структуру чини систем насељених мјеста организован око Градишке на сјеверу, Приједора на западу и Мркоњић Града на југу, док општине Прњавор и Србац чине источну границу регије и мјеста преклапања утицаја са сусједном добојско- бродско- шамачком регијом. У оквиру ове регије препознато је неколико могућих подручја интензивне сарадње-акционих подручја:
    - ***Рударско-прерађивачко акционо подручје око Приједора***. Функционално повезујући шест општина, ово подручје има идентитет у рударској и прерађивачкој производњи (рудници у Љубији и Омарској, прехрамбена индустрија у Приједору и сл.) али и сектору услуга везаном за НП „Козара", туристичко-едукативно-научни центар дефинисан кроз туристичко подручје у сјеверном дијелу регије.

- ***Агроиндустријско акционо подручје Бањалука-Градишка*** – сјеверно од Бањалуке, гдје доминира индустрија, ратарство и сточарство, уз нарочите потенцијале за развој транспортне привреде на укрштању три вида транспорта (путни, жељезнички и ваздушни). Ово подручје обухвата јединице локалне самоуправе Бањалука, Лакташи, Градишка, Србац, уз истовремену привредну сарадњу са општинама Прњавор и Челинац, са око 310.000 ст.
- ***Акционо подручје Мркоњић Град*** **-** шумарско-туристичко подручје**, ј**ужно од Бањалуке, са изразитим квалитетима очуване природе, са претежно шумско-прерађивачком индустријом и пашњачким сточарством као привредном одредницом, уз могућност јачег развоја дрвне индустрије и туризма. Ово подручје око свог центра на југу (Мркоњић Град) окупља удаљене општине од регијског центра Бањалуке (Шипово, Језеро, Купрес, Рибник и, условно, Источни Дрвар и Петровац) са идентитетом заснованом на посебном квалитету високих шума.

Такође, карактеристика бањалучко-приједорске регије су и посебни облици савремене индустрије, туристичке активности (пословни туризам у Бањалуци и еколошки туризам у горњо-санско-пливској зони), као и квартарне дјелатности у центру: пословни инкубатори, центри знања, услуге и др.

- **2. Транспортно-индустријска регија Добој-Брод-Шамац** (око 238.000 ст.). Изразито транспортно чвориште Републике Српске налазиће се у овој регији. Вишевидовни коридори[24] уз ријеку Саву, планирани паневропски коридор Vc и близина већ афирмисаног паневропског коридора X, доминантни саобраћајни правац сјеверне развојне осовине Републике Српске (Нови Град-Приједор-Бањалука-Бијељина), робно-транспортни центри и др., чине ову регију изузетно просперитетном за даљи развој (већина општина је у категорији развијених). Интензивна пољопривреда и индустрија (Посавина, општине Брод, Шамац и Модрича), као и индустрија у самом центру макрорегије и центрима општина које јој припадају, препознатљив су идентитет краја. Инфраструктурна мултимодалност (вишевидовност) карактерише читаву регију као и два могућа издвојена акциона подручја:
  - ***Акционо подручје Добој-Шамац-Брод.*** Положај овог акционог подручја је специфичан, јер је гранични у Републици Српској и према Дистрикту Брчко, а директна је веза са Бијељинско-зворничком регијом, са којом дијели утицаје нарочито у општини Пелагићево. Обухвата општине Шамац, Вукосавље, Модрича и Брод са око 72.000 ст. Генерално, ослонац развоја овог подручја заснива се на транспорту и транспортној привреди, као и привредним дјелатностима (индустрија), нарочито уз двојно мултимодално чвориште Шамац – Брод, гранични пријелаз, као и кооперацију са Дистриктом Брчко.
  - ***Акционо подручје Добој-Дервента-Прњавор*** има доминантно транспортну и индустријску функцију обухватајући простор ове три јединице локалне самоуправе и њихове богате ресурсе. Посебна специфичност је директна веза са Бањалучко-приједорском регијом која се заснива прије свега на инфраструктурним везама и робно-привредној размјени, те значајном демографском потенцијалу (преко 150.000ст.)
- **3. Семберијска агроиндустријска регија Бијељина-Зворник** (око 287.000 ст). Регија у којој се укрштају најинтензивнији саобраћајни и развојни правци Републике Српске. Препозната је по

[24] Вишевидовни (мултимодални) коридори и чворишта су оне линије и тачке у којима се сустичу или укрштају најмање три вида саобраћаја.

пољопривредној производњи, агроиндустрији и транспортној привреди. На тој територији могуће је идентификовати једно потенцијално акционо подручје:

- ***Агроиндустријско акционо подручје Зворник*** – интегрише читав простор јужно од Бијељине, са истим карактеристике као регија, са урбаним центром Зворник, те општинама Зворник, Власеница, Братунац, Милићи, Сребреница, Осмаци, Шековићи, са око 135.000 ст. Идентитет овог краја и основ сарадње чини пољопривредна производња (нпр. малине у Братунцу), енергетска индустрија и то најприје ХЕ у Братунцу и хидроелектрана код Зворника, рудник боксита у Милићима, мањи индустријски погони и др.

- **4. Шумарско-индустријска регија Источно Сарајево-Вишеград** (око 101.000 ст). Иако ексцентрично постављен у односу на своје поље утицаја, и у великој мјери изолован од других дјелова Републике Српске, примарни центар регије Источно Сарајево обухвата потенцијалну индустријску производњу (информационо-технолошка индустрија) и шумско-пољопривредно-прерађивачку активност, нарочито у романијским општинама. Временом се конституише и као јачи административни, образовни, културни и здравствени центар, лонгитудинално распоређен од Пала до Илиџе, уз одређене проблеме подјељеног града. Са источне стране ове регије налази се секундарни регијски центар Вишеград, значајна туристичко-саобраћајна тачка и директна веза за Републиком Србијом и њеним туристичким потенцијалима. Око њега се може формирати економски јаче акционо подручје:
  - ***Туристичко-културно акционо подручје Вишеград*** –дефинисано око туристичког и културног центра у општини Вишеград, које обједињује простор који чине општине Вишеград, Рудо и Рогатица, као и Ново Горажде у Требињско-фочанској регији. Има око 35.000 становника и гради свој идентитет на туристичко-услужним дјелатностима концентрисаним у Вишеграду (мост на Дрини, Андрић-град, Дрина и др.), али и на индустрији, шумарству и енергетици у дринском појасу. Посебан значај овог подручја је и директна веза са Републиком Србијом и положај који се надовезује на туристичку зону Западна Србија (Мокра Гора, Тара, Златибор), те западноморавски саобраћајни коридор. Тиме се препознаје и нова улога Вишеграда као важне тачке на транспортном коридору из Србије према Требињу и даље према Јадрану.
- **5. Енергетско-агро-туристичка регија** Требиње-Фоча (око 104.000 становника). Регија са малим бројем становника, слично сусједној Источно Сарајевско-Вишеградској, функционално обухвата простор седам општина између два релативно удаљена центра. Физички некохерентна и разнолика, изразито је мултифункционална. Ниска (крашка) Херцеговина је изузетно подручје за медитеранску пољопривреду, висока Херцеговина за интензивно и пашњачко сточарство, док је простор града Требиња препознат по туризму, културно-историјском насљеђу и виноградарству. Примарни центар регије (насељено мјесто Требиње) налази се на њеном крајњем јужном дијелу, на тромеђи (граница са Републиком Хрватском и Црном Гором), у близини планиране Јадранско-јонске магистрале, и потенцијално је јако саобраћајно чвориште. Остварује сарадњу са граничним општинама Хрватске и Црне Горе (енергетика, водоснабдијевање, храна, туризам). Читава регија је готово физички подјељена на сјеверну и јужну област, најприје усљед морфологије рељефа и слабе инфраструктурне повезаности. Око секундарног регијског центра Фоче се формира потенцијално акционо подручје:
  - ***Туристичко-енергетско акционо подручје Фоча*** – налази се у на самом сјеверном дијелу регије и повезује општине Фоча и Чајниче – око 24.000 становника. Основна карактеристика је енергетика (ХЕ „Улог") и туризам у оквиру НП „Сутјеска". Јединствена

туристичка зона Тјентиште – Сутјеска – Маглић је дио читавог система туристичких дестинација у источном дијелу Републике Српске.

Таб. 1. Регије и систем центара Републике Српске

РЕГИЈА	СИСТЕМ НАСЕЉЕНИХ МЕСТА		ПРИПАДАЈУЋЕ ОПШТИНЕ
	ПРИМАРНИ РЕГ.ЦЕНТАР	СЕКУНДАРНИ РЕГ. ЦЕНТАР	
БАЊАЛУЧКО-ПРИЈЕДОРСКА Око 600.000 становника	Бањалука[i] Приједор	Градишка Мркоњић град	Бањалука, Градишка, Језеро, Кнежево, Котор Варош, Лакташи, Мркоњић Град, Петровац, Прњавор, Рибник, Србац, Источни Дрвар, Купрес, Челинац, Шипово, Козарска Дубица, Крупа на Уни, Нови Град, Приједор, Костајница, Оштра Лука
ДОБОЈСКО-БРОДСКО-ШАМАЧКА Око 238.000 становника	Добој	Брод-Шамац	Вукосавље, Дервента, Добој, Модрича, Петрово, Брод, Теслић, Шамац, Пелагићево, Доњи Жабар
БИЈЕЉИНСКО-ЗВОРНИЧКА Око 287.000 становника	Бијељина	Зворник	Бијељина, Братунац, Власеница, Зворник, Лопаре, Милићи, Осмаци, Сребреница, Угљевик, Шековићи
ИСТОЧНОСАРАЈЕВСКО-ВИШЕГРАДСКА Око 101.000 становника	Источно Сарајево	Вишеград	Вишеград, Пале, Рогатица, Рудо, Соколац, Источна Илиџа, Источни Стари Град, Источно Ново Сарајево, Хан Пијесак, Трново
ТРЕБИЊСКО-ФОЧАНСКА Око 104.000 становника	Требиње	Фоча	Берковићи, Билећа, Гацко, Љубиње, Невесиње, Источни Мостар, Требиње, Фоча, Калиновик, Ново Горажде, Чајниче

Напомена: Према номенклатури NUTS регије типа NUTS3 треба да имају 150.000 до 800.000 становника. Пошто двије регије овог типа (Источносарајевско-Вишеградска и Требињско-Фочанска) имају мањи број становника од предвиђеног, водиће се збирно као једна статистичка регија са 205.000 становника, и са двије планске регије.

Подаци указују на знатне разлике у броју становника пет наведених регија (од 101.000 ст. до 600.000 ст.). Иако стављене у исти хијерархијски ниво, немају једнак утицај на повећање територијалне кохезије Републике Српске, док ће ниво њихове опремљености јавно-социјалном инфраструктуром, и

административним и привредним капацитетима зависити од демографских капацитета, степена њихове економске развијености и могућности Републике

Посебан проблем чине општине настале дијељењем претходно установљених општина (Источни Дрвар, Источни Мостар, Купрес, Осмаци, Језеро и др.), које су функционално везане у овом плану за један од центара у Републици Српској, али које су у директној физичкој корелацији са центром који је остао ван Републике Српске. Нарочит проблем представља функционална организација, и посљедично, економски и социјални развој на регијском нивоу, Источног Сарајева и његових 6 општина.

Легислативно институционални чинилац требало би да је проактиван у спровођењу регијских развојних политика, прије свега у погледу функционалног повезивања (умрежавања) општина и градова. Иако значајно унапријеђен, он захтијева стално иновирање и преиспитивање у смјеру улоге и значаја локалних самоуправа, величина општина, третмана малих општина, односа са окружењем, координације планских акција, најприје са другим ентитетом у БиХ, сусједним државама, ЕУ и др. При томе треба узети у обзир и могућност увођења два нивоа општина: мале – сеоске, до 5.000 становника, и веће од тога – урбане. Посебна улога институција је у спровођењу пројеката (стратешки приоритети до 2018) из овог плана, односно формирање база података, обучених кадрова за аплицирање ка иностраним фондовима, имплементирање секторских политика и др. Фискална децентрализација и подјела одговорности између различитих нивоа, административна деконцентрација и формирање јединственог и ажурног катастра, омогућиће почетак захтјевног посла рјешавања имовинских односа у Републици, денационализације и реституције, дерегулације и др.

Мрежа насељених мјеста и развојне осовине

Оцјена стања и проблеми

Стање насељених мјеста и урбаних система у Републици Српској у основи прати судбину оваквих простора на територији читаве бивше СФРЈ. Убрзану индустријализацију, уз истовремену деаграризацију средином 20. вијека, слиједило је демографско пражњење руралних простора и експлозивно насељавање урбаних средина, нарастајућа дихотомија између центара и сеоских подручја, која је истовремено дестабилизовала однос центра, периферије и руралног залеђа, те све више изражена разлика у нивоу развијености појединих дијелова територије Републике. Подизање степена урбанизације (2013. је око 50%) имало је за посљедицу и физичко и функцијско ширење градских насеља која су генерисала активности и становништво, и сходно томе, успостављала нову хијерархију у систему центара. Ово је неријетко стварало монофункционална урбана насеља, настала као посљедица локационо зависних активности (рударство, енергетика, индустрија и др.), формирање потпуно нових насељских облика кроз бесплански и бесправну изградњу, грађење ван грађевинског подручја, као и разарање старих идентитета (урбанистичких, архитектонских, вриједносних) и стварање нових. Административно-легислативне одлуке током друге половине прошлог вијека допринијеле су смањењу броја општина, повећању њихових површина и, у многим случајевима, изузетно великом броју насељених мјеста у локалној самоуправи (нпр. општину Вишеград данас чине 163 насељена мјеста), што је за посљедицу имало немогућност једнаког третмана сваког дијела територије, изузетно компликовану комуналну организацију, мијешање или непостојање јасних надлежности и др., те је на крају довело до напуштања сеоских домаћинстава, развојних неуједначености, непостојања јединствене (примјењиве) стратегије развоја и др.

Данас је у Републици Српској 2.756 насељених мјеста. На цијелом простору Републике Српске мрежа регијских центара различитог нивоа је неравномјерна и без задовољавајуће традиције функција, изузев,

донекле, у Крајини. Престројавање у овој мрежи, које се нужно мора спровести на цјелокупном простору Републике Српске због низа крупних демографских и других промјена изазваних ратом и његовим посљедицама, прије свега у организовању мреже центара и мреже функција, један је од најпречих задатака просторног и развојног планирања уопште. Ради тога, посебна пажња ће бити посвећена досадашњем раскораку између појединих центара, који имају значајну позицију у простору Републике Српске, или ће је имати у блиској будућности, и њихових функција које су неразвијене или недовољно развијене. Као примјер могу се навести Добој – са значајном граничном и саобраћајном позицијом и довољно развијеним функцијама; Бијељина – са важном саобраћајном позицијом и са знатно већим могућностима функционалног развоја у односу на ресурсе са којим располаже, Источно Сарајево – Пале, са суштински друкчијом позицијом и функцијом у склопу Републике Српске који захтевају посебну пажњу, и Требиње, са значајном граничном и саобраћајном позицијом, а недовољно развијеним функцијама у односу на потенцијале којим располаже.

У најмање повољној позицији налазе се брдско-планинска подручја јужног и западног дијела Крајине, те централни дијелови источног дијела републичке територије (Бирач, Романија) и Источна Херцеговина, и то углавном због свог природног, али и системског насљеђа. У неповољној позицији налазе се и Посавина и Подриње, углавном због крупних промјена у популационој области. У свим тим подручјима нагласак је на демографским питањима, из чега произилазе циљеви и правци просторног развоја. С једне стране, читав систем насељених мјеста у Републици Српској је за кратко вријеме промјењен (у многим случајевима некадашња централна насељена мјеста претходне државе су постала гранична у новој[25]), демографска транзиција извршена механичким и природним путем, привреда значајно ослабљена, тржиште промијењено и поремећено, инфраструктура порушена или заостала, грађевински фонд деградиран и сл., а са друге није извршена планска припрема за новонастало стање, те су насељена мјеста остала препуштена самоорганизовању и сналажењу. Због посљедица рата, велики проблем су сеоска насељена мјеста у Посавини и Подрињу. Уситњена мрежа сеоских насељених мјеста у брдско-планинским крајевима посебан је проблем, јер она, као таква, не може бити основ знатнијег привредног и социјалног развоја села. Најтежи проблем представља положај и судбина малих општина на граници са ФБиХ, које су подијељене Дејтонским споразумом, које су данас најсиромашније јер су њихови најзначајнији ресурси остали у бившем урбаном центру у ФБиХ. За ових 9 општина (Језеро, Купрес, Осмаци, Источна Илиџа, Источни Дрвар, Источни Мостар, Источни Стари град, Доњи Жабар, Вукосавље), са око 34.000 становника, без развојних потенцијала имогућности задовољења социјалних потреба, могуће је размотрити моделе: (а) припајања већим општинама у сусједству, или (б) индукованим јачањем њихових институционалних и кадровских капацитета ради јачања њихове развојне ефективности.

Изграђени потенцијали (индустријски капацитети, мрежа саобраћајница, мрежа насељених мјеста) у многим дијеловима Републике Српске (нарочито у источном и јужном дијелу) не одговарају природним могућностима (капацитетима) простора, јер често не постоје природни услови за интензивнији развој, а то значи и за повећавање степена изграђености простора. Размјештај центара указује на одређена природна ограничења за њихов раст и развој. Међутим, у складу са бројем становника, и на овим просторима постоје потребни услови за развој мале и средње индустрије и пратећих дјелатности. Нешто већи степен изграђености, посматрано по појединим привредним дјелатностима и активностима становништва, остварен је у енергетици и туризму. Због ратних разарања, индустријска снага (капацитет), изузев у већим центрима, смањена је.

[25] Постоје и бројне специфичности у насељској структури и организацији, везане за насељена мјеста која су остала подијељена након Дејтонског споразума и чији је центар остао у другом ентитету.

Оперативни циљеви и концепција развоја мреже насељених мјеста

Основни циљ био би **формирање рационалне и ефикасне мреже урбаних центара која би допринијела функцијском интегрисању свих дијелова Републике Српске и њиховом одрживом развоју и кохезији.** Достизање овог циља подразумијева успостављање јасног хијерархијског односа и надлежности у насељском систему Републике Српске и функцијско повезивање простора који се налазе у различитим појасевима интензивног развоја (осовинама развоја). Ово такође претпоставља и добру саобраћајну повезаност, убрзанију економску активност, али и стабилизацију негативних демографских трендова.

Оперативни циљеви које треба достићи до 2018. били би**:**

- постепено смањење развојних диспаритета између центара и периферија, подстицањем развојних иницијатива у неразвијеним подручјима;
- интегрисање простора ван утицаја већих центара кроз интензивирање приступачности и економске активности у њима;
- успостављање јасних политика и спровођење начела полицентризма, и јачање улоге центара у равномјерном развоју Републике Српске;
- интеграција урбаног система Републике Српске у јединствену мрежу центара Европе (трансгранична и интеррегијска сарадња и интересно повезивање са сусједима);
- афирмисање постојећих и формирање нових идентитета градова и насељених мјеста у Републици Српској који би били ослонац за дефинисање развојних политика ових простора.

Концепција развоја мреже центра је усмјерена ка формирању одрживог урбаног система који би омогућио:

- хармоничнији однос између насељених мјеста различитог хијерархијског нивоа,
- усаглашен и координиран развој центара и периферије (градско насеље – село),
- субсидијарност у планирању просторног и свеукупног развоја територије Републике Српске,
- успостављање јасне политике полицентризма у функцији равномјерног ентитетског развоја.

Ово се заснива на планско-статистичкој регијској подјели Републике Српске дефинисаној овим планом, гдје су носиоци развоја у основи урбани центри способни да око себе интересно окупе мањи или већи број општина. Посљедично се овим планом одређује структура овог система, и то кроз насељена мјеста сљедећег ранга[26]:

- **I ранг** – највећи град и административни центар Републике – Бањалука[27];
- **II ранг** - примарни регијски центри – Бијељина, Добој, Источно Сарајево, Приједор и Требиње;
- **III ранг** – секундарни регијски центри – Градишка, двојни центар Шамац-Брод, Зворник, Мркоњић Град, Вишеград и Фоча;

[26] Оваква хијерархија центара и регијска подела као што је напоменуто може да буде основ за **планско-статистичку регијску подјелу** територије Републике Српске (фра. *NUTS значи Nomenclature des Units Territorialle Statistique*), и то тако што би овако дефинисана насеља били центри регија различитог ранга. (NUTS2 – ентитетска територија, NUTS3 – територија регија), а општине подјељене по систему LAU (енг: Local Authority Units) на LAU1 – веће (урбане) локалне заједнице, и LAU2 – мање (руралне) локалне заједнице.

[27] Град Бањалука има вишеструку улогу у систему центара Републике Српске. То је *град међународног ранга,* као и *административни центар Републике,* те, *примарни регијски центар* у односу на Бањалучко-Приједорску регију. Бањалучка функцијска регија по европској ESPON методологији одређивања функционалних урбаних подручја (е*нг. FUA – Functional Urban Area*) била би мања него што је одређена овим планом и обухватила би центар и његову директну зону утицаја, али би недвосмислено припадала категорији **међународно функционално урбано подручје** (преко 250.000 ст.). По истом принципу, Бијељина, Добој и Приједор би били **функционално урбана подручја националног значаја.**

- **IV ранг** – примарни локални центри (урбани центри општина);
- **V ранг** – секундарни локални центри (рурални центри општина).

Даља диференцијација је могућа у односу на околности у јединицама локалне самоуправе на: ***остала урбана насеља, центре заједнице села и примарна сеоска насеља.*** Између насељених мјеста се по потреби могу формирати подручја узајамног/заједничког дјеловања, односно **акциона подручја**[28] које повезују различите центре (општине) на начин да рјешавају заједничке проблеме, аплицирају за средства код европских, националних и других фондова, имају заједничку планску политику и др.

Насељена мјеста се граде и концентришу на повољним теренима. Она су по правилу уз јаке транспортне правце, природне потенцијале, културне или духовне вриједности. Ако их је више, праве појасеве интензивног развоја одређене територије (развојне осовине). **Развојне осовине Републике Српске** биће, дакле, везивно ткиво носилаца развоја у одређеном подручју. Такве осовине својим утицајем могу у будућности да уобличују специфичну регијску целину. Осовине развоја се јављају као чврста и постојана цјелина на вишем степену економског развоја. Оне не представљају неку технолошку или другу повезаност, већ органско просторно јединство са великим степеном инфраструктурне повезаности, с ослонцем на градове и њихово поље утицаја.

Облик територије има пресудан значај за издвајање развојних праваца у Републици Српској. На основу стања економско-социјалне развијености, инфраструктурне опреме, демографског капацитета и концентрације становништва, извршена је подјела на појасеве интензивног развоја (развојне осовине) Републике Српске и то:

- **сјеверна развојна осовина** – од Бијељине ка западу, уз коридор Саве и паралелно са паневропским коридором X. Овај развојни појас је највишег ранга и повезује градове и општине од Бијељине, преко Бањалуке односно Лакташа, на запад до Приједора, и сјеверно до Градишке и границе са Републиком Хрватском. Затим са краком нешто слабијег интензитета од Приједора ка Новом Граду и крајњем западу територије, те краком нижег ранга ка Мркоњић Граду и Шипову. Саставни дио ове осовине је најинтензивније развојно подручје РС, Бањалука – Лакташи – Градишка**,** које функционално чине готово јединствен урбано-рурални континуум највишег нивоа. Постоји крак сјеверно ка Републици Хрватској и јужно ка ФБиХ, који се укршта са коридором Бијељина-Бањалука и ријеком Савом управо на подручју Шамца, Брода, Модриче и Дервенте, отварајући могућност формирања вишевидовног чворишта и развоја транспортне привреде.

  Дуж овог развојног правца, просјечно на сваких тридесетак километара, налазе се урбани центри у којима постоје услови за развој индустријских активности и запошљавање становништва. На овом развојном правцу, тачније на ријеци Сави, размјештено је десет индустријски развијених центара, међу којима и три највећа: Бањалука, Приједор и Бијељина. У оквиру овога појаса истиче се Бијељина као транспортно-индустријско чвориште), која се налази на стјецишту два правца развоја Републике Српске, што овом граду и простору даје посебан значај за будући развој Републике Српске, као и за њено повезивање са Србијом и даље.

- **Источна осовина развоја** – обухвата простор од Бијељине до Источног Сарајева. Слабијег интензитета него сјеверни, источни правац развоја се простире коридором Бијељина – Зворник – Власеница – Хан Пијесак – Соколац – Источно Сарајево (обухватајући и сусједне општине). Пратећи дрински појас и границу са Републиком Србијом, овај правац има знатне могућности за

[28] **Акциона подручја** дефинисана на начин приказан у претходном поглављу.

отварање пројеката прекограничне сарадње са општинама у Србији (гранични прелази, енергетски објекти, туризам, саобраћајне везе и др.), док се, даље ка западу сужава, улазећи у планински дио ка Источном Сарајеву.

- **Јужна осовина развоја** – налази се на коридору између Вишеграда и Требиња. Сличног је интензитета као и источна осовина. Као природни наставак источне осовине, прекинут изразитим планинским подручјем, она иде правцем Вишеград – Фоча – Гацко – Билећа – Требиње (заједно са општинама које му гравитирају уз Дрину и у Херцеговини). Полазећи од секундарног регијског центра у општини Вишеград, који у посљедњих неколико година доживљава (ре)афирмацију у смислу развоја туризма, саобраћаја и индустрије, ова осовина развоја повезује пограничне општине ка Србији и Црној Гори у свом источном дијелу, односно Републику Хрватску и Федерацију БиХ у западном и јужном, завршавајући се градом Требиње, сличних атрибута као и Вишеград, али већих развојних капацитета и вишег ранга. Унапређењем саобраћајне инфраструктуре дуж читавог коридора ова осовина би постала значајна веза између Јадранско-јонске магистрале, коридора Vc и западноморавског сабраћајног коридора у Србији. Приступачност би била повећана изградњом аеродрома код Требиња и одговарајућих жељезничких веза.

Веза између источне и јужне осовине развоја остварује се преко саобраћајног правца Соколац – Рогатица – Вишеград, као и оног који иде кроз Федерацију БиХ, на потезу Сарајево – Фоча преко Трнова[29].

Грађевинска подручја свих насељених мјеста треба рационално користити за стамбену и осталу изградњу, уз нарочиту пажњу према њиховим централним дијеловима, што подразумијева потребу за погушћавањем урбаних подручја. Другим ријечима, грађење унутар грађевинског подручја требало би свести превасходно на градњу у складу са доминантном намјеном, уз већу пажњу активирању браунфилд локација. На тај начин до 2025. грађевински рејони насељених мјеста треба да остану на данашњем нивоу или да се минимално повећају (до 1,0%). Изузетно, у случају потребе за изградњу већег индустријског парка или комплекса од јавног значаја, овај проценат може да буде већи.

Најзначајнији саобраћајни правци и објекти ће имати велики утицај на просторну организацију Републике Српске до 2025, и допринијети већој територијалној кохезији и успостављању квалитетнијег (одрживог) урбаног система, отвореног за саобраћајне, привредне и економске токове.

[29] Потреба усаглашавања са Федерацијом БиХ.

Развој урбаних комуналних система

Комунални системи у градовима и градским насељима у Републици Српској представљају цивилизацијску тековину коју је стварало више генерација. Посљедице урушавања вриједности уређеног друштва у претходном периоду, привредни крах и ратна разарања, директно су девалвирали вриједности градског живота, а индиректно угрозили комуналне системе и њихово планско програмирано развијање и функционисање. У градовима и градским насељима Републике Српске ови системи су присутни у различитом степену и виду, али због своје инертности, дуготрајности и неопходности у оквиру урбане структуре и сервиса, представљају респективни створени ресурс. Комуналне услуге и производи су предуслов урбаног стандарда и цјелокупног друштвеног и економског развоја Републике Српске. Квалитет, квантитет и континуитет комуналне потрошње представља основу функционисања привредних и друштвених дјелатности у свакодневном животу, будућем развоју градова и регијских цјелина Републике Српске.

Комунална опремљеност градских насеља је саставни дио стамбеног фонда и показатељ стандарда становања. Услови становања се побољшавају изградњом нових станова са савременом комуналном опремом и/или уношењем нове комуналне опреме у постојеће станове. Посебну пажњу захтјева комунално уређење градских подцјелина, односно становање у ширем смислу, што претпоставља изградњу различитих врста саобраћајница, паркинг простора, зона комуналних сервиса и објеката, зелених и спортско-рекреативних површина и осталих неопходних урбаних садржаја. Функционална комплементарност између града и његове уже и шире околине постаје све чвршћа. У овом процесу комуналне службе су прворазредна логистика, при чему ће оне да се трансформишу у велике функционалне интеркомуналне системе за задовољавање потреба територије регије.

Основни проблеми комуналних система градских насеља у Републици Српској су:

- дијелом уништени, деградирани и запуштени комунални системи као ограничење будућем развоју;
- дијелом међуентитетски, подијељени у надлежностима, а техничко-технолошки интегрисани, што отежава одржавање, ширење и планирање;
- хетерогеност и специфичност развијености и функционисања у градовима и градским насељима РС;
- просторна, функционална и физичка некомплетност, која изазива негативне утицаје на животну средину и смањује урбани комфор;
- неадекватно одржавање изазива проблеме током функционисања;
- неекономске цијене услуга спречавају развијање комуналних система, смањују њихову поузданост и квалитет услуге, пролонгирају неопходне реконструкције и модернизације, онемогућавају ефикасно одржавање и убразавају пропадање мреже, објеката и средстава;
- скромна улагања у научно-стручна истраживања и едукацију;
- дисконтинуитет у плановима и програмима опремања грађевинског земљишта и функционисања комуналних служби;
- непостојање осмишљене урбане обнове, која се манифестује несистематском изградњом стамбених зграда, заузимањем слободних градских површина, смањењем и угрожавањем урбаног комфора и неусклађености са приоритетима и програмима комуналних служби и градова;

- непланска изградња у градским, рубним и периурбаним зонама, вишеструко поскупљује опремање инфраструктуром и функционисање комуналних служби; постоје зоне непланске изградње у којима је физички немогуће изградити ефикасне комуналне системе;
- пренамјена инфраструктурних површина и објеката иницира значајне трошкове изградње нових примарних и секундарних објеката и мрежа, додатно оптерећење градских буџета и грађана, измјену стратешких планова и неизвјесност реализације приоритетних пројеката, што се може назвати „изгубљено вријеме у развоју и уређењу града";
- кашњење са организационом и статусном трансформацијом јавних комуналних предузећа;
- неријешени економско-системски механизми, уз бројне социјалне и еколошке проблеме;
- непостојање јасно дефинисаних стратегија развоја, позиција и улога комуналних система и служби;
- недовољно третиран и артикулисан значај и рад комуналних служби код корисника услуга.

Оперативни циљеви и концепција развоја урбаних комуналних система

Основни циљ развоја комуналних система у градовима РС биће **очување и одрживи развој постојећих комуналних система, као предуслов квалитетног живота и рада, промоција урбаног идентитета, егзистенција корисника и исходиште будућих потреба у градовима и градским насељима Републике Српске.**

Оперативни циљеви одрживог развоја комуналних система у градским насељима ће бити:

- **очување, комплетирање, модернизација и ширење комуналних система** у односу на локалне услове и потребе сваког града и градског насеља;
- **трансформација комуналних система**, са развијеним партнерством јавно – приватно, економским цијенама услуга, перманентном евалуацијом и едукацијом итд;
- **повећање степена транспарентности**, са јасним обавезама управе, даваоца и корисника комуналне услуге;
- **интеграција комуналних система** у стратешким плановима развоја градова и функционално повезаних руралних насеља у окружењу;
- **успостављање институционалне одговорности** и ефикасне организованости управљања развојем градова и комуналних система, у оквиру њиховог функционалног урбаног и утицајног подручја.

Концепција развоја комуналних система обухвата сљедећа полазишта:

- бољу организованост градова и градских насеља у погледу координације и синхронизације постојећих и планираних комуналних система;
- повезивање планова развоја комуналних система са плановима развоја градова и градских насеља, у циљу унапређења урбаних вриједности;
- повезивање планова развоја комуналних система са развојем функционалних урбаних подручја (функционалне везе села и града), у циљу унапређења регијских капацитета;
- очување и заштиту постојећих и планираних коридора, зона, мрежа и објеката комуналних система, као упоришта ефикасног функционисања градова;
- организациону, економску и дјелимичну власничку трансформацију у циљу валоризације и афирмације градског начина живота;
- примјену искустава земаља и градова са вишим степеном развоја комуналних система;
- увођење система планирања, програмирања и средњорочног (капиталног) буџетирања;
- афирмацију комуналног система и подсистема као заштићеног јавног добра.

Комунално опремање и уређење села

Различитост сеоских и градских средина, као и разлике међу самим сеоским насељима, онемогућавају униформиран и једностран приступ проблему, већ директно опредјељују начине и могућности за планирање и програмирање комуналног опремања села у Републици Српској. Предности сеоског живота нису препознате, јер нису постојала системска рјешења на релацији село – град, тако да се комунално опремање заснивало на урбаним, а не сеоским/атарским параметрима.

Оцјена стања и проблеми

Основни проблеми комуналног опремања села у Републици Српској су:

- привредна и ратна криза је девастирала и уништила велики број сеоских објеката и трајно раселила или премјестила становништво;
- хетерогеност и специфичност географске/топографске позиције села;
- мале густине становања, које финансијски не оправдавају опремање техничком инфраструктуром, али у друштвеном смислу је неопходно, са посљедицама на економију;
- формирање сеоског домаћинства, изградња објеката, реконструкција и доградња није планско осмишљена, већ је резултат жеља, тренутних потреба и могућности сељана;
- сељани су инвеститори, градитељи, управљачи и истовремено корисници комуналних система;
- недовољна улагања заједнице, са скромним стимулативним механизмима;
- процес старења, депопулација и нестајање дијелова и цијелих села онемогућава систематско комунално опремање и пропадање већ постојећих система, али представља један од предуслова демографског опоравка;
- централизација одлучивања и управљања у општини/граду;
- непостојање интегралног уређења сеоског атара и сеоског насеља; недефинисана стратегија развоја, позиције и улоге комуналних сеоских система и служби;
- игнорисање сеоског домаћинства/газдинства као носиоца иновација и директног креатора комуналног опремања;
- кашњење са изградњом сеоске инфраструктуре повећава еколошке и социјалне проблеме.

Оперативни циљеви и концепција развоја комуналних система у селима

Основни циљ комуналног опремања и уређења села у Републици Српској ће бити **унапређење постојећих и изградња неопходних комуналних система који омогућавају квалитетнији живот и рад на селу и отварају перспективу развоја.**

Оперативни циљеви одрживог развоја комуналних система у селима јесу:

- јачање комуналних система у односу на локалне услове и потребе села;
- прилагођавање комуналних система, са вишим еколошким и техничким стандардима;
- повезивање комуналних система у плановима развоја села са плановима урбаних центара;
- успостављање новог начина управљања и ефикасне организованости развојем сеоске инфраструктуре, у оквиру будућих функционалних урбаних подручја.

Концепција развоја и унапређења комуналних система руралних подручја подразумијева сљедећа полазишта:

- утврђивање и опремање економски интегрисаних подручја односно успјешних руралних подручја комплетном комуналном опремом и уређењем;

- утврђивање и опремање средишњих руралних подручја, односно руралних подручја под притиском, комплетном комуналном опремом и уређењем;
- утврђивање и опремање удаљених руралних подручја, односно слабих руралних подручја, неопходном комуналном опремом и уређењем;
- повезивање планова развоја комуналних система са сеоским насељима, у циљу унапређења руралних вредности;
- повезивање планова развоја регијских система са сеоским насељима;
- очување и заштиту постојећих и планираних коридора, зона, мрежа и објеката комуналних система, као упоришта ефикасног функционисања руралних подручја;
- организациону, економску и власничку трансформацију у циљу валоризације и афирмације живота на селу;
- примјену искустава руралних подручја са вишим степеном развоја комуналних система.

3. ОРГАНИЗАЦИЈА ПРОСТОРА И ПРОСТОРНИ РАЗВОЈ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ: ПЛАНСКА РЈЕШЕЊА И ПОЛИТИКЕ

Ђ. ПРИРОДА И ПРЕДИО – ЕКОЛОШКИ КАПАЦИТЕТИ И ДОПРИНОС ЕКОНОМСКОМ И СОЦИЈАЛНОМ РАЗВОЈУ

Природни системи и ресурси

Пољопривредно земљиште

Оцјена стања и проблеми

Република Српска располаже са 981.815 ha, тј. 40,57% њене територије чини пољопривредно земљиште. Од укупног пољопривредног земљишта, обрадиво земљиште заузима површину од 818.590 ha, од тога под оранicама и баштама се налази 582.270 ha, воћњацима 52.191 ha, виноградима 314 ha и ливадама 183.815 ha. Пашњаци заузимају површину 162.662 ha, баре и трстици 563 ha. Према статистичким подацима у 2012. години, око 219.153 ha (37,63%) је необрађених ораница.

Оранице и баште, као пољопривредно најбоља земљишта, имају тенденцију пада идући од сјевера Републике према југу. Највеће површине под оранicама и баштама се налазе у Семберији, а најмање у Херцеговини и Романији – Сарајеву. Неочекивано високо учешће ливада у регији Романија – Сарајево упућује на то да се ради о природним ливадама ниског производног потенцијала.

Република Српска располаже са 0,7 ha пољопривредног земљишта по становнику, 0,58 ha обрадивог (оранице, баште, воћњаци, виногради, ливаде), а тренутно се обрађује само око 0,20 ha по становнику. Степен коришћења овог природног ресурса је низак, са тенденцијом даљег смањења. Богатство пољопривредних или ораничних површина по становнику није довољно искориштено или се уопште не користи. Садашња обрадива површина земљишта које се користи по становнику према свјетским стандардима може се сматрати упозоравајућом, а свако даље смањење значило би још већи дефицит у производњи хране. Према постојећим подацима о степену уређености пољопривредног земљишта, од укупних површина предвиђених за развој иригација, комасацијом је обухваћено укупно 28.524 ha (39,48%), заштићено од вањских вода 53.375 ha (73,88%), заштићено од унутрашњих вода 11.718 ha (16,22%).

Пољопривредне површине у Републици Српској се константно смањују. По свим основама, стамбена, инфраструктурна и индустријска изградња у посљедњим годинама је све више изражена. Овом тенденцијом захваћена су најбоља пољопривредна земљишта (оранице и баште), а изузимање најплоднијих пољопривредних земљишта у непољопривредне сврхе често се не може ничим правдати.

Такође, постојећи законски прописи нису унаприједили коришћење постојећег пољопривредног земљишта. Стално је присутан процес уситњавања, који је достигао такав обим да је и

најакумулативнија пољопривредна производња на тако малим парцелама економски неоправдана, а то значи тржишно неконкурентна.

Протекли период карактерише недовољно улагање у уређење земљишта, па су значајне пољопривредне површине Републике Српске изложене поплавама, ерозији, клизању и разним видовима загађења.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја пољопривредног земљишта

Основни циљ је **рационално и одрживо коришћење и управљање пољопривредним земљиштем, тј. одржива пољопривреда, која се дефинише као пољопривреда која производи квалитетну храну и биљне производе за другу техничку намјену, уз очување основних природних ресурса и енергије, заштиту животне средине, уз истовремену економску ефикасност, тј. профитабилност**.

Оперативни циљеви:

- **Намјенско коришћење пољопривредног земљишта** – успостављањем ефикасних механизама контроле спровођења одговарајућих мјера за спречавање прекомјерног смањења пољопривредног земљишта у непољопривредне сврхе, посебно у рубним зонама градова, дуж саобраћајница и ријечних токова;
- **Заштита земљишта од ерозије** – успостављањем еколошки повољнијих односа између појединих начина коришћења пољопривредног земљишта, претварањем ораничних површина на нагнутим теренима у травњаке, воћњаке или шуме;
- **Рекултивација и ревитализација земљишта –** деградираних пољопривредних земљишта експлоатацијом минералних сировина;
- **Повећање економске ефикасности и подржавање органске производње** – укрупњавањем посједа, успостављањем складног односа између ратарске и сточарске производње, реконструкцијом старих и изградњом нових система за наводњавање;
- **Успостављање система контроле пољопривредног земљишта,** контроле испуштања опасних и штетних материја на пољопривредном земљишту, контроле воде за наводњавање пољопривредних површина;
- **Развијање информатичке базе о земљишту.**

Концепција коришћења и заштите пољопривредног земљишта заснива се на интегралном управљању овим природним ресурсом. Заштита и одрживо коришћење пољопривредног земљишта заснива се на трајној вези између ратарске, сточарске и воћарско-виноградарске производње, подршци развоју планинских подручја и других подручја која су усљед интензивне депопулације захваћена напуштањем сточарске и друге пољопривредне производње и развоју агрошумарства.

У ***равничарским подручјима*** (подручјима интензивне ратарске и повртларске производње) приоритет треба да буде предузимање мјера за спречавање еколошких и здравствених мјера везаних за интензивну, монокултурну и механизовану пољопривредну производњу, уз истовремено унапређивање система за наводњавање и одводњавање, контролисану примјену минералних ђубрива и пестицида, рационално коришћење енергије и развијање обновљивих извора енергије.

На ***брдовитим теренима*** са традицијом у воћарској производњи подржати развој воћарске производње, уз примјену метода органске производње и метода строго контролисаног прихрањивања и интегралне заштите биљака од болести и штеточина. Потребна је заштита и одрживо коришћење пољопривредног земљишта ***планинских подручја*** са пространим ливадама и пашњацима, велике еколошке и економске вриједности.

У ***заштићеним подручјима*** начин пољопривредне производње мора бити усклађен са директивама о заштити биодиверзитета.

Законска обавеза корисника пољопривредног земљишта је да земљиште редовно обрађују и да у коришћењу пољопривредног земљишта примјењују савремене агротехничке, мелиоративне и противерозивне мјере, у циљу заштите и уређења пољопривредног земљишта. Концепција просторног развоја мора бити подржана успостављањем јединствене информатичке базе о земљишним ресурсима, подршком педолошком истраживању, примјеном метода CORINE, ажурирањем катастра, као и унапређењем статистичког праћења.

Најзначајније пољопривредне површине, које по својој величини и земљишном потенцијалу, тј. производним могућностима, имају регијски значај и могу да представљају базу развоја пољопривреде и прехрамбене индустрије Републике Српске, износе око 158.000 ha (бруто површине). Ове пољопривредне површине, сходно њиховим најзначајнијим карактеристикама (положај, рељеф, могућност обезбјеђења потребних количина водеза наводњавање, могућност заштите од вода и слично), представљају просторе на којима се може развити интензивна пољопривредна производња.

Таб.2. Пољопривредне зоне и површине

Ред. бр.	Подручје	Дијелови подручја	Укупна површина (ha)
1	Херцеговина	Невесињско поље, Гатачко поље, Дабарско поље, Фатничко поље, Билећко поље, Љубомирско поље, Љубињско поље, Требињско поље, Попово поље	23.600
2	Семберија	Централно подручје, Југоисточно подручје (Селиште – Јањица – Глоговац), Јужно подручје(сливови Јање и Модрана), Сјеверозападно подручје (сливови Гњице и Модрана)	43.000
3	Средњи и доњи ток ријеке Врбас	Лијевче поље, Српачко-ножичка раван, Долина ријеке Турјанице, Подрашничко поље	45.800
4	Дубичка раван	Приобаље Уне и Сане (од Дубице до Орахове)	6.200
5	средња Посавина	Ивањско поље, Свилајски ритови, Касета „Зорица”, Касета Сјевер – Толиса, Обједа	36.500
6	Укрина	Укринско поље, Дервентски Луг, Долина Вијаке	1.200
7	Дрина	Подручје између Зворника и Козлука	1.700
			158.000

Извор: Основа заштите уређења и коришћења земљишта Републике Српске

Шуме и шумско земљиште

Оцјена стања и проблеми

Шуме и шумска земљишта у Републици Српској заузимају површину од 1.294.186,64 ha или 52,5% укупне површине Републике, док површине обрасле шумском вегетацијом заузимају 42,57% територије, што износи око 0,83 ha по становнику. У државном власништву налази се 1.000.040,11 ha (77,27%) шума и шумског земљишта, а приватне шуме и шумско земљиште заузимају 294.146,53 ha (22,73%) шумске површине[30].

Према катастру шума Републике Српске за 2012.годину категорија високих шума у укупном шумском фонду Републике Српске има највеће учешће. Високе шуме се налазе на 45,30% површине шумског земљишта (43,52% високе шуме са природном обновом и 1,78% деградиране високе шуме), изданачке шуме се простиру на 27,89% укупне површине шумског земљишта, шумске голети на 11,66% и шумске културе 4,73%.

Укупна дрвна залиха шума Републике Српске[31] износи 235.977.228 м^3, а укупан годишњи запремински прираст 6.794.359 м^3

Од укупног пространства Републике Српске ловишта обухватају 2.465.000 хектара, од чега је 2.236.000 ha (90,71%) ловна, а 229.000 ha (9,29%) неловна површина. Од укупне површине ловишта скоро половину обухватају шуме и шумска земљишта (1.112.000 ha), а остало пољопривредна земљишта и остале површине.

Посматрајући у цјелини територију Републике Српске и просторни распоред природних ресурса, односно подручја која највише обилују шумама и шумским земљиштима, можемо издвојити сљедеће зоне или доминантна шумска подручја:

1. У западном дијелу Републике Српске највеће површине под шумом, па тиме и дрвне залихе, налазе се на подручју дијелова општина Петровац и Источни Дрвар, затим подручја општина Рибник, Мркоњић Град, Шипово и на подручју које заузимају општине: Кнежево, Котор Варош, Теслић, Бањалука и Челинац.
2. У сјеверозападном дијелу Републике Српске значајне површине под шумом и дрвне залихе се налазе на подручју општина: Приједор, Козарска Дубица и Градишка, јер се на том простору налази планина Козара.
3. У источном дијелу Републике Српске највеће површине под шумом су на подручју општина: Хан Пијесак, Соколац, Пале, Трново, Рогатица и Вишеград, те у источном подручју у општинама Шековићи и Власеница, као и горњоподрињском подручју у општинама: Фоча, Чајниче, Рудо и Калиновик.

Проблеми везани за стање шума, шумских и ловних подручја су сљедећи:

- Планирање управљања и газдовања шумским еко-системом Републике Српске није усклађено са његовим вишенамјенским (еколошким, економским и социјалним) функцијама;
- Стање шумског фонда у погледу структуре површина, залиха и прираста није у складу са природним потенцијалима шумског еко-система;
- Расположиви потенцијали шумског еко-система не користе се сврсисходно и ефикасно;
- Нема глобалног праћења и евалуације стања заштите шума од биљних и других болести;

[30] Катастар шума и шумског земљишта у РС, стање 31.12.2012., ЈП“Шуме Републике Српске“
[31] Републички завод за статистику, Статистички билтен бр.13, Шумарство, 2013.

- Систем финансирања у шумарству није у складу са потребама одрживог развоја ове вишенамјенске дјелатности;
- Уситњеност и фрагментираност посједа у приватном власништву;
- Недовољна бројност популација ситне и крупне дивљачи, нарочито аутохтоних и економски највреднијих врста (срна, дивља свиња), док је бројност неких врста на критичном нивоу (нпр. велики тетријеб, јелен), затим неповољна полна и старосна структура и недовољан квалитет трофеја дивљачи;
- Незадовољавајући број ловних објеката и непопуњеност капацитета ловишта.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја шума и шумских површина

Основни циљ управљања шумама и шумским и ловним подручјима Републике Српске је **одрживо (трајно) газдовање, што подразумијева управљање и коришћење шума, шумског земљишта и популација дивљачи на такав начин и у таквом степену да сачува биодиверзитет, а продуктивност, обнављање, виталност и потенцијал доведу на ниво којим би се задовољиле одговарајуће еколошке, економске и социјалне потребе како на локалном, тако и на републичком нивоу, водећи рачуна да се притом не угрозе неки други еко-системи.**

Оперативни циљеви су:

- Заштита, очување и унапређење затеченог стања шумског фонда на подручју Републике Српске;
- Повећање површина под шумом и заштитним појасевима дрвећа (пошумљавање, пољозаштитни и вјетрозаштитни појасеви и други облици подизања зеленила);
- Повећање површина шума заштићених природних добара и шума високе заштитне вриједности;
- Пошумљавање голети по сљедећим приоритетима: еродибилна подручја, зоне акумулација, путни појаси, подручја око градова;
- Комасација шумских земљишта у смислу укрупњавања државних посједа у зонама гдје је присутно напуштање пољопривредне производње, нарочито у планинским подручјима, гдје је јак процес сукцесија шумских фитоценоза у односу на травнате узео маха, а гдје није реалан повратак становништва у дужем периоду;
- Усклађивање домаћих закона и стандарда газдовања са важећим међународним стандардима и спровођење мјера дефинисаних цертификацијом шума;
- Утврђивање простора који трајно остају шумска подручја – заштитне шуме и шуме посебне намјене (заштићене шуме, шумски резервати, сјеменске састојине и сл.);
- Повећање бројности и побољшање структуре ситне и крупне дивљачи, нарочито аутохтоних и економски највреднијих врста;
- Очување ријетких и угрожених врста ловне дивљачи (дивокоза и др.) и остале фауне (соколови, орлови, роде и др.);
- Доношење Стратегије развоја ловства за Републику Српску;
- Стални мониторинг популација дивљачи и њихових станишта.

Савремени приступ планирању газдовања шумама и шумским земљиштем захтијева комплексно и мултифункционално коришћење шума и шумског простора. Да би се овај веома захтјеван задатак извршио, потребно је на основу сагледавања значаја и функција шума одредити основну намјену појединих дијелова шумског подручја. Унапређивањем стања шума и спречавањем смањења

површина под шумом, обезбиједиће се услови за спровођење принципа одрживог газдовања и интегрисање шумарства у политику руралног развоја.

Профитабилно и динамично осигурање, заштита и одрживо коришћење вишенамјенских ресурса шумског еко-система Републике Српске остварује се одрживим управљањем и газдовањем гдје се истовремено обнавља, одржава и заштићује биолошки уравнотежен и разнолик шумски еко-систем, у коме је обезбијеђена здрава животна средина, посебно конзервација и валоризација снажних генетичких ресурса шумске флоре и фауне. Овдје спадају и шуме високе заштитне вриједности, шумски резервати, сјеменске састојине и сјеменски објекти, парк–шуме, резервати, предјели и др., који су у функцији заштите земљишта, водотока, насељених мјеста, привредних објеката и друге имовине од елементарних непогода (суша, вјетар, пожар, поплава, техно-загађивачи).

Концепција развоја шумарства на подручју Републике Српске засниваће се на сљедећим поставкама и опредјељењима:

- Очување и заштита шума и шумског земљишта и коришћење шума као обновљивих извора енергије (мултифункционално коришћење шума и шумског земљишта);
- Постојећа шумска земљишта не треба смањивати, осим у случајевима када је то неизбјежно, тј. у случајевима јавног или општег интереса;
- Потребно је систематски пошумљавати крш, голети и остала непродуктивна земљишта и земљишта без вегетацијског покривача;
- Потребно је систематски радити на пожбуњавању и пошумљавању ерозијом захваћених подручја;
- Пошумљавање земљишта која су природно предодређена за развој шума, а која се данас налазе у другим режимима коришћења;
- Подизање квалитета шума – замјена шума пањача, систематско сјечење подраста;
- Унапређење стања шума смањењем учешћа разријеђених и деградираних састојина, као и превођење изданачких стања у више узгојне облике;
- Унапређење здравственог стања шума;
- Допринос шума и шумских станишта на подручју Републике Српске стабилности укупног еко-система, увећању природног богатства и биодиверзитета;
- Примјена конвенција, стандарда и норми заштите и развоја шума у шумским подручјима, реформа закона, секторских стратегија, инструмената, мјера и политик, уз усклађивање међусекторске координације и учешће надлежних институција и јединица локалне самоуправе.

У циљу рационалног газдовања земљиштем, те бољег искоришћавања земљишних површина, које немају алтернативну употребну вриједност, приступиће се пошумљавању голети и пожаришта, тј. тзв. проширеној репродукцији. Тиме се повећава могућност за остваривање додатне вриједности са исте површине земљишта, јер је економска вриједност шуме многоструко већа од голети.

Подршка измјени структуре земљишта слабе бонитетне класе у правцу његовог претварања у шуму нарочито је потребна за приватне посједе, јер се њихови власници ријетко одлучују на тај корак без додатних стимуланса. Један од начина те стимулације је додјела бесплатних садница за пошумљавање. Други случај потребе за додјелом бесплатних садница је санација површина које су већ биле под шумом, али су уништене пожаром.

Када је ријеч о развоју и унапређењу ловних подручја концепција развоја се заснива на опредјељењу да су дијелови шумских и пољопривредних земљишта истовремено и стаништаразних врста дивљачи

и по томе ловна подручја. Због тога се ловна подручја морају стално унапређивати и повећавати, по потреби као основа ловне привреде.

Воде и водно земљиште

Оцјена стања и проблеми

Територија Републике Српске је подијељена на два обласна ријечна слива:

- *Обласни ријечни слив Саве*, који сачињавају сљедећи ријечни сливови: Уне, Врбаса, Укрине, Босне, Дрине и непосредни слив Саве;
- *Обласни ријечни слив Требишњице* сачињавају ријечни сливови Требишњице и Неретве.

Водне ресурсе неких значајнијих водотока Република Српска дијели са Федерацијом БиХ, пошто ентитетска граница пресијеца ријеку Уну, Сану, Врбас и Босну (или неке њихове притоке), као и неке мање притоке ријеке Саве као што су Тиња, Толиса и сл. Поред тога, важни водотоци представљају границу Републике Српске са сусједним државама (Уна и Сава са Хрватском односно Дрина са Србијом). Таква хидрографија захтијева да се водни биланси праве на нивоу сливова.

Расподјела вода је таква да је нема довољно тамо гдје је најпотребнија (у сјеверном дијелу Републике Српске, у коме су смјештени највреднији земљишни ресурси и индустријски потенцијали),а протоци су најоскуднији у периодима године (вегетациони, топли дио године), када су потребе највеће и када су најозбиљнији проблеми заштите квалитета вода. Домицилним водама су најсиромашнији долински дијелови са најквалитетнијим земљишним потенцијалима (Посавина, Семберија), као и сливови на којима је највећа концентрација становништва и гдје су највећи потрошачи воде за индустрију (ријека Босна). Највеће падавине и отицаји су по рубним планинским дијеловима Републике Српске, најрјеђе насељеним и са најмањим захтјевима за водом.

На бази анализа могу се добити збирни билансни показатељи за два велика сливна подручја. Са Црноморског слива преко свих притока Саве у БиХ отиче око 722 m³/s (62,5%), а са сливова Требишњице, Неретве и Цетине у Јадранско море отиче око 433 m³/s (37,5%).

Са становишта расположивих вода у сушним периодима најбогатији је Врбас, поготово у горњем и средњем току. Друга најквалитетнија ријека по опскрбљености водом у сушним периодима је Уна. Са гледишта малих вода најоскудније су мале притоке Саве, као и Сана и ријека Босна.

На територији Републике Српске могу се издвојити четири основна **хидрогеолошка рејона,** унутар којих се могу издвојити мање или веће хидрогеолошке јединице:

- **Сјевернобосански хидрогеолошки рејон** обухвата сјеверне дијелове Републике Српске. Најзначајније акумулације подземних вода налазе се у алувијалним наносима долинских подручја Посавине, Подриња, Семберије и у долинским подручјима доњих токова Уне, Босне и Врбаса. У оквиру пјесковито-шљунковитих седимената поменутих ријека, дебелих и по неколико десетина метара, формиране су збијене издани значајних експлоатационих могућности;
- **Бањалучко–кладањско–вишеградски хидрогеолошки рејон**; Овај рејон распростирања већих акумулација подземних вода обухвата кречњачке наслаге са карстно-пукотинском порозношћу (нпр. подучје Романије). У том рејону издани су мање издашности у односу на оне у претходном рејону. Ипак, оне у појединим дијеловима омогућавају захватање значајних количина подземних вода и представљају основу система водоснабдијевања (као што је

случај са алувионом Дрине код Братунца, Зелинског поља јужно и Тилић Аде сјеверно од Зворника и сл.);
- **Средњебосански хидрогеолошки рејон** обухвата најчешће подручја мезозојских кречњака. Ријеч је о карстно-пукотинским изданима, са минималним протицајима извора и преко 100 L/s. Јужна граница овог рејона представља прелаз ка зони спољашњих Динарида, зони најистакнутије манифестације карстног развоја на простору Републике Српске;
- Рејон Херцеговине и југозападне Босне.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја вода и водног земљишта

Основни циљ је **одрживо, усклађено и трајно коришћење вода и водног земљишта – водног ресурса Републике Српске, које осигурава рационално и дугорочно коришћење тих ресурса, као и њихово очување и заштиту.**

Оперативни циљеви су сљедећи:
- Проглашавање постојећих водених површина (водотоци, језера, мочваре, водоизворишта) водним земљиштем, уважавајући колебљивост протицаја и промјена водних режима, са дефинисаним правним оквиром;
- Проглашавање планираних акумулација и акваторија водним земљиштем и правно и просторно усаглашавање са пољопривредним, шумским, изграђеним и рудним земљиштем;
- Усаглашавање активности и коришћења водног земљишта са привредним активностима, потребама корисника и заштитом природних и створених вриједности.

Концепција просторног развоја вода и водног земљишта заснива се на сљедећим елементима:

- Дефинисање водног земљишта у појасевима и зонама, за потребе водоснабдијевања (изворишта), водопривредних дјелатности, водног саобраћаја, спорта и рекреације;
- Очување постојећих изворишта која ће бити коришћена за водоснабдијевање и проглашавање водног земљишта у оквиру њихових зона санитарне заштите;
- Дефинисање и чување коридора за магистралне трасе водовода и канализационих колектора;
- Одређивање и резервисање локација за планирана ППОВ;
- Одржавање и развијање површина предвиђених за мелиорације;
- Очување предионих вриједности и квалитета воде;
- Одржавање постојећих водорегулација, линијских система и објеката одбране од великих спољашњих и унутрашњих вода;
- Дефинисање пољопривредних површина у атарима села која ће се наводњавати из постојећих водотокова и планираних успора, узводно од планираних водоакумулација и хидроелектрана.

Морају се сачувати од деструкције, ненамјенским заузећем другим објектима, сви простори који су неопходни за реализацију акумулација, посебно оних са годишњим регулисањем, као и простора који су неопходни за реализацију интегралних водопривредних система, који су основа за реализацију великих развојних пројеката.

Концепција и избор стратешких рјешења за развој вода и водног земљишта као ресурса Републике Српске јесте да сва рјешења морају да буду потпуно усклађена са Директивом о водама ЕУ. То се посебно односи на спровођење сљедећих ставова Директиве:

- комплексна заштита вода и хармонизација водопривредних и еколошких циљева;
- интегрално управљање водама у оквиру система на нивоу већих ријечних сливова;
- реална економска политика, која омогућава самофинансирање сектора вода;
- економска цијена воде као мјера рационализације потрошње, уз стриктно поштовање принципа: корисник плаћа, загађивач плаћа, тј. потпуна накнада трошкова у које су укључени и сви трошкови заштите вода и слива.

Минералне сировине

Оцјена стања и проблеми

Територија Републике Српске обухвата највећи дио металогенетске области Динарида, док само мали сјеверни дио припада западном појасу Вардарске зоне. Минерално-сировински потенцијал Републике Српске је од посебног значаја за просторни развој Републике Српске. Велики је број појава и лежишта металичних, неметаличних, енергетских сировина, минералних, термалних и термоминералних вода.

Најзначајније појаве *металичних минералних сировина* везане су за лежишта црних метала (лежиште руде жељеза на подручју Приједора – Љубија и Омарска), лежишта обојених метала (лежиште руде олова и цинка у Сребреници) и лежишта боксита код Милића и у подручју Мркоњић Града. Већина руда метала које се експлоатишу у Републици Српској пласирају се у ФБиХ или извозе, јер у Републици Српској, осим фабрике глинице у Зворнику, нема значајнијих капацитета за прераду.

Неметаличне минералне сировине, према заступљености на простору Републике Српске, недовољно су истражене и мало се експлоатишу. Неметали и грађевински материјали су значајни за грађевинарство, гдје се троше велике количине техничко-грађевинског и украсног камена, кречњака, шљунка и пијеска.

Енергетски минерални ресурси нису довољно истражени, али Република Српска располаже енергетским потенцијалима у угљу, нафти, гасу. Појаве каменог угља су мале и без економског значаја. Економски значајна лежишта су лежишта мрког угља (на подручју Угљевика и Миљевине) и лежишта лигнита (подручје Гацка и Станара).

Што се тиче *нафте,* постоји неколико нафтно-геолошких потенцијалних подручја територије Републике Српске: подручје Посавине, лопарски базен и простор југоисточне Херцеговине.

Појаве *гаса* нису посебно истраживане па су резерве овог ресурса непознате.

Термалне и термоминералне воде као ресурс су перспективан потенцијал Републике Српске. Ове воде се углавном користе у бањско-рекреативне сврхе. На основу регистрованих температура на хидрогеотермалним бушотинама, постоји могућност значајнијег вишенамјенског коришћења.

Оперативни циљеви и концепција коришћења минералних сировина

За дефинисање дугорочне политике у области минералних сировина основни циљ је **строго контролисано, планско, одрживо и економско коришћење минералних сировина, уз одговарајуће мјере заштите.**

Основни циљ могуће је остварити преко сљедећих **оперативних циљева**:

- Унапређење законодавства у области истраживања, експлоатације и прераде минералних ресурса;
- Формирање јединствене базе података о лежиштима минералних ресурса и њиховој могућности експлоатације;
- Подстицање даљих истраживања у сврху експлоатације минералних сировина;
- Унапређење технологије и техничких средстава код субјеката за експлоатацију минералних ресурса;
- Рекултивација простора гдје је вршена експлоатација минералних ресурса;
- Оријентација на испитивање и примјену обновљивих извора енергије.

Концепција развоја у овом сектору ће се базирати на експлоатацији економски расположивих сировина. Експлоатација и прерада ће се заснивати на принципима одрживог развоја који истовремено обезбјеђује оптимално управљање еколошким конфликтима, нарочито у подручју заштићених подручја. Концепција развоја заснивање се на сљедећим претпоставкама:

- Оптимално управљање минералним ресурсима и спровођење оптималне политике њиховог коришћења, што је могуће уз одговарајућу законску регулативу. Основни елементи политике коришћења минералних сировина морају бити уграђени у законску регулативу;
- Свеобухватну и активну политику у области минералних ресурса није могуће реализовати без постојања јединствене евиденције минералних ресурса, а то подразумијева инвентаризацију свих до сада прикупљених података о геолошкој грађи, тектоници, минерало-генетским проучавањима и геолошко-економским карактеристикама свих појава и лежишта минералних ресурса на територији Републике Српске;
- Досадашња сазнања указују на потребу наставка геолошких истраживања у циљу бољег геолошког познавања Републике Српске. Потребно је унаприједити научно-истраживачки рад у минерално-сировинској области кроз институционално јачање установа које се баве минералним ресурсима;
- Због застарјеле технологије у експлоатацији минералних сировина, јављају се велики губици у корисној материји. Развојем нових технологија у производњи и преради омогућило би се коришћење и раније неинтересантних ресурса;
- Активности везане за експлоатацију минералних ресурса доводе до девастације тих подручја. Послије завршене експлоатације потребно је те просторе рекултивисати у циљу санације деградираних површина.

Експлоатација минералних ресурса представља поступак коришћења дијела територије неких јединица локалне самоуправе, с великим утицајем на њихов простор и животну средину. Због тога, посебним мјерама треба омогућити накнаду јединици локалне самоуправе за штете и губитке које могу да настану експлоатацијом минералних сировина (рудна рента?). За сва напуштена експлоатациона поља потребно је наћи најповољније рјешење њихове санације, што подразумијева израду одговарајућих пројеката санације који ће тим просторима дати нов квалитет у еколошком, визуелном и вишеструко корисном погледу. На експлоатационом пољу на којем се обављају

рударски радови потребно је у складу са рударским пројектима, већ у току експлоатације проводити постепену санацију терена и биолошком рекултивацијом визуелно прилагођавање простору.

Развој и заштита биодиверзитета

Оцјена стања и проблеми

Еколошка хетерогеност простора Републике Српске, геоморфолошка и хидролошка разноликост, специфична геолошка прошлост те разноликост еко-климе условили су и посебно богат живи свијет. Преко 450 врста и подврста васкуларних биљака карактеришу се одређеним степеном ендемичности, што флору Републике Српске (и цијеле Босне и Херцеговине) чини једном од посебних и јединствених у Европи. Према неким научним процјенама, цијени се да је у БиХ више од 15% ендемичне флоре и фауне.

Биодиверзитет се одликује високим степеном различитости, што, с обзиром на површину Републике Српске, представља изузетно богатство. Разноликост врста исказана је кроз диверзитет еко-система, биљака, животиња, гљива и лишајева, те одређених скупина прокариота.

Богатство разноврсности станишта на територији Републике Српске потврђују и подаци везани за CORINELand Cover програм типизације и анализе разноврсности станишта, урађен од Агенције за животну средину Европске комисије у Копенхагену. Подаци LandCoverCLC показују да је на територији Републике Српске могуће разликовати 28 (БиХ 31 класа), од укупно 44 класе трећег нивоа CORINE Land Cover Nomenclature регистроване на територији цијеле Европе.

На територији цијеле БиХ (РС и ФБиХ) регистрована су чак 252 еко-система, који изграђују 11 биома. То су: медитерански, суб-медитерански, медитеранско-монтани, брдски (монтани), панонски, перипанонски, горски, претпланински, планински, реликтних борових шума, рефугијално-реликтних лишћарско-листопадних шума и мочварни. Високом степену биодиверзитета Републике Српске додатно доприноси и разноврсна климазонална вегетација, укључујући и велики број екстразоналних, интразоналних и азоналних еко-система, као што су влажна станишта, тресаве, слатине и пијескови.

Бројност и разноврсност флоре и фауне Републике Српске је врло висока, али је велик број врста, како биљних тако и животињских, угрожен. Дивље врсте и подврсте које су угрожене или ријетке заштићују се као строго заштићене врсте, заштићене врсте и заштићене завичајно одомаћене врсте. Основа за заштиту врста су Црвена књига и Црвена листа заштићених врста. Црвеном листом заштићених врста флоре и фауне Републике Српске заштићено је 818 врста васкуларне флоре, 304 врста птица, 46 врста риба, двије врсте ријечних змијуљица, 57 врста сисара, 20 врста водоземаца, 25 врста гмизаваца, 273 врсте инсеката и 35 врста потцарства „Metazoa“.

Основни проблеми, када је ријеч о биодиверзитету Републике Српске, јесу: прекомјерна експлоатација ресурса (специјског и еко-системског диверзитета), губитак биодиверзитета усљед дјеловања антропогеног фактора, ишчезавање и нестанак значајног броја биљних и животињских врста, неодрживо коришћење ресурса које доводи до девастације, деструкције и деградације еко-система, непостојање адекватних мјера и идентификованих методологија за развој ефикасног система за заштиту биолошке и предионе разноврсности, непостојање система мониторинга, тј. организованог прикупљања података о просторној и временској организацији укупне биолошке и

предионе разноврсности и њиховој хетерогености у погледу научног и стручног нивоа, те ниска еколошка свијест код грађана.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја и заштите биодиверзитета

Основни циљ је **предузимање активности на ефикасном очувању и заштити генетског, специјског и екосистемског диверзитета**.

Оперативни циљеви су:

- смањење губитка биодиверзитета Републике Српске (односно БиХ);
- успостављање јединственог информационог система за све компоненте очувања, заштите и одрживог коришћења биодиверзитета Републике Српске;
- увећање бројности популација ријетких и угрожених врста и реинтродукција ишчезлих;
- заштита биодиверзитета и геодиверзитета Републике Српске кроз успостављање и јачање институционалног оквира за реализацију ефикасних мјера заштите природе;
- усаглашавање развојних планова и политика коришћења природних ресурса са стратегијом и плановима очувања биодиверзитета;
- укључивање у међународне програме и прихватање међународних правних инструмената у области очувања биодиверзитета и природних вриједности;

БиХ је потписница Конвенције УН о биодиверзитету, и у обавези је да изврши адаптацију постојећих, односно да донесе нове стратегије, планове, програме који ће се односити, између осталог, и на обавезе које земља чланица има према Конвенцији. Циљ је очување биолошке разноврсности, одрживо коришћење компонената биолошке разноврсности и праведна расподјела добробити из коришћења генетских извора. Директива о заштити природних станишта дивље флоре и фауне, или тзв. Директива о стаништима (92/43 ЕЕЗ) и заштити дивљих птица (ЕЕЗ 79/409), представља најважнији законодавни оквир за заштиту биодиверзитета, а која има и веома значајан утицај на шуме, шумска станишта и шумске врсте, па тиме има за циљ формирање кохерентне европске мреже заштићених подручја „NATURA 2000".

Развој и заштита биодиверзитета заснивање се на сљедећој **концепцији**:

- Израда Националне стратегије одрживог коришћења природних ресурса и добара (ниво БиХ) и Стратегије очувања биодиверзитета на нивоу Републике Српске допринијеће сагледавању стања и дефинисању приоритетних активности на заштити биодиверзитета;
- Заштиту биодиверзитета је потребно конципирати кроз заштиту појединачних дивљих биљних и животињских врста, а основу за заштиту врста представљаће Црвена књига и Црвена листа заштићених врста;
- Идентификација подручја која представљају станишта од међународног значаја за поједине таксоне, васкуларне биљке, птице и дневне лептире: међународно значајна биљна подручја – ботанички значајна подручја (IPA), међународно значајна подручја за птице (IBA), међународно значајна станишта – одабрана подручја за дневне лептире (PBA);
- У циљу заштите станишта успоставити националну еколошку мрежу и извршити евиденцију подручја за европске еколошке мреже „NATURA 2000" и „EMERALD", које обухватају подручја важна за очување врста и типова станишта угрожених на европском нивоу;
- Процјена актуелних секторских стратегија, политика, стандарда и праксе релевантних за биодиверзитет и препорука за интеграцију принципа очувања биодиверзитета у просторним и урбанистичким плановима.

Подручја карактеристичне флоре и фауне

Оцјена стања и проблеми

Флора, фауна и фунгија Републике Српске убрајају се у најразноликије у читавој Европи. На простору Републике Српске живи око 3.300 биљних и животињских врста, које су значајне за оптимално функционисање еко-система, као и за живот људи. Број биљних и животињских врста угрожен је различитим негативним утицајима, директним уништавањем путем претјеране експлоатације (неконтролисана сјеча шума, лов, некотролисано сакупљање љековитих биљака и сл.), те загађивањем животне средине и екоцидом природних еко-система (станишта и биоценоза). Све ово намеће потребу да се приступи заштити и унапређењу природе на нов начин. Потребно је убрзати обнову природних еко-система антропогеном ревитализацијом, тј. планским и систематским дјеловањем човјека.

Вегетација је озбиљно угрожена на брдско-планинском простору, гдје настају антропогене пустиње, те дуж обала ријека, гдје егзистира поплавна вегетација, као и тамо гдје се развија агропроизводња и урбанизација. Дуж већине ријека готово је потпуно уништена поплавна вегетација (јоха, врба и топола), затим мочварна и барска вегетација (трска, рогоз, водени орашак, лопоч, локвањ). На тај начин ријеке и језера губе животне залихе за многе организме. Овом деструкцијом водени еко-системи постају рањиви и крајње осјетљиви на разноврсно загађење, јер су изгубили вегетацијски биофилтер, а вода постаје непогодна за пиће, повећава се процес аутрофизације, те појава „цвјетање воде" од присуства алги. Вегетација се снажно деградира и уништава и на травњачким еко-системима (ливадама и пашњацима), што наноси штету у агропроизводњи и изазива појаву голети, нарочито на стрмим теренима.

Проблеми су:

- прекомјерна и неконтролисана експлоатација биљних и животињских врста;
- непридржавање прописаних режима;
- недовољно истражен биљни и животињски свијет на територији Републике Српске, тј. није позната бројност већине биљних и животињских врста;
- уништавање биљних и животињских врста различитим негативним утицајима;
- загађивање животне средине;
- уништавање вегетације усљед развоја агропроизводње и урбанизације;
- недовољна улагања у овај сектор.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја подручја карактеристичне флоре и фауне

Основни циљ је неопходност идентификације и категоризације станишта и еко-система на хоризонталном и вертикалном профилу Републике Српске**.**
Оперативни циљеви су:

- Заштита карактеристичних представника појединих еко-система и изразитих биогеографских подручја, односно појединих типова предјела;
- Израда Књиге флоре Републике Српске, Књиге фауне Републике Српске и Књиге гљива Републике Српске. Ови документи су основни за доношење било каквих програма одрживе употребе биолошких ресурса.

- Израда функционалне базе података о биолошкој и геолошкој разноликости као и другим релевантним атрибутима подручја карактеристичне флоре и фауне, и њихова дигитализација и интерепретација у форми ГИС мапа.

Концепција заштите подразумијева укључивање досадашњих сазнања о разноврсности флоре и фауне Републике Српске, те реализацију намјенских пројеката, који ће омогућити адекватну евалуацију подручја карактеристичне флоре и фауне.

Концепција развоја подручја карактеристичне флоре и фауне заснована је на сљедећем:

- Природно вриједни простори третирају се као потенцијали за развој.
- Подручја у којима постоји карактеристична флора, фауна и подручја са изразитим биодиверзитетом треба да буду сачувана у затеченом стању или унапријеђена.
- За сваку заштићену, проређену и угрожену врсту, просторним и урбанистичким плановима неопходно је утврдити подручје и режим заштите еко-система у коме се налази. У просторним и урбанистичким плановима неопходно је предвидјети режиме заштите у подручјима гдје се налазе заштићена природна добра, на основу услова надлежних служби.
- Подручја посебних природних љепота и карактеристични регијски предјели треба да буду сачувани у изворном облику.
- У току планског периода посебну пажњу посветити заштити и очувању локалитета значајних ендемских врста, од којих је најзначајнија Панчићева оморика *Picea omorika* (Pančić), која се налази у општинама Вишеград, Сребреница, Фоча и Милићи.

Потребно је убрзати обнову природних еко-система антропогеном ревитализацијом, тј. планским и систематским дјеловањем човјека. У том смислу потребно је израдити научне основе и пројекте у циљу истраживања подручја карактеристичне флоре и фауне. Како би концепција била успјешна, неопходно је успостављање базе података о биолошкој и геолошкој разноликости Републике Српске.

Заштита и очување заштићених природних добара

Оцјена стања и проблеми

У Републици Српској је тренутно под заштитом само 0,9% територије Републике, тј. 22.153,48 ha. Заштићено је 15 природних добара: четири резервата природе, два национална парка, осам споменика природе и једно подручје за управљање ресурсима. Једно подручје (мочварни комплекс Бардача – 3.500 ha) уписано је у листу Рамсарских подручја и IBA листу (Important Bird Areas). Поред Националних паркова Козара и Сутјеска, који су чланови EUROPARC федерације, ниједно природно добро Републике Српске није уписано у Свјетску листу заштићеног природног и културног насљеђа (UNESCO), нити у MAB листу („Човјек и биосфера''). У току 2013 се ради на припреми приједлога EMERALD подручја кроз пројекат „Подршка имплементацији спровођења Директиве о птицама и Директиве о стаништима“ који финансира Европска Комисија. У оквиру IUCN пројекта „Заштита биодиверзитета поплавних низија ријеке Саве“ издвојено је и 12 „IUCN” подручја за очување биодиверзитета ријеке Саве.

Заштита природног насљеђа захтијева успостављање ефикаснијег система дугорочне заштите највреднијих и најзначајнијих природних подручја која се одликују високим степеном биолошке разноликости, а у складу са савременим еколошким критеријумима и стандардима Европске уније.

Тренутно стање заштићених подручја је проблематично, будући да се налазе под веома наглашеним антропогеним утицајем.

Основни проблеми у домену заштите природе и природних добара везани су за:

- неспровођење и непознавање важећих прописа од стране становништва и локалне самоуправе, стручних установа и институција;
- прекомјерно коришћење природних ресурса у оквиру заштићених подручја;
- неименовање управљача и непостојање Планова управљања за већину заштићених подручја;
- слабу покривеност планском и урбанистичком документацијом;
- мали проценат природних добара стављених под заштиту;
- непридржавање установљених мјера и режима заштите у заштићеним подручјима;
- мијењање услова станишта и уништавање природних еко-система усљед различитих облика антропогеног утицаја;
- недовољну примјену адекватних економских и финансијских инструмената за заштиту природе и управљање заштићеним подручјима.

Република Српска се одликује разноликошћу природних вриједности. На овом простору постоји и читав низ природних добара на које је човјек својом акцијом утицао, уклапао их у урбане просторе, а да им није одузета основна вриједност. Поред прашума (Перућица, Лом и Јањ), којих на тако малом простору има више него било гдје у Европи, ту су и природне вриједности које је човјек стварао и његовао у урбаним зонама (паркови, алеје, вјештачка језера...), од којих неке својим особинама заслужују да буду заштићене.

Оперативни циљеви и концепција заштите и очувања заштићених природних добара

Основни циљ заштите и очувања заштићених природних добара може се дефинисати као **максимална заштита и очување природних добара и задржавање свих вриједности у циљу одрживог развоја – почев од квалитета ваздуха и вода, биљног покривача, фауне, до глобалне заштите предјела и области, те очување природних подручја кроз активности, програме и пројекте очувања биодиверзитета и заштићених природних добара.**

Оперативни циљеви су:

- Стављање под правну и стварну заштиту 15 до 20 процената укупне површине Републике Српске до 2025, као и да се природне вриједности штите заједно са културним добрима, тј. да се оствари принцип интегралне заштите простора;
- Израда комплетне легислативе и критеријума за заштиту природног насљеђа на основу IUCN критеријума и европских директива и међународних конвенција;
- Успостављање националне еколошке мреже и идентификација подручја за европску еколошку мрежу;
- Развијање информативног система у области заштите природног насљеђа (глобални приступ) и успостављање ефикасног система мониторинга;
- Израда планова газдовања заштићеним објектима/подручјима природе, са посебним освртом на развој туризма и начина одрживог коришћења подручја;
- Едукација стручњака, управљача, власника и корисника културних добара у природно вриједним амбијенталним цјелинама;
- Унапређење система финансирања заштите природе и управљања заштићеним подручјима;

- Развој еколошких мрежа „NATURA 2000" (која обухвата подручја важна за очување врста и типова станишта угрожених на европском нивоу и заштићених на основу Директиве о птицама и Директиве о стаништима) и "EMERALD" (Конвенције о очувању европске дивље флоре и фауне и природних станишта);

Основна **концепција** заштите природних добара и биодиверзитета заснива се на повећању укупне површине под заштитом, њиховом сагледавању у оквиру еколошке мреже Републике Српске, идентификацији подручја за европске еколошке мреже „NATURA 2000"и „EMERALD" и изградњи ефикасног система управљања подручјима која су обухваћена наведеним мрежама. Оно што се сматра оптималним када је природа Републике Српске у питању јесте стављање под правну заштиту 15 – 20% укупне површине до 2025, јер потенцијали постоје, а ово је дефинисано и у документима NEAP-а.

За функционисање заштите природе неопходно је да се у што краћем временском периоду након доношења новог Закона о заштити природе, донесу и одговарајући подзаконски акти, попут правилника који регулишу поступак и критеријуме за вредновање заштићених природних добара на основу којих се врши категоризација која је заснована на критеријумима IUCN-а, стручни надзор, режим заштите, права и обавезе власника заштићених природних добара, као и други неопходни правилници који покривају ову проблематику.

Један од врло важних предуслова за јачање мреже постојећих, односно проширењамреже заштићених подручја у Републици Српској, јесте и осигурање мјера и услова за одрживо финансирање националних паркова који су на територији Републике Српске, али и других заштићених подручја.

За све објекте и радове у подручјима заштићених природних добара обавезна је израда анализе утицаја на животну средину. У заштићеним природним добрима изградња и уређење могу се вршити искључиво у складу са циљевима и мјерама заштите који су утврђени правним актима, просторним плановима подручја посебне намјене и програмима заштите и развоја. На подручјима која су предложена за заштиту као природна добра, изградња, уређење и коришћење до доношења одлуке о заштити може се вршити само на основу одговарајућих планова и на основу претходно извршене валоризације природних вриједности и анализе утицаја на животну средину – уколико се ради о објектима и радовима који битно мијењају карактеристике средине.

Према класификацији и приједлогу Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа РС, планира се заштита укупно 310 подручја, и то: посебних резервата природе (5), националних паркова (7), споменика природе (186), подручја управљања стаништем (39), заштићених природних пејзажа (16), паркова природе (40), парк шума (16) и подручја обликоване природе (1).

Овим планом предвиђено је и формирање Резервата биосфере Дрина који захвата дијелове територије Републике Српске односно БиХ и Србије. Заштићено подручје на страни Републике Српске и БиХ укључено у овај резерват био би Национални парк „Дрина" на подручју Сребренице и чинио би уже подручје. У тампон зону и спољашње прелазно подручје били би укључени дијелови општина Вишеград и Рогатица. На територији Републике Српске предвиђена површина под заштитом је 626 км^2.

У планском периоду и даље остају заштићене оне просторне цјелине које су сада у статусу заштићених (табела 4). Планира се повећање укупне површине под заштитом кроз проглашење нових заштићених подручја (табеле 5. и 6.), према приједлогу Завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа. Према листи подручја планираних за заштиту, коју је доставио Завод за

заштиту културно-историјског и природног насљеђа, планина Трескавица са кањоном Бистрице је из категорије националних паркова пребачена у категорију парк природе.

Потребно је одредити референтне институције у области заштите природе за укупну или појединачну заштиту природних добара. То подразумијева израду комплетне документације за свако добро, критеријума за њихову категоризацијуи успостављање регистра заштићених природних добара, као и мониторинг. Референтне институције треба да имају ексклузивно право за издавање еколошких сертификата у области привреде и просторног планирања, да би се спријечило даље нестајање угрожених природних вриједности.

Таб.3 Попис заштићених подручја до октобра 2013. године[32]

Назив и категорија	Категорија IUCN	Површина (ha)	Општина (град)	Управљач	Врста заштите	Акт о заштити
Строги природни резерват „ Прашума Јањ''	I a	295	Шипово	ШГ „Горица”	Трајна заштита	Одлука о заштити Строгог природног резервата „Прашума Јањ'' (СГ РС бр. 123/12)
Строги природни резерват „Прашума Лом''	I a	297,82	Петровац и Источни Дрвар	ШГ „Оштрељ-Дринић”	Трајна заштита	Одлука о заштити Строгог природног резервата „Прашума Лом'' (СГ РС бр. 39/13)
Посебни резерват природе „Лисина'' *	I b	560,64	Мркоњић Град	ШГ „Лисина”	Претходна заштита	Рјешење о претходној заштити Посебног резервата природе „Лисина'' (СГ РС бр. 85/11)
Посебни резерват природе „Громижељ''*	I b	831,33	Бијељина	Удр. грађана „Громижељ”	Претходна заштита	Рјешење о претходној заштити Посебног резервата природе „Громижељ''(СГ РС бр. 81/11)
Национални парк „Сутјеска''	II	16.052,34	Фоча, Гацко, Калиновик	ЈУ „НП Сутјеска”	Трајна заштита	Закон о Националном парку „Сутјеска'' (СГ РС бр. 121/12)
Национални парк „Козара''	II	3.907,54	Приједор, Градишка, Коз. Дубица	ЈУ „НП Козара”	Трајна заштита	Закон о Националном парку „Козара''(СГ РС бр. 121/12)
Споменик природе „Пећина Љубачево''	III	45,45	Бањалука	Град Бањалука	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе пећина Љубачево (СГ РС бр. 36/08)
Споменик природе „Пећина Орловача''	III	27,01	Пале	Културни центар Пале	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе пећина Орловача (СГ РС бр. 117/11)
Споменик природе „Жута букв''	III	0,5	Котор Варош	Еко-етно село ''Жута буква''	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе Жута буква (СГ РС бр. 30/12)
Споменик природе „Пећина Растуша''	III	11,39	Теслић	Општина Теслић	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе пећина Растуша (СГ РС бр. 87/12)

[32] Подаци добијени од Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа Републике Српске, а при картографском приказу кориштени подаци интернет странице Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа Републике Српске (www.nasljedje.org).

Споменик природе „Јама Ледана''	III	28,26	Рибник	Општина Рибник	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе јама Ледана (СГ РС бр. 93/12)
Споменик природе „Ваганска пећина''	III	12	Шипово	Општина Шипово	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе Ваганска пећина (СГ РС бр. 21/13)
Споменик природе „Пећина Ћатло''	III	43,42	Билећа, Гацко	Општина Билећа и општина Гацко	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе пећина Ћатло (СГ РС бр. 35/13)
Споменик природе „Павлова пећина''	III	13,40	Требиње	Град Требиње	Трајна заштита	Одлука о заштити Споменика природе Павлова пећина (СГ РС бр. 50/13)
Подручје за управљање ресурсима „Универзитетски град''	VI	27,38	Бањалука	Институт за генетичке ресурсе	Трајна заштита	Рјешење о заштити Подручја за управљање ресурсима „Универзитетски град'' (СГ РС бр. 53/12)

Таб.4 Попис подручја и објеката за које је израда стручних основа у току или је покренут поступак за проглашење заштите

Р.бр.	IUCN Класификација		НАЗИВ	ОПШТИНА	ПОВРШИНА (ha)
1а	Посебни резерват природе	I b	Тишина	Шамац	32
2а	Национални парк	II	Дрина	Сребреница	6000
3а	Споменик природе	III	Пећина Кук	Калиновик	27,4
4а	Споменик природе	III	Пећина Мишарица	Бања Лука	3
5а	Споменик природе	III	Гирска пећина	Соколац	25,4
6а	Споменик природе	III	Пећина Ледењача	Фоча	19,2
7а	Споменик природе	III	Пећина под липом	Соколац	6,1
8а	Споменик природе	III	Пећина Бања Стијена	Рогатица	51,2
9а	Споменик природе	III	Велика пећина	Билећа	820,9
10а	Подручје управљања стаништем	IV	Попово Поље	Требиње	8700
11а	Подручје управљања стаништем	IV	Врело Врућак	Требиње	2
12а	Заштићени природни пејзаж	V	Јаворина	Пале, Трново	11547
13а	Парк природе	VI а	Крупа на Врбасу	Бања Лука	1872
14а	Подручје обликоване природе	VI ц	Парк Младен Стојановић	Бања Лука	11

Таб. 5 Попис подручја планираних за успостављање заштите у планском периоду по IUCN класификацији

Р.бр	IUCN Класификација	Кат.	НАЗИВ	ОПШТИНА
Заштићено природно подручје				
	Посебни резерват природе			
1	Посебни резерват природе	Ib	Кањон Цврцке	Кнежево
2	Посебни резерват природе	Ib	Буков До	Љубиње
3	Посебни резерват природе-орнитолошки	Ib	Саничани	Приједор
4	Посебни резерват природе	Ib	Бокшаница	Рогатица
Национални парк				
5	Национални Парк	II	Орјен	Требиње
6	Национални Парк	II	Кањон Таре и Љубишња	Фоча
7	Национални Парк	II	Виторог	Шипово
8	Национални парк	II	Озрен	Добој, Петрово
9	Национални парк	II	НП Сутјеска- проширење	Фоча, Гацко, Калиновик
10	Национални парк	II	НП Козара- проширење	Приједор, Градишка, Козарска Дубица
Споменик природе				
11	Споменик природе	III	Брекињевац - Просјенчени камен	Теслић
12	Споменик природе	III	Новаково Брдо	Теслић
Подручје управљања стаништем				
13	Подручје управљања стаништем	IV	Ријека Драгочај	Бања Лука
14	Подручје управљања стаништем	IV	Водоток и приобаље ријеке Врбас у градском подручју	Бања Лука
15	Подручје управљања стаништем	IV	Дабарско поље	Берковићи, Билећа
16	Подручје управљања стаништем	IV	Брегава	Берковићи
17	Подручје управљања стаништем	IV	Рача - Бијељина	Бијељина
18	Подручје управљања стаништем	IV	Шуме Сладуна	Бијељина
19	Подручје управљања стаништем	IV	Фатничко поље	Билећа
20	Подручје управљања стаништем	IV	кестенове шуме	Братунац
21	Подручје управљања стаништем	IV	Лијешће	Брод
22	Подручје управљања стаништем	IV	Патковача	Брод
23	Подручје управљања стаништем	IV	Гостиље Брдо	Вишеград
24	Подручје управљања стаништем	IV	Панчићева оморика-Столовлаш	Вишеград
25	Подручје управљања стаништем	IV	Панчићева оморика-Велики Столац (Б. Столац, Божуревац, Штуле)	Вишеград
26	Подручје управљања стаништем	IV	Гатачко поље - дио	Гацко
27	Подручје управљања стаништем	IV	Горњи ток Неретве	Гацко
28	Подручје управљања стаништем	IV	Старача	Дервента
29	Подручје управљања стаништем	IV	Лончари	Доњи Жабар
30	Подручје управљања стаништем	IV	Природно плодиште пастрмке Улог	Калиновик
31	Подручје управљања стаништем	IV	кестенове шуме	Костајница
32	Подручје управљања	IV	Панчићева оморика-Тисовљак	Милићи

	стаништем			
33	Подручје управљања стаништем	IV	Подрашничко поље	Мркоњић Град
34	Подручје управљања стаништем	IV	Рокин до	Рибник
35	Подручје управљања стаништем	IV	планина Јавор - Пањак	Рогатица
36	Подручје управљања стаништем	IV	планина Тесла - Ново Брдо	Рогатица
37	Подручје управљања стаништем	IV	Плиштина -Игришник	Сребреница
38	Подручје управљања стаништем	IV	Стругови-Лука	Сребреница
39	Подручје управљања стаништем	IV	састојина тисе - Угодновићи	Теслић
40	Подручје управљања стаништем	IV	састојина ораха - Јотановићи	Теслић
41	Подручје управљања стаништем	IV	састојина божиковине - Тремушњача	Теслић
42	Подручје управљања стаништем	IV	Цјепава	Теслић
43	Подручје управљања стаништем	IV	Луке- природно мријестилиште пастрмке	Теслић
44	Подручје управљања стаништем	IV	Панчић оморика- планина Радомишља - Соколина	Фоча
45	Подручје управљања стаништем	IV	Тресетиште са маљовом брезом -Хан Крам	Хан Пијесак
46	Подручје управљања стаништем	IV	Панчићева оморика-Виогор	Чајниче
47	Подручје управљања стаништем	IV	Тисово брдо - састојина Божиковине	Челинац
48	Подручје управљања стаништем	IV	Укрина	Дервента, Прњавор
49	Подручје управљања стаништем	IV	Клокотница	Добој, Петрово
Заштићени пејзаж				
	Заштићени природни пејсаж			
51	Заштићени природни пејсаж	V a	Врбас- Тијесно	Бања Лука
52	Заштићени природни пејсаж	V a	Црвањско, Улошко језеро са околином	Калиновик
53	Заштићени природни пејсаж	V a	Влашић - Иломска клисура - Модро поље	Кнежево
54	Заштићени природни пејсаж	V a	Ријечица Кремница	Прњавор
55	Заштићени природни пејсаж	V a	Пискуша	Рибник
56	Заштићени природни пејсаж	V a	Кањон Биоштице - извор и пећина	Соколац
57	Заштићени природни пејсаж	V a	Усора - горњи ток	Теслић
58	Заштићени природни пејсаж	V a	Гаврићи	Теслић
59	Заштићени природни пејсаж	V a	Цицељ	Чајниче
60	Заштићени природни пејсаж	V a	Кањон Угар-Врбас-Црна Ријека	Бања Лука, Кнежево, Мркоњић Град
61	Заштићени природни пејсаж	V a	клисура Врбаса	Бања Лука, Мркоњић Град
62	Заштићени природни пејсаж	V a	Касиндолска ријека	И. Ново Сарајево, И. Илица, Трново

63	Заштићени природни пејсаж	V а	Требевић- кањон Миљацке	И. Н. Сарајево, И. Стари Град, Пале,Трново
64	Заштићени природни пејсаж	V а	Плива, Јањ са резерватом Јањске отоке	Шипово, Језеро, Купрес
65	Заштићени културни пејсаж	V б	Бардача, Доња долина	Србац, Градишка
Паркови природе				
66	Парк природе	VI а	Билећко језеро са околином	Билећа
67	Парк природе	VI а	Видуша	Билећа
68	Парк природе	VI а	Бања Дворови са околином	Бијељина
69	Парк природе	VI а	Добрун - Рзав	Вишеград
70	Парк природе	VI а	Шумски комлекс око вишеградске бање	Вишеград
71	Парк природе	VI а	Језеро Клиње - Мушница	Гацко
72	Парк природе	VI а	Просара	Градишка
73	Парк природе	VI а	Преслица	Добој
74	Парк природе	VI а	Бања Слатина са околином	Лакташи
75	Парк природе	VI а	Бања Лакташи комкплекс	Лакташи
76	Парк природе	VI а	Језеро Рјечица	Рудо
77	Парк природе	VI а	Шибови-Лисин-Балкана	Мркоњић Град
78	Парк природе	VI а	Бања Кулаши са околином	Прњавор
79	Парк природе	VI а	Бања Губер са околином	Сребереница
80	Парк природе	VI а	Сњеготина-Липље	Теслић
81	Парк природе	VI а	Бања Врућица са околином	Теслић
82	Парк природе	VI а	Требињаска шума	Требиње
83	Парк природе	VI а	Забран-Ћехотина	Фоча
84	Парк природе	VI а	Чајниче	Чајниче
85	Парк природе	VI а	Рупска ријека	Челинац
86	Парк природе	VI а	Трескавица и кањон Бистрице	Калиновик, Трново, Фоча
87	Парк природе	VI а	Осмача-Тисовац-Чемерница	БЛ., Кнежево, Котор Варош, Мркоњић Град
88	Парк природе	VI а	Ријека Гомјеница	Бања Лука, Приједор
89	Парк природе	VI а	Парк природе - Старчевица	Бања Лука, Челинац
90	Парк природе	VI а	Мајевица	Бијељина, Лопаре, Угљевик, Зворник
91	Парк природе	VI а	Сава - Дрина	Бијељина, Брчко дистрикт
92	Парк природе	VI а	Бјеласница	Билећа, Гацко , Невесиње
93	Парк природе	VI а	Дрињача	Братунац, Милићи, Шековићи, Зворник
94	Парк природе	VI а	Вучијак	Брод, Модрича, Вукосавље
95	Парк природе	VI а	Виогор-Лим	Чајниче, Н. Горажде, Рогатица, Рудо, Вишеград
96	Парк природе	VI а	Дуге Њиве Требава	Добој, Модрича
97	Парк природе	VI а	Лелија	Фоча, Калиновик
98	Парк природе	VI а	Клековача Срнетица (Клековача-Лом)	Петрова, Дрвар
99	Парк природе	VI а	Озрен-Буковик-Вучија Лука	Источни Стари Град, Пале, Соколац
100	Парк природе	VI а	Ријека Уна	Костајница, К. Дубица, Нови Град
101	Парк природе	VI а	Борја	Теслић, Котор Варош
102	Парк природе	VI а	Сана горњи ток	Мркоњић Град, Рибник
103	Парк природе	VI а	Вележ	Невесиње, Исочни Мостар
104	Парк природе	VI а	Сана Доњи ток	Приједор, Нови Град, Оштра Лука
105	Парк природе	VI а	Романија	Пале, Соколац
Парк шуме				
106	Парк шума	VI б	Ада на Врбасу	Бања Лука
107	Парк шума	VI б	Траписти	Бања Лука
108	Парк шума	VI б	Шибови са Сутурлијом	Бања Лука
109	Парк шума	VI б	Збориште	Брод
110	Парк шума	VI б	Подград	Братунац
111	Парк шума	VI б	Бабино брдо	Дервента

112	Парк шума	VI б	Омар	Кнежево
113	Парк шума	VI б	Рујика	Котор Варош
114	Парк шума	VI б	Равни Кук	Купрес
115	Парк шума	VI б	Зеленковац	Мркоњић Град
116	Парк шума	VI б	Виојла	Петровац
117	Парк шума	VI б	Борик	Прњавор
118	Парк шума	VI б	Шуме букве на сави На Мотајици	Србац
119	Парк шума	VI б	Шикаре - Опсјечко	Челинац
120	Парк шума	VI б	Дубраве	Челинац
121	Парк шума	VI б	Мотајица	Дервента, Прњавор, Србац

Заштита и уређење предјела[33]

Оцјена стања и проблеми

Република Српска је смјештена на контакту двију великих природно-географских и друштвено-економских регијских цјелина – панонске и медитеранске**.** Природне одлике Републике Српске су веома сложене, што је резултат њене припадности различитим природно-географским цјелинама и њиховој геоморфолошкој еволуцији. У геоморфолошком изгледу на простору Републике Српске се смјењују различити облици. У сјеверном перипанонском дијелу брежуљкасти терени изграђени од кенозојских наслага постепено се спуштају у равничарске просторе са алувијалним заравнима и ријечним терасама, који уједно чине и најплоднији дио Републике Српске. На том простору издижу се само неколико усамљених планина – Козара, Просара, Мотајица, Вучијак, Озрен и Требовац, те крајњи сјевероисточни огранци Мајевице. Према југу равничарски простор преко брежуљкастог терена прелази у планинско подручје које заузима и највећи дио површине Републике Српске.

Разноврсност предјела представља вриједност и богатство Републике Српске. У просторно-планском контексту предио Републике Српске треба да означи просторну, биофизичку и антропогену структуру у распону од потпуно природне до претежно или готово потпуно антропогене, о чему је до сада вођено мало рачуна.

Према мапи биогеографских региона (Европска агенција за животну средину EEA), у Републици Српској постоје три биогеографска рејона, и то:

1. Континентални биогеографски рејон – простире се у сјеверном дијелу земље, са низијама и брежуљцима и са високим утицајем Панонске низије;
2. Алпски биогеографски рејон – покрива централни дио БиХ (и РС) са високим планинама Динарског подручја;
3. Медитерански биогеографски рејон – простире се у јужном дијелу земље, гдје се осјећа значајан утицај медитеранске климе.

Основни проблеми, када је ријеч о уређењу предјела, јесу сљедећи:

1. Непостојање званичне класификације (рејонизације) предјела у Републици Српској;
2. Одсуство проблематике предјела у законској и планској регулативи и непостојање свијести о значају и вриједностима предјела;
3. Фрагментација и деградација предјела усљед урабанизације, изградње инфраструктурних система, хидроакумулација, туристичко-рекреативних центара итд.;
4. Непотпун и нефункционалан институционални оквир ефикасне заштите и управљања биолошком и предионом разноликошћу;
5. Недовољни и неаранжирани подаци о биолошкој и предионој разноликости Републике Српске (и БиХ), те њихова доступност истраживачима, планерима и јавности.

[33] У пракси се примјењују два термина на српском језичком подручју: пејзаж и предио. Према новој категоризацији и европској терминологији, ранија подјела на пејзаж и предио замјењује се јединственим термином – предио (енг: landscape, њем: Landschaft), који значи јединствену слику грађеног и природног коју видимо пред собом (Европска конвенција о предјелу), што је коришћено и у овом плану.

Оперативни циљеви и концепција заштите и уређења предјела

Основни циљ је **заштита, уређење и развој предјела, уз очување изворних одлика, идентитета и диверзитета предјела, те афирмацију природних и културних вриједности**.

Оперативни циљеви:

- Инвентарисати цјелокупни простор Републике Српске и утврдити приоритете за заштиту предјела, као цјеловите слике онога што вриједи у природи и онога што је створено у њој;
- заштита највреднијих (аутохтоне, очуване природне цјелине) и санација најугроженијих предјела;
- Смањивање притисака угрожавајућих фактора и процеса на предио, те хармонизација природе и грађења;
- Јачање свијести о значају предјела и заштита предионог диверзитета;
- Одржив развој културних предјела (урбаних и руралних), који обезбјеђује очување и унапређење постојећих, креирање и стварање нових вриједности у предјелу, у односу на препознати карактер, капацитет и осјетљивост предјела;

Основна идеја од значаја за одржив просторни развој Републике Српске јесте да лијеп и уређен предио истовремено значи и еколошки здрав и одржив простор. Ради тога треба разликовати основне категорије предјела, и то:

Природне предјеле (специјалне и строге резервате природе, зоне првог режима заштите у заштићеним подручјима) потребно је у планским рјешењима и плановима управљања заштитити, тј. обезбиједити заштиту структуре предјела и несметано функционисање природних процеса, заштиту биодиверзитета, као и очување и успостављање еколошких мрежа. Тамо где су нарушене њихове природне и естетске вриједности треба омогућити санацију (ревитализацију и рестаурацију) у складу са режимом заштите. Такође је потребно обезбиједити ревалоризацију вриједности и еколошки сензитивну презентацију природних, културно-историјских и естетских вриједности у циљу едукације и јачања свијести о њиховом значају, као и укључивање аутохтоног становништва у процес одрживог развоја и уређења заштићеног предјела.

Развој руралних предјела заснивање се на уважавању њиховог специфичног предионог карактера, затечених вриједности и капацитета предјела. Планским рјешењима потребно је омогућити очување и унапређење карактеристичне структуре и слике руралних предјела, те очување и афирмацију карактеристичних културних и природних елемената у структури и слици предјела.

Развој урбаних предјела заснива се на чињеници да су изложени бројним и конфликтним притисцима развоја, али и да посједују значај за квалитет живота становништва. Планским рјешењима треба обезбиједити унапређење и очување слике и структуре урбаног предјела.

Концепција заштите, уређења и развоја предјела подразумијева различите приступе обезбјеђивања квалитета предјела. Заштиту и уређење предјела у складу са Европском конвенцијом о предјелу потребно је спроводити кроз:

- правовремену и активну заштиту природних вриједности, укључујући и фрагменте који тренутно нису под заштитом, а чија се заштита у будућности очекује, као и заштиту споменика културе и препознатљивих и вриједних амбијената руралног и урбаног типа;
- заштиту свих заступљених типова предјела кроз очување и одржавање значајних или карактеристичних обиљежја предјела, која су проистекла из природне конфигурације или људске активности;

- управљање предјелима кроз поступке којима се, из перспективе одрживог развоја, обезбјеђује редовно одржавање предјела;
- стварање услова за спровођење предионе политике (општих принципа, стратегија и смјерница, дефинисаних од стране надлежних органа), која омогућава предузимање одређених мјера у циљу заштите, управљања и планирања предјела;
- подручја посебних природних љепота и карактеристични регијски пејзажи треба да буду сачувани у изворном облику. Ова подручја морају бити добро планирана, њиховим развојем мора се управљати на начин који ће спријечити њихову деградацију, а нарочито треба спријечити све облике неконтролисане изградње;
- постизање равнотеже имеђу активности у простору и предионих елемената ради минимизирања оптерећења на заступљене типове предјела;
- очување предјела и њиховог идентитета и унапређење предјела и предионе разноврсности.

Е. ЗАШТИТА И УНАПРЕЂЕЊЕ КВАЛИТЕТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ

Оцјена стања и проблеми

Са аспекта заштите животне средине, основно обиљежје стања у Републици Српској показује релативно висок ниво угрожавања свих елемената животне средине, са негативним тенденцијама у управљању природним ресурсима, неадекватним управљањем отпадом и неодговарајућим квалитетом живота, због чега је неопходно озбиљно преиспитивање стратешких опредјељења будућег просторног развоја Републике.

Задржавање ситуације каква јесте, без улагања у заштиту животне средине и санацију постојећих загађених подручја, неминовно чини све већу штету животној средини, али и економском и просторном развоју Републике Српске. Садашњи ниво инвестиција у животну средину у Републици је низак, а финансирање од стране индустрије и приватног сектора је недовољно.

Стратегија заштите и унапређења животне средине, као основе уравнотеженог развоја, коришћења и уређења простора Републике Српске, подразумијева усклађивање коришћења простора са могућностима и ограничењима природних и створених вриједности, тј. са карактеристикама животне средине. У остваривању наведеног, кључни кораци су даља интеграција политике животне средине у остале секторске политике, прихватање веће појединачне одговорности за животну средину, хармонизација националних прописа са законодавством ЕУ и њихова пуна примјена и активније учешће јавности у процесима доношења одлука.

Овим планом су дефинисана основна опредјељења, потенцијали и ограничења животне средине, циљеви и принципи заштите, као и концепција и смјернице заштите и унапређења квалитета животне средине. Полазећи од стања животне средине, као и од притисака који се врше на природу и животну средину, Планом су утврђене категорије загађености по зонама, и у том контексту дефинисана рјешења, мјере и приоритети очувања и унапређења животне средине.

Област животне средине је важан фактор у реализовању регијске и прекограничне сарадње у сливу ријека Саве и Дрине, као и у реализацији интегрисаног регијског енергетског тржишта и регијске саобраћајне мреже, прекограничној сарадњи и др.

Загађивање ваздуха. Као главни извори загађивања ваздуха идентификовани су термоенергетски објекти (термоелектране, топлане), рафинерије нафте, објекти хемијске индустрије, продукти сагоријевања горива у домаћинствима, индивидуалним котларницама и индустрији, затим саобраћај, грађевинска дјелатност, неодговарајуће складиштење сировина, депоније отпада и др. Узроци прекомјерног загађивања ваздуха су постојање застарјелих технологија, недостатак постројења за пречишћавање димних гасова и ниска енергетска ефикасност постројења у индустријском и енергетском сектору, као и лош квалитет горива за гријање.
Континуирана мјерења и праћење квалитета ваздуха у Републици Српској врше се у Бањалуци (Борик, Паприковац, Обилићево, Центар, Лазарево), Бијељини, Градишци, те Угљевику и Гацку, као и на локалитетима термоелектрана. Оцјена квалитета ваздуха базира се на мјерењима имисионих

концентрација SO_2, CO, NO_x, озона и киселости падавина, што се упоређује са утврђеним граничним вриједностима у Уредби о вриједностима квалитета ваздуха (Сл. гласник РС, бр. 124/11).

Таб. 6 Просјечне вриједности полутаната у ваздуху за 2012. годину

Локација	SO_2 $\mu g/m^3$	NO $\mu g/m^3$	NO_2 $\mu g/m^3$	NO_x $\mu g/m^3$	CO $\mu g/m^3$	O_3 $\mu g/m^3$	$LČ_{10}/PM_{10}$	Чађ
БЛ – Центар	25,49	16,61	26,85	45,71	1,04	34,18	33,82	17,44
БЛ – Паприковац	23,25	15,87	28,32	44,19	0,96	33,56	29,82	15,27
БЛ – Борик	26,62	16,12	29,58	45,70	1,10	32,64	33,25	17,00
БЛ – Обилићево	23,95	15,21	24,45	41,91	0,90	33,08	30,23	15,67
БЛ – Лазарево	31,74	15,84	20,29	31,93	1.05	20,49	-	-
Бијељина – Центар	104,3	4,27	10,45	14,96	0,91	27,05	30,80	12,15
БН – Панафлекс	43,37	3,80	9,08	12,77	-	-	26,34	12,36
БН – Житопромет	36,04	3,81	8,66	12,43	-	-	24,67	11,27
Градишка – ЦС Кеј	25	-	-	-	-	-	-	19
Угљевик (ТЕ)	23,34	3,45	10,32	13,77	-	-	32,18	-
Гацко (ТЕ)	27,77	13,29	16,17	29,45	-	-	27,11	-

Извор: *Републички хидрометеоролошки завод Републике Српске, 2013.*

Најзначајнији капацитети чије емисије утичу на стање квалитета ваздуха у Републици Српској јесу присуство *прљавих технологија* на одређеном подручју, попут рудника и ТЕ Угљевик, рудника и ТЕ Гацко, рафинерије нафте и уља у Броду и Модричи, градских топлана у Бањалуци, Приједору, Бијељини и Добоју, фабрике глинице Зворник, дрвопрерађивачке индустрије у Шамцу, Которском код Добоја, Градишци, Бањалуци, Котор Вароши, као и присуства локалних котларница на чврсто гориво и мазут.

Погоршање квалитета ваздуха узроковано је проблемима какви су: загађење ваздуха у подручјима гдје су лоцирана термоенергетска и индустријска постројења; загађење ваздуха у великим урбаним срединама проузроковано саобраћајем; високе концентрације чађи у ваздуху у урбаним зонама у вријеме грејне сезоне; загађење ваздуха проузроковано неконтролисаним горењем на сметљиштима, паљењем пољопривредних површина након жетве и др; допринос стварању ефекта стаклене баште; кумулативно загађење ваздуха те неадекватно складиштење и одлагање нуспродуката, као што су пепео из термоелектрана и јаловина.

Загађивање вода. **Површинске воде** изложене су снажном комуналном и индустријском загађењу. Основни извори загађивања вода у Републици Српској су нетретиране индустријске и комуналне отпадне воде, дренажне воде из пољопривреде, процједне воде из депонија, као и загађења везана за пловидбу ријекама и рад термоелектрана. Посебно су угрожени доњи токови ријека Уне, Сане, Врбаса, Босне и Дрине, од којих неки трпе велика оптерећења. Ефлуентни притисак отпадним водама насељених мјеста процјењује се на око 3.300.000 ЕС.

Мониторинг и оцјена квалитета површинских вода у Републици Српској врше се систематски од 2000. године[34]и у складу са Уредбом о класификацији вода и категоризацији водотока (Сл. гласник РС бр. 42/01).

[34] Мониторинг квалитета површинских вода врши се укључујући анализу биолошких, физичко-хемијских, хемијских и микробиолошких параметара и специфичних загађивача, као и параметара са листе приоритетних супстанци од 2007. године. Мониторинг мрежа за ријеке са сливном површином већом од 4.000 км^2 заснован је на критеријумима

Таб. 7 Резултати анализе параметара у РС у периоду 2008–2011. године, у складу с Оквирном директивом Европске уније о водама

% припадности класи/година	1	2	3	4	5
2008	60	26	6	3	3
2009	66	22	7	3	2
2010	80	12	4	2	2
2011	76	14	5	3	2

Према нормираним параметрима (2008 – 2011. година), више од 80% задовољава Уредбом прописане вриједности за дату класу водотока. Опажања квалитета вода која се обављају на водотоцима у Републици Српској показују да су одличан статус квалитета вода (I класа) задржали мањи водотоци у планинским подручјима.

Највећи број параметара, од оних који су изван граница дозвољених за прописану класу, односи се на концентрације суспендованих материја и укупног фосфора, који су углавном посљедица упуштања непречишћених урбаних отпадних вода.

Током 2010. и 2011. године, највећа концентрација укупног фосфора забиљежена је на профилима Босна (BO2), Пађанска Миљацка (Прибањ), те Босна (Усора) и ријека Мушница у сливу Требишњице. На основу микробиолошких показатеља органског и фекалног загађења, као најоптерећенији профили на испитиваним водотоцима у програму Оперативног мониторинга издвајају се Босна (профил Руданка), Врбас (Делибашино Село), Сана (Нови Град) и Усора (профил Матузићи). Мјерењем квалитета површинских вода у РС током 2012. године потврђени су раније забиљежени резултати о присуству извора загађења, мирисима и еутрофикацији којима се могу додати и профили Сана (Приједор), Врбас (Делибашино Село), Спреча (Станића ријека), Сава (Градишка), Црна ријека (Мркоњић Град), Сава (Брод), као и поједине дионице мањих водотока.

Најзагађенији водотоци су Спреча и ријека Босна, низводно од ушћа Спрече. Спреча на доњем дијелу у маловодним периодима прелази у стање „ван класа", због концентрисаних загађења из базена Тузла.

У периоду од 2002. до 2011. године, у Републици Српској је вршено и системско праћење квалитета вода акумулација Бочац, Дренова, Вишеградско и Билећко језеро. Анализом резултата наведених параметара може се закључити да површински слојеви воде у акумулацијама, у љетњем, продукционом периоду, имају еутрофне карактеристике.

Квалитет **подземних вода** прати се само у подручјима гдје се вода користи ради јавног водоснабдијевања с обзиром на тијесну интеракцију са површинских водама у алувијалним изданима, постоји опасност да се загађење површинских вода дугорочно пренесе на подземне воде у приобаљима доњих токова ријека у сјеверном дјелу РС, код којих се најчешће нарушава квалитет. Нарочито изражен проблем загађења подземних вода представља хидролошка ситуација на крашким просторима гдје долази до отицања воде у различитим правцима и загађивања цијелих хидрографских система.

У Републици Српској више од 90% отпадне воде из домаћинстава испушта се без третмана директно у површинске воде, а мање од 3% отпадних вода из домаћинстава пролази кроз пуни биолошки третман.

успостављеним у оквиру Међународне комисије за заштиту ријеке Дунав (ICPDR – Summary Report to EU on monitoring programmes in the Danube River Basin District designed under Article 8 – Part 1).

Таб. 8 Количина отпадних вода (хиљ. м^3) у Републици Српској за период 2008–2011. год.

Отпадне воде	2008	2009	2010	2011
Домаћинства	23 884	24 457	23 228	23 945
Пољопривреда, шумарство и рибарство	224	853	864	735
Индустрија	2861	3279	2925	2921
Остале дјелатности	4592	3747	3223	3382
Укупно	**31 561**	**32 336**	**30 240**	**30 983**
Испуштене непречишћене воде	30 353	30 085	28 055	28 860
Испуштене пречишћене воде у водотоке	1208	1198*	1084*	959*

**Укупна количина пречишћене воде не обухвата количину отпадне воде која је пречишћена и испуштена у реципијент на подручју ФБиХ*

Канализациони системи за одвођење отпадних вода постоје само у урбаним центрима (81% општинских центара у Републици Српској), док се у ширем окружењу градова и руралним подручјима користе неадекватне и неодговарајуће септичке јаме и инјекциони бунари. Проблем загађења животне средине отпадним водама усљед неадекватног одвођења отпадних вода и неадекватне санитације изражен је нарочито у Бијељини, Дервенти, Љубињу, Модричи, Лопарама, Сребреници, Рибнику, Прњавору, Шековићима, Петровцу и другим насељеним мјестима у којима је проценат становништва обухваћеног канализацијом у градском подручју између 5% и 30%.

Веома мали број насељених мјеста у Републици Српској има неки вид пречишћавања, а најчешће је то само механичко пречишћавање и таложење (ППОВ у Билећи и Требињу). У оквиру индустријских погона често постоје стара ППОВ, која су запуштена и не одржавају се.

Загађивање земљишта. Земљишта Републике Српске изложена су различитим облицима деградације, која се манифестује у виду смањења и деградације пољопривредног земљишта као и загађења земљишта као посљедице индустријских, рударских, пољопривредних и саобраћајних активности и енергетике. Под утицајем ових фактора долази до привременог или трајног искључења земљишта из примарне функције.

На загађивање земљишта утиче неодговарајућа пракса у пољопривреди, укључујући неконтролисану и неадекватну примјену вјештачких ђубрива и пестицида, као и одсуство контроле квалитета воде која се користи за наводњавање. Спорадична појава тешких метала у земљишту резултат је нетретираних процједних вода са депонија и рударско-енергетских објеката. Загађење земљишта заступљено је у подручјима интензивне индустријске активности, неадекватних одлагалишта отпада, рудника, као и на мјестима различитих акцидената.

Употреба минералних ђубрива и пестицида у Републици Српској је у сталном порасту, а највећи степен ризика од ове врсте загађења имају земљишта у подручјима интензивне пољопривредне производње.

Деградација земљишта која настаје под утицајем експлоатације минералних сировина и одлагања индустријског отпада изражена је на подручју Гацка (рудник и ТЕ Гацко, депонија пепела), Угљевика (рудник и ТЕ Угљевик, депонија шљаке и пепела), Станара (копови, депонија јаловине) и Миљевине (копови). Присутна је и појава природног закисељавања земљишта (ацидификација), као и оног изазваног емисијом, што негативно утиче на особине земљишта и зелени покривач. Осим у близини термоелектрана, ова појава је изражена и близу центара са развијеном индустријом, нарочито хемијском, гдје се појављују емисије штетних гасова SO_2, CO_2, NOx и других гасова, који доводе до појава „киселих киша" и закисељавања земљишта, што умањује његову плодност. Постоје и друге локације рудних поља угља и гвожђа које су се већим или мањим интензитетом експлоатисале (Теслић,

Мркоњић Град, Рогатица, Омарска, Љубија и др.). На деградацију земљишта утичу и експлоатација неметалних минералних сировина на бројним локалитетима у РС (Козарска Дубица, Бањалука, Теслић, Братунац, Требиње и др.).

Додатни извор загађивања је таложење загађујућих материја из издувних гасова моторних возила дуж саобраћајница, посебно ауто-путева и магистралних саобраћајница.

Ратним дешавањима у Републици Српској узрокована су значајна загађења земљишта у смислу њиховог изузимања усљед присуства **мина и неексплодираних убојних средстава**. Величина минско сумњиве површине у БиХ (половином 2010. год) износи 1,482.23 км^2, а у Републици Српској 396.23 км^2. С обзиром на велике и брзе промјене стања опасности од мина, наведени подаци користе се индикативно.[35]

Таб. 9 Величина минско сумњиве површине

Назив административног региона	Укупна сумњива површина (км^2)	Сумњива површина по категоријама приоритета (км^2)		
		I категорија	II категорија	III категорија
Република Српска	396.23	83.37	121.06	191.80
Федерација БиХ	1,051.58	129.81	286.50	635.27
Дистрикт Брчко	34.42	12.76	9.30	12.34
Босна и Херцеговина	1,482.23	225.94	416.86	839.42

Извор: Извјештај о противминском дјеловању у Босни и Херцеговини за период јануар–јуни 2010. године, ВНМАС

На територији Републике Српске није могуће дати свеобухватни приказ стања квалитета земљишта, јер не постоји систематски мониторинг земљишта који би обезбиједио јединствено прикупљање и анализе узорака, као и приказивања података. Стање и начин коришћења земљишта, односно степен његовог загађења, одређују се у оквиру испитивања квалитета земљишта у појединим дијеловима територије Републике, што онемогућава поређење резултата.

Оперативни циљеви

Стратешки и оперативни циљеви заштите животне средине дефинишу се ради успјешног уређења и успостављања одрживог просторног развоја Републике Српске, а полазну основу за утврђивање циљева чини стање животне средине и фактора развоја који утичу на појаве прекомјерног загађења, ванредних ситуација и повећање ризика по становништво и околину.

Основни циљ је **заштита и унапређење животне средине због, постизања равномјерног развоја, коришћења и уређења простора Републике Српске: очување, заштита и унапређење квалитета животне средине, очување природе и рационално коришћење природних ресурса, безбједност система заштите и спасавања људи и добара, као и увођење одрживог и функционалног система управљања отпадом, избором одговарајућих технолошких рјешења и превентивном заштитом подручја квалитетне животне средине.**

[35] Подаци наведени у Стратегији противминског дјеловања у БиХ 2009–2019, укупне сумњиве минске површине у БиХ на почетку 2009. године износиле су 1.573 km^2 на укупно 13.077 локација.

Оперативни циљеви заштите животне средине били би:

- Заустављање даље деградације природне и животне средине у подручјима гдје је она нарушена, деградирана и загађена изнад законски прописаног нивоа;
- Јачање система заштите животне средине предузимањем превентивних мјера и смањењем загађења ваздуха, воде и земљишта;
- Санирање најугроженијих простора и еколошких „црних" тачака на подручју Републике;
- Превентивна заштита од свих планираних активности које могу угрозити постојећи квалитет природне и животне средине кроз израду планске и техничке документације;
- Очување постојећих природних вриједности и природних ресурса у циљу постизања рационалне организације и коришћења простора;
- Даље усклађивање националних прописа из области заштите животне средине са законодавством ЕУ;
- Институционално, организационо и кадровско јачање система заштите природне и животне средине;
- Успостављање система контроле свих облика загађивања и праћења стања квалитета животне средине;
- Повећање обима инвестиција за заштиту животне средине;
- Развијање и јачање нивоа еколошке свијести, информисања и образовања становништва о еколошким проблемима, уз укључивање јавности у доношење одлука у вези са заштитом животне средине.

Концепцијом заштите животне средине у Републици Српској предвиђена је максимална заштита и адекватан начин кориштења постојећих природних ресурса, поштовање биодиверзитета као суштинске компоненте просторног развоја, правилна диспозиција извора загађења, чиме ће се створити услови који ће обезбиједити заштиту еко-система, као и континуитет између урбане територије и територије која је окружује. Постојеће притиске на животну средину и подручја угрожене животне средине потребно је ревитализовати и унаприједити путем увођења најбољих доступних техника и прилагођавања високим стандардима заштите животне средине, у складу са претходно израђеним одговарајућим пројектима санације.

Превентивна заштита животне средине даје предност оцјени притисака на животну средину путем правно установљене процјене утицаја планираних активности и објеката (ПУ) на животну средину у смислу интегрисања њихових резултата у пројектна рјешења изградње и начин експлоатације, као и интегрисање заштите животне средине у секторе планирања кроз инструменте стратешке процјене утицаја за планове и програме (СПУ).

Концепција заштите животне средине заснива се на примјени принципа предострожности за активности које могу да изазову већи еколошки ризик или неизвјесност, тј. на примјени санационих мјера у деградираним и загађеним подручјима. Овакав приступ мора бити усаглашен са просторним развојем, економском ситуацијом и друштвеним приликама у Републици Српској.

Заштита животне средине заснивање се и на установљењу заштитних зона и заштитних растојања око објеката с повећаним ризиком од загађења околине и угрожавања становништва, али и заштитом која се у погледу сигурних растојања дефинише кроз области инфраструктуре (зоне заштите изворишта, заштитни путни појас и др.).

С обзиром на то да је степен угрожености животне средине неуједначен и у распону је од подручја са великим степеном угрожености (већа насељена мјеста и индустријске зоне) до подручја квалитетне животне средине (нпр. планински предјели), у овом плану је урађена **просторна диференцијација**

животне средине, а у складу са стандардима и искуствима ЕУ, те стањем животне средине и пројектованим трендовима за наредни период.

Подручја загађене и деградиране животне средине односе се на густо насељена урбана подручја, локалитете са евидентним прекорачењима граничних вриједности загађивања, површине отворене експлоатације минералних сировина, депоније, површине загађене минама, термоелектране, коридоре ауто-путева и путева оптерећених саобраћајем, водотоке V класе или „ван класе“, који имају изразито велики утицај на квалитет животне средине.

Неопходно је, при планирању, изградњи и експлоатацији, узети у обзир значајан утицај појединих активности и објеката на животну средину, како би се адекватно одредила намјена простора и установила рјешења чије ће притисак на животну средину бити сведен на најмању могућу мјеру. За ову категорију треба обезбиједити таква рјешења и опредјељења којима се спречава даља деградација и умањују ефекти ограничавања развоја. Потребно је санирати и ревитализовати деградиране и угрожене еко-системе и санирати посљедице загађења, у циљу стварања квалитетније животне средине.

На бази квалитативне и квантитавне оцјене животне средине издвојена су сљедећа подручја Републике Српске у овој категорији: велики индустријски капацитети рудник и ТЕ Угљевик, рудник и ТЕ Гацко; рафинерије нафте и уља у Броду и Модричи; градске топлане у Бањој Луци, Приједору, Бијељини и Добоју; Фабрика глинице Бирач; дрвнопрерађивачке индустрије у Шамцу, Которском код Добоја, Градишци, Бањој Луци и Котор Вароши; рудник жељезне руде Љубија и Омарска у Приједору и рудник лигнита у Станарима; саобраћајни коридор ауто-пута Бањалука–Градишка; слив ријеке Босне у коју се из низа концентрисаних извора загађења у Сарајеву, Високом (Кожара, Витекс), Зеници (РМК), Теслићу (дестилација дрвета), Тузли (фабрика соде, полиуретанска хемија) и Лукавцу (Коксара) упуштају у водотоке токсична загађења.

Евидентни извори загађења за које се морају континуирано проводити мјере заштите јесу депоније индустријског, медицинског, комуналног и других врста отпада, гдје највећи проблем представљају пепео и шљака термоелектрана Гацко и Угљевик, црвени муљ Фабрике глинице у Зворнику и јаловишта рудника.

Подручја угрожене животне средине подразумијевају локалитете са повременим прекорачењима граничних вриједности (локалне котловнице на чврсто гориво и мазут у већим насељеним мјестима), периферне дијелове густо насељених центара, туристичке зоне са великим бројем посјетилаца (Приједор, Бањалука, Теслић, Бијељина, Пале–Јахорина, Требиње), подручја експлоатације минералних сировина (велики број каменолома и позајмишта материјала), категорисани путеви са значајним саобраћајним оптерећењем (Бањалука–Приједор, Бањалука–Прњавор–Дервента–Добој, Брчко–Бијељина–Зворник и Пале–Сарајево), жељезничке пруге и други видови саобраћаја, интензивна пољопривреда и пољопривредни капацитети (највећа емисија загађења из пољопривреде настаје у долинама Босне, Неретве, Уне, непосредном сливу Саве, Дрине, Врбаса), водотоци III класе (дионице на ријекама Босна, Спреча, Дрина, Врбас).

За ова подручја треба спријечити даљу деградацију и обезбиједити побољшање постојећег стања, како би се умањила деградираност животне средине као ограничавајућег фактора развоја. Потребно је одредити најадекватнији начин коришћења природних ресурса и простора са циљем очувања природних вриједности и унапређења животне средине.

Подручја квалитетне животне средине односе се на просторе у Републици Српској каква су: шумска подручја, подручја са природном деградацијом, пољопривредне воћарске и виноградарске

зоне, ловна и риболовна подручја, ливаде и пашњаци, водотоци у II класи (водотоци угрожени недовољно развијеним системом одвођења отпадних вода, какви су у Бијељини, Палама, Котор Вароши, Хан Пијеску и Шековићима). У овој категорији су општине са мањим укупним оптерећењем животне средине: Рибник, Мркоњић Град, Шипово, Кнежево, Котор Варош, Челинац, Хан Пијесак, Соколац, Рогатица, Вишеград, Чајниче, Рудо, Фоча, Гацко, Билећа, Невесиње, Љубиње, Требиње).
Ово су подручја са веома малим утицајем на животну средину, те је стога неопходно одговарајућим мјерама умањити постојећи (локализован) притисак. За ова подручја треба обезбиједити рјешења којима се елиминишу или умањују постојећи извори негативних утицаја односно увећавају позитивни, као компаративна предност у планирању развоја. Потребно је резервисати и чувати подручја од загађивања из стратешких разлога.

Подручја веома квалитетне животне средине јесу простори обухваћени заштитом међународних конвенција, подручја заштићених природних добара – 15 природних добара (четири резервата природе, два национална парка, осам споменика природе и једно подручје за управљање ресурсима), планински предјели, водотоци I класе (Сана), као и сви локалитети у којима су евидентни незнатни утицаји на околину и становништво. Ова подручја треба унаприједити у смислу одржавања квалитета животне средине и строго ограниченог кориштења. Нужно је проводити активну заштиту каква је дефинисана у формално-правним актима, те ширити сазнања становништва и јачати свијест јавности о значају заштите очуваних природних и културних цјелина.
Садржаје у оквиру подручја веома квалитетне средине неопходно је планирати и реализовати са великим опрезом и уважавањем резултата о оцјени утицаја потенцијалних загађења, како не би била прекорачена већ установљена, али и будућа ограничења.

Концепција заштите животне средине темељи се на међународно утврђеним еколошким принципима који се односе на превенцију загађења, спречавање штете у животној средини на извору загађивања и утврђивање посљедица имплементације планираних активности још у процесу доношења одлука о намјени простора, те утицаја изградње привредних и инфраструктурних објеката на животну средину. Правним мјерама и одговарајућом институционалном организацијом нужно је створити предуслове заштите и очувања елемената животне средине што подразумијева доношење и усклађивање постојећих прописа са законодавством Европске уније о заштити и кориштењу природних система и заштите животне средине, као и јачање институција које ће се бавити заштитом, уређењем и кориштењем елемената животне средине, те формирање лабораторија које се баве мониторингом животне средине на државном нивоу.

У складу са постављеним циљевима, **заштита вода** се мора обављати усклађеном акцијом на простору сливних цјелина, тј. успјешна заштита вода остварује се у оквиру интегралних водопривредних система, што подразумијева да сви на сливу, али и шире, преузму свој дио одговорности за заштиту вода у смислу избора производних технологија и размјештаја индустрија, избора диспозиција канализационих система, пројектовања акумулација, планирања регијских система за сакупљање отпадних вода и централизовано пречишћавање. Предтретман и пречишћавање отпадних вода насталих у насељеним мјестима и индустрији је приоритетна мјера заштите вода од загађења. Неопходно је да се на нивоу сливова уважава заједничка методологија за идентификацију значајних извора загађења интегрисана у водно законодавство Републике Српске, а у циљу јасног утврђивања утицаја и емисија у животну средину.
Планирање и провођење активне заштите вода темељи се на успостављању цјеловитог система мониторинга квалитета вода. У наредном периоду је неопходно израдити детаљне програме мониторинга индустријских отпадних вода и ефлуената постројења. У сврху достизања високог

квалитета вода, тј. заштите вода и водног земљишта, као и ширег окружења, неопходно је стриктно поштовање еколошки прихватљивих протока низводно од водозахвата за кориснике воде за технолошке потребе, као и антиерозиона заштита сливова и реализација цјеловитог система заштите од плављења на угроженим подручјима.

Ради боље контроле квалитета **ваздуха,** неопходно је установити, развијати и водити катастар загађивача и биланс емисија Републике Српске, који треба редовно обнављати. Испитивања и праћење квалитета ваздуха у урбаним и индустријским подручјима потребна су за све активности које се изводе са циљем заштите или смањења загађености ваздуха, почевши од оцјене стања па до спровођења и разраде нових мјера заштите. Успостављање континуираног мониторинга квалитета ваздуха је нужна активност за даље планирање, заштиту и унапређење квалитета ваздуха.
Провођење мјера заштите ваздуха на регијском и локалном нивоу у Републици значајно ће допринијети умањењу негативног утицаја на стање животне средине. У складу са постојећом легислативом и преузетим међународним обавезама, неопходно је израдити акциони план смањења емисије загађујућих материја из постојећих великих ложишта стационарних извора (посебно смањење емисије из термоенергетских постројења, локалних котларница и саобраћаја).

Заштита, спречавање даљег губитка и очување квалитета **земљишта** постићи ће се спровођењем мјера за заустављањепроцеса бесправне градње објеката, контролу и стручну примјену пестицида и минералних ђубриваод стране стручних служби, регулисањенеадекватног испуштања комуналних отпадних вода и третирање отпадних вода свих загађивача. Уколико се успостави организован систематски мониторинг земљишта и адекватни систем извјештавања , могуће је осигурати квалитетне податке о земљишту на националном нивоу и на тај начин осигурати сврсисходно планирање заштите.

Управљање комуналним и осталим отпадом

Оцјена стања и проблеми

У Републици Српској је на снази Закон о управљању отпадом из 2002. године (са измјеном 2008. године), којим се уређују све категорије отпада, све врсте дјелатности, операција и постројења у управљању отпадом. У 2013. у току је израда новог закона о управљању отпадом (нацрт) и израда прописа о посебним категоријама отпада (амбалажни отпад, отпадне гуме).

Комунални отпад. Област управљања чврстим отпадом карактерише споро увођење одрживог интегралног система управљања отпадом и достизање европских стандарда. У Републици Српској од 2003. године до данас остварен је значајан напредак: реализација и изградња регијских санитарних депонија, затварање и санирање одређеног броја нелегалних одлагалишта, доношење закона и проведбених подзаконских аката у овој области.

У Републици се сакупљени комунални отпад одлаже на двије регијске санитарне депоније (Бањалука, Бијељина) и на локалне или општинске депоније, од којих је већина њих на неадекватним локацијама и технички неопремљена.

Регијска депонија чврстог отпада Бањалука налази се на локалитету Црквине у насељеном мјесту Рамићи, удаљена 150 м од магистралног пута М4 Бањалука – Приједор. Према пројекту санације и проширења депоније, предвиђени рок за експлоатацију депоније је 2028. година, уз капацитет депоније око 2.000.000 тона отпада. Регијска депонија Рамићи опслужује општине Бањалука, Лакташи, Прњавор, Србац, Градишка, Челинац, Котор Варош и Кнежево. Санитарна регијска депонија Бијељина изграђена је на локалитету Бријесница. Планирани капацитет депоније су четири

санитарне ћелије које могу запримити 936.530 тоне отпада, од којих су двије изграђене и могу запримити 294.149 тона отпада. Регијска депонија Бијељина, на локалитету Бријесница, изграђена је за општине Лопаре и Угљевик у Републици Српској, те Теочак и Челић у ФБиХ. У оквиру другог циклуса пројеката за управљање чврстим отпадом, проводи се изградња регијских санитарних депонија у Осмацима (регија Зворник), Приједору и Бањалуци (II фаза – проширење).

Према подацима из 2011. године, организованим прикупљањем отпада обухваћено је око 68% становништва у Републици Српској. Забиљежена продукција сакупљеног отпада је 257.716 т, а процијењена количина насталог отпада у свим општинама је 381.185 т. Процијењена количина произведеног комуналног отпада по становнику у 2011. години износила је 267 кг.

Таб. 10 Количине отпада забиљежене током организованог прикупљања и процијењене количине комуналног отпада у Републици Српској по општинама у 2011. години

Укупна количина отпада сакупљеног организованим прикупљањем отпада (т.)	Процијењена количина отпада насталог у свим општинама у РС (т.)	Процјена броја становника у РС у 2011. години	Количина отпада по становнику, кг	Покривеност становништва организованим прикупљањем отпада (%)
257.716	381.185	1.429.668	267	~68

Извор: *Републички завод за статистику РС, комунални отпад у Републици Српској за 2011. годину*

Општине не посједују тачне податке о броју 'дивљих' одлагалишта отпада. Претпоставка је да се у Републици Српској налази око двије стотине таквих одлагалишта отпада, од којих се многа континуирано уклањају у редовним акцијама или пилот пројектима[36].

У Републици Српској не постоји организована берза отпада и недовољно је заступљено сакупљање рециклабилног отпада у сврху рециклаже и поновне употребе. Рециклирање комуналног отпада ограничено је на неколико урбаних средина, у којима је обезбијеђена инфраструктура за селективно прикупљање појединих врста отпада (папир, картон, метал).

Индустријски или технолошки отпад. Стање у управљању индустријским или технолошким отпадом није на задовољавајућем нивоу. Подаци о отпаду из производних дјелатности прикупљају се годишњим извјештајима које достављају пословни субјекти[37].

У оквиру прерађивачких и/или производних дјелатности стварају се различите врсте отпада, укључујући и опасан отпад. Значајне количине опасног отпада се извозе у друге европске земље на третман и одлагање (Аустрија, Њемачка, Словенија). Отпад из производних процеса извозе одговорни привредни субјекти, самостално или преко овлаштених компанија које се баве таквим врстама отпада. Познато је да нека предузећа за сакупљање и промет секундарних сировина у Републици Српској врше сакупљање старог гвожђа, обојених метала, пластике и папира, што показује велики потенцијал за поновну употребу и рециклирање.

Отпад настао као посљедица привредних дјелатности често се прикупља заједно са комуналним чврстим отпадом. Постоје многа сметљишта гдје се опасан отпад одлаже неконтролисано, јер не постоје изграђене депоније опасног отпада.

[36] Институт за грађевинарство – ИГ: *Идентификација, категоризација и израда базе података локалних и дивљих депонија на територији Републике Српске,* Фонд за заштиту животне средине и енергетску ефикасност Републике Српске.

[37] Пословни субјекти из области рударства, прерађивачке индустрије и производње, снабдијевања електричном енергијом, гасом и водом. Предузећа из области *Рециклажа* и *Сакупљање, пречишћавање и дистрибуција воде* нису обухваћена статистиком. Републички Завод за статистику, *Статистички годишњак Републике Српске 2012,* Бањалука, новембар 2012.

Медицински отпад. Подаци о количини и врстама медицинског отпада не постоје, јер у Републици Српској нема система регистрације за продуковани медицински отпад. Раздвајање медицинског отпада и третман контролисани су само у клиничким центрима, гдје се дио инфективног отпада спаљује у једнокоморним пећима за спаљивање отпада.

Посебне категорије отпада. Отпад животињског поријекла, електрични и електронички отпад, грађевински и инертни отпад, амбалажа и амбалажни отпад и друге врсте отпада није могуће анализирати,с обзиром на недоступност података.

Оперативни циљеви и концепција управљања комуналним и осталим отпадом

Стратегијом је предвиђено формирање регијских санитарних депонија, укључујући трансфер станице и рециклажне центре. Циљеви Националне стратегије управљања отпадом из 2000. године односе се на успостављање интегрисаног система управљања отпадом и достизање европских стандарда. Усвајање локалних планова управљања отпадом, са оперативним програмима за њихову имплементацију, реализује се у складу са Националном стратегијом управљања отпадом и према концепту регијског санитарног депоновања отпада. Упоредо са реализацијом низа активности у области управљања отпадом врши се санација и затварање постојећих одлагалишта отпада. Препоруке за дугорочни развој укључују регијска постројења за рециклажу, погоне за компостирање и поврат материјала и увођење постројења за поврат енергије из отпада.

Основни циљ у управљању отпадом је **успостављање одрживог интегрисаног система управљања отпадом и достизање европских стандарда,** из којег произилазе сљедећи **оперативни циљеви**:

- Усаглашавање правних аката са европском регулативом;
- Даље уређивање и активирање планираних регијских депонија;
- Формирање и активирање трансфер станица, гдје би се одвијало селективно сакупљање отпада и рециклажа;
- Управљање посебним токовима отпада и опасним отпадом, као и опремање локација за његов третман, чување и трајно одлагање;
- Стимулисање и укључивање приватног сектора у оквирима интегралног система управљања отпадом;
- Успостављање мониторинга и даља едукација грађана;
- Ефикасније рјешавање проблема и третмана течног отпада у насељеним мјестима, индустрији и саобраћају;
- Санација и затварање нехигијенских депонија-сметљишта, са обавезном ревитализацијом простора.

Концепција увођења одрживог система управљања отпадом дефинисана је Стратегијом управљања чврстим отпадом у Босни и Херцеговини, која је у Републици Српској усвојена 2000. године. Националном стратегијом и ПП РС до 2015. године предложено је осам регијских цјелина (Бањалука, Приједор, Мркоњић Град, Бијељина, Добој, Фоча, Гацко и Зворник) за изградњу регијских санитарних депонија за одлагање комуналног отпада, а према процјени количина комуналног и комерцијално-индустријског отпада до 2020. године, што значи 1.682.460 тона/годишње, с предвиђеном стопом стварања отпада по глави становника око 3% годишње током цијелог раздобља.

У оквиру другог циклуса пројеката за управљање чврстим отпадом, проводи се изградња регијских санитарних депонија у Осмцима (регија Зворник), Приједору и Бањалуци (II фаза – проширење). Санитарним депоновањем отпада у регији Зворник биће обухваћене општине Зворник, Братунац,

Власеница, Шековићи, Сребреница, Милићи и Осмаци из Републике Српске, и Калесија и Сапна из ФБиХ, а коначно збрињавање отпада у граду Приједору планирано је за град Приједор и општине Козарска Дубица и Оштра Лука. Општине Маглај и Добој, заједно са иностраним партнерима, носиоци су пројекта у оквиру којег је предвиђена изградња међуентитетске санитарне регијске депоније на подручју града Добој за четрнаест општина у регији.

Реализација пројекта центра за управљање отпадом у другим регијама биће настављена након анализе резултата утврђених студијским истраживањима (Гацко, Фоча). На подручју Мркоњић Града покренуте су иницијалне активности везане за систем управљања отпадом у смислу подизања јавне свијести и позитивних промјена у перцепцији управљања чврстим отпадом.

Двије или више јединица локалне самоуправе на чијем подручју укупно живи најмање 200.000 становника доносе заједнички план управљања отпадом, којим се дефинишу заједнички циљеви у управљању отпадом у складу са Стратегијом.
Заједнички план управљања отпадом може се донијети за подручја двије или више јединица локалне самоуправе на којима живи мање од 200.000 становника, по претходно израђеној студији оправданости за доношење заједничког плана.
Усвајање локалних планова управљања отпадом са оперативним програмима за њихову имплементацију реализује се у складу са Националном стратегијом управљања отпадом и према концепцији регијског санитарног депоновања отпада.

Према постојећим подацима о индустријском отпаду у Просторном плану до 2015. године предложено је да буду три централизована објекта за третман отпада (Бањалука, Бијељина, Рогатица). Објекти који су на мањој транспортној удаљености од 25 км путем компанија за сакупљање и транспорт директно би превозили отпад до центра за третман. Већим транспортним удаљеностима од произвођача индустријског отпада до мјеста збрињавања претпостављене су трансфер станице за привремено одлагање и сортирање отпада. Третирани отпад одлагао би се на регијску санитарну депонију. Отпад би се одлагао уз комунални отпад или на дијелу санитарне депоније одређеном за одлагање таквог отпада.

Просторним планом Републике Српске до 2015. године предвиђено је осам медицинских регија са централним објектима за третман инфективног отпада, лоцираних у главним болницама или њиховој околини. Третман медицинског отпада спаљивањем је главна опција према захтјевима ЕУ, као што одређује Директива о депонијама ЕУ (99/31/ЕЕС), уз захтијеване стандарде емисије који су одређени Директивом о спаљивању опасног отпада (2000/76/ЕС). Према томе, у дугорочном раздобљу дефинисана је потреба увођења модерне спалионице за медицински отпад у РС. Локација ове спалионице биће одређена посебним актом.

Планске политике и планска рјешења

Дугорочно ефикасан систем управљања отпадом у Републици Српској заснован је на сљедећим претпоставкама:

- Настављање започетог процеса унапређивања организационе, правне и просторне сарадње са ФБиХ и сусједним државама;
- Доношење новог закона о управљању отпадом (у току) и подзаконских аката којим ће се дефинисати широка и комплексна проблематика свих видова и обавезних третмана и токова отпада;

- Спровођење и унапређивање постојећих планских концепција у оквиру санитарних регијских депонија, третмана индустријског и медицинског отпада, тј. опасног отпада у свеобухватном смислу;
- Дефинисање и фаворизовање подстицајних инструмената, премија и субвенције: за рециклажу отпада, сакупљање и третман опасног отпада и токова отпада;
- Формирање берзе отпада за сакупљање рециклабилног отпада у сврху рециклаже и поновне употребе;
- Рециклирање комуналног отпада у урбаним срединама, у којима је обезбијеђена инфраструктура за селективно прикупљање појединих врста отпада (папир, картон, метал)
- Даље јачање институционалних капацитета на нивоу Републике Српске, формираних регија третмана отпада, локалних самоуправа – општина, јавних и партнерских предузећа.

Природне непогоде, технолошки ризици и одбрана земље

Оцјена стања и проблеми

Простор Републике Српске изложен је опасностима од природних непогода и технолошких удеса, а степен угрожености је различит у зависности од врсте непогоде или удеса, али довољан да може изазвати знатне посљедице, угрозити здравље и животе људи и проузроковати штету већег обима на животну средину и материјална добра.

Природне непогоде. Територија Републике Српске представља сеизмички активније жаришно подручје. Бањалука, као највећи град и административни центар у Републици Српској, представља једно од најактивнијих сеизмичких жаришта у региону. У овом подручју догодило се више разорних земљотреса у прошлости, и то 1884, 1935, 1969. и 1981. године. Посљедице ових земљотреса биле су изражене у самом градском језгру.

Анализа података показује да се **земљотреси** велике разорне моћи, 9–10° МЦС, могу очекивати у три жаришна подручја Бањалука, Трескавица и Љубиње, уз могућност великих људских жртава и материјалних разарања. Ова жаришна подручја су издвојена на листи репрезентативних земљотреса у БиХ (Бањалука, земљотрес магнитуде > 6.5, Трескавица > 6.0 и Љубиње, земљотрес магнитуде > 6.0 јединица Рихтерове скале), према критеријумима који упућују да су се већ десили, да су имали посљедице на људе, имовину, инфраструктуру и околину, као и да су карактеристични за регион. Када су у питању земљотреси велике разорне моћи који се дешавају у истим геолошким условима, могуће је на основу карата за различите повратне периоде разматрати вјероватноћу њиховог понављања.

У осталим дијеловима Републике могући су земљотреси од 6–8° МЦС. Одговарајући ниво заштите и умањивање рушилачких посљедица земљотреса могу се постићи првенствено адекватним урбанистичким рјешењима, начином градње и придржавањем прописа у градњи стамбених и других објеката.

Посљедњих неколико година констатована су критична мјеста за појаву **клизишта.** Процјена угрожености од клизишта у БиХ извршена је на основу већ евидентираних клизишта, тј. њихових посљедица на људе и околину**.** Клизишта у Републици Српској издвојена на листу високог ризика евидентна су на Чемерну (Гацко), у Лопарама, Зворнику и Бањалуци. Према подацима који су кориштени за *Процјене угрожености БиХ од природних или других несрећа, 2011. године,* на

територији Републике Српске има око 1.000 активних клизишта. Процијењене посљедице за клизишта Чемерно и Лопаре (више од 40 клизишта може се десити једном у току године) оцијењене су као тешке и озбиљне, са врло високом вјероватноћом, према чему су нужна одговарајућа прилагођавања. Локације које су у периоду 2009–2012. године у Републици Српској биле захваћене појавом клизишта евидентиране су у општинама Лопаре (три клизишта), Језеро (мјесто Присоје), Зворник и Сребреница.

Према процјени Републичке управе цивилне заштите, сваки водоток може у одређеним условима бити узрок поплава. Водотоци који у већој или мањој мјери редовно изазивају **поплаве** су Сава, Уна, Врбас, Сана, Босна, Дрина, Жељезница, Укрина и неке друге мање ријеке. Издвојене су површине изложене могућим поплавама и површине које су заштићене изграђеним објектима на којима је могуће спроводити мјере одбране од поплава. На површинама које нису заштићене могуће је спроводити мјере евакуације и спасавања људи и материјалних добара (заузимају површину око 36.369 ha).

Најугроженија подручја од појаве поплава су око ријеке Саве (Дубица, Градишка, Србац, Брод, Дервента, Шамац), Сане (Нови Град, Приједор и Оштра Лука), Врбаса (Бањалука и Лакташи), Босне (Добој),Дрине (Фоча, Ново Горажде, Зворник и Јања), Укрине (Прњавор и Дервента), Жељезнице (Источна Илиџа), као и путне комуникације Добој – Петрово, у рејону Какмужа, Добој – Шамац, у рејону Бушлетића и Добој – Бањалука, у рејону Укрине. Најугроженији рејони или локалитети од подземних вода односе се на ток ријеке Саве.

Појава поплава у Републици Српској била је нарочито изражена крајем 2009. године, као и током прољећа и јесени 2010. године. Сходно анализи података из 2012. године, а у складу са евидентираном појавом поплава из претходног периода, констатује се повећање плављених површина. Поплаве у крашким пољима су резултат несразмјерног дотока у поља и отицаја евакуационим капацитетима понора, површинских токова и одводних тунела.

Систем заштите од поплава у Републици Српској састоји се од 250 км одбрамбених насипа, ободних канала (249,80 км) и 21 пумпне станице. Одбрамбени насипи изграђени су углавном за заштиту од великих вода ријеке Саве, Уне, Врбаса, Босне и Дрине. Стање насипа је лоше усљед појаве већег броја несанираних клизишта (преко 20) и појаву нових (око 10). Намеће се потреба побољшања стања функционалности насипа и канала за одбрану од поплава. Пумпне станице постављене у Републици Српској покривају површину од 69.824 ha, подручја заштите од вода или иригације ријеке Саве 68.975 ha и ријеке Требишњице 849 ha.

Сливови на подручју Републике Српске озбиљно су угрожени **ерозионим процесима и бујицама**. Ерозиони процеси могући су на око 70% површине Републике Српске, од чега је око 40% површина захваћено јачом ерозијом. Најнестабилније корито у Републици Српској, са веома израженом флувијалном ерозијом има доњи ток Дрине низводно од Зворника. Бујични сливови су најзаступљенији у сливу Дрине (преко 250 мањих сливова) и у сливовима Неретве и Требишњице (преко 200).

Досадашњи радови на заштити од ерозија и бујица највећим дијелом су се сводили на радове у коритима (око 87% свих изведених радова), а биотехничке мјере су примијењене на свега 10.000 ha, од укупног простора Босне и Херцеговине. По развоју процеса ерозије издвајају се посебнодоњи дијелови слива ријеке Уне, дијелови слива Сане (слив Гомјенице), непосредни слив ријеке Саве (ријеке Врбашка, Јабланица, дијелови слива ријека Тиње, Брке и Лукавца), доњи дијелови слива Врбаса (Врбања, Турјаница, непосредни слив ријеке Врбас, Повелич), слив ријеке

Укрине (Вијака, Мала Укрина, Велика Укрина и непосредни слив ријеке Укрине до Дервенте), слив ријеке Босне (слив ријеке Усоре, сливови Глоговице, Ловнице, Зарјечја), слив ријеке Дрине (слив Јање, Тавне, дијелови слива Дрињаче, слив ријека Лим и Рзав) и слив Сушице (у сливу Требишњице). Ерозиони процеси I категорије се морају рјешавати озбиљним техничким мјерама, које треба ускладити са биолошким радовима, како би се остварио прави ефекат заштите.

Највећи број пожара у Републици Српској односи се на **шумске пожаре**. Према подацима шумарске статистике за подручје Републике Српске у периоду 2003–2007. године, деструктивним дјеловањем шумских пожара захваћено је 26.222 ha, а штетним дјеловањем олујног вјетра 11.457 ha, што је 3,7% површине државних шума у Републици Српској. Опожарена површина државних шума у 2010. години износила је 1.325 ha, а у 2011. години 14.619 ha. Величина опожарених шума у приватном власништву је знатно нижа. Појава пожара током периода 2009–2012. године била је нарочито изражена у љетном периоду, посебно у општинама Требиње, Билећа и Љубиње. Површине захваћене пожарима су се проширили, нарочито 2012. године, на подручје општина Невесиње, Источни Мостар, Гацко, Соколац, Вишеград, Братунац, Шековићи, Добој, Кнежево и Мркоњић Град. Опремљеност ватрогасних јединица материјално-техничким средствима и опремом је изразито незадовољавајућа, посебно у ватрогасним јединицама у мањим и економски неразвијеним општинама гдје је стање алармантно.

Гра̀д. Према подацима противградне превентиве Републике Српске, укупни број дана са појавом гра̀да на територији која се брани (од Дубице до Братунца) је од 10 до 27 дана годишње. Видљиво је да је најугроженије управо пољопривредно подручје Лијевча, Посавине и Семберије гдје је забиљежено 10 дана са појавом града за период од осам година, што указује на чињеницу да сваке године може да се деси најмање један случај непогоде с гра̀дом.С обзиром на повећање средње температуре и нагле температурне амплитуде, дошло је до повећања броја дана са гра̀дом (нарочито у периоду од 2003–2010. године). Највећи број јављања са 179 станица десио се 2008. године (укупно има 200 противградних станица).

Недостатак падавина у љето 2003. године је узроковао **сушу,** која је изазвала смањење површинских и дубинских залиха воде (хидролошка суша) и која је у сјеверном дијелу Републике Српске била интензивнија од суше која се јавила током 2000. године.

Техничке опасности и друге несреће догађају се унутар и око индустријских погона, депонија опасних материја, рафинерија, термо и хидроелектрана, гасовода и површинских и подземних копова за експлоатацију минералних сировина. Већи дио ових хазарда се према степену ризика оцјењује као просјечно и високоризичан и често са прекограничним ефектом (пожари, експлозије). Њихов утицај је евидентан на ширем подручју Републике Српске и ФБиХ, са значајним људским, материјалним и еколошким посљедицама. Ризици су присутни и у вези са локацијама складишта минско-експлозивних средстава (Добој, Бањалука, Калиновик, Вишеград, Рудо, Требиње, Пале, Мркоњић Град), активирањем мина у минском пољу и подметањем експлозивних направа. Овоме се могу додати ванредни догађаји и хазарди у саобраћају, који се такође дешавају на ширем простору Републике Српске. Велика потенцијална опасност од техничко-технолошких несрећа, осим на саобраћајним правцима, постоји и у подручјима са хемијском индустријом и угљокопима.

Оперативни циљеви и концепција заштите од природних непогода, технолошких удеса и ратних дејстава

Основни циљ је **интегрално управљање природним непогодама и технолошким удесима, као основом за обезбјеђење услова за ефикасан просторни развој, очување људских живота и**

материјалних добара. У том смислу, неопходно је створити добро организоване и опремљене службе, које ће моћи да успјешно раде на превенцији ових катастрофа, као и на одбрани и отклањању посљедица, уколико се јаве.

Оперативни циљеви у области заштите од природних непогода и технолошких удеса јесу:

- унапређење мониторинг система у смислу побољшања опреме, јачања мреже (агрометеоролошких и хидролошких) станица, оспособљавања већег броја станица, обнављања рачунарске и телекомуникационе инфраструктуре и аутоматизације размјене података о природним непогодама,
- унапређење стања у области заштите шума од пожара у смислу оснивања нових и повећања бројног стања постојећих ватрогасних јединица, набавке одговарајуће опреме, унапређења опреме за мониторинг шумских пожара,
- измјене постојеће и доношење нове правне и законодавне регулативе у области заштите од природних и других несрећа, што подразумијева усклађивање са европским законодавством, допуну законских и подзаконских аката за регулисање рада служби и др.,
- израда регистра ризичних постројења и других загађивача, те усклађивање прописа са одредбама Seveso II директиве,
- израда и иновирање планова одбране и спасавања у акцидентним случајевима, те примјена конвенције о прекограничним учинцима индустријских несрећа,
- успостављање сарадње између штабова цивилне заштите на територији Републике са организацијама, привредним друштвима, здравственим службама и хуманитарним организацијама,
- формирање одговарајућих специјализованих јединица у оним општинама у којима их нема,
- масовнијом едукацијом оспособити и обучити становништво у спровођењу мјера личне и колективне заштите (узбуњивање, замрачивање, евакуација),
- разминирање што већег броја минских поља и смањивање броја сумњивих минских површина,
- повећање ефикасности система за обавјештавање,
- довођење у функционално стање система заштите од поплава на ријекама (који је током рата претрпио оштећења) и изградња нових система заштите (за површине и комуникације које су изложене плављењу) и
- организовање континуираних сеизмолошких, климатолошких, геодетских, хидролошких и других осматрања и мјерења у зонама и рејонима за које су карактеристичне поплаве, пожари, земљотреси, акцидентне ситуације итд.

Савремени концепт заштите и управљања заштитом од природних непогода и технолошких удеса у Републици Српској полази од чињенице да је на свим нивоима планирања потребно дефинисати прихватљив ниво ризика од природних непогода и технолошких удеса. Након тога, системом превентивних, организационих и других мјера и инструмената потребно је интервенисати у циљу спречавања њиховог настанка, тј. смањивања посљедица непогода на прихватљив ниво. Да би се могла извршити правилна процјена степена повредивости простора Републике, тј. ограничења за његово коришћење, потребно је приступити изради катастра угрожености простора од природних непогода у функцији просторног планирања. На бази сазнања и истраживања направила би се листа тачака (зона) могућих ризика, вјероватноће појављивања, обима посљедица и на основу тога дефинисање планова заштите и приоритета заштите у планирању простора Републике.

У области планирања заштите од природних непогода потребно је стриктно примјењивати прописе о асеизмичкој изградњи, забранити изградњу стамбених и привредних објеката на просторима са високим ризиком од клизишта, регулисати водотокове и ограничити изградњу у плавним подручјима, стриктно примјењивати противпожарне прописе са нарочитим нагласком на урбанистичке мјере заштите, израдити планове за заштиту од шумских пожара са нагласком на изградњу противпожарних путева иорганизовано осматрати шуме ради раног откривања шумских пожара.

У сврху процјене угрожености становништва, материјалних и других добара и планирања евакуације, посебну пажњу треба обратити на:

- периодичне појаве поплава у подручјима која покривају одјељења цивилне заштите Бањалука и Добој, као и у рејону Бијељине и Зворника;
- могућност појаве акцидената на бранама хидросистема и плављења подручја низводно од брана: Вишеград, Гацко, Требиње, Бочац, Прњавор, Зворник, Бајина Башта, Сњежница, Богатић, Модрац;
- могућност појаве акцидентних ситуација изазваних техничко-технолошким процесом, првенствено у подручјима Бањалуке, Добоја и Бијељине;
- могућност појаве шумских и других пожара у цијелој Републици;
- могућност појаве земљотреса јачег интензитета према предвиђањима Сеизмолошког завода на подручју Бањалуке, Требиња, Љубиња и Трнова;
- периодичне појаве поплава у подручјима која покривају одјељења цивилне заштите Бањалука и Добој, као и Бијељине и Зворника;
- могућност пуцања брана хидросистема и плављења подручја низводно од брана: Вишеград, Гацко, Требиње, Бочац, Прњавор, Зворник, Бајина Башта, Сњежница, Богатић, Модрац;
- могућност појаве акцидентних ситуација изазваних техничко-технолошким процесом, првенствено у регијама Бањалука, Добој и Бијељина;
- могућност појаве шумских и других пожара у цијелој Републици; и
- могућност појаве земљотреса јачег интензитета према предвиђањима Сеизмолошког завода на подручју Бањалуке, Требиња, Љубиња и Трнова.

Планске мјере заштите становништва, материјалних добара и животне средине од природних непогода подразумијевају:

- ревитализацију оштећених постојећих система заштите од поплава на ријекама и изградњу нових система заштите подручја које је изложено плављењу;
- процјену угрожености становништва, материјалних добара и планирање евакуације код периодичне појаве поплава у регијама које покривају одјељења цивилне заштите Бањалука и Добој, као и на подручјима Бијељине и Зворника;
- вршење процјене угрожености становништва и материјалних добара код могућих пуцања брана хидросистема и плављења подручја низводно од брана Вишеград, Гацко, Требиње, Бочац, Прњавор, Зворник, Бајина Башта, Сњежница, Богатић, Модрац;
- јачање институционалног, организационог и кадровског система за одбрану од природних непогода и повећање ефикасности система за обавјештавање.

У сврху заштите становника и материјалних добара од **неексплодираних убојних средстава** (НУС) и мина, потребно је у координацији са BHMAC-ом (Mine Action Programme) до краја временског хоризонта Плана уклонити минска поља, формирати комбиноване тимове за подводно разминирање и уклањање НУС-а и мина, чије би сједиште било на подручју Бањалуке. Потребно је дати приоритет

у разминирању најугроженијим општинама: Добој, Теслић, Шамац, Петрово, Зворник, Сребреница, Рогатица, Трново, Требиње, Оштра Лука и Крупа на Уни и израдити планове транспорта експлозивних и запаљивих материја, као и планове заштите од удеса.

Заштита од неексплодираних убојних средстава и мина. У области заштите од неексплодираних убојних средстава (НУС) и мина потребно је предузети сљедеће мјере:

- У координацији са BHMAC-ом (Mine Action Programme) до краја временског хоризонта плана уклонити 80 % минских поља,
- формирање комбинованог тима за подводно разминирање и уклањање НУС-а и мина, чије би сједиште било у регији Бањалука,
- приоритет у разминирању дати најугроженијим општинама: Добој, Теслић, Шамац, Петрово, Зворник, Сребреница, Рогатица, Трново, Требиње, Оштра Лука и Крупа на Уни,
- израдити планове транспорта експлозивних и запаљивих материја, као и планове заштите од удеса.

Заштита од ратних дејстава. У области заштите од ратних дејстава потребно је предузети сљедеће мјере:

- изградњу нових намјенских склоништа основне заштите у примарним локалним центрима који их немају,
- уклонити недостатке и оштећења у постојећим склоништима,
- одредити склоништа допунске заштите, првенствено у објектима предузећа, као и у адекватним природним објектима,
- израдити планове за склањање људи, материјалних и културних добара.

Климатске промјене и просторни развој Републике Српске

Оцјена стања и проблеми

Међу земљама чланицама Конвенције УН о промјени климе налази се и Босна и Херцеговина од децембра 2000. године, када је Конвенција ступила на снагу у односу на БиХ. Кјото протокол ратификован је Одлуком Предсједништва БиХ о ратификацији Кјото протокола бр. 01-011-618-8/08, од 22. априла 2008. године. Функцију „Focal point"-а БиХ у овој Конвенцији обавља Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију у Влади Републике Српске. С обзиром на статус у оквиру Конвенције и Протокола, БиХ нема обавезе квантификованог смањења емисија ГХГ у првом обавезујућем периоду (периоду 2008–2012. год, односно период до 2015 – продужење трајања Кјото протокола).

Међународним уговорима о климатским промјенама успостављени су принципи, институционални механизми и правила за рјешавање узрока и посљедица климатских промјена. Оквирна конвенција УН о промјени климе и Кјото протокол, између осталог, обавезује све земље потписнице, међу којима је и БиХ а тиме и Републику Српску, да развијају стратегије за ублажавање климатских промјена и стратегије адаптације на измијењене климатске услове, да сарађују у климатским осматрањима, истраживањима и трансферу технологија, те да унапређују програме образовања и јачања свијести јавности. У вези са овим, све европске земље у транзицији које су имале статус кандидата за укључивање у чланство Европске уније, или још увијек чекају на тај пријем, преузеле су обавезе по Оквирној конвенцији о климатским промјена и Кјото протоколу. Имајући у виду стварне и

могуће посљедице климатских промјена на дугорочне развојне циљеве просторног развоја Републике Српске, и претходно споменуте ратификоване споразуме који обавезују, намеће се потреба дефинисања развојних стратегија са елементима акционих планова.

Оперативни циљеви и концепција модела просторног развоја са смањеним утицајем на промјене климе

Основни циљ је увођење проблематике климатских промјена у све политике, планове и стратегије које се односе на просторе или активности од којих те промјене зависе, уз институционалну организацију која ће то да прати.

Оперативни циљеви су:

- Примијенити мјере у планирању, изградњи и свим привредним и саобраћајним и другим активностима које могу да допринесу смањењу утицаја на климатске промјене, према важећим конвенцијама;
- Ускладити легислативни оквир и допунити га мјерама и инструментима који могу да допринесу смањењу утицаја на климатске промјене;
- Просторним и урбанистичким плановима прописати мјере и рјешења за смањење утицаја на промјене климе;
- Доношење посебних планова и програма за прилагођавање климатским промјенама и усаглашавање секторских стратегија;
- Увођење система праћења и прогнозирања значајнијих појава код климатских промјена.

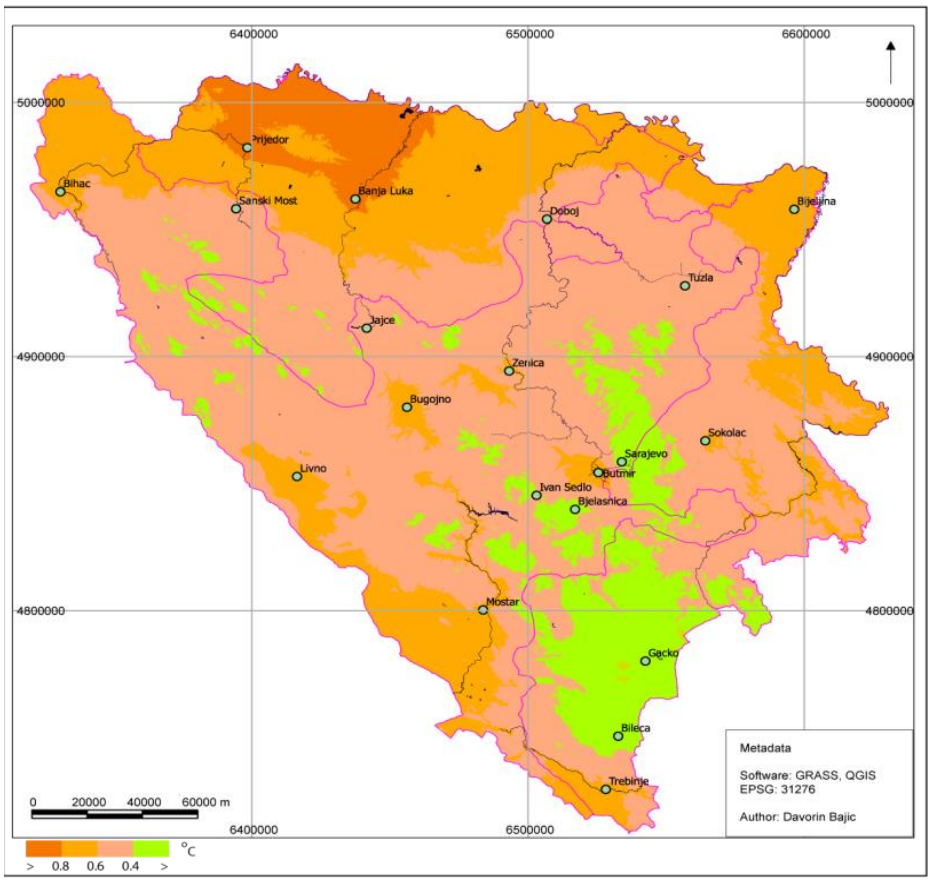
Досадашња искуства у Републици Српској су недовољна да би се понудио потпуни модел просторног развоја усклађен са потребама смањења утицаја на климатске промјене. Овдје се дају само почетни резултати истраживања везаних за ову глобалну промјену.

Оцјена климатске варијабилности дата је на бази анализе историјских метеоролошких података Републичког хидрометеоролошког завода Републике Српске и података Хидрометеоролошког завода Федерације БиХ. У сврху оцјене тренда осмотрених климатских промјена и калибрације регијског климатског модела коришћени су подаци за посљедњу климатску нормалу према стандардима Свјетске метеоролошке организације (1961–1990) те посљедњи тридесетогодишњи период 1981–2010. На бази метеоролошких података са станица у Бањалуци, Новом Граду, Приједору, Добоју, Бијељини, Сокоцу, Чемерну, Гацку и Билећи (Република Српска), те података са станица у Сарајеву, Мостару, Тузли, Зеници, Јајцу, Бугојну, Ливну, Бихаћу, Санском Мосту и Иван Седлу (Федерација БиХ), израђене су тематске климатске карте у ГИС за два периода 1961–1990. и 1981–2010. Уз то, израчунате су вриједности средњих температура ваздуха и средњих количина падавина за комплетну површину посматраног простора.

Промјене температуре

Истраживања промјена температуре за период 1961–2010. показују да је присутно повећање температуре у свим дијеловима Републике Српске. На бази компартивне анализе за период 1961–1990. у односу на период 1981–2010. утврђено је да је највеће просјечно повећање температуре током љетног периода забиљежено у јужном дијелу, на територији Херцеговине (Мостар 1,2° C) и у централним дијеловима (Сарајево 0,8° C), док је највеће повећање у пролјетном и зимском периоду евидентирано у сјеверним централним дијеловима Републике Српске (Бањалука 0,7° C). Најмање повећање је током јесени и креће се у интервалу од 0,1 до 0,3°C (карта 1). Повећање температуре ваздуха на годишњем нивоу креће се у распону од 0,4 до 1,0° C, док пораст температуре у вегетационом периоду иде и до 1,0° C. Међутим, повећања температуре током посљедње деценије још су више изражена. Битно је нагласити да је повећање температуре, поред повећања емисија ГХГ, условљено и повећаном инсолацијом и повећањем ефекта градског острва топлоте.

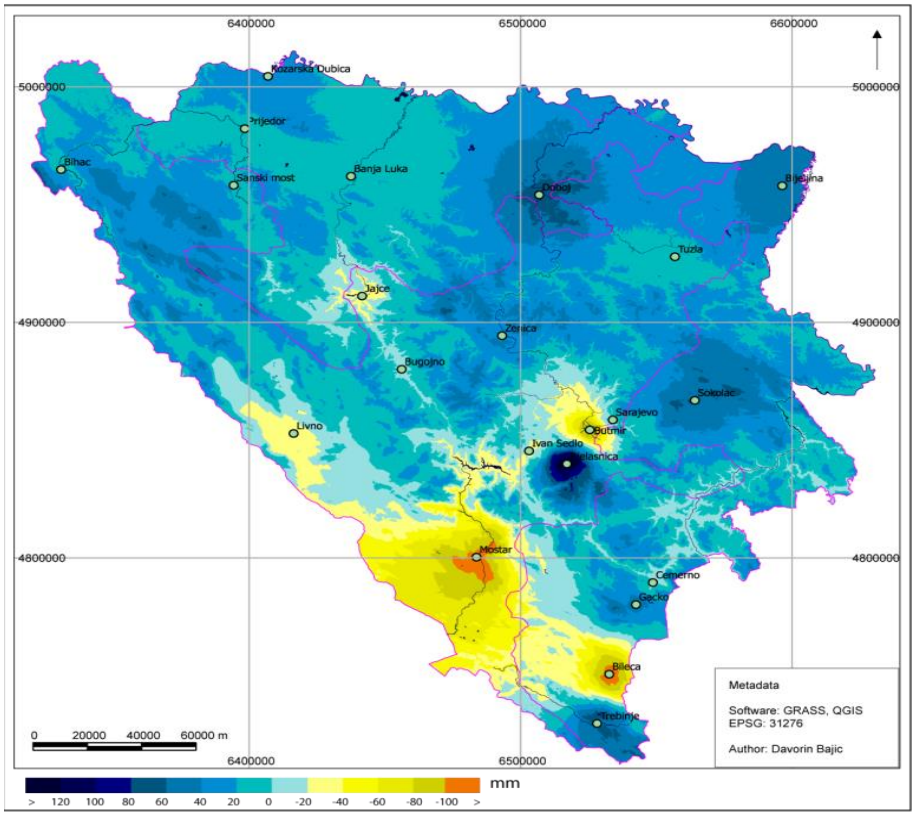
Сл. 3. Промјене годишњих температура ваздуха
(поређење периода 1981–2010. у односу на 1961–1990)



Промјене количине падавина

У периоду 1961–2010. године већи дио територије Републике Српске карактерише незнатно повећање падавина на годишњем нивоу. Највећа позитивна промјена годишње количине падавина карактеристична је за централне планинске просторе (Бјелашница, Соколац) и околину Добоја, док је највећи дефицит забиљежен на југу земље (Мостар, Билећа). Највеће смањење падавина је током прољећа и љета, а најизраженије је на подручју Херцеговине (до 20%). У јесењем периоду осмотрено је највеће повећање падавина по сезонама, а највећи суфицит је у сјеверним и централним дијеловима БиХ. Иако нису забиљежене значајне промјене количине падавина, у великој мјери је поремећен плувиометријски режим, тј. годишња расподјела. Број дана са падавинама већим од 1мм смањио се на готово читавој територији, док је проценат годишњих количина падавина због појаве падавина већих од 95-процентног, израчунатог за период 1961–2010, био у порасту. Другим ријечима, иако на годишњем нивоу нису забиљежене знатне промјене падавина, смањењем броја падавинских дана већих од 1,0 мм и повећањем броја дана са интензивним падавинама јако је поремећен плувиометријски режим. Изражена промјена годишњег распореда падавина, уз повећање температуре, један је у од кључних фактора који условљавају чешће и интензивније појаве суше и поплава на територији Републике Српске.

Сл. 4. Промјене годишњих количина падавина
(поређење периода 1981–2010. у односу на 1961–1990)



Ж. ПРОСТОРНА ДИМЕНЗИЈА СОЦИЈАЛНОГ РАЗВОЈА И СОЦИЈАЛНА КОХЕЗИЈА РС

Демографски развој Републике Српске

Проведбом Дејтонског споразума наступиле су радикалне промјене у политичко-територијалној организацији простора Босне и Херцеговине. Дејтонска линија разграничења између два новонастала ентитета (Републике Српске и Федерације БиХ) условила је крупне промјене у њиховој унутрашњој територијалној организацији. Линија разграничења је пресјекла бројне раније јединствене општинске цјелине па и мања насељена мјеста. Ратним дешавањима (1992–1995. године) покренути су процеси присилних миграција и расељавања становништва, који су настављени процесом повратка су првим поратним годинама. Ови процеси још увијек нису завршени. У недостатку званичног пописа становништва, а уз тако бурне промјене, веома је тешко утврдити стварни број становника на данашњем простору Републике Српске. То је поготово немогуће уновоформираним граничним општинама, чак и према попису из 1991. године[38]. Према подацима за 1991. годину, Република Српска је у оквиру садашњих граница имала 463.954 домаћинства и 1.623.842 становника, што је око 37% укупног становништва тадашње Социјалистичке Републике БиХ[39].

Прва декада 21. вијека представља изузетно сложен период у демографском развоју Републике Српске, у коме се број становника постепено смањује, а природни прираштај биљежи тенденцију константног пада. Годишње стопе раста становништва и подаци о релативном учешћу појединих подручја у укупном становништву указују на међузависност природног кретања и процеса депопулације и старења становништва. Дакле, овај простор карактерише завршна фаза демографске транзиције, која је условљена спорим економским развојем и терцијаризацијом друштва, слабом искориштености природних ресурса и доста повољног саобраћајно-географског положаја, што је већ покренуло поремећаје биолошког карактера. У посљедњих неколико година интензивиран је пад стопе фертилитета, што у основи почива на моделу ниске репродукције.

Према процјенама за период 1996–2012. године, Република Српска има знатно мањи број становника у односу на 1991. годину, што је посљедица интензивног расељавања становништва, процеса избјеглиштва, емиграције у иностранство, ратног морталитета и пада стопе природног прираштаја. Будући да није било пописа становништва, могуће је, само приближно, процијенити обим демографских промјена које су се десиле на овом простору у вријеме рата (1992–1995. године). У том периоду у Републику Српску се доселио велики број избјеглог и расељеног становништва из Федерације БиХ и Републике Хрватске, а истовремено се одселио значајан број становништва у правцу Федерације БиХ, Хрватске, Србије и Црне Горе и у друге земље у свијету. Дакле, овај простор карактерисала су велика унутрашња помјерања и миграције становништва.

[38] Дејтонском линијом разграничења Републици Српској припале су 33 општине са цјелокупном територијом и ранијим сједиштем, девет општина са ранијим сједиштем и већим дијелом територије и 18 општина са мањим дијелом територије и без ранијег сједишта општине.

[39] Према попису становништва и домаћинстава у Босни и Херцеговини из 1991. године, у који није укључено становништво дијела општине Брчко, тј. онај дио који је по линији међуентитетског разграничења припао Републици Српској.

Процјене укупног броја становника, које су вршене током посљедњих неколико година, знатно су се разликовале у контексту израде разних стратегија, односно примијењених пројекција и моделирања. Заједничка карактеристика је да су коришћене неодговарајуће и неконзистентне старосне структуре и релативни демографски показатељи, који су се из таквих процјена изводили. Усљед већ назначених проблема, за потребе израде овог просторног плана морало се приступити ревидираној процјени броја становника, као и дугорочним демографским пројекцијама. Према овој процјени, Република Српска 2013. године има 1.258.418 становника[40], што је за 22,5% мање него 1991. године[41].

Просторни размјештај и трендови демографског развоја

Простор Републике Српске има изразито хетерогена демографска обиљежја. Око двије трећине или 65% становништва концентрисано је западно од Дистрикта Брчко до Новог Града и Рибника, док остало становништво припада источном дијелу, јужно од Раче на Сави до Требиња и југа Источне Херцеговине. Анализа регијског размјештаја становништва указује на изразиту концентрацију становништва у бањалучком подручју[42], које је просторно највеће и у коме је, према процјенама за 2012. годину, концентрисано 35,5% становништва Републике Српске. На другом мјесту је бијељинско подручје са 20%, а на трећем добојско са 17,4%. Више од 10% удјела у укупном становништву има и приједорско подручје са 11,6%. Најмањи број становника и најмањи удио имају два брдско-планинска подручја: Источно Сарајево и Требиње, са удјелом од 9,7% односно 5,8%. То је посљедица дугогодишњег пражњења ових простора, које је било интензивно још и раније, а посљедњи ратни сукоби су то још више убрзали, па су нека подручја доведена до крајње критичне густине насељености.

Иако је у цијелини Република Српска ријетко насељен простор са 51,1 становником/км², унутар тог простора постоје велике, па чак и екстремне, разлике у густини насељености. Најгушће насељени простори су подручје Бијељине са 74,2 становника/км² и подручје Добоја са 71 становником/км². Подручје Приједор има просјечно 66,9 становника/км², а подручје Бањалуке 66 становника/км². Просјечно најрјеђа густина насељености је у подручјима Источног Сарајева са 22,5 становника/км² и Требиња са 19,1 становником/км², која истовремено имају и најмањи број становника.

Република Српска се суочава са комплексним демографским проблемима који се манифестују константним смањењем стопе рађања и негативним природним прираштајем, смањењем броја ученика у основним школама, процесима депопулације, нестајања села, старења становништва и емиграције фертилног и радноспособног становништва у иностранство. Основна и истовремено најнеповољнија карактеристика демографског развоја Републике Српске у посљедњих десетак година је негативна стопа природног прираштаја, тј. недовољно рађање. Компоненте природног кретања становништва, у периоду 1996–2012. године, указују на проблеме у демографском развоју. Општа стопа наталитета је у константном паду, а од 2011. године број живорођене дјеце је испод

[40] Према Саопштењу о прелиминарним резултатима Пописа, Републичког завода за статистику, из новембра 2013, Република Српска има 1.326.991 становника

[41] Ревидирана процјена броја становника израђена је за 31.12.2012. године и заснива на употреби алтернативних извора података, заснованих на административним изворима (Агенција за идентификациона документа, евиденцију и размјену података Босне и Херцеговине – IDDEEA и Фонд здравственог осигурања Републике Српске) и статистичким подацима Републичког завода за статистику Републике Српске. Приликом израде процјене броја становника коришћени су подаци и методе којим је добијен број уобичајеног становништва у Републици Српској. Добијене процјене морале су се додатно провјерити, па је коришћен симулациони модел, а извршена је и додатна независна пројекција становништва Републике Српске, од стране ангажованих експерата за демографију. Ова провјера заснива се на коришћењу посебног демографског софтвера који се користи за ове намјене.

[42] Појам подручја у овом поглављу одговара појму мезорегије (6 мезорегија) из Просторног плана РС 2015.

10.000. У десетогодишњем периоду од 2002. до 2012. године апсолутни број умрлих је за 33.513 већи од броја рођених, па се само на основу негативног природног прираштаја број становника Српске смањио за 2,7%. Негативна стопа природног прираштаја условљена је наглим падом наталитета у првој декади 21. вијека и повећањем стопе морталитета. Највећа вриједност природног прираштаја у Српској била је 1997. године (2.002), док је у 2011. години регистрована најнижа апсолутна вриједност (-4.097).

Према подацима виталне статистике за број рођених и умрлих[4]и процјене броја становника за 2012. годину, у Републици Српској општа стопа наталитета има вриједности 7,9‰, морталитета 10,9‰, па је стопа природног прираштаја негативна и износи -3,0‰. Анализа опште стопе наталитета указује да овај простор спада у нисконаталитетна подручја. Бруто стопа фертилитета је веома ниска па, према процјени броја становника за 2012. годину, она износи 1,2 дјетета по мајци. То је посљедица каснијег планирања породице, све раширенијег самачког живота, послијератних траума, расељавања и процеса избјеглиштва, али и тешке социо-економске ситуације, психолошких и других фактора. Од 2002. године у Српској је број умрлих већи од броја живорођених, али се дугорочно опадање наталитета појавило знатно раније, па је данас потребни број живорођених много већи него што то показују наведене разлике у односу на број умрлих.

Поред интензивног смањења броја живорођених, у Српској је дошло и до помјерања просјечне старости када се остварује мајчинство. Просјечна старост мајке при рођењу дјетета у Републици Српској 1998. године била је 26,7 година, док је 2012. године изнад 28 година. Са помјерањем границе рађања долази и до промјене у репродуктивном понашању, што је сигурно условљено повећањем нивоа образовања и промјенама активности жена. Томе, такође, треба додати и константне трендове пресељења женске популације из сеоских средина у градове, гдје су традиционално ниже стопе фертилитета.

Када се у обзир узме апсолутан број прворођене дјеце у периоду 1998–2011. године, може се констатовати мањак од 1.175 дјеце. Исти тренд може се констатовати и код броја другорођене (-1.131) и трећерођене (-308) дјеце. Дакле, највеће смањење имају прворођена дјеца па је, уз одсуство рађања уопште, то један од тренутно највећих проблема. Јасно се уочава да је у Републици Српској једино прогресија од првог ка другом дјетету донекле задовољавајућа, док је тренд рађања трећег дјетета незадовољавајући. У Српској треће дијете у породици је доста ријетка, а четврто врло ријетка појава, јер у посљедњих десет година као треће дијете рађа се просјечно годишње око 1.200 беба, док као четврто дијете у посљедњих петнаест година годишње се роди мање од 300 беба. Истраживања указују да троје дјеце није довољно за повећање природног прираштаја, већ само за његово одржање. Од укупног броја рођених 2012. године у Републици Српској према реду рођења у 46% случаја рађају се прворођенчади, са 37% удјела рађа се друго дијете, а само у 17% случајева се рађају бебе као треће, четврто или пето дијете у породици.

Граница склапања брака у Републици Српској је помјерена, па је 2012. године просјек старости жене која закључи брак 27,8 година, а мушкарца 31,5 година живота. Поред велике незапослености младих, један од разлога за касније склапање брака је и све дуже школовање. Подаци о броју склопљених бракова у Српској указују да је у периоду 1996–2012. године, у просјеку, испод 7.000 склопљених бракова годишње. Дакле, просјечна стопа нупцијалитета је у паду и креће се у интервалу

[4] Демографска статистика 16, Републички завод за статистику Републике Српске, 2013.

од 4,6‰ (1996) до 3,1‰ (2012). Посљедњих година број развода је у лаганом порасту, а 2012. године је регистровано 878 разведених бракова.[5]

Морталитет Републике Српске детерминишу биолошки фактори повезани са процесом старења становништва. Општа стопа морталитета у периоду 1996–2012. године има тенденцију константног раста (апсолутно за 2.865 умрлих), што је у вези са повећањем удјела најстарије популације у укупном становништву. Дакле, у овом периоду број смртних случајева у Српској повећао се за више од 20%, јер је 1996. године било 10.931 умрлих, док је 2012. године регистровано 13.796. Биолошки феномен веће смртности мушкараца присутан је и у Републици Српској, па мушкарци у просјеку живе шест година краће од жена. Просјечна старост при умирању 2012. године код жена је 76,1 годину, а код мушкараца 70,1 године, што је у складу са тенденцијама продужења животног вијека, који се у односу на 1998. годину повећао за 4,7 година код жена, а 4,8 година код мушкараца. У будућности треба очекивати и даље повећање просјечног животног вијека, с обзиром на развој здравствено-медицинских услова и повећања животног стандарда.

Према вриједности стопе инфантилног морталитета, Република Српска је на нивоу европског просјека, тј. спада у ред земаља са најнижом стопом у свијету. На смањење броја мртворођене дјеце највише је утицало повећање броја порода уз стручну љекарску помоћ и поправљање здравствено-санитарних услова. Просјечна стопа смртности одојчади у Српској у посљедњих десет година се вишеструко смањила (са 14,6‰ на 3,7‰), па је међу најнижим у односу на земље из окружења.[6]

Важан фактор досадашњег, али и будућег демографског развоја овог простора представља негативан миграциони салдо. Међутим, то се може темељити само на основу процјена, јер за анализу миграција становништва у Републици Српској не постоји одговарајућа статистика (нпр. миграциона картотека или регистри становништва).

У посљедњој декади прошлог вијека простор Републике Српске карактеришу процеси избјеглиштва, а затим и повратка избјеглог и расељеног становништва, који су по свом обиму захватили трећину становништва. Анализа размјештаја избјеглих и расељених домаћинстава по регијама указује на имигрициони притисак на економско развијеније просторе, као што су бањалучка и бијељинска регија, у којима је 1996. године концентрисано око двије трећине или више од 62% од укупног броја избјеглих и расељених лица у Српској. Избјеглиштво је био један од кључних фактора етнодемографских и социоекономских процеса и регијског размјештаја становништва овог простора. Неке анализе указују да у Републици Српској има општина у којима је регистрован позитиван миграциони салдо, што је посљедица интензивнијег процеса повратка избјеглог и расељеног становништва. Међутим, анализа старосне структуре повратника указује да у будућности процес повратка неће значајније утицати на повећање демографских потенцијала овог простора.

Анализа обима избјеглиштва и избјегличких праваца у Републици Српској улази у сферу просторног и урбанистичког планирања, јер је процес избјеглиштва измијенио просторни размјештај и етничку композицију становништва. Утицај избјеглиштва може се пратити како на демографској, тако и на социоекономској, културно-историјској, психолошкој и политичкој сфери развоја. На просторима поријекла и прихвата избјеглог и расељеног становништва дошло је до снажних социоекономских поремећаја и сиромаштва. То додатно отежава прецизно разграничење између избјеглиштва и економских миграција, јер се значајан број становништва са избјегличким статусом доселио у економски перспективније просторе и тако остварио економску миграцију. Као најважнију

[5] Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске 2013. године.
[6] Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске 2013. године.

демографску посљедицу процеса избјеглиштва и неравномјерног размјештаја избјеглог и расељеног становништва треба истаћи етничку хомогенизацију, која је примјетна како на локалном и регијском, тако и на ентитетском нивоу. Рјешавање проблема избјеглиштва, поред ниског природног прираштаја, један је од најзначајнијих демографских проблема са којим се Српска суочавала посљедњих двадесетак година.

Демографске анализе даље указују да Република Српска и након потписивања Дејтонског споразума има изразито емиграционо обиљежје, а посебно њени источни и југозападни дијелови. Због тога су ови дијелови и рјеђе насељени, а број становника им се чешће мијења усљед сталних емиграција и великог смањења природног прираштаја. Унутрашње миграције на овом простору се одвијају устаљеним правцима, тј. из неразвијених, изолованих и запуштених подручја у привредно развијеније средине са бољим животним условима. Узроци ових миграција су различити, а најчешће су у вези са бољим послом, већом зарадом, напредовањем и школовањем. Због тога су оне усмјерене ка већим урбаним центрима као што су: Бањалука, Бијељина и Источно Сарајево. Код ових центара је још увијек присутан прилив сеоског становништва, али је све више присутно и кретање становништва из мањих општинских центара ка већим. Процјене указују да ће унутрашње миграције на релацији село–град, због истрошености руралних средина, постепено губити на интензитету.

Према подацима Републичког завода за статистику 2012. Године, Република Српска има позитиван миграциони салдо унутрашњих миграција од 3.440 лица. У оквиру унутрашњих миграција у Републици Српској учествовало је 19.067 лица, од чега се 11.486 односи на међуентитетске миграције, 6.723 на међуопштинске, а 858 на миграције између Републике Српске и Брчко Дистрикта. Према обиму унутрашњих миграција 2012. године, пет градова и 31 општина (око 56% простора) у Српској имају позитиван миграциони салдо. Највеће позитивне вриједности унутрашњег миграционог салда имају градови Бањалука (844) и Бијељина (556). Од општина које имају изразито негативан салдо унутрашњих миграција посебно се истичу Зворник (-115), Кнежево (-103) и Нови Град (-84). Истовремено, нешто већи позитиван миграциони салдо има и неколико мањих општина као што су: Сребреница (939), Ново Горажде (318), Источно Ново Сарајево (208), Осмаци (161), Лакташи (139), Братунац (131) и Фоча (130).[7]

Изражени унутаррегијски миграциони процеси између сеоских и градских насеља утичу на константно смањење руралног становништва, што за посљедицу има негативне промјене структурног карактера. Поремећаји у полно-старосној структури и све израженији процес старења у већини руралних насеља у будућности ће и даље негативно утицати на репродукцију становништва. Због тога ће перспектива демографског развоја Републике Српске у великој мјери зависити од процеса редистрибуције становништва и повећања броја становника у општинским центрима. Већ дужи низ година на простору Српске су веома заступљене економске миграције, као и емиграције радноспособног и образованог становништва, у правцу економски развијенијих земаља.

Компоненте природног кретања становништва Републике Српске, у периоду 1996–2012. године, указују на проблеме у демографском развоју скоро свих општина. Према попису становништва из 1991. године, на простору Републике Српске биле су 42 општине са умјереном стопом природног прираштаја (5–14‰), док је ниску стопу (до 5‰) имало 10 општина. Подаци за 1996. годину указују да је негативан природни прираштај имало 28 општина, што је око 45% простора Српске. Посебно су алармантни подаци за 2012. Годину, по којима, од укупно 63, само три општине имају позитивну, тј. више од 95% простора Републике Српске има негативну стопу природног прираштаја. Дакле, скоро

[7] Саопштење Републичког завода за статистику Републике Српске 2013. године.

све општине, осим простора општина Бањалука, Челинац и Језеро, тренутно имају већи број умрлих у односу на број рођене дјеце.

Анализа броја живорођених у периоду 2000–2012. године указује да је само пет општина (Источно Ново Сарајево, Петровац, Ново Горажде, Језеро и Рогатица) у Републици Српској имало повећање броја живорођених, док су сви остали градови и општине имали смањење. Највеће смањење броја живорођене дјеце имале су површински најмање општине као што су: Пелагићево, Доњи Жабар, Купрес, Берковићи и Оштра Лука. Истовремено, повећање броја умрлих у истом периоду регистровано је код чак 37 градова и општина Српске, при чему је више од 20% умрлих било у општинама: Крупа на Уни, Берковићи, Гацко, Невесиње, Рогатица, Брод, Хан Пијесак, Модрича, Соколац, Осмаци и Лакташи.

Пројекције становништва

У наставку ће бити дефинисане уобичајене основне претпоставке које су потребне за пројекције становништва. Посебно су значајне претпоставке о фертилитету и морталитету.

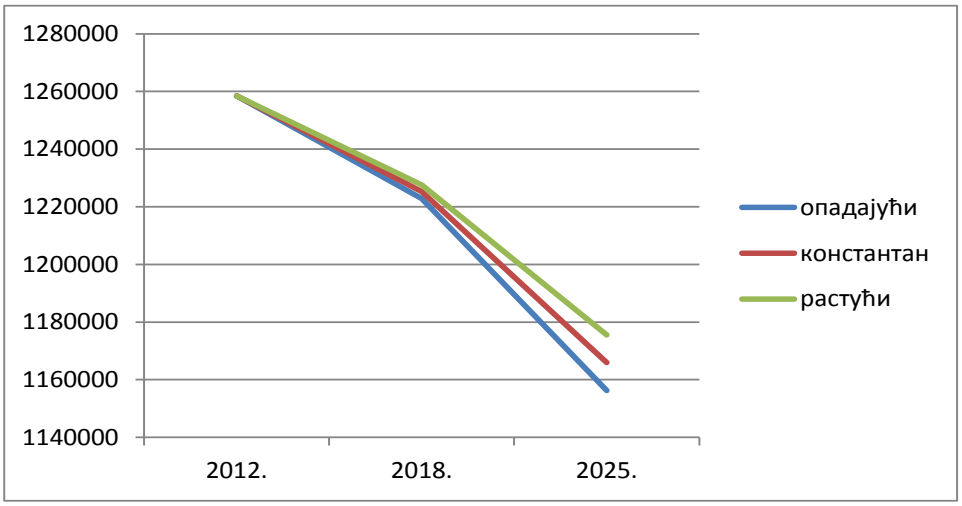
- *Претпоставка о одсуству катастрофа.* Претпоставља се да у пројектованом периоду неће бити ратова, разорних земљотреса, епидемија или глади на овом и сусједним просторима.
- *Претпоставка о полној структури живорођених.* На основу дугогодишњих просјека претпоставља се да ће се у читавом пројектованом периоду рађати 110 дјечака на сваких 100 рођених дјевојчица.
- *Претпоставке о фертилитету.* О кретању фертилитета нису дате јединствене претпоставке, као о осталим факторима који утичу на будући раст становништва. Приликом пројектовања пројекција претпостављена су три нивоа фертилитета: опадајући, константан и растући.

Таб. 11 Претпостављени износ стопа укупног фертилитета

Претпоставке о фертилитету	Процјена **2012.**	Претпоставке	
		2018.	**2025.**
Опадајући	1,2	1,1	1,0
Константан	1,2	1,2	1,2
Растући	1,2	1,3	1,4

У случају опадајућег фертилитета он ће на крају пројектованог периода, 2018. године, бити на нивоу од 1,1 дјетета по мајци. Константан фертилитет значи да ће он у пројектованом периоду стално бити на нивоу од 1,2 дјеце по мајци. Ниво претпостављеног константног фертилитета је нешто већи од актуелног, због вјеровања да ће мјере популационе политике и медијска кампања у прилог повећању рађања ипак дати неке резултате. У случају претпоставке о растућем фертилитету, он ће 2018. године износити 1,3 дјеце по мајци, што је такође испод нивоа потребног за просту замјену генерација.

Граф. 1. Пројектовани број становника према различитим претпоставкама кретања фертилитета



Удио у укупним рађањима добијен је и примијењен на основу података виталне статистике из 2012. године и кориштен је до краја пројектованог периода.

Таб. 12 Удио у укупним рађањима

Старост мајке	Удио у рађањима
15 – 19	4.54%
20 – 24	21.84%
25 – 29	35.13%
30 – 34	26.36%
35 – 39	10.17%
40 – 44	1.84%
45 – 49	0.12%

- *Претпоставке о морталитету.* За претпоставке о промјенама у очекиваном трајању живота коришћене су моделне таблице Coale-Demeny, модел West. Очекивано трајање живота код мушкараца до 2018. повећаваће се за 0,4 године, односно код жена за 0,3 до 0,5 године. До краја пројектованог периода претпостављено је да ће се полне разлике у корист жена у очекиваном трајању живота смањити са 4,6 на 4,3 године.

Таб. 13 Очекивано трајање живота

	2012.	**2018.**	**2025.**
Мушки	75,3	75,7	76,1
Женски	79,9	80,1	80,4

- *Претпоставке о миграцијама.* У пројекцијама је претпостављено да миграције као фактор у промјени броја становника неће бити присутне. Послије масовног избјегличког таласа у посљедњој декади двадесетог вијека, дошло је до смиривања миграционих токова, па се претпоставља да је стопа миграционог салда уравнотежена, тј. једнака нули.
- *Претпоставке о просјечној величини домаћинства.* Претпостављено је да ће просјечна величина домаћинстава опадати за око 0,1 члана по декади. Дакле, очекује се да ће просјечна величина домаћинстава износити 2018. године 2,9, а 2025. године 2,8 лица.

Демографски развој Републике Српске прије да буде ограничавајући фактор свеукупног развоја. На основу претпоставки на којима се заснива пројекција, број живорођених биће током читавог пројектованог периода мањи од броја умрлих.

Укупан број становника Републике Српске непрекидно ће се смањивати у свакој од претпостављених варијаната све до краја пројектованог периода, и за само десет године биће мањи за 4 до 5 процената.

Таб. 14 Пројекција укупног становништва и карактеристичних функционалних контингената Републике Српске за 2018. и 2025. годину[43]

	Процијењени број становника	Пројекција	
	2012.	**2018.**	**2025.**
	Укупно становништво		
Опадајући	1.258.418	1.222.832	1.156.278
Константан		1.225.230	1.165.927
Растући		1.227.628	1.175.577
	Контингент дјеце узраста (0–4 године)		
Опадајући	50.245	42.483	34.403
Константан		44.762	40.029
Растући		47.041	45.655
	Контингент дјеце школског узраста (5–19 година)		
Опадајући	184.435	163.561	137.452
Константан		163.680	141.457
Растући		163.799	145.499
	Женски фертилни контингент (жене 15–49 година)		
Оп. – кон. – раст.	282.097	264.481	239.551
	Контингент старог становништва (65–79 година)		
Оп. – кон. – раст.	202.103	204.029	221.537
	Контингент остарјелог становништва (80 и више година)		
Оп. – кон. – раст.	28.659	58.282	65.102

Смањивање броја становника није посебан проблем, јер постоје и много мање земље са одличним перформансама. Проблем даљег развоја Републике Српске је погоршање „квалитета“ њеног становништва, због изразитог процеса старења. Зато, у сажетку резултата пројекција, нужно је указати на посебности будућег развоја најважнијих функционалних контингената.

У случају опадајућег фертилитета број ***одојчади и дјеце јасленог узраста*** (0–4 године) биће мањи за 8%, у случају константног фертилитета за 5% или у случају растућег за 4% до краја пројектованог периода.

Контингент ***дјеце школског узраста*** (5–19 година) биће осјетно мањи у свим варијантама.

Судећи према резултатима, пројекција ***женски фертилни контингент*** (жена 15–49 година), по свој прилици, за тринаест година смањиће се за око 15%, што значи да ће сваке године удио овог контингента опадати за по један проценат.

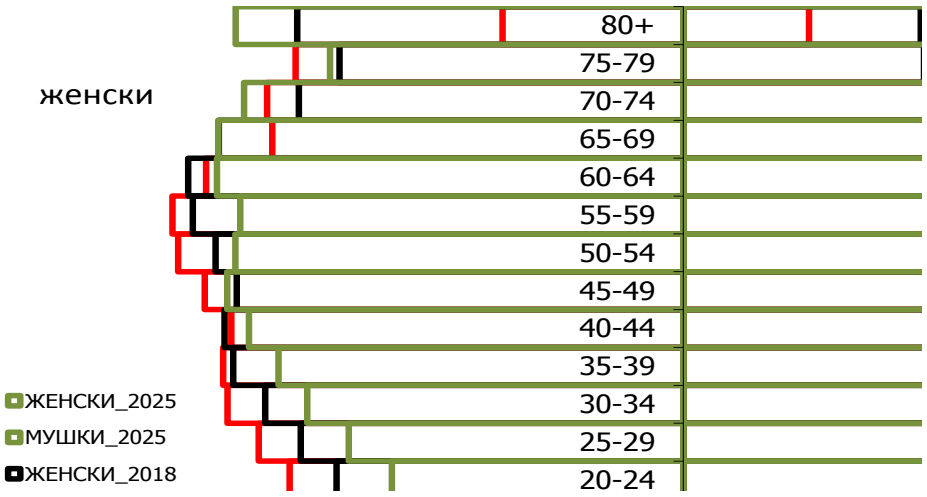
[43] Пројекција броја становника израђена је уз помоћ софтвера намијењеног за пројектовање становништва Demproj, верзија 4.

Бројност ***старог становништва*** (65 и више година) не зависи од варијаната фертилитета, све ово становништво је већ рођено, тако да са већом сигурношћу можемо тврдити да ће се њихов број повећати за 9%. Тако ће овај удио на крају периода у укупном становништву износити око 20%.

Број и удио ***остарјелог становништва*** (80 и више година) највише ће се повећати, до краја посматраног периода за преко 100%.

Сви су изгледи да ће се број становника ***у радно способном контингенту*** (мушки 15–64 године, жене 15–59 година) врло брзо смањивати, а то је и основни разлог за тврдњу да ће демографски развој Републике Српске бити ограничавајући фактор свеукупног развоја. Удио становништва радно способног узраста опашће са 68% на 64%, што ће бити један од најмањих удјела, чак у европским размјерама.

Граф. 2. Процјена за 2012. и пројекција полно-старосне структуре становништва Републике Српске за 2018. и 2025. годину (константна варијанта)



Графички приказ пројекције полно-старосне структуре становништва Републике Српске за 2018. и 2025. годину указује на регресиван тип становништва, који само потврђује претходне констатације о неповољним тенденцијама у демографском развоју, тј. упућује на хитност спровођења мјера пронаталитетне популационе политике, како би се бар ублажиле нежељене посљедице.

Оперативни циљеви и концепција демографског развоја

Демографски опоравак Републике Српске, као и побољшање квалитета њене демографске структуре, упућује на сљедеће оперативне циљеве које би требало достићи до 2018. године:

1. **Утврдити број, територијални размјештај и демографска обиљежја становништва**

Провођењем Пописа становништва и домаћинстава 2013. године створиће се неопходни предуслови да се изврши тачнија процјена развојних потенцијала становништва Републике Српске. У складу с тим треба извршити анализу становништва према његовим биолошким, образовним, економским, миграционим и другим обиљежјима и утврдити реалне могућности демографске обнове, како на глобалном, тако и на локалном нивоу. Анализа демографских ресурса ће указати и на потребу за новом административно-територијалном организацијом простора.

2. Стимулисати повећање наталитета

Повећање наталитета се може постићу у домену стимулације мајчинства (побољшањем положаја и подстицања запошљавања жена на тржишту рада, тј. санкционисањем непоштовања примјене закона којим се регулишу односи рада и родитељства и породиљско одсуство, материјалним давањима за рађање троје и више дјеце, повећањем издвајања за рјешавање проблема неплодности) и унапређењем друштвене бриге о дјеци (повећањем броја предшколских установа, дјечијих игралишта, паркова и осталих културно-спортских садржаја, измјеном серије пореских закона којим би се остариле повластице за куповину производа намијењених дјеци, повећањем броја факултативних облика дневних боравака у школама за дјецу млађу од 12 година, изградњом стамбених јединица које се по повољнијим условима уступају породицама са више дјеце, стимулацијом послодаваца који запошљавају брачне парове са троје и више дјеце).

3. Зауставити демографско пражњење руралних подручја

У руралним срединама треба задржати становништво, али истовремено и унаприједити људске ресурсе разним подстицајним мјерама које се могу огледати у стимулацији привредних активности и изградњи малих откупних и прерађивачких капацитета, подржавањем запошљавања младих, унапређењем положаја и запошљавања жена и разним облицима материјалне и нематеријалне попоћи породицама које живе на селу.

4. Зауставити тенденцију одласка младих у иностранство

Дугорочан циљ који подразумијева заустављање одласка младих требало би реализовати преко програма мјера које обухватају: подржавање запошљавања и развој каријере младих (подстицањем запошљавања и самозапошљавања младих научноистраживачких кадрова, програмима обуке младих за предузетништво, стипендирањем талентованих и перспективних кадрова, унапређењем квалитета високог образовања, развојем програма професионалне праксе и практичне наставе у образовном систему), унапређењем стамбеног збрињавања младих (изградњом стамбених јединица које се по повољнијим условима уступају на коришћење младима, увођењем олакшица у рјешавање стамбених проблема младих брачних парова са дјецом) и јачањем улоге младих у креирању културног и спортског амбијента (стимулисањем локалних иницијатива младих и повећањем доступности различитих културних и спортских садржаја).

Идентификацијом основних демографских показатеља становништва Републике Српске уочене су неповољне тенденције у редистрибуцији и успостављању просторно-демографске поларизације, што има одраз како у поремећајима у репродукцији, тако и код најважнијих демографских структура. Ове тенденције су у складу са демографском транзицијом која је праћена промјенама у структури активног становништва и све израженијим процесом старења становништва и природне депопулације. Са трендом негативног природног прираштаја доводи се у питање раст становништва, како на републичком, тако и на општинском нивоу. Да би се обезбиједио раст становништва, потребно је хитно провођење мјера популационе политике, тј. потребно је усагласити демографски и друштвено-економски развој. Са тог аспекта веома је важна улога савремене породице у будућем демографском развоју Републике Српске.

Демографском анализом на нивоу општина и региона долази се до сличних резултата. Да би се добио потпунији значај природног прираштаја за организовање и остваривање популационе политике у Републици Српској, потребно је истаћи сљедеће чињенице:

- Годишња стопа природног прираштаја стално опада;

- Постоје одређене територијалне разлике у висини обима и стопе природног прираштаја између општина, на једној, и региона на другој страни;
- Негативан природни прираштај нарочито је раширен у мањим и економски неразвијенијим подручјима, а то значи да је израженији и у сеоским срединама;
- Постоје разлике у обиму и стопи природног прираштаја на културно-традицијском и етничком нивоу.

С обзиром на назначене демографске карактеристике, неопходно је што прије приступити спровођењу просторно диференциране популационе политике, а посебно на нивоу општина. Основна карактеристика популационе политике требало би да се заснива на стимулисању (повећању) наталитета.

- Постоји већи број елемената и фактора важних за стимулисање наталитета. Посебну пажњу треба посветити економском развоју руралних подручја. Развој руралних подручја треба обавити што комплексније. Требало би што интензивније приступити развоју мале привреде у сеоским подручјима, чиме би се могла постићи три важна циља:
    1. побољшање руралне биодинамике,
    2. смањење емиграције из руралних у урбана подручја подизањем еколошког (инфраструктура), културно-образовног (манифестације, комуникације, традиција) и економског нивоа (занати, рурални туризам, рекреација градког становништва и сл.),
    3. повећање пољопривредне производње комбиноване са прерађивачком индустријом.
- У градовима и већим урбаним центрима значајно ће бити веће ангажовање на развоју урбане културе структуриране према старосним категоријама становника, са нарочитим нагласком на потребама младих и радно способних (умјетност, забава, спорт, рекреација, јавни простори, традиционалне светковине и фестивали, кулинарство и сл.), уз развој социјалног и непрофитног становања за младе брачне парове и јачање економске базе развојем одговарајућих облика индустрије, грађевинарства, туризма и сл.
- Неопходно је стимулисати обнављање становништва на нивоу цијеле територије Републике путем низа пронаталитетних мјера. Друштвена заједница мора наћи и обезбиједити услове да оствари бар просто обнављање становништва.

Основни постулат мора бити да већи фертилитет представља економско преимућство. Ако су дјеца дијелом и нормално добро, као и свако друго, друштво без довољно дјеце мора понудити и цијену како би се рађало више дјеце. Анализа дистрибуције породица према броју дјеце у подручјима која немају проблема са обнављањем становништва, указује на то да се не треба плашити да ће број породица са троје, а поготово са више од троје дјеце, бити нарочито велики.

Универзални циљ будућег демографског развоја Републике Српске требало би да буде постизање нивоа стационарног становништва, а што би се, између осталог, могло постићи и промоцијом професије жене мајке (нпр. оних жена из добростојећих породица које имају троје или четворо дјеце). Конкретно, у Српској рађање првог и другог дјетета потребно је стимулисати низом мјера које су усмјерене на специфичне групе становништва. Рађање трећег дјетета треба стимулисати материјалним давањима квалификованим брачним паровима, тј. треба обезбиједити дјечији додатак као универзално право (независно од материјалног положаја породице). На основу предложених мјера за спровођење популационе политике, треба тежити да се достигне стопа укупног фертилитета (SUF) од 2,1 дјетета по мајци, што би омогућило просту замјену генерација.

Искуства других и планска рјешења

У многим државама у којима је забиљежен низак ниво наталитета, владе су увеле политику подстицања рађања, не би ли тиме утицале на повећање стопе наталитета. Успјех тих мјера, разумије се, зависи од тога да ли представљају противтежу стварним чиниоцима који су, прије свега, и допринијели битном паду наталитета. Број дјеце за коју се жена или пар одлучи да их има резултат је сложене комбинације фактора који, између осталог, обухватају трошкове подизања дјеце, могућности жене да учествује у вишем образовању и запошљавању, економски статус домаћинства, брачни статус (што укључује развод и ванбрачну заједницу), као и степен усклађености рада и његе дјеце. Стога би национални програм демографског развоја Републике Српске требало да буде један од најважнијих докумената, а који би и јасније дефинисао стратегију планирања породице.

Поучени искуствима углавном неуспјешних пронаталитетних програма у европским земљама, треба нагласити важност неких предуслова за примјену било којег сета мјера, имајући у виду преовлађујуће социоекономске трендове:

- Сваки програм мора бити оријентисан према жени (перспективној мајци), мора водити рачуна о њеном здрављу, образовању и врстама помоћи у подизању деце. Постојано низак фертилитет условљава и транзицију односа међу половима, те су жене све више укључене у планирање и извршење нових социјалних програма.
- Сљедећи аспект оријентисаности према жени је нужност да централна јединица програма буду жена и њена дјеца, тј. програм не треба да буде усмјерен на породицу. Наравно, самачка домаћинства нису практична, па већина мушкараца и жена живи са неким, дијелећи трошкове, па су *домаћинство* или *корезидентна група* можда адекватнији термини за овакав начин живота.
- Програм мора да понуди јасну економску помоћ и мотивацију жени која размишља о рађању. Такав програм не значи да друштво купује *дијете*, него да преузима на себе финансијске и психичке трошкове које потенцијална мајка предвиђа да ће јој донијети ново дијете.
- Пронаталитетни програм мора да буде промовисан популационом едукацијом у образовном систему, као и темељном медијском кампањом, усмјереном ка мијењању јавног мњења у прилог већем фертилитету.

Програми планирања породице су веома скупи и зато захтијевају претходну јавну расправу и јасно одређивање извора финансирања. Они треба да буду реализовани на националном нивоу, иако се понекад или неко вријеме тестирају и на мањој територији.

Да би се повећао фертилитет становништва Републике Српске, потребна је шира друштвена акција из које треба да произађу стратегија демографског развоја и програм планирања породице, који треба да узму у обзир број дјеце који је потребан за замјену генерација на овом простору. У складу са неким свјетским искуствима која подразумијевају активности на унапређењу пронаталитетних програма, треба нагласити да добра пронаталитетна политика захтијева континуирано спровођење, сталну надградњу мјера и интервенцију државе, која подразумијева систем финансијских стимулација, широко постављену политику у области здравствене и социјалне заштите породице и дјеце, радно законодавство које промовише опцију флексибилног радног времена, систем средњег и високог образовања у функцији сигурног запослења, систем предшколског и основног образовања са опционим цјелодневним програмима.

Јавне службе

Важећи закон о систему јавних служби објављен је у „Службеном гласнику Републике Српске", број 68/2007, а измјене и допуне у броју 109/2012. Овим законом се као јавне службе дефинишу установе, предузећа и организације које обављају дјелатности од општег интереса у сљедећим областима: образовање, култура, спорт и физичка култура, ученички и студентски стандард, здравствена заштита, друштвена брига о дјеци, социјална заштита, социјално осигурање, здравствена заштита животиња, здравствена заштита биљака и друге друштвене дјелатности. Ради обављања дјелатности од општег интереса оснивају се и јавна предузећа у областима које су обрађене у поглављу о инфраструктури: саобраћај, енергетика, телекомуникације и комуналне услуге. Релевантне важеће стратегије на простору Републике Српске за теме које су обрађене у поглављу о јавним службама и чије су стратешке смјернице узете у разматрање за формулисање просторно-планских рјешења и приоритета су сљедеће:

- Стратегија образовања Републике Српске за период од 2010. до 2014,
- Стратегија научног и технолошког развоја Републике Српске за период од 2012. до 2016,
- Стратегија примарне здравствене заштите из 2006. године,
- Стратегија секундарне и терцијарне здравствене заштите из 2007. године,
- Стратегија културе Републике Српске за период од 2010. до 2015,
- Стратегија спорта Републике Српске за период од 2012. до 2016,
- Стање и перспективе развоја система социјалне заштите у Републици Српској,
- Стратегија социјалног укључивања БиХ из 2010. Године.

Оцјена стања и проблеми

У сектору образовања води се евиденција о броју образовних установа, њиховим површинама и броју дјеце, ученика или студената који користе ове установе. Образовне установе нису присутне у свим општинама, што изискује обезбјеђивање превоза ђака и студената, као и њихов смјештај у ученичким или студентским домовима.

У 2013. години постоји 115 предшколских објеката (77 јавних и 38 приватна) у 41 општини. Број предшколских установа у посљедњих неколико година константно и значајно расте. Уколико се упореди број дјеце која бораве у предшколским установама у 2011/12. Години, који је износио 6.732, у односу на 2012/13, када је износио 7.604, то чини пораст од 18,3%. Овај тренд је присутан и у претходних неколико година и има тенденцију раста, без обзира на пад броја дјеце због ниског наталитета. Распоред предшколских установа и њихова оптерећеност приказана је на тематској карти 11.1. Као норма за потребе простора у предшколским установама узето је 7 метара квадратних по дјетету. На тематској карти се може видјети да су потребе за додатним простором у предшколским установама међу општинама у којима постоје обданишта регистроване једино у Бањалуци и Зворнику.

Супротно од предшколског образовања, у основном образовању тренд је супротан, појављује се вишак школског простора. Ако се упореде подаци у трогодишњим периодима за 2006/07. школску годину, када је основне школе похађало 116.206 ученика, затим 2009/10. када је било 108.819 ученика, и 2012/13. са 98.828 ученика, очигледно је смањење броја ученика изазвано падом наталитета. У 2013. години настава се одвијала у 206 основних школа у 58 општина. Пет општина без основних школа су Источни Стари Град, Источни Мостар, Ново Горажде, Источни Дрвар и Купрес.

Распоред основних школа и њихова оптерећеност приказани су на тематској карти 11.2. Као норма за потребе простора у основним школама узета су 2 метра квадратна учионичког простора по ученику. Због негативних трендова у наталитету, појављује се вишак простора у основним школама, нарочито у депопулационим срединама.

Средњошколско образовање, иако није обавезно, широко је распрострањено и представља просјечан ниво образовног стандарда у Републици Српској. У 2012/13. школској години 49.490 ученика је похађало средње образовање у 91 школи у 47 општина. Распоред средњих школа и њихова оптерећеност приказани су на тематској карти бр.11.3. Као норма за потребе простора у средњим школама узета су 2 метра квадратна учионичког простора по ученику. Једино општина Источна Илиџа има недостатак средњошколског простора. Поред средњих школа за редовно средње образовање, постоје и школе за специјално образовање. У општинама Бањалука и Дервента ријеч је о школама за тјелесно инвалидну, слијепу, ментално ретардирану, глуву и наглуву дјецу, и дјецу са поремећајима у понашању, која не могу да прате редовне наставне програме.

Мрежу високошколских установа у Републици Српској чине два државна универзитета – у Бањалуци и у Источном Сарајеву, шест приватних универзитета и Теолошки факултет у Фочи, који није у саставу универзитета. Високо образовање је у овим институцијама 2012/13.школске године похађало 48.381 студената. Дисперзија факултета у оквиру универзитета је велика, што се може видјети на тематској карти бр. 11.4, тако да су високошколске установе присутне у 15 општина у Републици Српској.

У Републици Српској постоји пет студентских и четири ученичка дома у Бањалуци, Источном Сарајеву, Требињу, Бијељини, Зворнику и Добоју. Овај број установа за смјештај ученика и студената је мали и недовољан.

Мрежу институција и организација у сектору науке чине: Академија наука и умјетности Републике Српске, универзитети у Бањалуци и у Источном Сарајеву, четири приватна универзитета у Бањалуци и два у Бијељини, 23 регистрована института и преко 20 научних удружења. Бруто домаћи издаци за истраживање и развој 2010. године у Републици Српској били су 0,25% од бруто домаћег производа (поређења ради, у Србији су 0,4%, у Хрватској 1%, у ЕУ 1,9%, у Русији 1,24%, у Кини 1,7%). Међу карактеристикама научноистраживачког система у Републици Српској може се препознати низак ниво основних, примијењених и развојних истраживања који има за посљедицу мали допринос нових научних достигнућа социоекономском развоју и упитан квалитет високообразовног система, као и слабу повезаност научноистраживачког и истраживачкоразвојног сектора са производним сектором, што узрокује недовољан развој властитих савремених технолошких рјешења и нових иновативних производа и услуга, мали број квалитетних радних мјеста, те неконкурентност домаће привреде на свјетском тржишту и мали бруто домаћи производ, а ту је и недовољна искориштеност научних капацитета и спознаја при доношењу важних одлука од јавног значаја.

Здравствена заштита се обезбјеђује, на нивоу Републике, јединице локалне самоуправе и послодавца. Здравствена заштита се обавља на примарном, секундарном и терцијарном нивоу. Посебан облике заштите здравља становништва се остварује организацијом јавног здравства. Здравствена заштита се пружа у здравственим установама као што су амбуланта породичне медицине, стоматолошк амбуланта, дом здравља, апотека, специјалистичка амбуланта, специјалистички центар, болница, завод, институт за јавно здравство, и друге установе. Здравствена установа се може основати као јавна или приватна.

Примарни ниво здравствене заштите обезбјеђује се путем амбуланте породичне медицине, стоматолошке амбуланте, дома здравља, дома за здравствену негу и апотеке. *Дом здравља* је јавна

здравствена установа која се оснива за подручје једне или више општина. У дому здравља путем тимова породичне медицине се обезбјеђује здравствена заштита по моделу породичне медицине. У дому здравља се не могу организовати амбуланте за специјалистичке консултације. У Републици Српској постоје 53 дома здравља у којима се пружа примарна здравствена заштита становништву. У осам општина (Источни Мостар, Купрес, Осмаци, Вукосавље, језеро, Пелагићево, Доњи Жабар и Источни Стари Град) не постоје домови здравља, али су територије тих општина покривене услугама домова здравља из сусједних општина. Амбуланта у Хреши је самостална јавна здравствена установа амбуланта породичне медицине.

Секундарни ниво здравствене заштите обезбјеђује специјализовану здравствену заштиту путем специјалистичке амбуланте, специјалистичког центра, болнице и завода док **терцијарни ниво здравствене заштите** обезбјеђује високоспецијализовану здравствену заштиту која се обезбјеђује путем специјалистичке амбуланте, специјалистичког центра, болнице и завода. На терцијарном нивоу здравствене заштите организује се и спроводи настава и научно-истраживачка дјелатност.

У Републици Српској су регистроване сљедеће јавне здравствене установе:

- *Болнице* у: Бањалуци, Приједору, Градишци, Мљечаници, Добоју, Бијељини, Зворнику, Источном Сарајеву, Фочи, Требињу, Невесињу, Јакешу, Сокоцу;
- *Заводи:* за физикалну медицину и рехабилитацију „др Мирослав Зотовић“, за трансфузијску медицину, за медицину рада и спорта, за судску медицину и за стоматологију у Бањалуци, и за форензичку психијатрију у Сокоцу (једина здравствена установа тог типа у Босни и Херцеговини);
- *Институт за јавно здравство Републике Српске* у Бањалуци са регијским центрима у Добоју, Зворнику, Источном Сарајеву, Фочи и Требињу.

Посебан облике партнерства у здравственом сектору представља јавно приватно партнерство чији примјер представљају дијализни центри, дијагностички центар и центар за радиотерапију. Дијализни центри се налазе у Шамцу, Бањалуци, Добоју, Бијељини, Зворнику, Лакташима и Источној Илиџи, док су планирани центри у Фочи и Требињу. Дијагностички центар и центар за радиотерапију се налазе у Бањалуци.

Скоро сви централни објекти домова здравља и болница имају заједничке шире локације, односно круг или двориште. Налазе се у градским центрима, насталим у оквиру бивших медицинских центара. Просторно ширење централних објеката домова здравља је лимитирано недостатком простора, јер се налазе у густо изграђеним градским центрима. Дом здравља у Бањалуци једини нема централну локацију у згради дома здравља, већ је она рјешена у два објекта (управа-хитна помоћ и поликлиника)

Болница у Зворнику нема болнички круг већ је лоцирана уз градску саобраћајницу и око објеката болнице су други градски објекти са својим парцелама.

Болница „Свети апостол Лука“ из Добоја има иразито лошу локацију, на нагибу са појавама клизишта која оштећују инсталације и унутарње саобраћајнице те захтјева измјештање на нову локацију.

Остале болнице имају слободних локација за ширење, доградњу постојећих објеката као и изградњу нових, или имају могућност пресељења са постојећих локација на друге повољније локације, које су већ резервисане за ту намјену.

Већина болничких здравствених установа нема усвојен стратешки план за вишегодишњи период развоја из којег би требало да произиђе потреба за ширењем болничких просторних капацитета,

набавкама нове опреме и увођењем нових здравствених технологија, односно медицинских процедура.

У сектору културе постоје три нивоа установа – централне, матичне (регијске) и локалне (општинске). Централне установе од значаја за Републику Српску су: Народно позориште Републике Српске, Дјечије позориште Републике Српске, Музеј Републике Српске, Музеј савремене умјетности Републике Српске, Кинотека Републике Српске, Народна и универзитетска библиотека Републике Српске, Специјална библиотека за слијепа и слабовида лица, Спомен-подручје Доња Градина и Археолошки музеј Римски муниципијум Скелани.

Поред позоришта у Бањалуци, у Републици Српској постоје позоришта у Приједору и Вишеграду, седам аматерских и једно експериментално позориште, док је позориште у Источном Сарајеву у изградњи. Поред два музеја у Бањалуци, матични музеји су Музеј Козаре у Приједору, Музеј у Добоју и Музеј Херцеговине у Требињу, чији су оснивачи јединице локалне самоуправе. Поред музеја у Бањалуци и матичних музеја, постоји и већи број других музеја које су основале јединице локалне самоуправе, међу којима се као значајнији могу издвојити Музеј Семберије у Бијељини и Музеј Старе Херцеговине у Фочи. Галерије постоје у Бањалуци, Приједору, Градишци, Бијељини, Вишеграду и Палама. Поред три библиотеке које спадају у установе од значаја за Републику Српску библиотечку мрежу чине 41 народна библиотека у општинама, осам матичних и двије високошколске. Осам матичних библиотеке се налази у Приједору, Добоју, Бијељини, Зворнику, Источном Сарајеву, Вишеграду, Фочи и Требињу. Архив Републике Српске је управна организација која је према Закону о архивској дјелатности, надлежна на цијелој територији Републике Српске. Културни центри и домови културе су присутни у свим општинским центрима, а некада и у центрима заједница насељених мјеста. У различитом су стању, реконструкција неких од њих је потребна.

Културне манифестације које привлаче већи или мањи број посјетилаца су присутне широм Републике Српске. У току 2012. године регистровано је 40 културних манифестација од међународног значаја, уз значајну потребу њиховог селективног и квалитативног унапређења.

У сектору спорта посебно се издвајају природни потенцијали за бављење спортом који се односе на планине, ријеке, националне паркове, бање, као и потребе за обезбјеђивање одговарајућих услова за бављење спортом у урбаним срединама.

Планине Републике Српске представљају један од најзначајнијих потенцијала за бављење спортом. На Јахорини постоји 20 километара уређених стаза за алпско скијање, повезаних са четири савремене жичаре и четири ски-лифта, укупног капацитета око 8.000 скијаша на стазама. Поред Јахорине, која је скијашки центар, у Републици Српској постоје још двије локације са уређеним скијашким стазама: Игришта у општини Власеница и Козара у општини Приједор. Планински врхови, од којих су четири преко 2.000 метара надморске висине (Маглић 2.386 м, Волујак 2.336 м, Лелија 2.032 м и Зеленгора 2.014 м), пружају могућности бављења планинарством, параглајдингом, пењањем и другим спортско-туристичким активностима.

Ријеке Републике Српске идеалан су ресурс на којем већ егзистирају одређени спортови – спортски клубови. Ријеке Сава, Босна и Требишњица представљају одлично мјесто за спортове кајак и кану на мирним водама и веслање. Природна и вјештачка језера, попут Вишеградског, Билећког и других, чине основу за развој веслачког, ронилачког и других спортова на води. Посебан облик спортско-рекреативних активности, познат у развијеним земљама свијета, чини авантуристички туризам, за шта Република Српска има идеалне могућности на своје три планинске ријеке – Тари, Дрини и

Врбасу. Уз рафтинг и сплаварење, због кањона, брзака и букова, идеалне су за бављење и организацију такмичења у кајаку и кануу на дивљим водама. Такође, кањони пружају добре услове за бављење пењањем и планинарењем.

Национални паркови Сутјеска (проглашен 1962) и Козара (проглашен 1967) представљају идеална мјеста за рекреативно бављење неком од физичких активности типа: пјешачење, планинарење, организовани рекреативни програми по угледу на сличне у ближој и даљој околини (нпр. Чигота на Златибору у Републици Србији).

Бање, којих је у Српској десет (Љешљани – Нови Град, Дворови – Бијељина, Мљечаница – Дубица, Кулаши – Прњавор, Губер – Сребреница, Вилина влас – Вишеград, бања Врућица – Теслић, Српске топлице – Бањалука, Слатина и Лакташи), пружају велике могућности бањског рекреативног и спортског туризма. У појединим од наведених бања већ постоје материјалне претпоставке за примјену спортских садржаја: бања Дворови (терени за мали фудбал, рукомет, кошарку, одбојку, одбојку на пијеску, тениски терени, фудбалски стадион); бања Врућица (терени за кошарку, одбојку, рукомет, мали фудбал, тенис, стазе за трчање и бициклизам, куглана, столови за стони тенис) и бања Кулаши (терени за мали фудбал, кошарку и одбојку). Међутим, проблем представља тумачење појма бање према савременим европским искуствима, уз проблем структуре и квалитета бањске понуде.

Од 63 јединица локалне самоуправе у Републици Српској, укупно 45 јединица посједује спортске дворане којима управљају. Пет јединица локалне самоуправе има више од једне спортске дворане којима управља (Бањалука, Добој, Брод, Источна Илиџа, Требиње). У 27 јединица локалне самоуправе мање површине, које имају мањи број становника и спортских организација које се баве дворанским спортовима, не постоје спортске дворане којима исте управљају. У три јединице локалне самоуправе у току је изградња или технички пријем дворана. Постоји потреба за изградњом мањих спортских дворана, које би задовољиле потребе грађана, као и подстакле на оснивање спортских организација које би се организовано бавиле дворанским спортовима (борилачки спортови, мали фудбал, кошарка, рукомет, одбојка и друго). У општинама Берковићи, Брод и Власеница искориштеност постојећих спортских дворана је мања од 50%, што значи да је потребно додатно промовисати спортске активности у овим општинама или на други начин повећати искориштеност.У Републици Српској постоји један затворени и већи број отворених базена. Специфична је намјенска дворана за џудо у Требињу, у којој се одржавају балканска првенства у овом спорту. У Теслићу и Требињу постоје спортска стрелишта. Једини аутодром у Републици Српској је у Бањалуци. Постоје два спортска аеродрома – Урије код Приједора и Залужани код Бањалуке.

У сектору социјалног старања могу се издвојити двије компоненте – мрежа установа социјалне заштите и политика социјалног укључивања или инклузије. Установе социјалног старања су центри за социјални рад који су општег карактера и специјализоване установе социјалног старања. Политика социјалног укључивања је дефинисана на нивоу Босне и Херцеговине кроз постојећу стратегију из 2010. године.

На територији Републике Српске постоји 45 центара за социјални рад, као и 16 служби при општинским одјељењима за друштвене дјелатности, и то у општинама са мањим бројем становника. У неким општинама, које су и прије посљедњег рата егзистирале, нема центара за социјални рад (Трново, Шековићи), док већина новооснованих општина нема центре за социјални рад (изузев Костајнице, Милића, Петрова, Новог Горажда).

Мрежу специјализованих установа за социјално старање чине домови за дјецу и омладину у Бањалуци, Кисељаку код Зворника, домови за дјецу и омладину ометену у развоју код Приједора и у

Вишеграду, дом за тјелесно инвалидну дјецу и омладину са очуваним менталним способностима у Дервенти, домови за пензионере и стара лица у Бањалуци, Лукавици, Приједору и Требињу, дом за одрасла инвалидна лица у Бањалуци, Завод за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалидних лица у општини Источна Илиџа. Имајући у виду демографско старење становништва Републике Српске, можемо предпоставити да ће у предстојећем периоду бити изражена потреба за већим бројем домова пензионера и старих особа.

Социјална искљученост представља шири појам од сиромаштва. То је процес којим се одређене групе становника стављају у подређен и неповољан положај због дискриминације на основу различитости у виду инвалидитета, друштвеног статуса, статуса интерно расељеног лица итд. Стратегија социјалног укључивања БиХ предвиђа реализацију шест циљева, који су саставни дијелови поглавља у јавним службама: запошљавање, породице с дјецом, образовање, здравствена заштита, пензиони систем и положај особа с инвалидитетом. Реализација свих ових подциљева доприноси социјалној укључености и смањује ризик од појаве социјалне искључености.

Посебан вид социјалне искључености представља незапосленост, која је акутни проблем савременог друштва, не само у Републици Српској него и у многим другим дијеловима Европе и свијета. Овај проблем указује на лошу друштвену организацију и неравномјерност у расподјели рада. Једним дијелом незапосленост има и просторну димензију. Концентрација становништва у градовима доводи до појаве нових послова, нарочито у терцијарном и квартарном сектору. Људски ресурс представља и просторни потенцијал. Израда стратегија људских ресурса, као што је предвиђено у стратегији здравства, може допринијети идентификацији потреба и усмјеравању њиховог задовољења, нарочито ако се има у виду додатно олакшавање мобилности, кроз развој инфраструктуре, у предстојећем планском периоду до 2025. године и даље.

У сектору управе може се ставити акценат на специфичност Републике Српске због њеног облика, ради чега ју је веома тешко организовати на хомоген начин. Територијална разуђеност и претежно планинска морфологија рељефа представљају изазов за комуникације и обављање неких функција из домена управе на традиционалан начин, што представља разлог више за подршку електронској управи. Електронска управа је један од развојних приоритета свих савремених држава. Портал е-Српска представља дугорочни пројекат Владе РС и Агенције за информационо друштво и замишљен је као мјесто гдје корисници услуга јавне управе могу да пронађу тачне и поуздане информације, користећи интернет као начин комуникације.

Као резултат Дејтонског споразума, многе бивше општине Босне и Херцеговине подијељене су ентитетском линијом и на тај начин су настале мале општине у Републици Српској, као дијелови некадашњих општина чији је већи дио остао у другом ентитету. Оваквих општина је 17, и то су (у заградама су наведена имена пријератних општина чији су садашње општине биле дио): Крупа на Уни (Босанска Крупа), Оштра Лука (Сански Мост), Петровац (Босански Петровац), Источни Дрвар (Дрвар), Купрес (Купрес), Језеро (Јајце), Петрово (Грачаница и Маглај), Вукосавље (Оџак), Доњи Жабар (Орашје), Пелагићево (Градачац), Осмаци (Калесија), Источни Стари Град (Стари Град), Источно Ново Сарајево (Ново Сарајево), Источна Илиџа (Илиџа), Ново Горажде (Горажде), Источни Мостар (Мостар) и Берковићи (Столац). Ове општине су пред посебним изазовима, с обзиром на своју специфичност, која се односи на мали број становника и на потребе за формирањем институција које су се раније налазиле у општинским центрима који су данас с друге стране међуентитетске линије.

Појам управљања, који се разликује од појма управе, уноси неке новитете у начин на који функционишу територијалне јединице. Један од принципа је партиципативно планирање, које подразумијева сарадњу јавног, приватног и цивилног (невладиног) сектора приликом креирања политика и доношења одлука. Подршка приватном сектору остварује се кроз Републичку агенцију за развој малих и средњих предузећа, која је основана у складу са Законом о подстицању развоја малих и средњих предузећа, а почела је са радом у септембру 2004. године. У регистру који води Министраство управе и локалне самоуправе регистровано је 5.187 удружења грађана. Приватно/јавно партнерство, као и сарадња са удружењима грађана која представљају цивилни или невладин сектор, представља нову, веома корисну праксу.

У сектору финансија Агенција за банкарство Републике Српске је основана 1998. године као правни сљедбеник Народне банке Републике Српске, а са циљем одржавања здравог и стабилног банкарског система Републике Српске, те унапређења његовог сигурног, квалитетног и законитог пословања. Пореска управа Републике Српске основана је крајем 2001. године Законом о пореској управи. Пореска управа налази се у саставу Министарства финансија Републике Српске и има седам подручних центара: у Бањалуци, Приједору, Добоју, Бијељини, Зворнику, Источном Сарајеву и Требињу.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја јавних служби

Јавне службе, као елементарни систем од кога у великој мјери зависи просторни и укупни развој Републике Српске, али које истовремено и зависе од укупног развоја, биће усмјерене ка сљедећим оперативним циљевима:

- **изградња недостајућих јавних служби**, као и одржавање постојећих јавних служби, уз прихватање иновација заснованих на научноистраживачком раду, патентима и преузетим искуствима;
- **комплетна евиденција јавних служби и њихова рационализација** зарад оптималног планирања, управљања, коришћења и организације;
- **равномјеран и одговарајући просторни распоред** објеката јавних служби зарад смањења диспропорција, јачања конкурентости, социјалне кохезије и једнаких могућности за већу кохезију различитих дијелова Републике Српске, уз побољшање приступачности јавним службама;
- **расположивост и доступност јавних служби** подразумијевају омогућавање сваком становнику да користи услуге јавних служби;
- **подизање свијести о значају и промоција јавних служби** зарад већег квалитета живота становништва, економске ефикасности, здравља људи кроз бављење спортом и здраве животне средине, увођења иновација кроз образовање, научне, здравствене и културне институције, очувања традиције кроз институције културе и културне манифестације

Јавни интерес јавних служби, садржан у њиховом називу, има као основни циљ социјалну једнакост која не спутава развој и квалитет живота. Ова равнотежа постиже се давањем могућности за коришћење јавних служби, при чему се има у виду њихова искориштеност. У ESPON-овом[44] завршном извјештају пројекта SeGI (*Services of General Interest*) наводе се четири карактеристике које јавне службе треба да посједују: квалитет, расположивост, приступачност и приуштивост (енг. *quality,*

[44] ESPON – Европска мрежа опсерваторија просторног развоја, обухвата већину европских држава. Сакупља податке о просторном развоју и обрађује их преко тематских студија, критеријума и индикатора за планирање просторног развоја европских држава и региона.

availability, accessibility, affordability). Интересантно је да се у овом пројекту, у коме сарађује 29 држава чланица ЕУ, као јавне службе од општег интереса дефинишу образовање и здравство, али не и култура и спорт који спадају у сегмент разоноде. Имајући у виду индиректан значај културе и спорта за развој, благостање и здравље, не треба одступити од становишта да култура и спорт јесу јавне службе, и то баш од друштвеног и општег интереса.

У случају Републике Српске првенствено је битно успоставити потпуну евиденцију јавних служби са основним карактеристикама које би омогућиле праћење (мониторинг) промјена у оквиру појединачних информационих система и система о просторном развоју. Праћење треба да резултира периодичним извјештавањем, које би омогућило усмјеравање развојних политика и одговарајућу формулацију будућих стратегија и планова.

Затим је потребно задовољење квантитативне покривености јавним службама до 2025. године. Иако је ова покривеност у великој мјери постигнута, потребно је њено употпуњење у складу са исходом демографског и економског развоја. Рационализација је активност која може утицати на квантитет јавних служби и у смислу смањења њиховог броја, а на основу показатеља, првенствено броја становника који је у опадању у РС, а с друге стране се може приступити и груписању јавних служби, што доводи да њиховог укрупњавања. Свака ситуација ће бити појединачно испитана кроз планске документе мањих територијалних јединица.

Најзад, неопходно је одржавати и побољшавати квалитет постојећих и новоизграђених јавних служби као и њихову организацију у смислу приступачности, приуштивости и промоције:

- приступачност се односи првенствено на саобраћајну приступачност, али и на приступачност путем електронских услуга;
- приуштивост подразумијева специфичне економске инструменте, при чему се има у виду јавни интерес јавних служби;
- промоција подразумијева активирање свих заинтересованих актера – од државних и локалних институција, преко приватног сектора и удружења грађана, уз максимално коришћење електронских и других медија.

У области **образовања** постоји квантитативно задовољење потреба за основне и средње школе. Могуће је оснивање приватних основних и средњих школа, а број државних школа није потребно повећавати, због тренда опадања броја дјеце. С обзиром на то да је задовољен квантитет, потребно је побољшавати квалитет школских установа.

Што се тиче предшколских и високошколских установа, у њима није у потпуности задовољен квантитет. Зато је потребно отварање додатних установа овог типа: предшколских – како би већи број родитеља имао могућност да смјести своју дјецу у обданишта, високошколских – онолико колико је неопходно како би се побољшала образовна структура становништва Републике Српске. Поред задовољења квантитета, упоредо треба радити на побољшању квалитета предшколских и високошколских установа.

Квалитет образовних установа треба побољшавати у смислу одржавања објеката, опремања садржајима, побољшања приступачности и ученичког стандарда, увођења иновација у школске програме, организације манифестација, те организације допунских и додатних активности.

Значајну форму образовања представља и стручно усавршавање и специјализација становништва које је завршило школовање. У просторном смислу овај вид образовања захтијева додатне садржаје, најчешће конгресног типа, и може бити сагледан кроз конгресни туризам или кроз обезбјеђивање простора за усавршавање у самим предузећима.

У области **научноистраживачког рада** значајна је подршка оснивању и раду технолошких центара, савјетовалишта, инкубатора, паркова и других организационих облика за повезивање истраживачких и привредних субјеката и комерцијализацију научних и технолошких истраживања на свим нивоима.

У области **здравства** потребно је одржавати постојећу мрежу здравствених установа, обезбиједити оптималан распоред људских ресурса, а превентивна здравствена њега има посебну улогу и самим тим се везује за друге области просторног развоја, као што су спорт као јавна служба, заштита животне средине, као и остале области на посредан начин.

У области **културе и спорта** могу се препознати добробити за цјелокупан социјални развој, ако се посматрају као: фактор људског развоја (култура доприноси знању и духовном развоју, а спорт здрављу и физичком развоју), фактор социоекономског развоја (систем вриједности и извор зараде) и разонода (дружење и задовољство). Културне и спортске манифестације не треба да буду привилегија главних градова и центара, већ је потребно обезбиједити квалитетну понуду на цијелој територији. Културни и спортски садржаји не смију бити ексклузивно намијењени само одређеној социјалној или образовној класи, као и географској локацији (великим градовима), већ би требало обезбиједити доступност свим грађанима и кроз програме и иницијативе потенцирати кључни концепт пружања могућности свим организацијама у ентитету да се укључе у програме. Просторни распоред садржаја је значајан за идентитет и подстиче мобилност становништва. Културне и спортске манифестације могу бити од великог значаја за домаћи и међународни туризам. Организатори манифестација су често удружења грађана, уз повремену подршку јавних институција на локалном, ентитетском или међународном нивоу. С обзиром на значај који се на првом мјесту односи на просторни и локални идентитет, а неријетко има и економску оправданост, ове активности треба да буду подржане и кроз планске документе. Наступи, такмичења и изложбе треба да буду мобилни и јефтини, умјетност на отвореном простору да промовише једнакост и плурализам, јавне установе да дјелују ван својих „кућа“ и планирају програме врхунског квалитета доступне свима.

Просторни аспект **социјалног укључивања** има више корака. Први корак представља идентификацију социјалних случајева и џепова сиромаштва. Успостављање информационог система социјалне заштите представља приоритет и његово повезивање са осталим информационим системима. Социјални рад, као и просторно планирање, користи партиципативни приступ у свом раду. Учешће различитих актера важно је за рјешавање социјалних проблема. Лоши услови живота (нпр. у бесправно изграђеним објектима или без основне комуналне опремљености) могу изазвати или погоршати социјално стање угрожених категорија становништва. Поред рјешавања постојећих проблема, активности превентивног карактера су веома значајне и састоје се у обезбјеђивању пристојних услова живота за цјелокупно становништво.

У систему **управе** и званично је у току реформа јавне управе. Ово је мање-више константан процес прилагођавања иновацијама и трансформацијама, с посебним нагласком на транзицију, либерализацију, довођење у питање система вриједности (и кад треба и кад не треба), политичку и економску нестабилност и оно што је специфично за Републику Српску, територију која је недавно изашла из грађанског рата и представља младу територијалну и политичку цјелину. Новоформиране општине захтијевају посебну пажњу. Електронска управа је један од значајних инструмената који може допринијети ефикасности рјешавања задатака: од свакодневних до специфичних развојних. Код тога ће се посебно размотрити могућност деконцентрације управе, тј. просторна дистрибуција одређених органа и служби, чиме би се успоставио виши ниво територијалне кохезије Републике.

За све јавне службе потребно је успоставити **информациони систем** који ће бити повезан информационим системом о просторном развоју. Од тачкастог представљања објеката јавних служби треба прећи на представљање објеката у виду полигона са припадајућим парцелама, које се користе за намјену јавне службе. Потребно је дефинисати структуре базе података са одређеним атрибутима који указују на квалитативне и квантитативне карактеристике јавних служби, а у складу са међународним препорукама (као што је директива INSPIRE, гдје су јавне службе обрађене у спецификацији теме 6 анекса, а имплементацију ове директиве у Републици Српској врши Управа за геодетске и имовинско-правне послове).

Планска рјешења и политике

Препоруке опремања објектима јавних служби представљене су у табели која слиједи, највећим дијелом су преузете из Просторног плана Републике Српске до 2015. године, са мањим измјенама и допунама. Представљена је потреба за јавним службама на пет основних нивоа: ниво ентитета (Бањалука), ниво примарних регијских центара Добој, Приједор Бијељина, Источно Сарајево и Требиње), ниво секундарних центара – Мркоњић Град, Градишка, Зворник, Фоча, Вишеград и Брод-Шамац), ниво општинских центара (52), и ниво центара могућих заједница насељених мјеста.

У табели се види да ниво покривености службама јавних услуга у Републици Српској није задовољавајући и да захтијева додатне активности зарад задовољења квантитативног оквира који је пожељан. Посебна тема је квалитет служби јавних услуга, који је веома шаролик и захтијева додатне активности, као што је наведено у концепцији просторног развоја јавних служби.

У колони која се односи на секундарне локалне центре тј. центре заједница насељених мјеста, налазе се препоруке за јавне службе на овом нивоу. Може се видјети да је неопходно да сваки секундарни локални центар има мјесну канцеларију, основну школу (централну или подручно одјељење), елементарну културну установу и спортски терен или спортску салу уз школу. Уколико постоји иницијатива локалног становништва, општине, приватног сектора или удружења грађана, у секундарном локалном центру могу постојати и библиотека и предшколска установа.

Таб. 15 Препоруке опремања објектима јавних служби

Јавне службе		Ентитетски центар	Примарни регијски центар	Секундарни регијски центар	Примарни локални центар	Секундарни локални центар
Образовање и наука	Предшколска установа	X	X	X	X	(X)
	Оновна школа (централна)	X	X	X	X	XX
	Подручно одјељење				X	X
	Средња школа	X	X	X	X	
	Висока школа	X	X	(X)	(X)	
	Ђачки дом	X	X	X		
	Студентски дом	X	X	(X)		

	Научни институт	X	(X)	(X)		
Здравство и социјално старање	Клинички центар	X	(X)			
	Болница		X	X	(X)	
	Дом здравља	X	X	X	(X)	
	Специјална болница	(X)	(X)	(X)	(X)	
	Амбуланта				X	X
	Центар за социјални рад	X	X	X	X	
	Старачки дом	X	X	(X)	(X)	
	Дом за незбринуту дјецу	X	(X)	(X)	(X)	
	Дом за лица са посебним потребама	X	(X)	(X)	(X)	
Култура	Позориште	X	(X)	(X)		
	Музеј	X	X	(X)	XX	
	Библиотека	X	X	X	X	(X)
	Биоскоп	X	X	X	XX	
	Галерија	X	X	X	(X)	
	Културни центар	X	X	XX	XX	
	Дом културе			XX	XX	X
Спорт	Спортско-рекреативни центар	X	(X)	(X)		
	Спортска дворана	X	X	X	XX	
	Спортска сала	X	X	X	X	XX
	Базен	X	X	X	(X)	
	Отворени спортски терен	X	X	X	X	X
Управа и финансије	Влада РС	X	(X)			
	Институција БиХ	X	X	(X)		
	Управа и управна организација	X	X	X		
	Фонд	X	X	X		
	Јавно предузеће	X	X	X	(X)	
	Градска и општинска управа	X	X	X	X	
	Мјесна канцеларија	X	X	X	X	X

X – неопходно; XX – неопходно у највећем броју случајева; (X) – уколико постоји интерес за организацију садржаја и јавна или приватна иницијатива

Планска рјешења по областима за период до 2025. године

Образовање:

- Обданишта у Зворнику и Бањалуци

- Ученички и студентски домови

Здравство и социјална заштита:

- Ортопедска болница на локацији Слатина у Лакташима

- Специјализована болница за кардиохирургију у Лакташима

- Мања клиника или ваздушна бања на подручју будућег националног парка Дрина–Сушица

- Измијештање болнице у Добоју на нову, погоднију локацију

- Проширење или доградња болница у општинама и градовима гдје за то постоје реалне потребе и законске, финансијске и друге могућности, а прије свега тамо гдје су за то обезбјеђени плански предуслови

- Израда стратешких планова и програма развоја и проширења болничких установа технолошке модернизације и других потреба.

Култура:

- Позориште у Требињу

- Универзитетска библиотека у Источном Сарајеву

Спорт:

- Спортски центар у Бањалуци

- Спортски центар у Бијељини

- Спортски центар у Источном Новом Сарајеву

- Затворени базен у Требињу

- Кајакашка стаза у Бањалуци

- Скијашки центар Мраковица на Козари

Управа:

- даљи развој електронске управе

- изградња одговарајућих општинских зграда у свим новим општинама

- деконцентрација републичких органа и служби.

Становање

Оцјена стања и проблеми

Многобројни изазови постављају се пред тему становања, а међу њима се могу издвојити проблеми карактеристични за регион Југоисточне Европе, тј. Балкана – бесправна изградња и њена легализација. Уобичајене су теме квантитативне и квалитативне природе стамбеног фонда, као и тема социјалног становања. Постојећи закони из области становања су сљедећи:

- Закон о приватизацији државних станова („Службени гласник Републике Српске”, бр. 118/11),

- Закон о државним становима на којима не постоји станарско право („Службени гласник Републике Српске", бр. 98/11),
- Закон о одржавању зграда („Службени гласник Републике Српске", бр. 101/11),
- Закон о комуналним дјелатностима („Службени гласник Републике Српске", бр. 124/11),
- Закон о Фонду становања Републике Српске („Службени гласник Републике Српске", бр. 28/13).

Не постоји ниједна стратегија на нивоу Републике Српске која се односи на проблематику становања.

Према процјени за 2005. Годину, у Републици Српској је постојало приближно 449.000 станова, а на основу расположивих података Републичког завода за статистику Републике Српске, може се закључити да је у периоду до 2012. године реализовано око 15.000 нових станова, па се може доћи до закључка да у Републици Српској тренутно постоји око 464.000 станова, док прелиминарни резултати Пописа из 2013. године указују на број од 588 241 станова.

У Републици Српској не постоји потпуна и тачна евиденција станова на нивоу ентитета, нити на локалном нивоу. Постоји неколико институција које би требало да имају евиденцију о становима, а првенствено Републички завод за статистику и Републичка управа за геодетске и имовинско-правне послове. Неспровођење пописа од 1991. године је основни узрок за овакву ситуацију, мада чак ни попис из 1991. године није био комплетан У оквиру пописа 2013. године једна од четири основне групе података су број, врста и величина стамбених јединица, њихова територијална распрострањеност и услови становања. Ови подаци биће основ за одговарајуће планирање и дефинисање планских решења од нивоа ентитета до нивоа насељеног мјеста кроз стратешке и спроведбене планове. Катастар непокретности је непотпун и у овом тренутку се заснива на књизи уложених уговора. Постојећа евиденција је непотпуна и неажурна и, самим тим, подаци нису обрађени и не могу бити коришћени сумарно, него само појединачно уколико се ради о евидентираним објектима.

На основу процјена се долази до сљедећих података: према структури станова највише су заступљени двособни станови, око 45%, чија просјечна површина износи око 54 м^2, затим једнособни око 38%, просјечне површине око 37 м^2, док је трособних и вишесобних станова свега 17% и њихова просјечна површина износи око 80 м^2. Просјечна стамбена јединица изграђена у Републици Српској у периоду од 2007. до 2011. је површине око 50 м^2, што по члану домаћинства износи мање од 20 м^2.

Међу главним проблемима у области становања су бесправна изградња, социјално становање и збрињавање избјеглих и породица погинулих бораца, као и ратних војних инвалида. Бесправна изградња треба да буде ријешена досљедном примјеном дијела Закона о уређењу простора и грађењу из 2013. године, који се односи на легализацију и на издавање грађевинских дозвола, што подразумијева ефикаснију процедуру, благовремену израду спроведбених планских докумената (представљају основ за издавање грађевинске дозволе) и поштовање процедура, првенствено од стране службеника који издају грађевинске дозволе. Квалитет и одржавање постојећих стамбених јединица такође представљају област која захтијева додатне напоре. Такође је извршено и усклађивање са Законом о комуналној полицији, којим је прописано да комунална полиција, између осталог, врши надзор над одржавањем зграда, фасада и кровова.

Оперативни циљеви и концепција развоја становања

Унапређење становања у наредном периоду у Републици Српској захтијева дефинисање оперативних циљева, међу којима су најважнији:

- употпуњавање и ажурирање евиденције станова и домаћинстава (статистички и геодетски)
- израда стратегије становања као и спроведбене просторно-планске документације и смјернице за приступ теми становања, у овим документима
- рјешавање проблема бесправне изградње, њеног заустављања и легализације
- затварање постојећих колективних центара
- збрињавање породица погинулих и рањених бораца
- формулисање политике социјалног становања
- побољшање квалитета и одржавање постојећег стамбеног фонда.

Постављених седам циљева су у великој мјери међусобно условљени. Једини циљ који је континуалан и који се већ спроводи односи се на постојећи стамбени фонд, који је легално изграђен или који је легализован, те је потребно његово одржавање и побољшање квалитета живота у њему. Сви остали циљеви се односе на проблеме за које је потребно дефинисати планска рјешења са фазама њихове реализације, међу којима су приоритетна она која условљавају реализацију наредних фаза или осталих рјешења. Ако се има у виду смањење броја становника у Републици Српској, изградња нових станова не може бити постављена као приоритет, већ акценат треба да буде на одржавању постојећег стамбеног фонда, оптимизираном коришћењу некоришћеног стамбеног фонда, легализацији постојећих и спречавању изградње нове бесправно изграђених објеката, те формулисању стратегије социјалног становања, са апсолутним приоритетом рјешавања проблема колективних центара и привременог смјештаја избјеглих и интерно расељених.

Планска рјешења и политике

Успостављање потпуне евиденције станова је извршено кроз попис спроведен 2013. године. С обзиром на то да се попис спроводи сваких десет година, потребно је систематски ажурирати пописну евиденцију, за шта могу бити задужене јединице локалне самоуправе које издају дозволе за грађење и рушење, и самим тим имају, евиденцију промјена у стамбеном фонду. За успостављање ове евиденције треба да буду надлежни Републички завод за статистику, Републичка геодетска управа, јединице локалне самоуправе и Министарство у чијој надлежности је стамбена политика. Катастарска евиденција је прописана Правилником о начину оснивања и одржавања катастра непокретности Републике Српске („Службени гласник Републике Српске”, бр. 62/12), у коме је предвиђено попуњавање листа А1 са подацима о објектима и посебним дијеловима објекта приликом уписа у катастар непокретности. Лист А1 садржи потребне податке за ажурирање евиденције станова у међупописним периодима.

Израда просторно-планске документације је процес који треба да буде спроведен у реалном року. У прелазним и завршним одредбама Закона о уређењу простора и грађења (члан 189) наводи се да су јединице локалне самоуправе дужне да донесу просторне планове у року од три године од дана ступања Закона на снагу, а урбанистичке планове и спроведбене планове у року од двије године од дана усвајања просторног плана јединице локалне самоуправе. Уколико имају важеће урбанистичке планове у вријеме ступања Закона на снагу, дужне су да донесу спроведбене документе просторног уређења у року од двије године. Сходно овим одредбама Закона, у року од пет година Република Српска требало би да буде у потпуности покривена просторно-планским документима. За остваривање овог циља, који би имао многе добробити, између осталог и за стамбену политику, требало би осмислити подстицајна средства – финансијска, организациона и институционална, како би се учинио максималан напор и понудили услови да се задаци испуне у оквиру временског хоризонта овог плана.

Легализација, начином на који је дефинисана новим Законом о уређењу простора, врло је либерална и представља рјешење за већину бесправно изграђених објеката, изузев када је објекат изграђен на клизишту, мочварном земљишту, да није стабилан, да је изграђен у зони заштите природног или културног добра и сл. Ефикасност легализације је значајна како би до сада бесправно изграђени објекти што прије били интегрисани у окружење и штете, или потенцијалне штете, настале њиховом изградњом биле сведене на минимум. Нова бесправна изградња треба да буде у перспективи у потпуности заустављена, а за почетак сведена на најмању могућу мјеру. Доношење планске документације је овдје основни услов, а у међувремену би требало систематски издавати урбанистичко-техничке услове за подручја за која је израда плана у току или у припреми.

Одржавање постојећег стамбеног фонда треба да се одвија у складу са Законом о одржавању зграда из 2011. Године, уз максимално учешће станара и подршку грађанској иницијативи. Статус и реформе јавно-комуналних и стамбених предузећа такође су тема којој треба придати посебан значај у периоду имплементације плана.

У периоду од 2018. до 2025. требало би да се спроводи Стратегија социјалног становања, чија је израда предвиђена у првом дијелу планског периода, као и затварање колективних центара и збрињавање породица погинулих бораца, ратних војних инвалида, расељених и избјеглих лица.

Културна баштина

Оцјена стања и проблеми

Културна баштина је специфична тема у просторном планирању, која би могла да буде обрађена и као засебна компонента одрживог развоја, с обзиром на њен велики значај и зависност од природне средине у којој настаје и постоји, као и економских прилика у којима је настала. Блискост са начином на који јој се може приступити, као и природном насљеђу, чини специфичност ове области. Постојећи закони и одлуке из области културне баштине у Републици Српској су сљедећи:

- Закон о културним добрима Републике Српске („Службени гласник Републике Српске”, бр. 11/95, 103/08),
- Закон о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика установљене у складу са Анексом 8. Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини („Службени гласник Републике Српске”, бр. 70/06, 64/08)
- Закон о Спомен-подручју Доња Градина („Службени гласник Републике Српске”, бр. 16/96, 1/09)
- Одлука о утврђивању археолошког комлекса Скелани културним добром од изузетног значаја („Службени гласник Републике Српске”, бр. 38/09)
- Одлука о утврђивању спомен-комплекса Тјентиште културним добром од изузетног значаја („Службени гласник Републике Српске”, бр. 90/09)
- Одлука о утврђивању културно-историјског комплекса Детлак културним добром од изузетног значаја („Службени гласник Републике Српске”, бр. 108/10)
- Одлука о утврђивању спомен-комплекса Козара на Мраковици културним добром од изузетног значаја („Службени гласник Републике Српске”, бр. 125/11)

У оквиру неуобичајеног система и методологије рада, споменицима у Републици Српској пружа правну заштиту, осим Завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа Републике Српске и Комисија за очување националних споменика Босне и Херцеговине, са сједиштем у Сарајеву, основана Анексом 8 Дејтонског споразума. Законом о културним добрима Републике

Српске утврђене су четири врсте непокретних културних насљеђа: споменици културе, просторно-културноисторијске цјелине, археолошка налазишта и знаменита мјеста. Комисија за националне споменике Босне и Херцеговине донијела је критеријуме за проглашење добара националним споменицима, по којима се непокретна културна баштина дијели на: историјске грађевине и споменике, градитељске цјелине и подручја. Скупштина Републике Српске проглашава добра од изузетног значаја, а Влада Републике Српске проглашава значајна и остала културна добра. Остала културна добра, која нису од изузетног и великог значаја проглашавају јединице локалне самоуправе након урађених валоризационих основа. У стручној и законској сфери заштите културно-историјског насљеђа, са прекидом развојног континуитета заштите почетком посљедњег рата и у дугом периоду послије, правна заштита и статус културних добара постају сложено питање гдје су струка и законодавство понекад у колизији. Несређена евиденција културних добара је очигледан проблем, који угрожава њихову заштиту.

Напомена: потпуни списак заштићених културних добара у Републици Српској – стање 2013, налази се на крају овог текста у Анексу (табела број 36).

Међународна заштита културних добара у Републици Српској је минимална, ако се изузме Мост Мехмед-паше Соколовића у Вишеграду, који је једино добро уписано на листу Свјетске баштине. На прелиминарној листи Свјетске баштине од 2011. године, налазе се једино стећци – средњовјековни надгробни споменици као дио серијске транснационалне номинације на великом броју локација у четири државе – Босни и Херцеговини, Србији, Хрватској и Црној Гори. У читавој Босни и Херцеговини предложена су 22 локалитета, од којих се 10 налази у Републици Српској, и то:

- Калуфи у општини Невесиње, са 462 стећка на 18.000 м²
- Бурати у општини Рогатица, са 212 стећака
- Гвозно у општини Калиновик, са 87 стећака
- Гребнице-Бунчићи у општини Билећа, са 291 стећком
- Лубурића Поље у општини Соколац, са 44 стећка
- Поткук у општини Берковићи, са 243 стећка
- Мраморје у општини Пале, са 127 стећака
- Бечани у општини Шековићи, са 138 стећака
- Црквина у општини Фоча, са 207 стећака
- Ченгића бара у општини Калиновик, са 52 стећка.

Оперативни циљеви и концепција заштите културне баштине

Оперативни циљеви:

- Употпуњавање евиденције културних добара у Републици Српској (алфанумерички и графички)
- прецизно дефинисање начина утврђивања културних добара и предлагања за заштиту
- дефинисање културних подручја и културних стаза
- међународна заштита културних добара и њихова промоција
- интегрисање са осталим секторима као што су нпр. туризам и култура као јавна служба и, нарочито, природа.

Евиденција културних добара од суштинског је значаја за дефинисање културне баштине, њену заштиту, управљање и развијање свјести о њој. Конвенција из Гранаде, чија је потписница била бивша СФРЈ, тражила је од потписница да размјењују информације у области идентификације и евидентирања архитектонског насљеђа. Министарски комитет Савјета Европе 1995. године је усвојио

Препоруку о усклађивању метода и система документације о историјским грађевинама и споменицима архитектонског насљеђа. Ова евиденција омогућава размјену података и унапређење познавања архитектонског насљеђа у Европи, те представља приоритет од суштинског значаја за заштиту културне баштине, културни идентитет Републике Српске и, посредно, за укупни просторни развој Републике и њених конститутивних јединица локалне самоуправе.

Правилник о категоризацији споменика и Правилник о вођењу регистра културних добара, који су у складу са чланом 116. Закона о културним добрима („Службени гласник Републике Српске", бр. 103/08), израђени су, али нису усвојени од стране Народне скупштине Републике Српске. Разлози су комплексни и проблематични, због неусклађености надлежности формиране Комисије за националне споменике БиХ и Републичког завода за заштиту културно-историјског и природног насљеђа Републике Српске. Ово представља задатак од посебног значаја за просторни развој јер се његовим извршењем стичу бољи услови за уређење и коришћење културне баштине као ресурса за развој туризма, привреде (привлачност за туристе и инвеститоре), и као основа за развој културног лика Републике Српске.

База података треба бити усклађена са директивом INSPIRE (*Infrastructure for Spatia lInformation in the European Community*) препоручена од стране Европског парламента и Савјета Европске уније. Спецификација за Заштићена подручја, као 8. тема Анекса I директиве INSPIRE, дефинише начин прикупљања података о културној баштини. Директиву INSPIRE у Републици Српској имплементира Републичка управа за геодетске и имовинско-правне послове, која, у сарадњи са Републичким заводом за заштиту културно-историјског и природног насљеђа, треба да припреми, обради и представи податке о културним добрима у оквиру инфраструктуре геопросторних података Републике Српске.

Списак националних споменика односи се на 535 заштићених добара по свакој основи. На овом списку налазе се национални споменици који су били евидентирани и у регистру заштићених добара од стране СР Босне и Херцеговине, и уживају садашњу заштиту надлежних институција. На списку културних добара која имају валоризационе основе културно-историјског насљеђа налази се 281 културно добро које је уживало и претходну заштиту, а документе о валоризацији су усвајале скупштине општина.

Постоје 64 национална споменика који су евидентирани у некадашњем регистру заштићених добара СР Босне и Херцеговине, а садашње надлежне институције нису се одредиле према њима, што значи да се не налазе на Листи националних споменика. У евиденцији културних добара која уживају претходну заштиту, а односе се на сеоско народно градитељство и стара гробља, јесте 70 добара. Поступак за проглашење добра националним спомеником покреће се на основу петиција – приједлога, које подносе физичка и правна лица, а без посебног захтјева доноси одлуке о проглашењу националним спомеником за свако појединачно добро уписано на Привремену листу националних споменика БиХ. Постоји 387 петиција за упис културних добара на листу националних споменика. Према Закону о културним добрима Републике Српске, први корак ка утврђивању културног добра јесте додјељивање статуса претходне заштите у периоду од три године. За третман и статус градитељског насљеђа Републике Српске потребна је сагласност Републичког завода за заштиту градитељског и природног насљеђа РС.

Третман културне баштине на простору Републике Српске је фокусиран на појединачне споменике и споменичке цјелине, не третирајући културни предио као њихову позадину, не разматрајући његов значај и вриједност. У важећем закону о културним добрима не постоји категорија *културни предио*

(алтернативно: *културни пејсаж*), али покренута је иницијатива да се ова категорија уврсти у законски оквир. Природно и културно насљеђе се третирају као засебне цјелине и негативне резултате оваквог приступа имамо приликом израде планске документације. Од посебног значаја за просторни развој Републике Српске може да се претпостави могућност дефинисања неколико културних предјела, од којих су најизразитији они у источној Херцеговини (Требиње и веома карактеристично културно и природно окружење), старој Херцеговини (изванредни планински предјели, водни токови и градитељско и културно-историјско насљеђе) и Поткозарју (са Козаром и цјелокупним природним и историјским насљеђем на њој и око ње). Дефиницијом и формирањем културних предјела у Републици Српској њен просторни развој добио би на квалитету. Заштита руралног архитектонског насљеђа, на основу Препоруке (89) Савјета Европе, мора бити унапријеђена и мора се обезбиједити заштита за најбоље примјерке сеоског градитељског насљеђа, те размотрити могућност њиховог поновног коришћења. Сеоско насљеђе треба третирати и кроз културне предјеле.

Када се говори о културним маршрутама, на основу резолуције Министарског комитета Савјета Европе из 1998. године, оне препознају и прате историју народа, миграције и ширење главних европских цивилизацијских токова на пољу филозофије, религије, културе, умјетности, науке, технологије. На нивоу дефинисања културних стаза нису рађене припремне активности. Потребно је идентификовати тему која би доказала оправданост укључивања у програм Културне маршруте Савјета Европе. Тема мора бити заједничка за неколико држава, те оставити простора за развој различитих пројеката на плану културног туризма Републике Српске у кооперацији са регионима у окружењу, и за реализацију мултилатералних програма сарадње у различитим областима дјеловања. Када се ради о културним маршрутама на простору Републике Српске, постоје многе теме које могу увезати овај простор са земљама у региону и Европи. Различите цивилизације које су се смјењивале на овим просторима оставиле су богато културно насљеђе од праисторије до данас. Потребно је израдити студију и дефинисати културне стазе са различитим темама. Овакав документ треба бити урађен са стручњацима из других институција, прије свега са стручњацима за историографију, културологију, туризмологију и просторно и урбанистичко планирање.

Знање о културној баштини потребно је да се шири на локалном и републичком нивоу, и мора наглашавати културни идентитет Републике и њених регијских потцјелина, као дио европске разноврсности. За њихову заштиту потребно је спроводити акцију и координацију политике за очување баштине са просторним планирањем. Осим моста Мехмед-паше Соколовића у Вишеграду и стећака, остало културно насљеђе не ужива међународну заштиту. Разлози су сложене надлежности и неусаглашености на државном нивоу Босне и Херцеговине. Одговорне институције ће развити стратегију различитих врста дјеловања, да културна баштина буде промовисана као суштинска за колективно памћење. Због сложене политичке ситуације у Босни и Херцеговини, што се одражава и на простор Републике Српске, неопходно је дефинисати одговорности територијалних јединица, ентитетских и државних функција надгледања и дјеловања. Потребно је комплетирати спискове културних добара од интереса и упознати надлежне институције са њима. Кроз јасно дефинисање функција надлежности и одговорности на нивоу Републике Српске и Босне и Херцеговине, може се дјеловати и на промоцији културне баштине и њеној заштити на међународном нивоу.

Специфичан примјер заштите нематеријалног културног насљеђа од стране Унеска јесте Змијањски вез, који је прво нематеријално културно добро стављено под међународну заштиту у Републици Српској. Иако није ријеч о непокретној културној баштини, која има очигледну просторну димензију, заштита нематеријалних културних добара је значајна за културни, а самим тим, и просторни идентитет Републике Српске, а посебно за једно подручје као што је Змијање, доприносећи

промоцији тог подручја, очувању традиције и кроз то развоју туризма. Могуће је, уз то, развити и традиционално умјетничко и производно занатство, а на тај начин допринијети смањењу незапослености.

Култура има тројаки карактер: (а) као систем људског дјеловања у коме важну улогу имају нематеријалне вриједности као што су традиција, храна и пиће, духовне вриједности, рукотворине, разне умјетности, језик, (б) материјални трагови култура, тј. непокретна културно-историјска баштина и (в) као јавна служба која је одговорна за заштиту, уређење и развој културног насљеђа. Однос ова три вида културе с аспекта просторног развоја је посебно значајан за просторни развој Републике Српске те ће бити посебно разматран и кроз нормативна акта, организацију и координацију надлежних институција, нове стратегије и њихову практичну имплементацију. Дио те имплементације ће бити и пројекти којима ће Република или њене јединице локалне самоуправе конкурисати код надлежних међународних или националних фондова. Неки од могућих су наведени у поглављу о имплементацији овог плана, тј. међу стратешким приоритетима до 2018. Израда просторних планова подручја посебне намјене је у завршној фази за Националне паркове „Сутјеска“ и „Козара“. До 2025. се може размотрити израда просторних планова подручја посебне намјене и за преостала културна добра од изузетног значаја. Након израде студије о културним предјелима (пејсажима) биће могућа израда просторних планова подручја посебне намјене за културне предјеле, са њиховим специфичностима и капиталом који посједују, и до 2018.

Планска рјешења за период до 2025. године:

- Реформа законодавства у складу са савременим свјетским токовима и друштвеним промјенама,
- Увођење културног предјела (пејсажа) у законодавни оквир,
- Графичко представљање културних добара кроз сарадњу завода надлежних институција, а у складу се препорукама директиве INSPIRE,
- Израда просторно-планске, урбанистичке и спроведбене документације за добра од изузетног значаја и потенцијалне културне предјеле,
- Интегрисање потенцијалних културних стаза (маршрута) у туристичку понуду Републике Српске,
- Афирмација културне баштине која ужива међународну заштиту,
- Континуирано одржавање споменика културе у Републици Српској,
- Промоција културног насљеђа републичког и регијског значаја у установама културе, образовања и на културним манифестацијама.

3. ПРОСТОРНА ДИМЕНЗИЈА ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА – ЕКОЛОШКА ОГРАНИЧЕЊА И СОЦИЈАЛНЕ ПОТРЕБЕ

Просторни развој привреде

Оцјена стања привредног развоја

Општа оцјена је да је привредна структура Републике Српске неразвијена, са доминантним учешћем дјелатности које се ослањају на домаће ресурсе у производном сектору (пољопривреда, шумарство, рударство, енергетика), доминантним учешћем трговине у материјалним и државне управе у нематеријалним услугама, што је посљедица губитка и нестанка некада респектабилних индустријских грана и програма, који су чинили окосницу привредне структуре. У структури привреде Републике Српске још увијек је релативно ниско учешће прерађивачке индустрије у укупном бруто домаћем производу и низак ниво финализације производње, а то је дјелатност која треба да генерише технолошки напредак и извозне производе.

Основне карактеристике привредне структуре Републике Српске по *подручјима* су:

- да примарни сектор има највеће учешће на *подручју*[45] Источно Сарајево са 36,1%, и то захваљујући развијеном шумарству, а затим слиједи бањалучко *подручје*(28,1%), док је најмање учешће на *подручју* Приједора (4,4%) и Требиња (3,8%);
- да је секундарни сектор најразвијенији у бањалучком *подручју* са 38,3% учешћа у укупним приходима, с тим да дјелатност рударства доминира на *подручју* Приједора (48,7%), а енергетика на *подручју* Требиња са 47,7%;
- да *подручја* Приједора и Источног Сарајева имају најмањи удио производних дјелатности у привредној структури Републике Српске;
- да је услужни сектор најразвијенији на бањалучком *подручју*, са учешћем од 65,2%.

Таб. 16 Привредна структура Републике Српске по *подручјима* у 2011. год.

РС = 100	Бањалука	Приједор	Добој	Бијељина	Ист. Сарајево	Требиње
Број запослених	41,7	9,4	15,3	17,2	8,9	7,5
Број пословних субјеката	44,3	7,8	13,0	18,7	9,8	6,4
Укупни приходи[46]	54,3	5,7	10,6	15,6	6,8	7,0
Примарни сектор	28,1	4,4	15,6	11,9	36,1	3,8
Секундарни сектор	38,3	7,5	13,5	19,0	6,3	15,5
-рударство	4,1	48,7	20,6	4,6	21,8	0,3
-индустрија	41,0	8,8	19,9	22,2	5,0	3,0
-енергетика	26,1	0,4	4,6	16,9	4,4	47,7

[45] У овом поглављу (Оцјена стања привредног развоја), ријеч *подручје* се односи на појам *мезорегија* из Просторног плана РС 2015, јер је у тренутку израде новог плана још увек важећи стари план који садржи концепцију мезорегија.

[46] Извор: Обрада стручног тима на основу података из регистра привредних субјеката Привредне коморе Републике Српске.

РС = 100	Бањалука	Приједор	Добој	Бијељина	Ист. Сарајево	Требиње
-грађевинарство	57,6	5,6	6,8	15,8	9,2	5,0
-водопривреда	38,3	9,8	10,6	17,9	15,6	7,8
Услужни сектор	65,2	4,7	8,9	13,6	5,6	2,1
-трговина	66,1	4,7	8,2	14,4	4,6	1,9
-туризам	60,1	5,5	1,7	4,9	20,3	7,5
-саобраћај	64,9	3,8	13,7	14,2	1,6	1,7
-занатство	55,4	9,5	3,5	28,0	2,5	1,2
-остале дјелатности	61,5	5,2	7,7	9,8	13,0	2,9

За оцјену економских ефеката по 6 наведених *подручја*, у недостатку показатеља за БДП, може да се узме приход по становнику, приход по запосленом, те однос прихода према ангажованом капиталу.

Таб. 17 Економски показатељи по *подручјима* у 2011. год.

Регија	Приход по становнику	Приход по запосленом	Приход/ капитал
Бањалука	19.825	143.470	89
Приједор	6.062	86.803	142
Добој	7.470	75.412	128
Бијељина	9.977	104.099	161
Ист. Сарајево	7.161	54.448	88
Требиње	15.943	143.666	44
Република Српска	12.418	110.126	94

По свим индикаторима, изузев прихода према капиталу, *подручја* Бањалуке и Требиња налазе се изнад просјека Републике Српске. Међутим, показатељи за *подручје* Требиње искривљују слику економске развијености овог *подручја*, јер с једне стране у структури регије доминира учешће енергетике са 67,7%, као високо профитабилне дјелатности, а с друге стране евидентан је мали број становника и запослених.

Остварени приходи по јединици капитала условно говоре о ефикасности привреде, те на нивоу Републике Српске капитал у вриједности 100 КМ оплоди 94 КМ прихода, док је на *подручјима* Бијељине, Приједора и Добоја ефикасност привреде изнад републичког просјека, а најмања успјешност пословања на *подручју* Требиња.

Најизраженији проблеми привредног развоја у послијератном периоду су:

- драстичан пад индустријске призводње,
- незадовољавајући ниво инвестиционих улагања (мање од 20% БДП-а),
- споро освајање нових тржишта и укључивање у свјетске токове роба и услуга,
- скроман доток страног капитала,
- нагли пораст незапослености,
- недопустиво спора афирмација полицентричног просторног развоја.

Као посљедице дугогодишње централно-планске привреде, ратних разарања и транзиције привреде, у Републици Српској јавили су се озбиљни макроекономски проблеми, као нпр. висока задуженост, негативан спољнотрговински салдо, неискориштеност капацитета, технолошко-техничка заосталост, недостатак менаџерских знања, неповољно пословно и развојно окружење, неефикасан правни систем те недовољна примјена комуникационо-информационих технологија.

Дакле, ако се посматра конкурентност економије Републике Српске, очигледна је чињеница да су управо технолошка неразвијеност, низак ниво улагања у истраживање и развој и низак степен иновативности, те нерационално коришћење ресурса, њене евидентне карактеристике у посљедњих петнаестак година, што представља један од кључних развојних проблема Републике и појединих *подручја*.

Основни проблеми привредног развоја у регијском погледу су:

- изразита регијска неравномјерност у привредном развоју, са доминацијом бањалучког *подручја*;
- низак степен привредне развијености *подручја* Приједор, Источно Сарајево и Требиње;
- ниска стопа запослености у свим *подручјима*, а посебно у приједорском;
- неразвијена привредна структура у свим *подручјима*, са доминацијом примарних и услужних дјелатности (посебно трговине), а ниским учешћем производног сектора.

Оперативни циљеви и концепција привредног развоја

Рјешавањем просторног развоја привреде на одржив начин очекује се и побољшање демографске ситуације, тј. већа територијална и социјална кохезија Републике Српске. Тиме треба да се смање разлике у развијености појединих дијелова Републике, повећа стопа запослености и остваре други позитивни параметри укупног развоја Републике. Код тога се рачуна да ће основ просторног развоја привреде бити ослонац на локалне или регијске ресурсе и њихово одрживо коришћење, као и одговарајући начин управљања на републичком (органи и институције и њихова хоризонтална координација) и локалном нивоу (имплементација у вертикалној координацији са Републиком).

Оперативни циљеви су сљедећи:

- Привредни раст и развој према принципима одрживог развоја, са најмањом стопом раста од 4,1%, и повећање стопе запослености становништва.
- Уравнотежен просторни развој привреде на цјелокупној територији Републике Српске.
- Промјена привредне структуре Републике Српске у правцу производних дјелатности, са учешћем инвестиција изнад 25%.
- Развој предузетничке инфраструктуре у складу са локалним ресурсима и капацитетима.

Република Српска мора знатно подићи сопствену привреду, а то, између осталог, може да уради јачањем домаћег тржишта и конкурентнијим привређивањем, те развој мора да гради на принципима одрживог развоја – усаглашеног и усклађеног економског развоја са политиком животне средине, социјалном, културном и другим политикама.

Вишедеценијске наслијеђене регијске неравномјерности, које су кроз процес транзиције повећане, захтијевају посебан приступ регијском развоју, којим се подстиче развој неразвијених и девастираних подручја, нарочито источног и јужног дијела Републике Српске.

Развој економије Републике Српске директно зависи од нивоа инвестиција у реалном сектору економије и сектору јавне инфраструктуре. Она треба побољшати инвестициону климу и унаприједити законе, како би заинтересовала инвеститоре. Неопходно је инсистирати на развоју прерађивачке индустрије, стимулисању пољопривреде и услужних дјелатности, прије свега туризма и саобраћаја, што све утиче на поправљање укупне структуре привреде, уз истовремено јачање економског идентитета и конкурентности регија.

Са циљем подстицања регијског развоја, јачања конкурентности самих општина и регија и, у крајњој мјери, Републике Српске, неопходно је успоставити понуду квалитетних, инфраструктурно уређених локација за обављање привредне активности.

За наредни период постоје процјене међународних организација о динамици опоравка свјетске економије, уз претпоставку раста свјетског БДП-а од 3,4% за период 2014–2018 , док у случају БиХ процјењују да би економија требала да расте по стопи од 3,5%. Пројекција кључних макроекономских агрегата за Републику Српску у периоду 2014–2020. године дефинисана је у три различита сценарија, са просјечним стопама раста од 3%, 4,5 и 6%.[47]

Сценарио 1. *Заснован је на пројекцији просјечног раста БДП-а од 3,0% у периоду 2014–2020, с тим да би у посљедње три године просјечни раст убрзао са 2.2% у периоду 2014–2017. на 4,1% у периоду 2018–2020. године. Овај сценарио полази од споријег опоравка свјетске привреде и привреда у окружењу, али и од нешто споријих реформи у земљи. Вриједност БДП-а 2020. године достигла би 10,6 милијарди КМ (сталне цијене из 2012. године), или око 8.800 КМ по становнику. У оквиру овакве динамике, до краја посматраног периода продуктивност би расла по просјечној стопи од 3,1%, а запосленост на крају посматраног периода била би нешто нижа него у 2013. години.*

Сценарио 2. *Заснован је на пројекцији просјечног раста БДП-а од 4,5% до 2020, с тим да би се у периоду 2014–2018. године просјечан раст кретао по стопи од око 4,1%, а потом, у наредне двије године, 5,4% односно 5,6%. Вриједност БДП-а у 2020. достигла би 11,8 милијарди КМ (сталне цијене из 2012. године), што одговара реалном дохотку од око 9.900 КМ по становнику. У оквиру ове динамике, до краја посматраног периода продуктивност би расла по просјечној стопи од 3,4%, а запосленост по стопи од 1,0%, што одговара укупном броју запослених од 251.000 на крају посматраног периода.*

Сценарио 3. *Као најоптимистичнији, претпоставља да би се до краја 2020. године могао остварити просјечан раст БДП-а од 6%, уз просјечан раст од 5,1% у периоду 2014–2018. год., и 8,2% односно 8,7% у наредне двије године. Вриједност БДП-а би у том случају у 2020. премашила 13 милијарде КМ (сталне цијене из 2012. године), односно око 11.000 КМ по становнику. У оквиру ове динамике, до краја посматраног периода продуктивност би расла по просјечној стопи од 3,7%, а запосленост по стопи од 2,2%, што одговара порасту броја запослених на 272.400.*

Највиша просјечна стопа раста од 6% у сценарију 3. обезбиједила би да Република Српска 2019. године достигне реални ниво БДП-а из 1990. године, по другом сценарију раста од 4,5%, тај ниво достигао би се 2020. године. Песимистичним сценаријем не обезбјеђује се достизање предтранзиционог нивоа развоја у посматраном периоду, односно до 2020. године. Само сценарији 2. и 3. обезбјеђују достизање предтранзиционог нивоа развијености у посматраном периоду.

У привреди је могуће значајно повећати обим производње скоро у свим областима, а посебно се истичу енергетика, пољопривреда и шумарство са читавим сектором прерађивачке индустрије, туризам, грађевинарство, саобраћајна привреда. У многим областима капацитети и могућности су вишеструко већи од њиховог тренутног искоришћења. Међутим, да би привреда остварила високе стопе раста, потребно је обезбиједити:

- већа инвестициона улагања у модернизацију технологије и производње,
- лакши и повољнији приступ финансијским средствима,

[47] Овај дио је преузет је из Стратегије развоја Републике Српске 2014–2018 (нацрт), Економски институт АД Бањалука, 2013.

- улагања у истраживачко-развојне активности и иновације,
- повезивање и бољу међусобну сарадњу предузећа,
- боље пословне услове,
- привлачење директних страних улагања,
- појачана подршку извозу кроз унапређење постојећих и реализацију нових програма подршке извозу по појединим областима,
- развој властитих производа, робних марки, брендирање производње и маркетинга уопште,
- дерегулација у систему прописа, која ће омогућити лакше рјешавање питања земљишта, имовине и грађења
- развој информационог система, који ће омогућити бољу и ефикаснију комуникацију између инвеститора, надлежних институција и администрације.

Модерна свјетска привреда је заснована на знању. Стога треба нагласити да је у Републици Српској неопходно што више улагати у истраживачко-развојне активности и иновације, јер се једино на тај начин могу креирати нови производи и рјешења. Једино појачаним улагањем у знање могуће је почети сустизати конкуренцију на свјетском нивоу. Генерално, развој би морао тећи у правцу освајања савремених производних технологија, те производње властитих производа који ће бити конкурентни на домаћем и свјетском тржишту, као и развоја властитих робних марки/брендова. Међутим, на тренутно ниском нивоу привредне развијености мора се инсистирати на развоју дјелатности које су засноване на домаћој сировини и које су мање сировински интензивне, као што су пољопривреда и прехрамбена индустрија, шумарство и дрвопрерађивачка индустрија, затим енергетика и одређене гране прерађивачке индустрије, као и саобраћајна привреда и туризам.

Анализа привредне структуре и природних ресурса, као и осталих развојних фактора по регијама, довела је до идентификације привредних комплекса са највећим потенцијалом (карта бр. 14.6.) и то:

- **Пољопривредно-прехрамбени комплекс:** Имајући у виду ресурсну основу, пољопривредно-прехрамбени комплекс има највећи потенцијал у сјеверном дијелу подручја Бијељине, подручју Требиња и сјеверном дијелу подручја Бањалуке. Развој примарне пољопривредне производње треба базирати на супституцији увоза и још одлучније ићи са производњом за извоз на шира страна тржишта. За ово би било неопходно дугорочно планирати и организовати производњу сировина у примарној пољопривредној производњи у складу са потребама прехрамбене индустрије, а у самој прехрамбеној индустрији ријешити питање приватизације или стечаја бивших државних предузећа, модернизовати опрему и технологију, подизати нове капацитете на основама домаћих сировина и обезбиједити стриктно примјену стандарда који важе за индустријску производњу хране (*HACCAP* и др.).
- **Шумарско-дрвопрерађивачки комплекс:** Највећи потенцијал за развој шумарско-дрвопрерађивачког комплекса постоји на подручју Источног Сарајева, и дио око Мркоњић града у оквиру бањалучког подручја. Овај комплекс треба пројектовати тако да домаћа дрвна индустрија буде способна за оптимално коришћење сортимената и конкурентна са својим производима на домаћем и међународном тржишту. У том смислу неопходно је предузети низ мјера на организацији сектора шумарства и дрвне индустрије, дестимулишући ниже и стимулишући више фазе прераде дрвета, усмјеравајући цио сектор ка бољем дизајнирању, формирању производних марки и промоцији производње у овом домену.
- **Рударско-прерађивачки и енергетски комплекс**: С обзиром на распрострањеност минералних сировина, највећи потенцијал за развој рударства, енергетике и комплементарних дјелатности прерађивачке индустрије постоји на подручју Приједора и источном дијелу Републике Српске. Са аспекта профитабилности, најзначајнија је

експлоатација енергетских сировина (угаљ, хидроенергија и могућа налазишта нафте) и њихово искоришћавање за развој енергетског сектора, са највећим потенцијалом у општинама Угљевик, Добој, Фоча и Гацко. Економски најзначајнија лежишта металичних сировина налазе се у општини Приједор (лежиште жељеза) и општини Милићи (боксит).

- **Прерађивачки и мјешовити комплекс**: Прерађивачка ндустрија требало би да буде покретач развоја Републике Српске и привредна грана са највећим бројем запослених. Индустрије које имају традиционално упориште у Републици Српској, затим индустрије које се заснивају на природним ресурсима (више фазе прераде), као и пропулзивне индустријске гране са мањим утицајем на животну средину (носиоци техничког прогреса и извозне стратегије), треба да имају приоритет у будућем развоју Републике Српске. Посебно треба издвојити прехрамбену и дрвну индустрију, чија су подлога ресурси пољопривредног земљишта и шума. Јефтина радна снага и добра саобраћајна повезаност условиће лоцирање индустријских погона који „напуштају“ садашњи простор Европске уније у потрази за просторима са јефтином и квалификованом радном снагом и добром саобраћајном повезаношћу.
- **Саобраћајно-прерађивачки комплекс**: Развој саобраћајне привреде, с обзиром на планиране саобраћајне инфраструктурне системе, највећи потенцијал има на подручју регије Добој-Брод-Шамац. Степен развоја саобраћаја директно зависи од развоја осталих дјелатности, нарочито дјелатности производног карактера. У планском периоду циљ развоја саобраћајне привреде треба бити формирање ефикасних привредних субјеката за пружање саобраћајних услуга, као и саобраћајно-логистичког кластера и пружање подршке развоју интермодалног транспорта.
- **Услужно-индустријски комплекс**: Услужно-индустријски комплекс највећи потенцијал за развој има у градовима Бањалука и Требиње и општинама Источно Ново Сарајево, Источна Илиџа, Пале и Вишеград.

Град Бањалука, као административни, економско-финансијски, образовни и културни центар Републике Српске, треба свој развој базирати на унапређењу терцијарних и квартарних дјелатности, пратећи при томе потребе привреде и тржишта. Развој индустријских дјелатности треба се одвијати у правцу повећања учешћа технолошки интензивних грана, као што су електроиндустрија и машиноградња и град Бањалука треба да постане центар за трансфер програма и технологија из развијеног дијела свијета и његову дистрибуцију у остале дијелове Републике Српске.

Општина Источно Ново Сарајево, као политички, административни, културни, спортски и универзитетски центар сарајевске регије, свој развој заснива на услужном сектору, прије свега квартарних дјелатности и трговине. С обзиром на близину главног града БиХ, као највећег привредног и потрошачког центра у БиХ, општине Источно Ново Сарајево и Источна Илиџа свој развој могу базирати на унапређењу трговине и прерађивачке индустрије.

У општини Пале економски развој треба да иде у правцу унапређења туризма уз комплементарне дјелатности, као што су трговина, саобраћај и прехрамбена индустрија.

Природни ресурси, повољан саобраћајни положај, културно-историјско наслеђе и постојећа привредна структура на подручју општине Вишеград фактори су који опредјељују њен развој у правцу унапређења туризма, саобраћаја, енергетике и прерађивачке индустрије.

Специфични фактори развоја у граду Требиње (природни ресурси, географски положај, медитеранска клима, културно-историјски наслијеђе, постојећа привредна структура) опредјељују њен развој у правцу унапређења туризма, медитеранске пољопривреде и прехрамбене индустрије, металопрерађивачке индустрије и енергетике.

Мјере и инструменти за остваривање концепције привредног развоја су:

- Макроекономске мјере - обезбједити ниску стопу инфлације, смањење јавних расхода, повећање инвестиција, повећање извоза, супституција увоза домаћом производњом, повећање продуктивности уз раст запослености;
- Привредно-системске мјере – изградња предузетничке инфраструктуре, успостављање адекватног регулаторног и административног оквира за оснивање и функционисање нових предузећа, унаприједити секторску регулативу, промјене привредне структуре у правцу повећања учешћа индустријског комплекса, нарочито пропулзивних индустријских дјелатности, повећање улагање у истраживање и развој;
- Мјере земљишне политике – правовремено планско дефинисање потенцијалних локација за нове инвестиције у привреди, уз примјену одговарајућих мјера земљишне и фискалне политике на локалном нивоу, предфинансирање у примарну инфраструктуру уз поштовање принципа заштите природе, животне средине и јавног добра.

Планска рјешења

Пољопривреда

Развој пољопривреде је у значајној мјери повезан и зависан од развоја домаће прехрамбене индустрије. Република Српска располаже квалитетним пољопривредним земљиштем, водом, агроеколошким условима, прерађивачким капацитетима, производним газдинствима, стручним, образовним и научноистраживачким институцијама, а и радном снагом. Полазећи од тога, Република Српска, као приоритетни циљ има унапређење производње хране и по обиму и квалитету, и то не само у овој развојној фази, већ дугорочно, имајући у виду процјене пораста становништва и производњу и потрошњу хране у свијету. Сигуран и стабилан откуп сировина пољопривредног поријекла је снажан покретач повећања обима и унапређења пољопривредне производње. Повећање обима производње, а тиме и вриједности производње прехрамбене индустрије, може се очекивати у индустрији прераде меса, млијека, воћа и поврћа и у млинској индустрији, нарочито ако се има у виду да је искоришћеност постојећих прерађивачких капацитета још увијек ниска и да се значајно повећање обима производње може остварити и без нових инвестиција.

За просторни размјештај пољопривреде на пољопривредном земљишту појављује се низ природних погодности и ограничења. Све те погодности и ограничења могу се објединити и представити са три основна елемента природне средине, и то: нагиб топографске површине, педолошки покривач, хидролошке и климатске карактеристике. У одређивању просторног размјештаја пољопривредне производње кориштени су економско-организациони показатељи, и то: број и структура пољопривредних газдинстава, вриједност капитала, прихода и запослености који остварују предузећа и задруге.

Таб. 18 Водеће пољопривредне гране

Област		Водеће пољопривредне гране		Кластери
Регије	**Подручје**	**Главне**	**Комплементарне**	
Регија Бањалука-Приједор	Планинска	Пашњачко сточарство	Агрошумарство	Пчеларство, рибарство
	Равничарска	Ратарско-повртларска	Мјешовито сточарство	Јагодичасто воће, рибарство
	Брдска	Мјешовито сточарство	Воћарство	Органска храна
Акционо подручје Мркоњић Град	Планинска	Пашњачко сточарство	Агрошумарство	Пчеларство, рибарство
	Брдска	Мјешовито сточарство	Воћарство	Органска храна
Акционо подручје Бањалука-Градишка	Равничарска	Ратарско-повртларска	Мјешовито сточарство	Јагодичасто воће
Акционо подручје око Приједора	Равничарска	Ратарско-повртларска	Мјешовито сточарство	Рибарство
	Брдска	Воћарство	Мјешовито сточарство	Повртларство
Регија Добој-Брод-Шамац	Равничарска	Ратарско-повртларска	Мјешовито сточарство	Рибарство
	Брдска	Мјешовито сточарство	Ратарство	Воћарство
	Планинска	Сточарство	Ратарство	Агрошумарство
Регија Бијељина-Зворник	Равничарска	Ратарско-повртларска	Мјешовито сточарство	Пластеничка производња
	Брдска	Јагодичасто воће	Мјешовито сточарство	Пластеничка производња
	Планинска	Пашњачко сточарство	Агрошумарство	Повртларство
Регија Источно Сарајево-Вишеград	Планинска	Пашњачко сточарство	Агрошумарство	Пчеларство
	Брдска	Мјешовито сточарство	Ратарство	Воћарство, Органска храна
Регија Требиње-Фоча	Планинска	Пашњачко сточарство	Повртларство	Љековито биље, пчеларство, рибарство
	Брдска	Мјешовито сточарство	Ратарство	Пластеничка производња, рибарство
	Равничарска	Виноградарство	Повртларство	Рибарство

Ратарско-сточарско подручје

Ратарско-сточарско подручје обухвата низијска и равничарска подручја и ријечне долине (подручје Херцеговине, подручје Посавине, средњи и доњи ток ријеке Врбас, Дубичка раван, долина ријеке Укрине и Босне), на којима преовладавају плодна земљишта без већих ограничења за интензивну обраду и наводњавање. Одликује се релативно високим учешћем оранице у укупним пољопривредним површинама. Плански приоритет је успостављање везе између ратарске и сточарске производње.

Воћарско-сточарско подручје

Воћарско-сточарско подручје обухвата централни дио Републике Српске, на брежуљкастим и брдовитим теренима са различитим климатским, конфигурацијским и педолошким карактеристикама. Ово подручје одликује се великом издиференцираношћу у начину коришћења пољопривредног земљишта. Поред велике заступљености природних ливада и воћњака у појединим дијеловима, оранице заузимају нешто мање од половине пољопривредних површина, али због природних ограничења интензивна ратарска производња није могућа. Оптималне комбинације производних структура морају се заснивати на интензивном развоју сточарства, упоредо са потпунијим искоришћавањем компаративних погодности за развој воћарства и других специјализованих култура великих биолошких вриједности (органска храна).

Сточарско-планинско

Сточарско-планинско подручје обухвата планинска подручја (источни и западни дио Републике Српске, Сарајевско-романијска регија и Крајина). У структури пољопривредних површина преовладавају пашњаци и природне ливаде, али у укупним земљишним површинама доминирају шуме и шумска земљишта. Сточарство је доминантна грана, а остале пољопривредне гране имају допуњавајући карактер. На скромно заступљеним ораницама могу се уз одговарајуће агротехничке мјере постићи добри резултати у производњи сјеменског и меркантилног кромпира, адекватних сорти пшенице, јечма, ражи. Шири простор овог подручја је незагађен, што пружа повољне услове за производњу хране високог биолошког квалитета, у том погледу велики значај има и пашњачко сточарство.

Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја пољопривреде су:

- Имплементација Закона о пољопривреди (Службени гласник РС, број 70/06) који предвиђа три врсте мјера пољопривредне политике с обзиром на подручје дјеловања, а то су:
  - Мјере политике тржишта и цијена (прописане цијене, интервенције на домаћем тржишту, мјере подстицања продаје и потрошње);
  - Мјере структурне политике (стручно оспособљавање и организација пољопривредника, инвестиције у пољопривредна газдинства, развој сточарске и биљне производње, подршка регијском развоју пољопривреди);
  - Мјере подстицања у пољопривреди (подстицајна средства за развој пољопривредне производње и села).

- Имплементација мјера дефинисаних у Стратегији развоја пољопривреде и руралног развоја.

Шумарство

Шумарство и дрвна индустрија су стратешке привредне дјелатности, а дрво је једна од стратешких сировина за Републику Српску. Република Српска располаже значајним шумским богатством и потребно је осигурати савремен интегрални процесни приступ планирању и ефикасној реализацији свих производних дјелатности и услуга вишенамјенског шумарства. Производна грана шумарства мора стратешким савезом бити повезана са производним гранама примарне и финалне прераде дрвета, те производњом целулозе и папира, по принципу ланца вриједности, а у циљу обезбјеђења уједначене расподјеле укупне користи, као и укупног пословног ризика на све учеснике. Поред тога, значајне могућности постоје у бољем искоришћавању осталих (недрвних) шумских производа, како кроз њихово плантажно узгајање тако и кроз сакупљачке активности. Домаћи субјекти морају се

оспособити да буду конкурентни и на домаћем и на иностраном тржишту, а то се може постићи само кроз већа улагања у развој технологија и у развој финалних производа.

Таб. 19 Производна грана шумарства

Област		Шумарство	
Регије	Подручје	Главне	Споредне
Регија Бањалука-Приједор	Акционо подручје Мркоњић Град	Производња шумских дрвних сортимената	Ловство и туризам
	Југоисточни дио регије	Производња шумских дрвних сортимената	Ловство и туризам
	Заштићена подручја	Ловство и туризам	Производња осталих шумских производа
	Акционо подручје око Приједора и Бањалука-Градишка	Производња шумских дрвних сортимената	Шумско-узгојни радови и сјеменско-расадничка производња
Регија Добој-Брод-Шамац		Производња шумских дрвних сортимената	Шумско-узгојни радови и сјеменско-расадничка производња
Регија Бијељина-Зворник		Производња шумских дрвних сортимената	Шумско-узгојни радови и сјеменско-расадничка производња
Регија Источно Сарајево-Вишеград	Регија (изузев зашт. подручја)	Производња шумских дрвних сортимената	Шумско-узгојни радови и сјеменско-расадничка производња
	Заштићена подручја	Ловство и туризам	Производња осталих шумских производа
Регија Требиње-Фоча	Подручје крша	Производња осталих производа	Шумско-узгојни радови и сјеменско-расадничка производња

Развој дрвне индустрије, ланца и тржишта производа огледа се у пројектовању таквог обима и асортимана производње који омогућава оптимално коришћење сировине и конкурентност готових производа на домаћем и међународном тржишту, те промовисању комплементарног развоја шумарства и дрвне индустрије. Прерада дрвета, производња намјештаја и производња предмета од плетарских материјала, по условима за развој, могу бити неки од носилаца развоја прерађивачке индустрије. Дрвна сировина са подручја шума јединица локалне самоуправе мора се испоручивати под истим тржишним условима предузећима дрвне индустрије чији су капацитети инсталисани на овом подручју, како би се промовисао локални развој, јер општине које су најбогатије шумским ресурсом углавном спадају у неразвијене општине РС.

Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја шумарства:

- Имплементација мјера дефинисаних у Стратегији развоја шумарства које се односе на развој шумарства као привредне дјелатности, а посебно:
  - Измјене и допуне Закона о класификацији дјелатности гдје ће се утврдити статус шумарства као привредне гране;
  - Рационално користити производни потенцијал шумских подручја;
  - Поштовање законских и других прописа из области шумарства током газдовања шумама;
  - Оснивање малих и средњих предузећа у области шумарства,
  - Усаглашавање капацитета дрвне индустрије у односу на могућности, планирани обим и квалитет дрвне сировине водећи рачуна о захтјевима тржишта;
  - Досљедно поштовати Закон о шумама када је ријеч о утврђивању минималних потреба дрвопрерађивача на нивоу локалних заједница;
  - Подржавати програме извоза финалних производа од дрвета

Рударство

Основна концепција развоја рударства заснива се на сљедећем:

- Минералне сировине и даље ће бити од значаја за развој Републике Српске, иако су потенцијали Републике Српске у том домену скромни;
- Расположиви потенцијали морају се користити рационално и уз највећи могући степен прераде сировина;
- Рударство ће бити развијано на одржив начин, јер је руда необновљив ресурс, те је треба чувати и за будуће генерације;
- Експлоатација руда, поготово код отворених копова, затијеваће знатно већу пажњу према природној околини и еколошким системима и насељеним мјестима;
- Велики број регистрованих појава металичних, неметаличних, па и енергетских сировина захтијева наставак систематских истраживања простора Републике Српске;
- Потребно је побољшати систем концесије, са наглашеним освртом на добробит јединица локалне самоуправе на чијој територији се експлоатише руда, као и Републике, чији територијални капитал представља руда.

Енергетске сировине

Највећи дио минералних сировина Републике Српске оцијењен је као перспективан за даља регијска и детаљна геолошка истраживања одређених геолошких формација. Међутим, гледајући на свјетске трендове, уочавамо да су посебно потенцирана истраживања лежишта енергетских сировина, те је пожељно наставити нафтно-геолошка истраживања сјеверног и југоисточног дијела Републике Српске.

Што се тиче лежишта угља, његова потенцијалност је углавном позната и на основу тога се планира изградња додатних блокова термоелектрана, односно изградња нових (Станари и Миљевина).

Руде метала

У Републици Српској, с обзиром на перспективност и потенцијално могућу продуктивност лежишта, могуће је очекивати:

Руде гвожђа. Ако се организује финансирање и извођење систематских геолошких истраживања, могуће је, с обзиром на велику геолошку потенцијалност лежишта, удвостручити рудне резерве и, с обзиром на потребе, удвостручити производњу у наредних десет година. Економски најзначајнија

лежишта гвожђа у Републици Српској везана су за љубијско подручје у општини Приједор, са локалитетима Љубија, Томашица и Омарска.

Манганске руде. Остваривањем ранијих планова геолошких истраживања могуће је пронаћи економична лежишта и поново активирати рударске капацитете. Налазишта манганске руде регистрована су у рејону Озрена, те на подручју општина: Рудо, Котор Варош, Челинац и Шековићи.

Оловно-цинкове руде. Сребреничко подручје је најперспективније подручје у овом дијелу Европе и његове могућности су неколико десетина пута веће од тренутног стања коришћења. Неопходно је осмислити одговарајуће програме и реализовати их јер, поред олова и цинка, ту су евидентни злато, сребро и други ријетки метали. Ово подручје, с обзиром на потенцијалност, заслужује највећу пажњу. Регистроване су 152 рудне жице, а од тога су у експлоатацији само двије које су детаљније истражене. Од осталих подручја у Републици Српској издвајају се општине Фоча и Калиновик.

Бакарне руде. Евидентна је присутност рудних појава и перспективност геолошких формација на подручју општина Фоча, Сребреница, Приједор и Теслић. Потребно је направити програме систематских геолошких истраживања и реализовати их. Од њих ће зависити могућност експлоатације.

Боксити. Постоји више бокситоносних подручја у Републици Српској, која, са аспекта истражености и капацитативних могућности, нису довољно развијена. Потребно је одмах прићи дефинисању нових рудних резерви и развоју рударских капацитета, које је у наредних десет година могуће удвостручити. Најважнија лежишта боксита су на подручју општина Власеница и Милићи, затим на локалитетима у општинама Источни Дрвар, Мркоњић Град, Сребреница, Берковићи и Требиње.

Остали метали. Ради се, углавном, о ријетким елементима и расијаним металима који су евидентирани и треба их истраживати у смислу отварања економичне производње. Најзначајније појаве су евидентиране у источном дијелу РС (Фоча, Чајниче, Сребреница, Ново Горажде) и у акционом подручју око Приједора (Нови Град, Приједор).

Руде неметала

Могући развој минерално-сировинске базе неметала и грађевинских материјала у Републици Српској је:

Керамичке и ватросталне глине, каолин и опекарске глине. Глине и каолини су веома значајне сировине, које налазе примјену у разним гранама индустрије. Глине се употребљавају за израду различитих индустријских продуката. Међу најважнијим потрошачима глина јављају се индустрија ватросталног материјала (шамот и др.), индустрија цигле и цријепа, порцелана, фајанса (фина керамика), грађевинска керамика, затим код израде калупа, у хемијској индустрији, за исплаку код бушења за нафту и др. Каолини Републике Српске спадају у ред средње квалитетних, јер у већини случајева садрже комплексну сировину типа „алкалних каолина“, која захтијева сложене методе обогаћивања које су на њима испитане и економичне су. С тим у вези, могућ је развој ове минералне гране. Већина познатих лежишта налази се на подручју општина Приједор и Челинац.

Бентонит. Бентонит се једино експлоатише у Шипову (за сада у сировом стању, неоплемењен). У будућем времену он ће бити тражена сировина и зато треба развијати сировинску базу и експлоатацију. У Републици Српској постоје изванредно повољне перспективе за повећање сировинске базе бентонитске глине, а његове појаве су регистроване на подручју општине Нови Град, рејона Добоја и Зворника.

Кварцни пијесак. Лежишта кварцног пијеска у Републици Српској су практично неисцрпна. За сада он има врло разноврсну примјену у индустрији грађевинског материјала, затим у металургији (ливачки пијесак), код производње динаса, у керамичкој индустрији, индустрији стакла, у мањој мјери као абразивни материјал, затим за производњу силицијум-карбида и др. Најзначајнија лежишта и појаве кварцног пијеска у Републици Српској налазе се у приједорском басену, на подручју Добој – Модрича и Зворник – Козлук. Данас у Републици Српској једино се користи као сировина за производњу вјештачких зеолита у Зворнику и гас-бетонских блокова у Бањалуци. Постоје дефинисани пројекти за производњу стакла и кречњачко-силикатних фасадних опека у Приједору.

Магнезит. Потребно је пројектовати систематска геолошка истраживања и покушати дефинисати нове рудне резерве и оцијенити економичност експлоатације. Појаве магнезита се евидентиране на подручју општина Приједор, Бањалука, Челинац, Прњавор и Рудо.

Гипс и анхидрит. Гипс има широку примјену у привреди. Користи се као везивни материјал у грађевинској индустрији, индустрији цемента, медицини, затим у хемијској индустрији, пољопривреди, индустрији хартије и др. У Републици Српској експлоатише се у Петковцу код Новог Града, међутим, потенцијал сировинске базе је много већи и треба се истраживати, посебно због планова развоја цементне индустрије. Појаве гипса су евидентиране на подручју општина Мркоњић Град, Фоча и Чајниче.

Ресурси за производњу техничког грађевинског камена и архитектонско-грађевинског камена, шљунак, пијесак и лапор су минералне сировине које могу да се користе за добијање различитих производа: кречњаци се користе за производњу цемента, грађевинског креча, туцаника, минералне вате, стакла, соде итд.; ватросталне глине за производњу алуминатних ватросталних материјала, грађевинске керамике, за справљање ливарских смјеша итд. Специфичности минералних сировина за грађевинарство су велике масе њиховог добијања, постојање бројних великих и малих мајдана и њихова концентрисаност у индустријским, обично и густо насељеним, рејонима, а стварају и еколошке проблеме. Могућности експлоатације у РС су много веће од њених потреба. Најзначајнији активни каменоломи кречњака су на подручју слиједећих општина: Нови Град, Приједор, Мркоњић Град, Шипово, Челинац, Бањалука, Добој, Теслић, Кнежево, Источно Сарајево, Билећа и Требиње. Највећу производњу архитектонско-грађевинског камена остварује предузеће „Мермер" – Шековићи, које врши експлоатацију на каменолому Садилов чаир код Хан Пијеска. Евидентиране резерве за производњу техничког грађевинског камена су у регији Бањалука-Приједор, и то на цијелом акционом подручју око Приједора, затим на подручју општина Бањалука, Котор Варош, Шипово, Градишка и Прњавор, у регији Добој-Брод-Шамац у општинама Теслић, Добој и Брод и на подручју града Источно Сарајево. Постоје дефинисани пројекти за производњу стакла и кречњачко-силикатних фасадних опека у Приједору. Експлоатација пијеска, шљунка и камена мора бити подвргнута легалној процедури (давање концесије, планско регулисање, административне дозволе за коришћење и др.), умјесто бесправног коришћења.

Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја рударства:

- Израда Стратегије управљања минералним сировинама Републике Српске;
- Основати јединствени информациони центар и направити адекватну интегралну базу података минералних ресурса;
- Стимулисати увођење савремених метода у експлоатацији и припреми минералних сировина у смислу њиховог максималног искоришћавања.

Енергетика

Основна концепција развоја енергетике заснива се на сљедећем:

- Република Српска располаже значајним енергетским ресурсима, који треба да буду трајан ослонац цјелокупног развоја Републике.
- У периоду који слиједи очекује се сразмјерно брза експанзија енергетског сектора, уз истовремено остваривање првих покушаја у коришћењу алтернативних енергија – геотермалне, соларне енергије, енергије вјетра, биомасе и друго.

Постојећа рафинерија нафте у Броду и уља у Модричи значајне су прије свега због тога што задовољавају потребе Републике Српске за нафтним дериватима и моторним уљима, чега има и за извоз. Када се реализује пројекат гасовода Сава, може се очекивати значајан раст капацитета ове рафинерије.

(Детаљнија рјешења око енергетике у поглављу о енергетици)

Индустрија

За укупни развој прерађивачке индустрије неопходно је, прије свега, модернизовати технологију, унаприједити производне програме и оријентисати се на развој сопствених производа што већег степена финализације. Један од кључних услова за реализацију планова развоја свих области прерађивачке индустрије јесте обезбјеђење адекватних и довољних извора финансирања, при чему, због недостатка домаћих инвестиција, нагласак може бити на страним инвестицијама, директно или посредством Свјетске банке и EBRD, фондова ЕУ, као и других фондација и институција.

У планском периоду треба подржати развој оних дјелатности које су препознате као пропулзивне, а које ће с једне стране довести до активирања људских потенцијала, док ће с друге стране најбоље искористити расположиве ресурсе, тржишне услове, локацијске и друге погодности, те оне дјелатности које ће бити носиоци техничко-технолошког прогреса и развоја.

Као пропулзивне дјелатности које требају имати приоритет у развоју издвајају се: прехрамбена, металопрерађивачка, неметалска индустрија, производња папира и графичка дјелатност, рециклажа сировина. У регијском смислу треба подржати развој регијских индустријских кластера у кључним дјелатностима (прехрамбени комплекс, дрвопрерађивачки комплекс, комплекс високотехнолошке производње, металопрерађивачки комплекс), као и већи степен кооперације јединица локалне самоуправе у виду акционих подручја.

Просторна организација индустрије

Концепција просторне организације индустрије заснива се на изградњи предузетничке инфраструктуре, а посебно индустријских зона. Индустријским зонама се може, прије свега, активније планирати и усмјеравати економски развој Републике Српске, али и општина појединачно, у циљу уравнотеженог територијалног развоја. Подстиче се запошљавање, као најважнији циљ у вријеме изразите незапослености, а спречава се неефикасно коришћење урбаног и другог простора кроз ефикасно просторно планирање. Такође, повећавају се приходи у општинским буџетима и стварају услови за привлачење секторски циљаних инвестиција. Планираном изградњом индустријских зона или паркова омогућава се концентрација предузетника на једном мјесту, заједничко коришћење инфраструктуре, међусобно повезивање и рјешавање потребе за пословним простором. Остварује се и ефикаснија заштита животне средине и смањује девастација пољопривредног и других облика земљишта. У односу на ниво еколошког оптерећења потенцијалних активности које имају значајан утицај на животну средину, у зонама је неопходно

предвидјети дјелатности са уважавањем техничко-технолошких и организационих мјера заштите околине и природе.

За просторни размјештај индустријских зона или паркова од пресудног значаја је удаљеност локације у односу на кључне факторе који директно утичу на њихов развој, а то су:

- Нодалне тачке у простору (тачке укрштања постојећих комуникација, тачке укрштања постојећих и планираних комуникација, мјеста концентрације становништва, посебно градови величине изнад 10.000 становника, и радних мјеста);
- Приступачност природних ресурса: сировине, минерали, пољопривредно и шумско земљиште, воде;
- Постојећа и планирана привредна структура подручја;
- Инфраструктурна опремљеност: водоснабдијевање, канализација, електроенергетска инфраструктура, транспортна инфраструктура, телекомуникације;
- Комплементарност са осталим садржајима: пољопривредно или шумско земљиште, привредне дјелатности у окружењу;

Истовремено, код размјештаја индустријских зона или паркова од значаја су и ограничења:

- Постојање заштићених природних подручја (постојећих и планираних) и других заштитних зона (изворишта);
- Постојање значајних културно-историјских добара, иако ово може да буде и предност јер привлачи инвеститоредижући им престиж;
- Технолошка инфраструктура и административна неефикасност;
- Недовољно истраживање, слаб научни основ, неодговарајућа организација (одговарајуће агенције) и сл.

На основу података Републичке агенције за развој МСП, добијених на основу приједлога општина, на подручју Републике Српске налази се 61 постојећих и планираних локација на територији од 42 општине које су прошле селективне критеријуме. За већину предложених локалитета неопходно је извршити провјеру економске и еколошке оправданости реализације.

Таб.20 Преглед зона према захтјевима општина и њиховим стратешким развојним приоритетима

	Општина	Име зоне	Величина зоне (ha)
1	Град Бањалука	Технолошки парк – Рамићи	170
2	Бијељина	1. Индустријска зона 2	125,9
		2. Индустријска зона 3	22
3	Билећа	1. Зона 3	15
		2. Зона 4	16
4	Братунац	1. Индустријска зона	40
5	Челинац	1. БАРЕ	4,4
6	Дервента	1. Индустријска зона „ДЕРВЕНТА" и Сервисно-комунални центар	204,8
7	Гацко	1. Радна зона 1	18,3
8	Градишка	1. Агро-индустријска зона Нова Топола	144
9	Хан Пијесак	1. Индустријска зона „МЕКОТЕ"	10
10	Источна Илица	1. Индустријска зона Војковић	10,8
		2. Индустријска зона Глица	15

	Општина	Име зоне	Величина зоне (ha)
11	Источни Дрвар	1. Потоци	30
12	Источно Ново Сарајево	1. Агрозона Тилава–Миљевићи–Петровићи	80
		2. Далматинкино поље	5,4
		3. Спортско-универзитетска зона „Чича"	25
13	Козарска Дубица	1. Пословна зона „ЛИПОВА ГРЕДА"	69
14	Костајница	1. Пословна зона „УНА"	14
15	Крупа на Уни	1. Балине баре	20
16	Лакташи	1. Индустријска зона Александровац	44
17	Љубиње	1. Индустријска зона	10
18	Милићи	1. КО Нова Касаба – Јатариште	31
		2. КО Врточе – Подгора	11,4
19	Модрича	Предузетничка зона	176
20	Мркоњић Град	1. Пословна зона „Подбрдо"	185
		2. Подови	15
21	Невесиње	1. Индустријска зона „Килавци"	46,9
22	Нови Град	1. Индустријска зона Пољавице	75
23	Пале	1. Сумбуловац	20
24	Пелагићево	1. Прив. трж. зона Поребрице – Блажевац	86
		2. Индустријска зона Силос	6
		3. Спорт. тур. рек. зона Језеро Пелагићево	80
25	Петровац	1. Индустријска зона Громиле	40
26	Приједор	1. Индустријска зона Целпак	10,3
		2. Балтине баре	58
27	Прњавор	1. Пословна-туристичка зона „Вијака"	134,8
28	Рибник	1. Пословна зона Растока	105
29	Рогатица	1. Предузетничко-пословна зона – ROTEX	13,4
30	Србац	1. Црнаја	32
		2. Ситнеши	47,5
31	Сребреница	1. Индустријска зона Поточари	23
		2. Дрвно-прерађивачка зона Зелени Јадар	8,7
32	Шамац	1. Индустријско-пословна зона Шамац	8,1
33	Шипово	1. Надпоље	150
		2. Соколац	42
34	Теслић	1. Индустријска зона „Борја"	26
		2. Ружевачка поља	30
		3. Радно-комунална	63
		4. Жарковачко поље	40
35	Требиње	1. Волујац	85
		2. Волујац 2	56,8
36	Трново	1. Пословно-индустријска зона Трново 1	9,2
37	Угљевик	1. Пословна зона	12

	Општина	Име зоне	Величина зоне (ha)
38	Фоча	1. Маглић	27,5
39	Вишеград	1. Добрун	2,7
		2. Пословна зона „Војни комплекс Вардиште"	2,1
40	Власеница	1. Индустријска зона Кула–Зебан	37,1
41	Вукосавље	1. Пословна зона	81
42	Зворник	1. Пословна зона Јадар	8,1

Поред напријед наведених, као повољни локалитети за смјештај индустријских зона су општинска сједишта у сљедећим општинама: Котор Варош, Кнежево, Добој, Петрово, Соколац и Калиновик.
Према економским и просторним факторима, могуће је предложити сљедећу категоризацију индустријских зона, и то:

- индустријска зона републичког значаја у граду Бањалука (локалитет Технолошки бизнис парк);
- индустријске зоне регијског значаја у општини Козарска Дубица, Модрича, Бијељина, Вишеград и Билећа;
- локалне индустријске зоне које је могуће реализовати на подручју свих општина, у складу са потребама и економским и еколошким могућностима.

Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја индустрије:

- Израда Закона о предузетничким зонама и унапређењу предузетничке инфраструктуре, а законом би се требало:
  - Дефинисати могућност да Република Српска оснива и директно опрема предузетничке зоне;
  - Дефинисати појам, врсте и категоризацију предузетничких зона;
  - Успоставити Регистар предузетничких зона;
  - Дефинисати систем подршке за успостављање и функционисање зона и институционалне подршке;
  - Прописати критерије које предузетничке зоне и институције морају испунити како би добиле подршку од стране Владе РС.
  - Дефинисање индустријске политике са регијском компонентом;
  - Повећати обим и унаприједити ефикасност инвестиција у прерађивачкој индустрији;
  - Креирати програме подршке предузећима са вишим степеном финализације производа.

Грађевинарство

Уколико дође до реализације предвиђених инфраструктурних пројеката (саобраћај, енергетика), створиће се услови и за потребама за грађевинским услугама, али постоји опасност да домаћа грађевинска оперативa није способна за велике пројекте. То од ње захтијева повезивање, увођење нових технологија и примјену сложених међународних стандарда грађења. Учешћем у великим домаћим пројектима домаћа оперативa оспособила би се и за наступ на ванјским тржиштима. Развој грађевинарства је могућ у свим већим и урбанизованим јединицама локалне самоуправе гдје за то постоје реалне потребе и могућности.
Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја грађевинарства:

- Реструктурирати и унаприједити рад и развој грађевинских предузећа и институција;

- Домаћу оперативу учинити конкурентном на домаћем и међународном тржишту.

Трговина

У Републици Српској доминантну позицију у трговини заузимају мали и средњи трговински субјекти. Изузетак су неколико већих градова РС у којима су се појавили већи, углавном страни трговачки ланци. На малом и неразвијеном тржишту, какво је тржиште РС, домаћи мали и средњи трговински субјекти могућности за опстанак и развој имају у умрежавању и кластерском организовању. Стога је развој трговине потребно усмјеравати у правцу стимулисања домаћих трговинских субјеката, њиховог умрежавања и подстицања развоја домаћих трговачких ланаца. Ово је изузетно значајно због постизања равномјерног развоја трговинске мреже на читавом простору Републике Српске, те отварања могућности пласмана домаће робе кроз домаће трговине. Истовремено, потребан је и развој извозне инфраструктуре, како би се остварили циљеви у извозу. У просторном смислу трговина ће бити организована у складу са територијалним могућностима и просторном политиком јединица локалне самоуправе.

Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја трговине:

- Одговарајућом урбанистичком политиком омогућити развој трговине у једноставнијем поступку доделе локација;
- Заштитити конкуренцију и заштитити мале трговинске субјекте у насељеним мјестима неконтролисаном изградњом великих тржних центара ;
- Уклонити препреке и баријере које не дозвољавају ефикасан развој трговинске дјелатности.

Транспортна привреда

Кључне развојне могућности у овом сектору односе се на активности које се тичу интеграције транспортне мреже Републике Српске у Трансевропску транспортну мрежу, затим повећања обима и квалитета услуга транспортног система и његову конкурентску способност, смањења негативних утицаја транспорта на животну средину, у складу са принципима одрживог развоја, те успостављања стабилног система управљања и финансирања развоја транспортног система. За озбиљан развој транспортне привреде у РС је посебно важно обратити пажњу на цјеловиту примјену европских регулаторних рјешења у одговарајућим законима из подручја транспорта, припремити развојне студије, програме и пројекте у сарадњи са међународним финансијским институцијама и познатим консултантским предузећима, те укључити главне правце у мрежу европских саобраћајних коридора. У планском периоду посебан акценат ће се дати на развој интермодалног транспорта, а један од основних услова јесте изградња пратеће инфраструктуре као што су: терминали интермодалног транспорта, робно-транспортни центри и логистичко-дистрибутивни центри на саобраћајној мрежи, на основу чега ће се развијати саобраћајна привреда (транспорт, складишта, шпедиције, хладњаче, утовар/претовар и др.). У просторном смислу посебан значај ће имати тзв. *црвене тачке,* тј. тачке гдје се укрштају транспортни коридори и видови транспорта (најмање три вида транспорта). За Републику Српску у том смислу значајне су тачке:

- општина Шамац, гдје се укршта будући Трансевропски коридор Vc са ријеком Савом и жељезницом. Лука у Шамцу могла би да буде вишевидовни чвор;

- општина Лакташи, гдје се укршта транспортни коридор на правцу Градишка – Бијељина, са ваздушном луком Маховљани и будућом пругом према Градишци. Аеродром Маховљани могао би да буде вишевидовни чвор;
- град Бијељина, гдје се укрштају магистрална путна мрежа, жељезница и могући аеродром за потребе привреде, који би био и вишевидовни чвор, уз могућу сарадњом са дистриктом Брчко.

Мјере и инструменти за остваривање концепције развоја саобраћаја су:

- Повећати обим и квалитет услуга транспортног система и његову конкурентску способност;
- Успоставити стабилан систем управљања и финансирања развоја транспортног система;
- Плански обезбједити локације и правце развоја мултимодалних чворишта и коридора;
- Мјере других политика које утичу на развој транспортне привреде (урбанизам, рударство, енергетика, индустрија, трговина, туризам).

Поглавље о транспорту ову тему детаљније обрађује са становишта транспортне инфраструктуре.

Посебна подручја – изразито неразвијена подручја

Убрзанији развој изразито неразвијених подручја Републике Српске представља посебно искушење Републике Српске у периоду до 2015, са првим очекиваним корацима до 2018. Смањење степена неразвијености ових подручја ће представљати један од основних задатака остварења једног од пет основних циљева просторног развоја, тј. повећања територијалне кохезије Републике.

Просторни размјештај изразито неразвијених подручја Републике Српске у 2011. години по регијама изгледа на сљедећи начин:

- периферни дијелови акционог подручја подручја Мркоњић Град (општине Језеро, Купрес, Петровац, Источни Дрвар) у оквиру регије Бањалука-Приједор;
- периферни јужни дио подручја око Приједора (општине Крупа на Уни и Оштра Лука) у оквиру регије Бањалука-Приједор;
- периферни сјеверни дио регије Добој-Брод-Шамац (општина Вукосавље);
- општина Осмаци у оквиру регије Бијељина-Зворник;
- периферни западни, јужни и југоисточни дио регије Источно Сарајево-Вишеград (општине Источни Стари Град, Трново, Рудо);
- западни дио регије Требиње-Фоча (општине Берковићи, Источни Мостар, Љубиње Калиновик, Ново Горажде и Чајниче).

Њихова заједничка карактеристика је изразита привредна неразвијеност, што се види кроз остварене приходе, број запослених и капитал. У 2011. год. неразвијена подручја остваривала су само 0,5% укупних прихода привреде, у укупној запослености учествовала са 1,9% и у укупном капиталу са 0,3%. Овако ниска привредна активност условила је и неадекватну активност становништва, што се огледа у изузетно ниској стопи запослености која износи 11,6%, и то углавном у локалној администрацији. Високе регијске разлике у оствареној стопи запослености, које износе 4:1, највидљивије су између града Бањалука (26,3%) и општине Језеро (6,6%).

Оперативни циљеви у погледу неразвијених подручја су сљедећи:

- доношење Закона о изразито неразвијеним подручјима Републике Српске (или Закона о подручјима од посебног ентитетског старања),

- израда Стратегије развоја изразито неразвијених подручја Републике Српске,
- формирање Фонда за развој изразито неразвијених подручја Републике Српске и Агенције за развој изразито неразвијених подручја,
- коришћење средстава из„супер фонда" IPA,
- дефинисање пореских и инвестиционих олакшица,
- кадровска (стручна) помоћ у припреми и реализацији пројеката који проистичу из локалних просторних и других планова и програма.

Концепт развоја ових подручја мора бити детаљније разрађен у оквиру једне стратегије и првенствено се треба заснивати на потенцијалима изразито неразвијених подручја Републике Српске. Ти потенцијали се прије свега налазе у области природних ресурса. Људски ресурси не представљају значајнији потенцијал због неповољних демографских карактеристика ових подручја (негативан природни прираштај, емиграција, старење популације), због тога им је потребна стручна помоћ, док створени ресурси нису присутни у већој мјери. Очуваност животне средине представља велику предност ових подручја.

Поред тога, планске мјере и пројекти морају бити прилагођени врсти изразито неразвијених подручја (пограничнa рурална општина, општина са структурним проблемима и падом економске активности, општина са великим степеном ратне штете).

Генерално, приоритетне развојне активности на изразито неразвијеним подручјима у периоду плана треба да буду индустрија, пољопривреда, шумарство, туризам и енергетика.

Индустрија се треба заснивати на значајним природним ресурсима као што су, првенствено, дрво, споредни шумски производи, вода, пољопривредни производи (месо, кромпир, житарице, воће). Познато је да ове индустријске гране имају мали негативан утицај на животну средину. Индустријски објекти требало би да буду лоцирани у оквиру урбаних подручја која посједују одређену елементарну опремљеност инфраструктуром (техничком и друштвеном).

Пољопривреда и шумарство у периоду плана представљаће у првом реду сировинску основу за индустрију на овом подручју, али и извор квалитетне хране за туристичку привреду, која, на одређеним мјестима гдје постоје предуслови, треба да доживи раст, а прије свега код туризма везаног за природу. Све то условљава промјене, нарочито у оквиру пољопривреде, која мора да претрпи значајне промјене у правцу модерне производње хране за тржиште, за разлику од аутархичне пољопривреде, која сада доминира на просторима који су предмет ове анализе. Пошто ова подручја карактерише квалитетна животна средина, постоји значајан потенцијал у органској производњи хране са географским поријеклом и специфікованим квалитетом.

Туризам се мора заснивати на коришћењу изузетних природних вриједности, културно-историјског насљеђа и повољних физичко-географских карактеристика. То значи развој планинског туризма, зимског спортског туризма, сеоског и екотуризма, ловног и риболовног туризма, културно-историјског и омладинског туризма, односно изградњу туристичких капацитета у виду туристичких центара, туристичких објеката, кампова итд.

Горњи токови водотокова су мјеста за изградњу пастрмских рибњака, али и за мини-хидроелектране, чија производња може допринијети не само децентрализованом, економичнијем и, у крајњој мјери, квалитетнијем снабдијевању електричном енергијом, већ и креирању одређеног вишка енергије који би се могао пласирати изван ових подручја. Изразито неразвијена подручја Републике Српске представљају потенцијалне локације и за производњу енергије засноване и на осталим обновљивим изворима енергије као што су енергија вјетра, биомасе и друга.

Као допунске активности могу се развијати услужно, производно, а могуће и умјетничко (сувенири и сл.) занатство и рударство. Народне рукотворине, као готови производи и сувенири, могу се уклопити у туристичку понуду. Експлоатацију минералних сировина треба развијати на одржив начин,тј. на просторима који не угрожавају заштићена природна подручја и укупан туристички развој.

Изграђеност, земљишна политика и биланси

Пољопривредно земљиште

Пољопривредно земљиште, као драгоцјени ресурс Републике Српске, захтијеваће примјену мјера којим би се успоставио систем одрживог коришћења. Мјере су сљедеће:

- Израда Стратегије заштите, уређења и коришћења пољопривредног земљишта. Основу стратегије ће чинити детаљне анализе педолошког покривача и комплекса морфолошких и климатских фактора. Основни резултат Стратегије биће усмјерен ка идеји да се пољопривредно земљиште мора користити према својим природним карактеристикама, према потреби вратити у њихов првобитни статус и активно обрађивати;
- систематски ће се пратити и, у границама могућег, спречавати процеси деградације пољопривредног земљишта који настају због водне и еолске ерозије, неодговарајуће примјене агротехничких мјера и др.;
- политичко-правним средствима ће се заштитити најквалитетније пољопривредно земљиште од ненамјенског коришћења, а нарочито од неконтролисане конверзије у грађевинско земљиште;
- на разумну мјеру ће се свести заузимање пољопривредног земљишта за потребе развоја републичких и локалних инфраструктурних система: умјесто развоја појединачних инфраструктурних система, треба тежити формирању комплексних, вишенамјенских коридора;
- систематски ће се радити на одржавању и унапређивању квалитета пољопривредног земљишта: на побољшању састава земљишта хидромелиорационим радовима, тј. на наводњавању и одводњавању, заштити од ерозија и бујица и др.;
- уређење земљишта ће се вршити мјерама комасације и арондације, ради успостављања већих производних површина за пољопривреду, посебно на територији општина које имају већи потенцијал за њен развој;
- у зонама великих промјена на земљишту – дневним коповима, јаловиштима, пепелиштима, каменоломима и друго, потребно је да се продуктивни слој земљишта очува у највећој могућој мјери; исто тако, потребно је да се врши систематска рекултивација деградираних површина, враћањем претходно уклоњеног продуктивног слоја земљишта; трошкови очувања и рекултивације земљишта морају бити дио производних трошкова на тим земљиштима.

Шумско земљиште

Шумско земљиште Републике Српске ће бити оно које је под шумом, које је намијењено пошумљавању или је под надлежношћу институције за управљање шумама:

- постојећа шумска земљишта се неће смањивати, осим у случајевима када је то неизбјежно, тј. у случајевима реализације мрежа или објеката од јавног или општег интереса,

- систематски ће се пошумљавати крш, голети и остала непродуктивна земљишта и земљишта без вегетацијског покривача,
- систематски ће се радити на пожбуњавању и пошумљавању ерозијом захваћених подручја,
- вршиће се пошумљавање земљишта која су природно предодређена за развој шума, а која се данас налазе у другим режимима коришћења
- радиће се на подизању квалитета шума – замјеном шума пањача, систематским сјечењем подраста и др.

Рудно земљиште

Рудно земљиште Републике Српске ће обухватити све дијелове територије који располажу минералним сировинама и у дијелу се експлоатишу. Биће примијењене сљедеће мјере ради одрживог коришћења тог земљишта:

- на територији Републике Српске вршиће се даље истраживање свих врста минералних сировина, у складу са могућностима;
- рудна земљишта, без обзира на то да ли је ријеч о богатим или сиромашним лежиштима, штитиће се од изградње свих врста објеката супраструктуре и инфраструктуре; у случајевима када је то неопходно може се дозволити само изградња привремених објеката са јасно одређеним правима коришћења објеката и обавезом инвеститора да те објекте о свом трошку уклоне када се таква потреба појави;
- биће законски дефинисани облици и начини рационалног газдовања рудним ресурсима у рудним земљиштима;
- у зонама експлоатације рудних ресурса максимално ће бити смањивана штета која настаје као посљедица експлоатације руда (депоновање јаловине, пепела и др.);
- све зоне експлоатације руда, а нарочито зоне захваћене великим промјенама, као што су дневни копови и сл., биће подвргнуте рекултивацији, тј. обнови вегетацијског покривача;
- еколошка штета ће бити сагледана као дио трошкова производње;
- у зонама великих промјена, тј. у зонама гдје је потребно уклонити продуктивни слој земљишта ради приступа рудном тијелу, треба настојати да се по завршетку експлоатације рудног лежишта продуктивни слој земљишта поново врати на мјесто са кога је привремено уклоњен.

Водно земљиште

Сва земљишта која су у вези са појавама, режимима и квалитетом вода третираће се и као водна земљишта о којима се мора водити посебна брига. Та земљишта обухватају сливове и непосредне сливове водотока и њихове заштитне зоне, заштитне зоне око језера и акумулација воде, посебно око акумулација за снабдијевање водом, заштитне зоне око извора и врела и захвата воде за пиће, зоне подземних вода, зоне око извора термалних, минералних и термоминералних вода, мочварна и забарена земљишта и друге сличне просторе. Сви ти простори ће се организовано штитити и уређивати разним средствима – биолошким, техничким, санитарним, правним и др. Сљедеће мјере ће бити од посебног значаја:

- Очување и контрола коришћења водних земљишта ће се сматрати битним за заштиту вода, тј. квалитета вода, али и за заштиту од вода;
- сви појавни облици вода биће уведени у економски режим коришћења. Пошто су водна земљишта битна за квалитет вода као економског добра, та су земљишта својеврстан ресурс, те ће се уређивати из цијене воде као економског добра;

- сва водна земљишта ће се штитити од свих облика загађења;
- у подручјима гдје одржање квалитета водног земљишта подразумијева разне врсте ограничења, а прије свега смањену економију у другим видовима коришћења земљишта, нпр. у пољопривреди због забране коришћења пестицида, хербицида и сл., обезбиједиће се средства за компензовање смањене економије, и то из цијене воде као економског добра или на други начин.

Грађевинско земљиште

Грађевинско земљиште ће бити предмет посебне пажње органа и организација на републичком и локалном нивоу, како због свог значаја за потребе грађења, тако и због могућег угрожавања количине и квалитета пољопривредног, шумског или водног земљишта. Пошто је у ранијем периоду констатована појава бесправне узурпације и неконтролисаног ширења грађевинског земљишта, са низом штетних посљедица на природу, предио и животну средину, биће успостављен систем мјера и активности како би се грађевинско земљиште развијало на одржив начин:

- Битан услов за свеукупан развој насељених мјеста биће грађевинско земљиште које настаје сврсисходним планским опремањем и уређењем сировог, природног земљишта;
- Градско грађевинско земљиште је највећи и најважнији економски ресурс урбаних насеља, те га треба трајно капитализовати у интересу тих насељених мјеста и Републике;
- Земљиште може бити државно, приватно, општинско, у мјешовитим режимима власништва, али се свим тим земљиштима мора управљати на рационалан начин, да би се обезбиједио квалитетан и жељени развој насељених мјеста и територија. У том смислу биће потребно урадити Стратегију коришћења и управљања грађевинским земљиштем, док ће на локалном нивоу бити предмет локалних развојних стратегија и планских докумената;
- Урбана насеља Републике Српске ће се градити рационалније него до сада, а то прије свега подразумијева прво успоравање, а затим потпуно заустављање неконтролисаног ширења грађевинског земљишта конверзијом пољопривредног и другог земљишта у грађевинско. Развој урбаних насеља ће се усмјеравати према земљиштима најбољим за стамбену и другу изградњу, према земљиштима која су већ опремљена или могу бити најлакше опремљена, активирањем браунфилда односно балансирањем са гринфилдима и др.;
- Градови и општине Републике Српске имаће капитал у градском грађевинском земљишту стечен правом својине, који ће им омогућити да коришћењем својих власничких права стичу добит која би се реинвестирала у градски развој – прибављање нових земљишта, развој инфраструктурних система и др.

Земљиште инфраструктурних коридора

Постојање инфраструктурних коридора повећава вриједност земљишта територија од републичког до локалног нивоа. Истовремено, инфраструктурни коридори врше одређени утицај на еколошке системе и природу у цјелини. Ради тога предузеће се мјере које могу да обезбиједе јачање позитивних и смањење негативних утицаја овог земљишта:

- Транспортни коридори имају знатну агломеративну снагу, тј. навлаче активности и изградњу објеката у својој непосредној близини, чиме се отежава развој, уређење и функционисање коридора у простору и времену. Ради тога ће бити заштићени од свих облика угрожавања, и посебно од неконтролисане изградње;
- Посебним техничким мјерама ријешиће се питање негативних, прије свега еколошких, утицаја транспорта у коридорима на насељена мјеста и на живи свијет у окружењу;

- Планским мјерама настојаће се да појединачни системи инфраструктуре буду концентрисано распоређени у јединствене коридоре, умјесто некоординираног вођења различитих мрежа инфраструктуре преко територија општина и градова.

Намјена земљишта и биланси

Таб. 21 Коришћење земљишта по регијама у процентима – CORINE 2006

регије/ земљиште	Грађевинско земљиште (%)		Пољопривредно земљиште (%)		Шумско земљиште (%)		Водно земљиште (%)	
	стање	план	стање	план	стање	план	стање	план
Приједор-дио регије БЛ-П	1.63	1.80	55.47	55.37	41.72	41.62	1.17	1.20
Бањалука-дио регије БЛ-П	0.86	1.20	46.33	45.45	52.36	51.85	0.45	1.50
Добој-Шамац-Брод	1.73	1.95	59.30	58.90	38.11	38.05	0.86	1.10
Бијељина-Зворник	2.26	2.50	45.58	45.00	51.24	49.40	0.92	3.10
Источно Сарајево-Вишеград	0.56	0.95	29.20	28.63	69.97	69.80	0.27	0.62
Требиње-Фоча	0.43	0.80	22.92	22.83	76.16	75.27	0.49	1.10

Планирана промјена код основних намјена простора биће усмјерена према прилагођавању намјене простора природним условима (прије свега, пољопривредно у шумско земљиште), смањењу претварања пољопривредног земљишта у грађевинско, што се, прије свега, односи на земљишта око већих насељених мјеста, рекултивацији рудног земљишта и развојним интервенцијама у простору (нови рударски копови – рудна земљишта, планиране водне акумулације, крупна саобраћајна инфраструктура).

Промјена коришћења простора првенствено се односи на враћање земљишта шумама, тамо гдје се драстично смањио шумски фонд. У претходном периоду изражениje процес природног претварања пољопривредног земљишта у шумско. Овај процес највећим дијелом се дешавао у брдско-планинским подручјима Републике Српске, гдје доминирају пољопривредна земљишта слабијег квалитета (6, 7. и 8. бонитетна класа). Осим негативних посљедица претварања пољопривредног земљишта у шумско земљиште, а које су у вези са пражњењем простора, овај процес има и позитивне стране, јер долази до претварања у шумско земљиште оног пољопривредног земљишта које по својим природним карактеристикама није погодно за такав начин коришћења. У периоду до 2025. године овај процес ће бити много мањих размјера, што је у вези са планираном стабилизацијом система насељених мјеста у Републици Српској и успоравањем дерурализације, уз враћање једног дијела ранијег сеоског становништва, и тенденције заштите пољопривредног земљишта већих бонитетних класа. Површина пољопривредног земљишта са дисперзним насељеним мјестима до краја периода плана неће бити смањена само као резултат ширења шумског земљишта, већ и као посљедица изградње планираних важнијих водних акумулација, ширења рудног земљишта и грађевинског земљишта већих насељених мјеста.

Ширење грађевинског земљишта ће бити првенствено посљедица минималног проширења грађевинских рејона већих насељених мјеста у Републици Српској, уз изградњу нових издвојених производно-пословних зона. Повећање површине водног земљишта у периоду плана биће у вези са

изградњом планираних водних акумулација, које ће највећим дијелом потопити пољопривредно, а мањим дијелом и шумско земљиште.

У подручју око Приједора, које је окарактерисано као рударско-прерађивачко планира се повећање грађевинског земљишта за 0,17% и незнатно повећање водног земљишта за 0,03% на рачун пољопривредног и шумског земљишта, које ће се смањити за по 0,10%.

У зони главног града, тј. у бањалучком, подручју је веома мали проценат грађевинског земљишта у односу на површину подручја (0,45%). У наредном периоду планира се повећање грађевинског земљишта за 0,34%. Планиране водне акумулације довешће до пораста водног земљишта за 1,05% на рачун шумског и пољопривредног земљишта. Планира се да ће коначне промјене довести до смањења шумског земљишта за 0,51%, и пољопривредног земљишта за 0,88%.

За подручје добојско-шамачко-бродске регије планира се развој индустрије, те би се грађевинско земљиште у планском периоду највише повећавало у ове сврхе. Планирано повећање грађевинског земљишта је 0,40% на рачун пољопривредног земљишта слабијих бонитетних класа, док је тенденција да шумско земљиште остане процентуално непромијењено, тј. да се заустави смањивање пољопривредног земљишта на рачун шумског. Планирано је смањење шумског замљишта за 0,06% у корист водених акумулација, чије се повећање планира за до 0,24%. Осталих 0,18% смањиће се на рачун пољопривредног земљишта.

У бијељинско-зворничкој регији највеће промјене очекују се изградњом акумулација које би довеле до повећања водног земљишта за до 2,18%. У планском периоду за ову регију предвиђа се повећање грађевинског земљишта за 0,24%. Ова повећања планирају се на штету пољопривредног земљишта, које би се смањило за 0,58%, и шумског земљишта, које би се смањило за 1,84%.

Са повећањем грађевинског земљишта у регији Источно Сарајево за 0,39% и водних акумулација за 0,35% доћи ће до смањења пољопривредног земљишта за 0,57% и шумског земљишта за 0,17%. У требињско-фочанској регији планира се повећање грађевинског земљишта до 0,37% и водених акумулација за 0,61%, углавном на деградираном шумском земљишту, које би се смањило до 0,89%, и пољопривредном, чије се смањење планира за 0,09%.

Просторни развој туризма

Оцјена стања и проблеми

Туризам је грана која има низ економских, друштвених, социјалних и политичких ефеката на развој Републике Српске; развија се 1,5 пут брже у односу на друге индустрије. Ствара могућност отварања радних мјеста; будући да је радно-интензивна грана, подстиче развој у цијелој земљи, и то подједнако у сеоским и градским срединама. Улагања у туризам, као показатељ сигурности земље, подстичу страна улагања и у остале секторе, пружају економску корист и појединцу и цијелом друштву, и омогућавају културну и духовну надградњу становништва. Препознајући поменуте ефекте за развој туризма као значајне развојне шансе Републике Српске, Министарство трговине и туризма Републике Српске израдило је и усвојило Стратегију развоја туризма на нивоу Републике Српске, као и Туристички мастер план Јахорине. Такође је реализовало низ активности на нормативном уређењу туристичке дјелатности.

Усвајањем серије модерних и са ЕУ стандардима усклађених закона и подзаконских аката створено је уређено пословно окружење за развој туризма у Републици Српској. Законска регулатива којом је

регулисано функционисање туристичке дјелатности подразумијева и низ закона и подзаконских аката који су, било директно било индиректно, повезани са туризмом, с обзиром на сложеност туристичке дјелатности. Међутим, због обимности тих прописа, није их могуће све набројати, а неки од најважнијих су: Закон о туризму („Службени гласник Републике Српске", бр. 55/03, 70/11), Закон о угоститељству („Службени гласник Републике Српске", бр. 3/04, 15/10,57/12, 67/13), Закон о ловству („Службени гласник Републике Српске", бр. 4/02), Закон о јавним скијалиштима („Службени гласник Републике Српске", бр. 15/10), Закон о бањама („Службени гласник Републике Српске", бр. 24/09), Закон о пољопривреди („Службени гласник Републике Српске", бр. 70/06, 20/07), Закон о трговини („Службени гласник Републике Српске", бр. 6/07, 52/11, 67/13), Закон о заштити животне средине („Службени гласник Републике Српске", бр. 28/07), Закон о уређењу простора („Службени гласник Републике Српске", бр. 40/13); Закон о водама („Службени гласник Републике Српске", бр. 92/09), Закон о концесијама („Службени гласник Републике Српске", бр. 25/02 и 91/06 и „Службени гласник БиХ", бр. 32/02), Закон о инвестирању јавних средстава („Службени гласник Републике Српске", бр. 97/04), Закон о политици директних страних улагања у БиХ („Службени гласник БиХ", бр. 17/98 и 13/03), Закон о предузећима („Службени гласник Републике Српске", бр. 24/98, 62/02), Закон о подстицању развоја малих и средњих предузећа („Службени гласник Републике Српске", бр. 64/02), Закон о пољопривредном земљишту („Службени гласник Републике Српске", бр. 93/06), Закон о рибарству („Службени гласник Републике Српске", бр. 4/02), Закон о шумама („Службени гласник Републике Српске", бр. 30/10), Закон о заштити природе („Службени гласник Републике Српске", бр. 113/08), Закон о органској производњи хране („Службени гласник Републике Српске", бр. 75/04), Закон о заштити биља („Службени гласник Републике Српске", бр. 13/97), Закон о здравственој заштити животиња и ветеринарској дјелатности („Службени гласник Републике Српске", бр. 11/95), Закон о храни („Службени гласник БиХ", бр. 50/04), Закон о регистрацији пословних субјеката („Службени гласник Републике Српске", бр. 42/05), Закон о занатско-предузетничкој дјелатности („Службени гласник Републике Српске", бр. 16/02) и други донесени правилници, уредбе, одлуке и упутства, директо или индиректо повезани са сектором туризма и угоститељства.

Република Српска, са 0,39 ноћења по становнику, те по обиму туристичког промета и ефектима туристичке привреде, знатно заостаје за земљама из непосредног окружења. Туризам и угоститељство, према подацима из 2011. године, учествују са 1,7% у БДВ-у и 4,6% у укупној запослености Републике Српске. Укупно је регистровано 507 привредних субјеката у области угоститељства од чега највише хотела (31,2%) и барова (30,3%), а најмање бањских лечилишта (0,6%). Највећи број ноћења у 2011. години остварен је у категорији *бањских мјеста*, гдје је просјечна дужина боравка у бањском мјесту износила 5,42 дана, док је у категорији *планинска мјеста* дужина боравка била 2,51 дан, *остала туристичка мјеста* 1,63 дан и *остала мјеста* 2,2 дана. Изнијети подаци јасно указују да су бањски и планински туризам два водећа облика туризма у Републици Српској. Највећи обим угоститељске и туристичке дјелатности, мјерено појединачним учешћем у укупном, имају општине Бањалука, Теслић, Пале, Бијељина, Лакташи, Требиње и Приједор. Ових седам општина апсорбовало је преко три четвртине (77,2%) свих туристичких долазака у РС у 2012. години, и 78,3% долазака страних туриста. Такође, у овим општинама оствари се око три четвртине (74,4%) свих ноћења и 79,1% свих ноћења страних гостију у Републици Српској. Што се тиче коришћења смештајних капацитета у сектору угоститељства, може се констатовати да је у посљедњих пет година искориштеност капацитета од 2008. до краја 2010. у опадању, док се у 2011. и 2012. години примјећује благи пораст искориштености. Три четвртине капацитета смјештаја у туристичкој и угоститељској дјелатности лоцирано је у свега десет општина у Републици Српској (Пале, Бањалука,

Теслић, Приједор, Бијељина, Требиње, Лакташи, Добој и Фоча), на чијој територији се налазе најзначајније туристичке дестинације Републике Српске.

На темељу географских, историјских, природних и других релевантних предиспозиција, територија Републике Српске посједује природне и антропогене ресурсе за развој бањског, планинског, транзитног, градског, културног, манифестационог, вјерског, ловног, риболовног, еколошког, сеоског, спортско-авантуристичког и омладинског туризма. Поменути видови туризма, уз адекватан стратешки и плански развој, могли би постати генератори развоја привреде Републике Српске са посебним потенцијалним развојним импулсом на рурална и неразвијена подручја захваћена депопулационим процесом.

И поред природних и антропогених ресурса за развој туризма, Република Српска представља туристички неразвијен простор, а као главни проблеми развоја туризма јављају се: саобраћајна инфраструктура која не задовољава савремене захтјеве, недовољна туристичка сигнализација, комунална инфраструктура која не одговара савременим стандардима, непотпун туристички производ, мали број хотела високе категорије и са већим смјештајним капацитетима, слаба доступност до одређених дестинација током зимског дијела године, лоша образовна структура запослених у туризму, недовољна афирмисаност туристичких производа, недостатак маркетиншких активности, низак ниво свијести о важности и улози туризма у одрживом развоју како појединих општина тако и цјелокупне Републике Српске.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја туризма

Одрживи развој туризма и његов утицај на просторни развој Републике Српске неспорни су, али захтијевају дефинисање неколико оперативних циљева које би требало дјелимично или у цјелини достићи до 2018. године, са даљом перспективом развоја до 2025. То су:

- **Побољшање квалитета туристичког производа**
  Унапређење инфраструктуре, нарочито саобраћајне (ревитализација главних транзитних туристичких праваца) и супраструктуре у туризму, као и унапређење квалитета туристичке услуге и развоја нових туристичких производа;
- **Развој људских ресурса у области туризма**
  Едукација и припрема квалификованог кадра за развој вишег нивоа туристичке понуде је неопходан предуслов који ће захтијевати и оснивање и развој нових школа, као и перманентну едукацију кадрова;
- **Побољшање услова развоја туризма**
  Успостављање институционалне мреже за развој туризма, унапређење законског оквира у циљу развоја туризма, повезивање туристичког сектора са осталим секторима привреде;
- **Успостављање туристичких зона и подручја**
  Према рјешењима из овог плана и одговарајућих стратегија развоја туризма, биће од значаја формирање туристичких зона и подручја, што ће подразумијевати кооперацију двије или више јединица локалне самоуправе, јер капацитети појединачних нису довољни за интензивнији и квалитетнији развој туризма;
- **Повећање обима туристичког промета**
  Повећање обима промета домаћих и иностраних туриста, спречавања сиве економије у туризму;
- **Унапређење туристичког производа базираног на одрживом развоју**

Заштита туристичких ресурса и њихова оптимална валоризација, уравнотежен развој туризма на принципу одрживости, одржив развој туризма у заштићеним подручјима, подстицање развоја сеоског туризма;

- **Препознавање туристичког бренда**
  Република Српска има неколико специфичних и препознатљивих туристичких дестинација које би могле да се унаприједе до нивоа туристичког бренда и тиме постану афирмисане на ширем међународном плану (Козара, Сутјеска и Зеленгора, Требиње, високе планине и сл.).

Концепција просторног развоја туризма Републике Српске садржи утврђивање и рангирање видова туризма према туристичким ресурсима; просторно-функционално структурисање територије Републике Српске на зоне и туристичке просторе, уз издвајање транзитних туристичких праваца.

С обзиром на показатеље стања туризма Републике Српске, вриједности туристичког производа, трендове на туристичком тржишту, услове и могућности развоја појединих видова туризма и могућности подстицања развоја, као примарни видови туризма у Републици Српској издвајају се бањски, планински, транзитни, градски, сеоски и културни туризам. Као пратећи или секундарни видови туризма на територији Републике Српске издвајају се манифестациони, еколошки, вјерски, ловни, риболовни, спортско-авантуристички и омладински.

Просторно-функционално структурирање територије Републике Српске на туристичке подцјелине обухвата подјелу укупне територије на туристичке зоне у оквиру којих се издвајају туристичка подручја са доминантним туристичким мотивима/дестинацијама. Туристичка подручја рангирана су на подручја I ранга – великих туристичких потенцијала, II ранга – средњих туристичких потенцијала и III ранга – мањих туристичких потенцијала. Рангирање туристичких подручја извршено је на основу сљедећих критеријума: степена атрактивности туристичих мотива, развијености саобраћајне инфраструктуре, нивоа опремљености туристичких локалитета и центара и обима оствареног промета. Као туристичка подручја I ранга издвајају се простори са изразито атрактивним туристичким мотивима, који су саобраћајно доступни и инфраструктурно опремљени за прихват туриста, са значајним потецијалном пораста туристичког промета. Туристичка подручја II ранга посједују атрактивне туристичке мотиве који су релативно саобраћајно доступни и инфраструктурно опремљени за прихват туриста, са потенцијалом пораста туристичког промета уз додатна инвестициона улагања. Туристичка подручја III ранга посједују мање туристичких мотива који су релативно саобраћајно доступни и слабо инфраструктурно опремљени за прихват туриста, са малим потенцијалом пораста туристичког промета уз додатна инвестициона улагања.

Према овој концепцији, територија Републике Српске подијељена је на сљедећих **шест туристичких зона**:

1. **Бањалучко-приједорска туристичка зона**, са туристичким подручјима:
   1.1. *Козарско-поунско туристичко подручје* (II ранг);
   1.2. Врбаско-мотајничко туристичко подручје (I ранг);
   1.3. Горњо-санско-пливско туристичко подручје (II ранг);
2. **Добојска туристичка зона**, са туристичким подручјима:
   2.1. *Посавско туристичко подручје* (III ранг);
   2.2. *Кнежевско-борјанско туристичко подручје* (I ранг)*;*
3. **Зворничко-бијељинска туристичка зона**, са туристичким подручјима:

3.1. *Семберијско туристичко подручје* (II ранг);

3.2. *Звроничко-дринско туристичко подручје* (III ранг);

4. **Сарајевска туристичка зона**, са туристичким подручјима*:*

4.1. *Романијско туристичко подручје* (II ранг);

4.2. *Јахоринско туристичко подручје* (I ранг);

5. **Фочанско-вишеградска туристичка зона**, са туристичким подручјима:

5.1. *Вишеградско туристичко подручје* (I ранг);

5.2. *Фочанско туристичко подручје* (I ранг);

6. **Требињска туристичка зона**, са туристичким подручјима*:*

6.1. *Невесињско-гатачко туристичко подручје* (III ранг);

6.2. *Требињско туристичко подручје* (I ранг).

Поред поменутих туристичких зона и подручја, као посебна категорија издвајају се појасеви **транзитних туристичких праваца/итинерера,** и то:

1. Еколошко-авантуристички итинерер: Градишка – Бањалука – долина Врбаса – Шипово – Купрес;
2. Туристички итинерер на путу за море, из правца Србије: Србија – Вишеград – Фоча – Тјентиште – Требиње, и даље према Црној Гори и Хрватској;
3. Бањски туристички итинерер: Нови Град – Приједор – Бањалука;
4. Олимпијски туристички итинерер: Јахорина – Источно Сарајево
5. Туристички итинерер *Урбана култура*: Вишеград – Требиње – Источно Сарајево;
6. Спорстко-авантуристички итинерер Таре: Тјентиште – ријека Тара, и даље према Црној Гори;
7. Спортско-авантуристички итинерер Дрине: Вишеград – Жепа – Средње Подриње (Дрина) – Зворник, и даље према Србији;
8. Туристички итинерер *Стазе здравља*: бања Врућица – Бораја – Кнежево – Чемерница;
9. Културни итинерер *Културне стазе* – биће дефинисане посебном студијом.

Као кључне туристичке дестинације издвајају се:

- Јахорина, са развијеним планинским и зимским видом туризма,
- Бањалука, са развијеним градским и манифестационим видом туризма,
- Бања Врућица, са развијеним бањским видом туризма,
- Требиње, са развијеним културним и манифестационим видом туризма,
- Вишеград, са развијеним транзитним и бањским видом туризма,
- НП Козара, са развијеним еколошким и манифестационим видом туризма,
- НП Сутјеска, са развијеним еколошким и транзитним видом туризма,
- Шипово, са развијеним еколошким и сеоским видом туризма,
- Кнежево, са развијеним планинским и зимским видом туризма,
- Бијељина, са развијеним градским и конгресним видом туризма,
- Планина Клековача са потенцијалима за развој зимског и планинског турузма

Табела 22. Туристичке зоне и простори Републике Српске

ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ	ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА	ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ/ДЕСТИНАЦИЈЕ	РЕПЕР ТУРИСТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	ПРИМАРНИ ВИД ТУРИЗМА	ПРАТЕЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА
Бањалучко-приједорска туристичка зона	Козарско-поунско туристичко подручје	НП Козара, бања Мљечаница, меморијално подручје Доња Градина, манастир Моштаница, Ријека Уна, села у општини Костајница, Приједор	НП Козара	Еко-туризам, манифестациони	бањски, културни, планински, сеоски, градски, зимски, авантуристички, омладински, научно-едукативни
	Врбаско-мотајичко туристичко подручје	Бањалука са средњовјековним градом Звечан град и Грабан град, у околини и манастир Гомионица, долина Врбаса, еколошки резерват Бардача, праисторијско-археолошки локалитет Доња Долина, бања Лакташи, бања Слатина, бања Српске топлице – Доњи Шехер	Тврђава Кастел	бањски, градски	културни, конгресни, вјерски, еко-туризам, спортско-авантуристички, лов и риболов
	Горњо-санско-пливско туристичко подручје	Ски центар Клековача, језеро Балкана, еко-центар Зеленковац, ријеке плива, Јањ, Рибник, Сана, прашума Јањ, Лом, Јањске оток, извор Пливе, ријека Сокочица, Љуша, Натпоље, Купрешка ријека, Лисина, Зеленковац, меморијални паркови Потоци – Јасиковац и Млиништа, Соко град и манастир Глоговац код Шипова, Пецка у општини Мркоњић Град, општина Шипово	Јањски отоци Клековача, Балкана, Зеленковац	Еко-туризам, планински, риболовни, сеоски	сеоски, спортско-авантуристички лов и риболов, манифестациони, омладински, fly-fishing

ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ	ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА	ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ/ДЕСТИНАЦИЈЕ	РЕПЕР ТУРИСТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	ПРИМАРНИ ВИД ТУРИЗМА	ПРАТЕЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА
Добојска туристичка зона	Посавско туристичко подручје	Сава, Босна, Усора, Спреча; слив реке Укрине; бара Тишина; Озрен; Горанско, Пелагићево и Орлово језеро, ТМБ терме Озрен, видиковци Гостиљ и Остравица; излетишта Мићин мост, Патковача, Дуга њива, бара Старача Карановац; пећине Дјевојачка и Мегара, културно-историјски комплекс Детлак, град Добој, Добојска тврђава; локалитет Градина у Дугом пољу;	културно-историјски комплекс Детлак	градски, манифестациони	конгресни, бањски, културни, лов и риболов
	Кнежевско-борјанско туристичко подручје	Теслић, бања Врућица, Чечава, Влајић, планински центар Хајдучке воде на Борја планини, зимски центар Кнежево, манастир Липље, кањон Угра, Вучја планина, пећине Костићи, Блажина; водопади и слапови: Угар, Црквица; скијалиште Сребреник, еко-етно центар Врбас; Гомјеничко језеро, ваздушне бање Кнежево и Борје; локалитет Виленска врела, кањон ријеке Црквице, ловишта Узломац, Јеловка и Борчић; средњовјековна тврђава Котор; манастир Липље	бања Врућица	бањски, планински	Еко-туризам, конгресни, лов и риболов, сеоски, авантуристички

ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ	ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА	ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ/ДЕСТИНАЦИЈЕ	РЕПЕР ТУРИСТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	ПРИМАРНИ ВИД ТУРИЗМА	ПРАТЕЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА
Зворничко-бијељинска туристичка зона	Семберијско туристичко подручје	Бијељина, етносело Станишић, Сава, Дрина, Јања, локалитет Пет језера, водопад Скакавац; резерват Громижељ; бања Дворови; планина Мајевица; спомен-комплекс Вукосавци; излетишта Бусија, Рисовац и Курјача; еко-камп на језеру Сњежница; бања у Лопарама;	Етно-село Станишић	етно, градски	бањски, манифестациони, сеоски, вјерски, транзитни
	Зворничко-дринско туристичко подручје	Зворник, Дрина, Мајевица, Јагодња; Јавор планина; Тисовљак; хан Поглед; кањон Дрињаче са меандром; Зворничко језеро, Витнички кисељак, Калабаче и извори Губера; водопади Врело и Скакавац; слапови ријеке Дрињаче; Горња Каменица, ушће Јадра у Дрињачу; велики број стећака; Ђурђев град, Кушлат; Пашина кула у Пилици; меморијални центар Поточари – Сребреница; стари град Бирач; манастири Ловница и Сасе; Градина, Стрмица;	Дрина	Еко-туризам, спортско-авантуристички, вјерски	бањски, лов и риболов, манифестациони, сеоски

ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ	ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА	ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ/ДЕСТИНАЦИЈЕ	РЕПЕР ТУРИСТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	ПРИМАРНИ ВИД ТУРИЗМА	ПРАТЕЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА
Сарајевска туристичка зона	Романијско туристичко подручје	планине Озрен, Боговићи, Госина планина, Романија, Зловрх, Медник, Деветак, масив Јавор планине; пећине: Бања стијена, Говјешица, Леденица, Ледењача, Лучица, Маћи, Мегара, Новакова и Голубовић; кањони ријека Дрине, Праче и Ракитнице; водопад у селу Ракитница, Перучаћко језеро; врела Биоштице; средњовјековни градови Борач и Вратар; стари мост на Жепи, Реџеп-пашина кула, ергела Борике,	мост на Жепи	планински, еко-туризам	спортско-авантуристички, манифестациони, зимски
	Јахоринско туристичко подручје	Ски центар Јахорина, Озрен, кањони Праче и Миљацке; водопад Бук, слапови Миљацке; град Источно Сарајево, археолошке локације Гласинац, Соколац и Буђ; цркве и манастири; пећина Орловача; бициклистичка стаза Златибор–Дворишта, бициклистичка стаза Сарајево–Пале;	Јахорина – олимпијска планина	планински, еко-туризам, спортско-авантуристички	спортско-авантурисички, лов, манифестациони, културни

ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ	ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА	ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ/ДЕСТИНАЦИЈЕ	РЕПЕР ТУРИСТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	ПРИМАРНИ ВИД ТУРИЗМА	ПРАТЕЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА
Фочанско-вишеградска туристичка зона	Вишеградско туристичко подручје	Вишеград, Дрина,Рзав, Лим, мост Мехмед-паше Соколовића, Андрић-град, планина Звијезда, клисура долине ријеке Рзав, вјештачка језера Перућац, Вишеградско и Дринско; Извориште Бјељевине, ријека Крупица, Вишеградска бања Вилина влас; локалитети Панчићеве оморике; кањон ријеке Дрине, пећине Врањица и Вилинска пећина, специјално ловиште Каменица; Велика и Мала Гостиља, манастир Добрун, остаци средњовјековних градова Добруна и Хртара, зона пруге уског колосијека Вишеград – Вардариште	мост Мехмед-паше Соколовића	бањски, транзитни, културно-историјски	конгресни, културни, еко-туризам, ловни и риболовни, вјерски
	Фочанско туристичко подручје	НП Сутјеска, Тјентиште, сплаварење горњим током Дрине и Таре, геоморфолошки феномени – казани на Жељезници код Турова и земљане пирамиде код Миљевине, Црвањ планина и Морине очувани природни предјели, Фоча – културно насљеђе, велики број стећака, Трескавица, кањон Бистрице, кањон Таре, планине Маглић, Зеленгора, Волујак, Вучево, Љубишња, ријеке Дрина, Тара, Ћехотина, Сутјеска, Бистрица, језера Зеленгоре, прашума Перућица	НП Сутјеска, Тјентиште, Фоча	Еко-туризам, транзитни, спортско-авантуристички	манифестациони, омладински, спортско-авантуристички, лов и риболов, вјерски, градски, сеоски, авантуристички, омладински, научно-едукативни

ТУРИСТИЧКЕ ЗОНЕ	ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА	ТУРИСТИЧКИ МОТИВИ/ДЕСТИНАЦИЈЕ	РЕПЕР ТУРИСТИЧКОГ ИДЕНТИТЕТА	ПРИМАРНИ ВИД ТУРИЗМА	ПРАТЕЋИ ВИДОВИ ТУРИЗМА
Требињска туристичка зона	Невесињско-гатачко туристичко подручје	Невесиње – Кифино село, градско насеље Невесиње – културна баштина, Невесињско поље – некрополе стећака и преисторијски тумулуси; планине: Жрвањ, Лебршник, Зеленгора, Волујак, Баба, Троглав; језера: Орловачко, Котланичко, Горње и Доње баре, Бјело и Црно језеро, Алаговац, Горско око; 15 пећина (Новакуша); крашки облици (вртаче, шкрапе, увале), Опачица, кањони ријека Радимље, Грачанице, Мушнице, Неретве, Сјутеске; Радошева јама, јама на Јефтовој коси; Ружина пећина у Пустом пољу, Гат, Стари град Кључ,	ледничка језера Волујака и Зеленгоре	Еко-туризам, транзитни	спортско-авантуристички, етно, сеоски, планински бициклизам
	Требињско туристичко подручје	Требиње, Херцеговачка Грачаница, комплекс Билећа- Град Језеро, културна баштина општине Требиње – Арсланагића мост, манастир Тврдош и Добрићево, бројне средњовјековне цркве и црквишта, некрополе стећака, средњовјековни градови Клобук и Мичевац, Билећко језеро и језеро Горица, планина Леотар и обронци планине Орјен, Павлова пећина, Вјетерница; Билећко, Горичко и Ластванско језеро; ријеке Требишњица и Сушица; излетишта Убла, Јазина, Студенац и Ласта	Билећа-Град Језеро Херцеговачка Грачаница	културни, транзитни, вјерски	Манифестациони, вјерски, етно, лов и риболов, спортско-авантуристички, омладински , конгресни

Планске политике и рјешења

Политика развоја туризма Републике Српске ће се усмјеравати у складу са начелима еколошке, социокултурне и економске одрживости кроз сљедеће мјере и инструменте туристичке политике: законске, административне, економске и планске.

Законске мјере представљају институционални услов за спровођење туристичке политике. На овом пољу је већ доста урађено, али је неопходно и даље усавршавати законску регулативу у области туризма.

Административне мјере регулишу права и обавезе туриста и пружалаца туристичких услуга, категоризацију угоститељских објеката, инспекцијски надзор у туризму и угоститељству и др. Законски основ за спровођење административних мјера је добро постављен, али је неопходно константно промовисати и едуковати становништво о важности поштовања прописаних административних мјера у области туризма. Од изузетне важности за праћење стања и планирање будућег развоја туризма јесте и увођење ГИС-а при вођењу и редовном ажурирању туристичког регистра при надлежном министарству, и израда Катастра туристичких атракција са класификацијом и категоризацијом туристичких атракција.

Економске мјере треба да стимулишу развој туризма кроз монетарно-кредитну политику, пореску политику, инвестиције, политику образовања и запошљавања и др.

Како би се постигла конкурентност туристичког производа Републике Српске, потребно је да се стимулише стварање широког спектра разноврсних туристичких услуга, прилагођеног могућностима туристичког простора РС и захтјевима туристичке тражње са карактеристикама јединствености, хетерогености, иновативности и привлачности у току цијеле године. Како би се осјетили позитивни резултати, потребно је усмјерити одређена средства ка рјешавању проблема инфраструктурне опремљености, сезоналности, прилагођености старосним категоријама (дјеца, одрасли, стари), и других слабости туристичких подручја. Кораци ка рјешавању проблема су: агресивнија кампања на промоцији домаћег туризма, промоција кориштења туристичких ресурса за краткотрајне одморе и јачање бренда туристичких зона, простора и дестинација.

Будући да је негативан имиџ Републике Српске још увијек значајна препрека развоју туризма, квалитетним промотивним активностима треба доприносити стварању позитивног имиџа Републике Српске у свијету и тако привући како туристе тако и потенцијалне инвеститоре.

Потребно је побољшати кредитну и фискалну политику у функцији инвестиционих подстицаја и јачања конкурентности и осигурати подстицаје за предузетнике у туристичким дјелатностима. Издвајање већих буџетских средстава је такође неминовно, уколико РС жели искористити постојеће расположење потенцијалних туриста, како домаће јавности тако и страних инвеститора, уколико жели држати корак са земљама у окружењу. У том смислу неопходно је издвојити буџетска средства за постављање туристичке сигнализације тамо гдје то до сада није урађено. Давањем стратешког значаја туризму и осмишљеним организовањем туристичке привреде РС, створили би се предуслови да она, уз пољопривреду, индустрију и енергетику, постане једна од водећих грана привреде Републике Српске.

Планске мјере, кроз израду и имплементацију студија, стратегија и мастер планова развоја туризма. У оквиру планских мјера за територију Републике Српске потребно је урадити:

- Стратегију развоја бањског туризма Републике Српске,
- Стратегију развоја руралног туризма Републике Српске,
- Студију туристичких рута/итинерера Републике Српске,
- У складу са законом о бањама и правилником о критеријумима за проглашење бање урадити потребне елаборате за проглашење географских подручја за сваку бању.

У оквиру планских мјера за издвојене туристичке зоне и подручја у циљу одрживог развоја туризма потребно је урадити сљедећа стратешка документа:

- За свих шест туристичких зона урадити стратегије развоја туризма,
- За туристичка подручја I ранга урадити мастер планове развоја туризма туристичких простора,
- За туристичка подручја II и III ранга урадити међуопштинске стратегије развоја туризма.

И. ТЕХНИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА

Транспорт и транспортна инфраструктура

Оцјена стања и проблеми

Устаљени робни токови и узајамна зависност протока транспорта на републичком и регијском нивоу представљају основ за усаглашавање развоја транспортне инфраструктуре унутар Републике Српске, као и са окружењем. Резервацијом простора за саобраћајне коридоре и градњу нових саобраћајница обезбиједиће се одговарајући развој свих елемената транспортне мреже, што је основа за понуђена рјешења, а реализацију ће диктирати саобраћајно-технички услови и економске могућности. Усљед неефикасности (спорости) копненог транспорта, због неусловних, недовољно санираних ратних оштећења, али и застарјелости комуникација, уз компликоване гранично-царинске формалности које дуго трају, продужава се вријеме путовања и умањује ефикасност превоза, намећући потребу убрзанијег развоја свих видова транспорта.

Република Српска континенталну и регијску примарну интеграцију своје територије, путем израђене транспортне инфраструктурне мреже, дугорочно базира на паневропским коридорима:

- Коридор X (изграђен): Салцбург – Љубљана – Загреб – Београд – Ниш – Скопље – Солун и
- Коридор Vc (планиран): Будимпешта – Осијек – Вукосавље – Сарајево – Плоче.

Сл. 5. Карта паневропских коридора



Осим европских коридора, глобана интеграција се базира на међународном аеродрому Бањалука (Маховљани) и поштанско-телекомуникационом центру у Бањалуци, а у оквиру водног транспрота на међународном водотоку, ријеци Сави.

Стратешка оријентација Републике Српске је развој транспортног сектора који ће бити одржив, интегрисан у европске системе и који ће подржавати и подстицати њен економски и просторни развој. Развојем друмске, жељезничке, авио, водне и телекомуникационе инфраструктуре жели се постићи већа интеграција хетерогеног простора Републике Српске, територијална кохезија, привредни и културни просперитет пет регија и повезаност са ФБиХ и сусједним државама. Један од задатака је повећање приступачности Републике Српске и планираних регија. Приступачност представља један од кључних критеријума за мјерење успјешности просторног развоја и детерминисања транспортних система. Издуженост и хетерогеност, као и разуђеност границе Републике Српске, уз недовољну информациону основу, даје малу могућност примјене овог критеријума на пет планираних регија. Један од узрока је и „Дејтонска граница", која је покидала функционалне везе, оставила поједине дијелове општина без формираног центра, административно, функционално и технички раздвојила све видове саобраћајне инфраструктуре и директно утицала на дуже вријеме путовања, већи утрошак енергије и средстава.

Развој Посавског развојног правца, изградњом и модернизацијом транспортне инфраструктуре значајно ће повећати интеррегијску приступачност, али и регијску за центре Добој, Бијељина и Приједор. У регијама Источно Сарајево-Вишеград и Требиње-Фоча планирана транспортна инфраструктура ће подићи ниво локалне, интеррегијске и интрарегијске приступачности. Реално је очекивати и даље јак утицај Сарајева, главног града БиХ, на Источно Сарајево, с тим да се очекује значајно повећање приступачности унутар те регије на потезу Пале – Соколац – Рогатица – Вишеград. Периферна локација града Требиња у оквиру подручја са постојећом мрежом транспортне инфраструктуре и доминантним физичким ограничењима, малим густинама становништва и малим бројем насељених мјеста, даје малу могућност регијске приступачности, али се очекује повећање локалне приступачности на нивоу општина и заједнице општина.

Све ово ће позитивно утицати на коначно комплетирање саобраћајног система Републике Српске, доприносећи настајању организованијег мултимодалног (вишевидовног) транспорта кориштењем јединствене транспортне јединице, уз формирање транспортних ланаца, у оквиру европског саобраћајног система, чиме се транспорт путника и робе убрзава, транспортни трошкови смањују, а заштита животне средине, безбједност путовања и транспортоване робе битно повећава.

Друмски транспорт

Оцјена стања и проблеми

Босна и Херцеговина је 2008. године потписала са Европском унијом (ЕУ) „Споразум о стабилизацији и придруживању ЕУ" (The Stabilisation and Association Agreement). Протоколом о копненом транспорту између Европске уније и Босне и Херцеговине преузете су и обавезе за унапређење транспортног система и саобраћајне инфраструктуре. Овим протоколом дефинисана су начела на којима се заснива развој транспортног система Босне и Херцеговине, а тиме и Републике Српске, Европском политиком развоја транспортних система у Европи, планира се изградња паневропских коридора. Један од тих коридора пролази и кроз Босну и Херцеговину. То је Коридор Vc, у који спада:

1. Ауто-пут Метковић–Мостар–Сарајево–Добој–Вукосавље;
2. Жељезничка пруга Метковић–Мостар–Сарајево–Добој–Шамац;

3. Аеродроми Сарајево и Мостар;
4. Пловни пут ријеком Савом, Босном и Неретвом.

Поред ових путних праваца, од међународног значаја су и изградња и унапређење путних праваца:

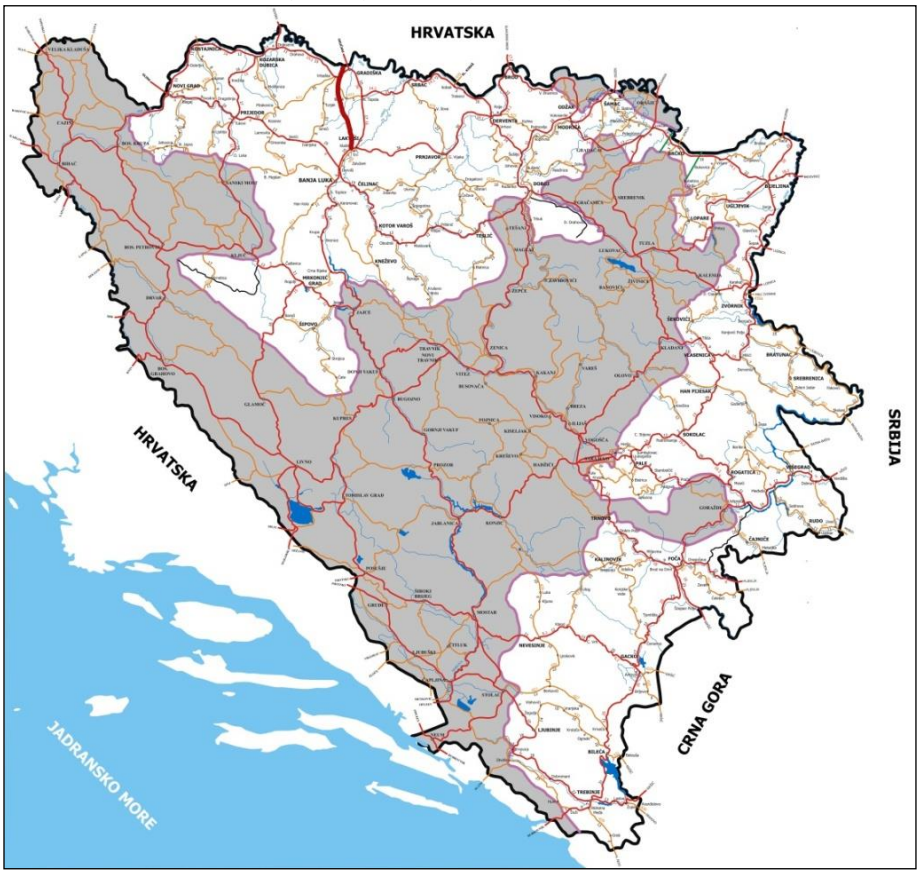
1. Е-661 Градишка–Бањалука–Млиниште–према Сплиту (Република Хрватска);
2. Е-761 Бихаћ–Мркоњић Град–Јајце–Сарајево–Вишеград–Вардиште (граница са Републиком Србијом);
3. Е-762 Сарајево–Брод на Дрини– Шћепан Поље (граница са Црном Гором).

Основну мрежу путева Републике Српске сачињава мрежа магистралних и регионалних путева. Путну мрежу у Републици Српској чини ауто-пут Бањалука–Градишка (32 км), магистрални путеви (1768,36 км), регионални путеви (2.147,83 км) и локални путеви (процјена око 6.030 км).

Таб. 23. Приказ укупне дужине путева у РС и ФБиХ[48]

	Република Српска		***Федерација БиХ***		***Укупно***	
	км	%	км	%	км	%
Ауто-путеви	32,0	40,51	47,00	59,49	79,00	100
Магистрални путеви	1.768,36	46,37	2.045,00	53,63	3.813,36	100
Регионални **путеви**	2.147,83	44,73	2.653,00	55,27	4.800,83	100
УКУПНО	3.948,19	45,42	4.466,8	54,58	8.693,19	100

Сл. 6. Путна мрежа Републике Српске и БиХ[49]



Извор: ЈП „Путеви РС“, http://www.putevirs.com/

[48] Извор: ЈП „Путеви РС“ и ПП ФБиХ (приједлог).
[49] Извор ЈП „Путеви РС“, http://www.putevirs.com/.

Путна мрежа у РС и ФБиХ спада међу слабо развијене у Европи. То се види како из података о густини мреже (0,468 км/км^2 – што је 2,5 до 4 пута мање него у земљама западне Европе), тако и по техничким показатељима, елементима трасе, подужног и попречног профила. И поред учињених напора у предратном периоду (када је модернизовано 78,5% магистралне и регионалне путне мреже), принципом максималног коришћења постојећих путева и уз ограничена расположива средства, садашње стање путева не одговара нараслим потребама и ова ситуација ће се сваке године све више погоршавати уколико се не предузму озбиљније акције.

Неповољној саобраћајној функционалности путне мреже БиХ доприноси и слаба изграђеност саобраћајница вишег нивоа услуге и повезаност са сусједним земљама. Од укупно 1.768,36 км магистралних путева, постоји око 21,06 километара пута који није прекривен савременим коловозним застором. Даље слиједи да је 1.747,30 километара, тј. 98,81%, магистралних путева са асфалтним застором, а 21,06 километара, тј. 1,19%, са макадамским застором.

Код регионалних путева стање је знатно неповољније. Томе је, крајем 1990. године, нарочито допринијело некритичко проглашење око 1.500 км локалних путева у регионалне, мада својим елементима нису испуњавали ни основне услове за нову категорију. Од укупно 2.147,83 километра са асфалтним застором је 1.741,29 километара, тј. 81,07%, а са макадамским и земљаним застором је преостало 406,54 километра, тј. 18.93% дужине. Као посебна категорија у мрежи путева РС појављују се још и локални путеви од посебног значаја, тј. локални путеви који су новом административном подјелом БиХ добили на саобраћајном значају, а у међувремену није извршена њихова прекатегоризација. Њихова дужина износи 223,14 километра, од чега је 123,95 километара са асфалтним застором (55,55%) и 99,19 километара са макадамским и земљаним застором (44,45%).

Учешће дионица путева са ширином коловоза до 5 м износи 26%, на чак 41,5% дионица постоји нагиб већи од 6%, а на 14 дионица је нагиб већи и од 10%. Недовољне ширине коловоза, велики нагиби, оштри радијуси, масовна изградња у путном појасу и релативно лоше стање коловозних конструкција доприносе да су оперативне брзине око 50 км/час, а ниво услуге C, D, па чак и E, што има за посљедицу огромне саобраћајне трошкове и велики број саобраћајних незгода. Када се узме у обзир да се чак 98% укупног транспортног рада одвија на путевима, јасно је какве реперкусије недовољно развијена и неоспособљена путна мрежа има по опште друштвено-економске токове.

По значају за мрежу са транспортног и друштвено-економског аспекта издвајају се два главна правца, на којима се и одвија већи дио транспорта. То су тзв. „сјеверни правац", који се протеже од границе Хрватске, Новог Града преко Приједора, Бање Луке, Дервенте, Модриче, Брчког и Бијељине до границе са Србијом и тзв. „источни правац", који се пружа од Бијељине преко Зворника, Власенице, Хан Пијеска, Источног Сарајева, Рогатице, Новог Горажда (веза за Вишеград и Србију), Фоче, Гацка до Требиња, одакле се раздваја према границама Хрватске и Црне Горе. Дужина „сјеверног правца" је око 335 км, а „источног правца" око 390 км.

Са „сјеверним правцем" паралелан је правац, који пресијеца Републику Српску на два мјеста, и то на дијелу од Кључа, преко Мркоњић Града до Јајца (правац пута М5) и од Источног Сарајева, преко Трнова и Фоче, до границе са Црном Гором (пут М18), као и јужни правци, који се протежу од Мостара преко Невесиња до Гацка и преко Стоца и Љубиња до Требиња.

Цјелину путне мреже надопуњују још три пута на правцу сјевер – југ и то:

- први – од Градишке, преко Бање Луке, Мркоњић Града према Бихаћу на западу, Ливну на југу и Јајцу и Травнику на истоку,
- други – од Шамца, преко Модриче и Добоја према Зеници, Сарајеву и Мостару на југу (правац коридора Vc) и
- трећи – од Бијељине према Тузли и Сарајеву на југу.

На магистралној путној мрежи Републике Српске изграђено је 377 мостова укупне дужине 11.911 м, тј. 0,68% укупне дужине магистралних путева. На регионалној путној мрежи Републике изграђено је 310 мостова укупне дужине 3.414 м, тј. 0,16% укупне дужине регионалних путева.

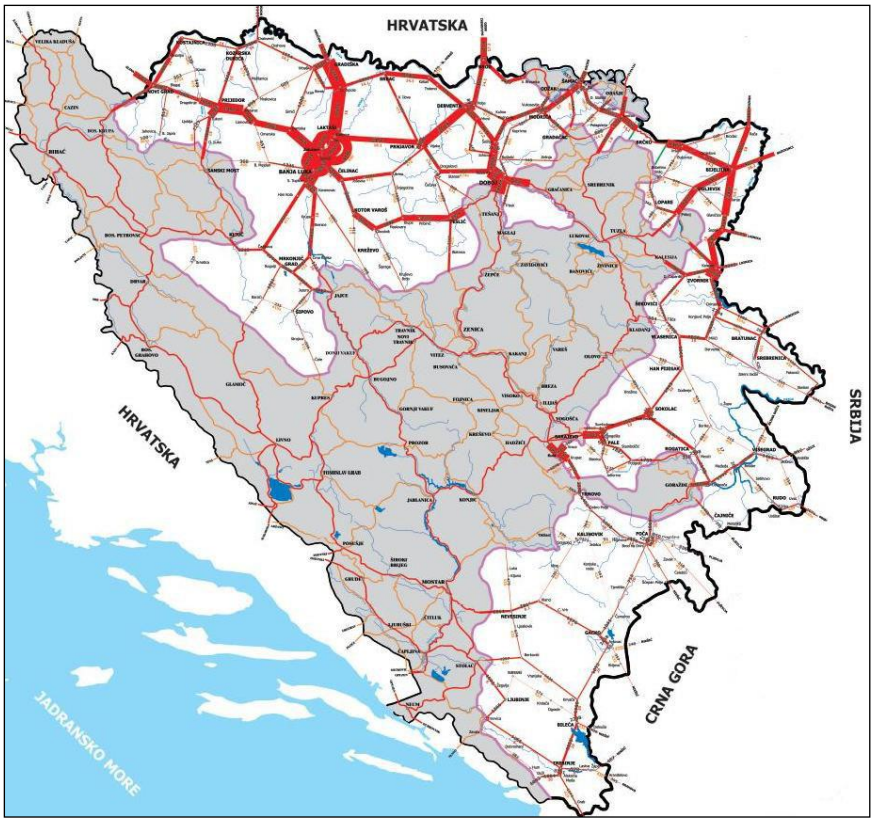
Са крајем 2003. године сви порушени мостови на територији Републике Српске су обновљени. На осталим мостовима примјетна су знатна оштећења носиве конструкције те су у току истражни радови и лабораторијска испитивања материјала, као и процјена и пројектовање потребних радова на санацији мостова. Како је ЕУ прописима и захтјевима стандарда величина допуштеног оптерећења мостова на главним правцима 60 тона, биће неопходно све мостове (осим оних који су реконструисани у посљедњих неколико година) реконструисати и ојачати да могу примити захтијевана оптерећења.

На магистралној путној мрежи Републике Српске изграђено је 81 тунел укупне дужине 10.083 м, тј. 0,57% укупне дужине магистралних путева. На регионалној путној мрежи Републике Српске изграђено је 23 тунела укупне дужине 77 м,тј. 0,001% укупне дужине регионалних путева. Као значајно оштећење тунела може се сматрати уништавање расвјете и отуђење комплетне опреме. Ако се томе дода чињеница да на већини тунела не постоји прописно урађена хидроизолација, може се закључити да је неопходна хитна оправка већине тунела и обнављање расвјете на свим тунелима дужим од 250 м.

Усљед промијењених величина и смјера транспортних токова, као посљедица пораслог оптерећења и недовољне носивости коловозних конструкција појављују се знатна оштећења горњег и доњег строја пута. Посматрајући посљедње публиковано бројање саобраћаја на путевима у СР БиХ 1987. године, и упоређујући га са садашњим стањем (аутоматска бројања саобраћаја на мрежи РС у 2002. и 2003. години), видљиво је повећање саобраћаја од 2 до 3 пута у посматраном периоду, тј. може се закључити да је у посљедњих пет година путевима прошло више возила него у претходних двадесет година.

Повременим и дјелимичним снимањем површинских карактеристика коловоза и мјерењем носивости може се закључити да је стање веома критично и да захтијева велике радове на оспособљавању за нормално и безбједно одвијање саобраћаја. Ово је посебно видљиво на главним путним правцима, гдје се, на великом броју потеза, само интервенцијама путне службе омогућавају минимални технички услови за проходност и незадовољавајући ниво услуга корисницима путева.

Сл. 7. Просјечно дневно саобраћајно оптерећење на магистралним путевима Републике Српске у 2011. год.[50]



Извор: ЈП "Путеви РС" http://www.putevirs.com/

Анализом је утврђена јака интеракција са сусједним државама, посебно са Хрватском, Србијом и Црном Гором – скоро 30% дневних путовања у БиХ се завршава или почиње у иностранству. Од тога око 40 до 45% отпада на Хрватску, Србију и Црну Гору (појединачно), земље западне Европе 12% и на све остале око 2%.

У протеклом периоду од краја 2005. године (период спровођења друге фазе Просторног плана Републике Српске до 2015), на путној мрежи у Републици Српској извршена је:

- Изградња дионице ауто-пута од Бањалуке до Градишке у Републици Српској. У поменуту дионицу спада изградња ауто-пута од Клашница до Градишке у дужини од 32 километра. Од Бањалуке до Клашница изграђен је пут резервисан за моторна возила у дужини 9 километара. Укупна дужина новоизграђених ауто-путева и путева резервисаних за моторна возила у Републици Српској је 41 километар.
- Планским рјешењем за период од 2006. до 2010. планирала се започети изградња ауто-пута Маховљани–Добој, Бањалука–Купрес (варијанта Млиништа), Бањалука–Приједор, Вукосавље–Добој (Каруше) на коридору Vc, што није учињено, изузев започињања ауто-пута Маховљани–Добој, чија изградња је започета тек 2013. године.

Оперативни циљеви и концепција развоја путне мреже

У оквиру путне привреде општи циљ је **унапређење путне мреже и њена хомогенизација у РС, као и њено повезивање на регијску и европску путну мрежу**. Развој и изградња саобраћајне мреже могу

[50] Извор ЈП "Путеви РС" http://www.putevirs.com/.

значајно да утичу на остваривање циљева социјалног, економског и укупног функционалног развоја у простору.

Оперативни циљеви развоја друмског саобраћаја су:

- завршетак изградње путног правца на паневропском коридору Vc, завршетак планираних ауто-путева и траса путева од међународног значаја;
- ревитализација, модернизација и доградња постојеће путне мреже магистралних, регионалних путева;
- изградња и подизање квалитета транспортне инфраструктуре у насељеним мјестима, смањење саобраћајног загушења и гужви;
- остваривање јавног путничког и робног превоза, тако да се задовоље превозне потребе становништва и омогући развој привредних дјелатности;
- повезивање путне инфраструктуре са осталим видовима саобраћаја, развој интермодалног транспорта и почетне активности око будућих мултимодалних чворишта;
- подизање нивоа услуге саобраћајно-транспортног система;
- Унапређење и постизање ефикасне међуентитетске координације.

Планске политике и рјешења

Планска концепција ослања се на већ изграђену и развијену путну мрежу Републике Српске и започете активности пројектовања и реализације друмских мрежа и објеката. Планска концепција заснива се на:

- развоју путне инфраструктуре и путног саобраћаја као приоритета одрживог економског, уравнотеженог еколошког и стабилног социјалног развоја;
- реализацији стратегија и пројеката путне мреже који интегришу територију Републике Српске, на једној, и повезују је са ФБиХ, сусједним државама и европским континентом, на другој страни;
- реализацији пројеката који дају на значају Коридору V;
- рехабилитацији, реконструкцији и модернизацији магистралне и регионалне путне мреже;
- прилагођавању изградње и функционисања путне мреже и система према европским стандардима;
- развоју јавног и приватног партнерства код изградње, одржавања и коришћења путних мрежа и објеката;
- формирању квалитетних и ефикасних база података, које омогућавају праћење и интервенције у саобраћајним токовима и инфраструктури, те увођење ефикасног управљања транспортним системом.

Основна планска концепција заснива се на сукцесивној изградњи ауто-пута у „Посавском развојном појасу": граница Републике Србије – Бјељина – Брчко – Модрича – Добој – Прњавор – Лакташи – БањаЛука – Приједор – Нови Град – граница Републике Хрватске. Овај ауто-пут везивао би се, код Добоја, са европским коридором V (према Сарајеву до Плоча), а изграђеним ауто-путем поред Градишке на европски коридор X. Постојећом путном мрежом у сјеверном дијелу Републике Српске такође би се везивао на европски коридор X.

Као други ауто-путски правац планира се Градишка – Лакташи – Бањалука – Мркоњић Град –Ново Село на Купрес (ФБиХ) (варијанта Млиништа), који је дијелом изграђен, а дијелом га треба изградити и усагласити са стратешким плановима ФБиХ.

Од брзих путева у источном дијелу Републике Српске планирани су:

- Бијељина – Зворник – Милићи – Хан Пијесак – Соколац;
- Лукавица – Пале – Соколац – Рогатица – Вишеград – Вардиште.

У југо-источном дијелу Републике Српске предвиђа се изградња ауто-пута, предвиђеног Јадранско-јонском иницијативом чија би траса од ентитетске границе ишла преко Љубиња, па јужним ободом Поповог поља, преко Требиња, ка Црној Гори, при чему је могућа, а у складу са динамиком развоја пројеката на планираном коридору и изградања брзог пута.

Да би се побољшала друмска комуникација јужног дијела Републике Српске са сјеверо-источним, потребно је побољшати путни правац Требиње– Билећа – Гацко – Фоча – Вишеград.

За општинске центре, удаљене од ауто-путева и брзих путева, примарно се предвиђа повезивање на магистралне и регионалне путеве.

Тачан положај свих траса и контактних тачака ауто-путева и брзих путева се одређују студијском и просторно-планском документацијоим тих путева.

У будућем развојном периоду до 2025. године потребно је:

- започети и завршити изградњу моста преко ријеке Дрине, између Републике Србије и Републике Српске (Босне и Херцеговине), на локацији Љубовија – Братунац;
- започети и завршити изградњу међудржавног моста преко ријеке Саве на ауто-путу Градишка – Бања Лука;
- почети и завршити изградњу Јадранско – Јонског ауто-пута;
- почети и завршити изградњу ауто-пута Бањалука – Купрес (варијанта Млиништа);
- завршити изградњу ауто-пута Бањалука – Добој;
- завршити изградњу ауто-пута Вукосавље – Добој (коридор Vc);
- почети изградњу брзог пута Лукавица – Пале – Соколац – Рогатица – Вишеград – Вардиште;
- почети и завршити изградњу регионалног пута Млиништа –Клековача (ентитетска граница);
- почети и завршити изградњу ауто-пута Бања Лука – Приједор – Нови Град – граница са Републиком Хрватском;
- почети и завршити изградњу ауто-пута Модрича – Брчко – Бијељина – граница са Републиком Србијом;
- почети изградњу регионалног путног правца који би повезао општине Модрича – Вукосавље – Брусница – Брод;
- почети и завршити изградњу брзог пута Приједор – Козарска Дубица – Доња Градина;
- почети изградњу брзог пута Бијељина – Зворник – Милићи – Хан Пијесак – Соколац (трасом магистралног);
- почети изградњу брзог пута Бањалука – Челинац – Котор Варош – Ободник;

- извршити рехабилитацију пута Нови Град – Приједор;
- извршити рехабилитацију пута Шешлије – Добој;
- извршити рехабилитацију пута граница РС (Градишка) – Нова Топола – Клашнице;
- извршити рехабилитацију пута Лончари – Брчко – Бијељина;
- извршити рехабилитацију пута Трново – Брод на Дрини;
- извршити рехабилитацију пута Требиње – Љубиње – граница РС;
- извршити рехабилитацију пута Берковићи – Невесиње;
- извршити рехабилитацију пута Ластва – Долови;
- извршити рехабилитацију пута Добрња – Кула – Крупац – Богатић;
- извршити рехабилитацију пута Турић – Пелагићево;
- извршити рехабилитацију пута Радован Ждријело – Требиње;
- извршити рехабилитацију пута Рочевић – Каракај;
- извршити рехабилитацију пута Црна ријека граница РС (Угар);
- рехабилитација пута Челинац – Укрина;
- рехабилитација пута Теслић 2 – Блатница;
- рехабилитација пута Мачковац – граница РС (Челић);
- рехабилитација пута Тедин Хан – Теслић – (Бараћи)- Теслић 1 – Теслић 2;
- рехабилитација пута граница РС (Миросавци)- Бобетино Брдо – Угљевичка Обријеж;
- рехабилитација пута Стари Угљевик – Главичице;
- рехабилитација пута Горња Вијака 1 – Горња Бијака 2 – Разбој;
- рехабилитација пута Калиновик – Грасојци – Улог;
- рехабилитација пута Бродар – Рудо 1;
- почети и завршити рехабилитацију пута Шепак – Каракај – Зворник;
- почети и завршити рехабилитацију пута граница РС (Бакчуша) – Невесиње – Кланци;
- почети и завршити рехабилитацију пута Нови Град – Костајница – Дубица;
- почети и завршити рехабилитацију пута граница РС (Подврсник) – Љубиње;
- почети и завршити рехабилитацију пута Бањалука – Бронзани Мајдан;
- почети и завршити рехабилитацију пута Ободник – Шипраге;
- почети и завршити рехабилитацију пута Билећа – Подосоје – Кривача – Гацко;
- почети и завршити рехабилитацију пута Карановац – Митровићи – Кнежево;
- завршити рехабилитацију локалних путева од општег интереса;
- оспособити објекте за већа саобраћајна оптерећења;
- изградити обилазнице око Бањалуке, Приједора, Бијељине, Требиња и Гацка;
- започети обилазнице око Брода, Градишке, Сокоца, Пала, Рогатице, Билеће, Модриче, Пелагићева и Челинца.

Наведени пројекти ће бити рађени према годишњим програмима, а у складу са финансијским могућностима Републике.

Жељезнички саобраћај

Оцјена стања и проблеми

Настанком Републике Српске, након рата и Дејтонског споразума, на територији Републике основане су Жељезнице РС, па је од 1.032 км жељезничких пруга Босне и Херцеговине, на територији Републике Српске остало 425 км, то јест 41% укупне мреже БиХ. На мрежи функционишу три радионице за оправку теретних вагона, двије радионице за оправку путничких вагона, три депоа за сервисирање локомотива, те више радионица за оправку механизације и опреме.

Таб. 24. Расподјела жељезничке мреже БиХ на жељезнице Републике Српске и Жељезнице Федерације БиХ

Ред. број	Број пруге	Назив пруге (дионице)	Укупно у БиХ (км)	Федерација (км)	Република Српска (км)
1	2	3	4	5	6
1.	11*	Сарајево – Чапљина (граница БиХ)	170,39	170,39	
2.	12*	Сарајево – Шамац (граница БиХ)	236,15	154,88	81,27
3.	12.1*	Сарајево теретна – Рајловац теретна	5,58	5,58	
4.	12.2*	Рајловац путна – Распутница Миљацка	3,16	3,16	
5.	12.3	Подлугови – Дрошковац	23,52	23,52	
6.	12.4	Распутница Поље – Распутница Љешево	2,44	2,44	
7.	12.5*	Зеница путна – Зеница Жељезара – Јелина	6,77	6,77	
8.	12.6	Модрича – Градачац	14,63	5,00	9,63
9.	13	Добој – Тузла	57,37	29,23	28,14
10.	13.1	Распутница Спреча – Добој Предграђе	0,76	–	0,76
11.	14	Бановићи – Брчко (граница БиХ)	90,23	82,51	7,72
12.	14.1	Шички Брод одвајак – Блок 3 огранак	0,53	0,53	
13.	15	Живинице – Зворник (граница БиХ)	45,68	24,34	21,34
14.	16*	Добој – Нови Град	179,63		179,63
15.	16.1*	Омарска – Томашица	10,53		10,53
16.	16.2*	Брезичани – Љубија рудник	15,06		15,06
17.	16.3*	Крчевине одвојак – Заједница одвојак	0,56		0,56
18.	16.4*	Нови Град теретна – Мост на Сани	1,70		1,70
19.	17*	Суња (граница БиХ) – Нови Град – Нови Град (граница БиХ) – Книн	136,16	97,98	38,18
20.	18	Брод – Брод (граница БиХ)	1,54		1,54
21.	19	Бијељина (граница БиХ) – Сремска Рача	18,70		18,70
22.	20*	Пруга Београд – Бар: Јабланица (граница БиХ) – Штрпци (граница БиХ)	9,30		9,30
		УКУПНО	1.030,39	606,33	424,06
		*Електрифициране пруге	777 км, 75%	439 км 72%	338 км, 80%
		Неелектрифициране пруге	255 км, 25%	168 км 28%	87 км, 20%
		Двоколосјечне пруге	87 км, 8,5%	68 км 11%	19 км, 4,5%

Наведене пружне дионице формирају три главне пруге: Нови Град – Бањалука – Добој – Живинице – Зворник, Шамац – Добој – Сарајево – Плоче, која је најопремљенија пруга у БиХ савременим сс уређајима и телекомандом за даљинско управљање саобраћајем, те Суња – Добрљин – Нови Град –

Блатна – Бихаћ – Книн, које са огранцима Омарска – Томашица, Брезичани – Љубија рудник, Буковац – Брчко – граница Хрватске и дионица пруге Модрича – Градачац, која још није у функцији, на територији РС чине затворену жељезничку мрежу ЖРС. Огранци пруга Бијељина – Рача и Јабланица – Штрпци на прузи Београд – Бар саставни су дио Жељезница Републике Српске, али су функционално коришћењем везани за жељезничку мрежу Србије.

Мрежа ЖРС је прелазним станицама повезана са сусједним жељезничким управама и то:

- Прелазне станице: Зворник Нови/ Брасина и Бијељина/ Сремска Рача, са Железницама Србије и
- Прелазне станице: Шамац/ Славонски Шамац, Брчко/Дреновци и Добрљин/ Волиња са Хрватским жељезницама.

Станице међуентитетског прелаза ЖРС/ЖФБиХ су: Блатна/ Отока Босанска, Добој/ Маглај, Петрово Ново/ Дубоштица, Брчко/ Буковац и Зворник Нови (Цапарде)/ Калесија.

На жељезнички систем подручја РС битно утичу значајне европске жељезничке пруге Е–70 Париз – Трст – Загреб – Суња – Београд, односно Бањалука – Добој – Зворник и Е–771 Будимпешта – Суботица – Шамац – Добој – Сарајево – Плоче.

Мобилна средства ЖРС чине: 82 локомотиве, 79 путничких кола, 2.481 теретна кола, те механизација за манипулацију робе и контејнери за њен превоз исте; механизација и опрема за одржавање колосијека, контактне мреже електровуче и мреже сигнално–сигурносних постројења, са електронским мјерним колима за провјеру, регулисање и одржавање геометрије колосијека и контактне мреже електровуче, те потребна механизација са опремом, алатима и средствима.

На мрежи ЖРС дневно саобраћа 12 пари локалних путничких возова, три пара међуентитетских и један пар међународних возова. Овим је обезбијеђен превоз путника унутар мреже ЖРС, ка Сарајеву, Бихаћу и Тузли, те до Загреба, Љубљане и Плоча, уз могућност даљих веза за сјевер – Трст, Минхен, Беч, Будимпешта; југоисток – Темишвар, Софија, Скопље, Солун, Атина, а и даље.

За превоз робе саобраћа потребан број теретних возова, чију учесталост диктирају корисници превоза и сусједне жељезнице, тако да организацијски – договорно саобраћају по потреби.

Укупан број запослених у ЖРС данас износи око 3.500 радника.

Од активности које су биле планиране Просторним планом РС до 2015. реализовано је сљедеће:

а) За плански период до 2010. године реализовани су:

- Санација сервисно ремонтних радионица за одржавање жељезничких средстава у Бањалуци, Приједору и Добоју;
- Ремонт пружне дионице Бањалука – Јошавка – Добој (санација је комплетирана, преостало да се обави технички пријем);
- За пругу Брод–Копривна у току је израда студије економске оправданости;
- Урађена је техничка документација и дио експропријације земљишта за изградњу пруге Бијељина – Лешница, веза са пругом Ваљево – Лозница, са резервацијом простора.
- У току је процес организације Жељезница Републике Српске по препорукама и директивама Европске уније;
- У току је студија за центре интермодалног транспорта;
- Започете су активности на формирању логистичког центра у Бањалуци, али је наступио њихов прекид;

- Дионица туристичке пруге Вишеград–Добрун је завршена, изузев станичне зграде Вишеград и окретнице;
- За електрификацију пруге Добој – Зворник урађена је студија изводљивости.

б) За плански период до 2015. године реализовано је:

- Главни ремонт пруге Нови Град – Добој, дионица Бањалука–Добој без припреме за изградњу II колосијека;
- За пругу Бијељина–Брчко–Шамац урађен главни пројекат, прибављене сагласности министарстава, слиједи грађење;
- Израда прелиминарног рјешења, студија и просторно-планских докумената за регијску пругу Чапљина–Требиње–Никшић.

Жељезнице југоисточне Европе крајем 2008, 2009. и 2010. године претрпјеле су значајно опадање обима саобраћаја, што је било узроковано међународном финансијском кризом и њеним негативним утицајем на економију у земаљама региона и шире, гдје се подразумјева и Босна и Херцеговина, односно Република Српска. Мањи обим саобраћаја је резултирао озбиљним слабљењем финансијских резултата државног жељезничког предузећа. Осим тога, своју улогу на тржишту превозних услуга и конкуренцију са друмом ЖРС остварује са материјалним ресурсима који су наслијеђени из претходних периода. Њихове производне карактеристике су велика застарјелост и економска истрошеност, те структурна неусаглашеност са текућим потребама за савремени превоз.

Глобално обиљежје ЖРС јесте двострука неравнотежа између:

1. укупних ресурса и резултата пословања и
2. билансна неравнотежа.

Материјални ресурси (капацитети, имовина) потичу из претходног периода, када је превозна активност била на вишем нивоу и одвијала се на широј територији. Њена садашња производна обиљежја за понудом квалитетније и конкурентније превозне услуге није на нивоу савремене потражње. Такви материјални ресурси по обиму својих превозних могућности су изнад обима превоза који ЖРС остварује.

Модернизација материјалних ресурса коју остварују ЖРС претежно је једнострана: улаже се у инфраструктуру, изостају улагања у вучна и превозна средства. Уз пораст превозне способности која из тога произилази, истовремено долази до пораста фиксних трошкова (инфраструктура), уз скромне могућности понуде вишег квалитета превозне услуге.

Ангажована радна снага (број запослених) не одговара по броју, дјелимично ни по структури и квалификованости, садашњим (реалним) тржишним потребама ЖРС, што чини реалну препреку, која се мора отклонити у циљу реструктурирања на тржишне услове пословања.

Циљеви и концепција развоја жељезничког саобраћаја

При дефинисању оквирног развоја и циљева, чијом се реализацијом омогућује предвиђени развој, жељезница РС је посматрана:

- Као комплексан жељезнички систем;
- Као подсистем цјелокупног саобраћајног система;
- Као техничко-технолошки систем и
- Као производно-пословни систем.

Основни циљеви развоја жељезничког саобраћаја су:

- Унапређење истраживачко-развојне дјелатности у жељезничком саобраћају;
- Укључивање жељезнице Републике Српске у европске пулове, заједнице, савезе, друштва и програме појединих транспортних услуга;
- Унапређење инвестиционе политике;
- Развој интегралног транспорта и информационих система;
- Прилагођавање организације жељезнице европском моделу.

Као основни циљеви за развој жељезничког сектора постављају се још и:

- Усклађивање развоја саобраћаја и привреде;
- Формирање оптималне структуре саобраћајног система;
- Смањење транспортних трошкова;
- Рационализација потрошње енергије;
- Заштита животне средине и очување простора;
- Побољшање безбједности.

Главни задатак пословодства и организационих структура ЖРС требало би бити **оспособљавање ЖРС за прихват већег обима превоза и стална активност на повећању промета, уз побољшање квалитета жељезничких услуга.** Посебну пажњу заслужује транзитни саобраћај, који доноси девизни прилив, економичнији је и са вишим цијенама превоза, а остварује се уз мање трошкове.

Развој Жељезница Републике Српске је у великој зависности од европског саобраћајног система, развоја жељезнице у окружењу, те планираног привредног развоја Републике Српске и утврђене саобраћајне политике. Да би имали организованији саобраћај, који неће спутавати привредни развој нити наносити штету корисницима широм Европе – загушењем на путевима, еколошким загађењем, стварајући велике трошкове и умањење добити, те повреде и смрт људи, трасирани су стратешки европски саобраћајни коридори. Мрежа саобраћајних коридора ће се разрађивати до генералних међународних пројеката, са могућим развојем организованијег транспорта – рационалан и еколошки повољан саобраћајни систем са минималним задржавањем на границама, усаглашеним са међународним стандардима, те прописима и препорукама Европске уније.

Саобраћај ће се разрађивати и примјењивати у оквирима Просторног плана Републике Српске, усаглашеног са привредним развојем и саобраћајном политиком Републике.

Пошто су ЖРС дио жељезничког система подручја БиХ, потребно је обезбиједити компатибилност ЖРС и ЖФБиХ, стварајући функционалан саобраћајни систем на подручју БиХ, у оквиру европског саобраћајног система.

Жељезнички саобраћај требало би да буде основа транспортног система (поготово када се говори о транспорту робе) и стабилан подсистем, који пружа јефтин и сигуран превоз преко цијеле године, високе поузданости по свим временским приликама, са пуним комфором и удобношћу за путнике и с великим капацитетом за масовни превоз робе и путника.

У постпланском периоду жељезнички саобраћај треба да има виши ниво услуге него данас. Жељезнице треба да представљају ефикасан и еколошки прихватљив транспортни систем, добро организован, тржишно оријентисан и поуздан партнер у регијском логистичком систему. Транспортни систем жељезница треба да оријентише капацитете према потражњи и задовољава све захтјеве унутрашњег и међународног тржишта. Жељезнице РС требале би усвојити и спровести техничко, организационо, финансијско и кадровско реструктурирање и тако постати самоодржива жељезничка компанија, повезана са окружењем.

Планске политике и планска решења

Основни циљеви развоја саобраћајно-транспортног система Републике Српске и Жељезница Републике Српске, као окоснице његовог развоја, остварић се реализацијом низа планских политика, планских рјешења и пројеката.

У планском периоду до 2025. године требало би реализовати:

- Доношење одговарајуће саобраћајне политике Републике Српске;
- Реструктурирање Жељезница Републике Српске по препорукама и директивама Европске уније;
- Санацију и оспособљавање жељезничке инфраструктуре за квалитетно извршавање понуђеног перспективног обима превоза, уз задовољавање захтјева корисника;
- Континуирано побољшавати мобилне капацитете, савремене механизације и опреме, неопходне за обављање транспорта;
- На коридорним правцима обезбиједити услове за одвијање квалитетно компатибилног саобраћаја са саобраћајем у Европској унији – повећањем сигурности, редовитости, брзине кретања, удобности и комфора у возовима, уз смањење времена путовања и задржавања на гранично-царинским операцијама, уз спровођење еколошке заштите околине;
- Подићи техничко-технолошки ниво жељезнице увођењем и развојем технолошко-управљачких информационих система;
- Заједно са већим корисницима санирати комерцијалне путеве и индустријске колосијеке, те оспособити жељезницу да буде носилац развоја интермодалног транспорта;
- Сачинити мрежу потребних слободних бесцаринских зона у Републици Српској;
- Квалитетно разријешити проблем образовања високостручних и креативних кадрова који недостају жељезници;
- Спровести техноекономска истраживања, ради утврђивања оправданости за:
    - изградњу пруге Бањалука – Градишка, чија ће се оптимална траса утврдити нижим планским документима и студијско-техничком документацијом;
    - изградњу II колосијека магистралних пруга Шамац – Добој – Сарајево и Нови Град – Добој;
    - изградњу пруге Бијељина – Лешница, веза са пругом Ваљево – Лозница;
    - изградњу пруге за повезивање Зворника са Вишеградом и Требињем;
    - изградњу туристичких пруга по Херцеговини, ради повратка „Херцеговачког Ћире“, заједно са Црном Гором и Хрватском, као и других туристичких пруга гдје се искажу интереси и потребе, а обезбиједе се могућности за градњу.
- Повезати Брод жељезницом (Брод – Дервента – Подновље – Копривна);
- Изградити пругу Чапљина – ентитетска граница – Требиње – Билећа – државна граница – Никшић;
- Извршити електрификацију пруге Добој – Зворник;
- Изградити и извршити електрификацију пруге Бијељина – Брчко – Шамац, са реконструкцијом дионице Бијељина – (граница Босне и Херцеговине) – Шид у договору са Србијом;
- Ремонт пруге Суња (граница Босне и Херцеговине) – Нови Град – Блатна – Книн, у договору са Хрватском;
- Прихваћена је Конвенција о условима Пруга виших перформанси мреже југоисточне Европе у оквиру SEECP. Настојаће се да коридорске пруге Шамац – Добој – Чапљина, на коридору Vc, и

Добрљин – Нови Град – Бањалука – Добој – Зворник, на паралели коридора X, реализују конвенцијом предвиђене услове;

- Уколико се техноекономским истраживањима утврди оправданост, потребно је:
  - Изградити и извршити електрификацију пруге Бањалука – Градишка;
  - Главни ремонт пруга: Шамац – Добој – Сарајево и Нови Град – Добој, са реконструкцијом за припрему изградње II колосијека;
  - Изградити пруге Бијељина – Лешница, веза са пругом Ваљево – Лозница, уз њену електрификацију, заједно са Србијом;
  - Изградити туристичке пруге за које се искажу интереси и потреба.

Гранични прелази

Оцјена стања и проблеми

Издуженост од сјевера, према истоку, даље ка југу и граничење са ФБиХ и сусједним државама Хрватском, Србијом и Црном Гором, те привредна, културна и социјална комуникација и повезаност са сусједима, показује значајну фреквентност у друмском (од 30 до 50 %) и телекомуникационом саобраћају. Наслијеђена и у новије вријеме изграђена друмска и жељезничка мрежа на више мјеста прелази границе суседних држава, а нарочито ФБиХ, што Републику Српску интегрише на територијалном, регијском и континенталном нивоу. Са бившим републикама СФРЈ има формиране (дефинисане) граничне прелазе различитог нивоа опремљености, и то:

- Нови Град – Двор (граница према Хрватској),
- Козарска Дубица – Хрватска Дубица (граница према Хрватској),[51]
- Градина – Јасеновац (граница према Хрватској),
- Градишка – Стара Градишка (граница према Хрватској),
- Брод – Славонски Брод (граница према Хрватској),
- Шамац – Славонски Шамац (граница према Хрватској),
- Рача – Сремска Рача (граница према Србији),
- Попови – Бадовинци (граница према Србији),
- Шепак – Трбушница (граница према Србији),
- Каракај – Мали Зворник (граница према Србији),
- Братунац – Љубовија (граница према Србији),
- Скелани – Бајина Башта (граница према Србији),
- Вардиште – Котроман (граница према Србији),
- Увац – Увац (граница према Србији),
- Хун – Шћепан Поље (граница према Црној Гори),
- Зупци – Ситница (граница према Црној Гори).

Свих 16 граничних прелаза су оспособљени за прелаз путника и робе у друмском саобраћају. На два прелаза према Републици Србији присутан је жељезнички саобраћај, тако да се на граничном прелазу „Рача" врши промет путника и робе, а на туристичкој жељезници Шарган – Добрун – Вишеград, на граничном прелазу промет туриста (путника).

[51] Од 1. јула 2013. овај гранични прелаз служи само за прелазак грађана који живе унутар пет километара границе и имају право на пограничне пропуснице.

Организационо-техничка оспособљеност граничних прелаза за промет путника и робе генерално је неадекватна и неефикасна и изражена на фреквентним прелазима на сјеверу Републике Српске, који гравитира европском коридору X. Уска грла су резултат неадекватне и недовољне инфраструктурне опремљености и модернизације.

Циљеви и концепција развоја граничних прелаза

Основни циљ је стварање модерних и опремљених граничних прелаза за ефикасан промет путника и робе.

Основна концепција базира се на претпоставци да ће ФБиХ и РС убрзати свој пут према европским интеграцијама и тиме повећати своју комуникацију и интеграцију са три сусједне државе. У овој фази потребно је правно и плански јасно дефинисати проблематику са Републиком Хрватском, чланицом ЕУ и државом на коју су РС и ФБиХ упућене на коридор X, међународни пловни пут ријеку Саву, коридор Vc и низ постојећих и планираних заједничких инфраструктурних мрежа, објеката и терминала (мостови, луке, пруге, РТЦ). Слична је ситуација и са републикама Србијом и Црном Гором, које својим јасним опредјељењем ка интеграцији са ЕУ дају могућност унапређења предметне проблематике и прекограничне сарадње.

Дугорочно веће терминале граничних прелаза након стављања ван функције (чланство у ЕУ) трансформисати и реконструисати у радне и услужне зоне, јер су доступне и опремљене неопходном инфраструктуром – дио или будући РТЦ.

Планске политике и планска рјешења

Планске политике и планска рјешења биће резултат билатералних споразума ЕУ – Хрватске, Републике Србије, Републике Црне Горе са ФБиХ, те тиме и РС. Потребно је наставити унапређивање активности са већом, али јасно дефинисаном, либерализацијом промета путника и робе на постојећим прелазима. Унапређивање има крајњи резултат чланство свих држава у ЕУ и тиме, укидање граничних прелаза. До тог тренутка, у планском периоду требаће усмјерити на омекшавање граница (граничних прелаза), ради бржег и ефикаснијег промета путника, робе и информација.

Са сваком сусједном државом понаособ, координирано, по свјетским (ЕУ) стандардима, сукцесивно модернизовати и опремати постојеће граничне прелазе и размотрити могућност формирања нових граничних прелаза на мјестима гдје већ постоје путне мреже и жељезничке мреже и објекти. Усаглашавањем и, дјелимично, допунама стратешких планова и развојних политика сусједних држава те њиховог привредног, социјалног и културног интереса и сарадње са БиХ, и обрнуто, нови гранични прелази могу бити резултат изградње планиране (нове) инфраструктуре.

Ваздушни транспорт

Оцјена стања и проблеми

Ваздушни транспорт Републике Српске чине сљедећи елементи: аеродроми, хелиодроми и летилишта са својом инфраструктуром и опремом. Због свих дешавања, а и настале економске кризе, успорен је развој овог вида транспорта. Предузеће „Аеродроми РС“ а.д., основано је одлуком Владе

Републике Српске, и обавља активности функционисања и развоја цивилног ваздушног саобраћаја од интереса за Републику Српску.

Примарну мрежу чини Међународни аеродром Маховљани – Бањалука и перспективни планирани аеродром у Зупцима код Требиња. Активности на изградњи Аеродрома Бањалука отпочеле су 1976. Године, до његовог пуштања у рад 1998. године. У складу са тадашњим развојним плановима изграђени су аеродромски капацитети на основу којих је Аеродром Маховљани – Бањалука дефинисан као аеродром секундарног значаја, преко кога би се одвијао искључиво унутрашњи ваздушни саобраћај на простору бивше СФРЈ. Конституисањем Републике Српске, аеродром Бањалука добија сасвим другачију улогу, тј. појављује се као један од најбржих, најбезбједнијих и најекономичнијих излаза Републике Српске у свијет. Аеродром Требиње тренутно постоји само као локација (Дубраве – Зупци), као и план за изградњу аеродрома. Изградњу будућег аеродрома Требиње је потребно нагласити као веома важну за јачање требињско-фочанске регије, као и цијеле Републике Српске, јачајући њихову приступачност. Секундарну мрежу чине спортски аеродроми „Залужани" Бањалука и „Уријe" Приједор, који се користе за спортске манифестације.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја ваздушног саобраћаја

Основни циљ просторног развоја ваздушног саобраћаја Републике Српске је да **ваздухопловни систем буде интегрални дио европског ваздухопловног система, а ваздухопловни саобраћај постане главни вид транспорта на релацијама дужим од 45 минута летења, уз могућност да свака регија у будућности има аеродром одређене категорије.**

Ради достизања овог циља, **оперативни циљеви** су:

- јасно одређивање даљих активности и жељених резултата у развоју ваздушног транспорта преко анализе и валоризације постојећих ресурса;
- усаглашавање активности за оптимални развој ваздушног саобраћаја. У етапама 2014–2018–2025;
- реализација пројеката који стимулишу развој мреже ради повезивања аеродрома унутар Републике Српске и са окружењем;
- реконструкција и рехабилитација мреже аеродрома локалног карактера;
- формирање квалитетних база података, стандардизација и модернизација аеродрома и пратећих система;
- рехабилитација међународног аеродрома Маховљани – Бањалука;
- почетне активности на реализацији пројеката за изградњу аеродрома Требиње.

У основи концепције развоја ваздушног транспорта изражена је потреба републичког предузећа за ваздушни транспорт Републике Српске да дугорочно користи постојећи и планирани потенцијал тржишта у Републици Српској и Босни и Херцеговини и да заузме значајно мјесто у регијском авио-саобраћају у регији југоисточне Европе, омогућујући путницима трансфере за све дестинације широм свијета, повезујући се са водећим авио-компанијама у Европи.

Други основ концепције је да развојем ваздушног транспорта на регијској основи обезбиједи већу приступачност регија Републике Српске, а, самим тим, и Републике, користећи погодности постојеће инфраструктуре, а према датим могућностима Републике и повезаних заинтересованих јединица локалне самоуправе. Посебне приоритете у том погледу чиниће оне регије које имају стратешки значај за просторни развој Републике Српске.

Постојеће спотрске и привредне аеродроме, осим у комерцијалне сврхе, потребно је ставити у систем мониторинга, тренинг и едукацију, спортске и манифестационе активности, пољопривредно-привредне и санитарно-еколошке активности и за могуће акцидентне и кризне ситуације.

Планске политике и планска рјешења

За аеродром Маховљани – Бањалука планира се увођење „lowcost“ компанија, како би се повећао број превезених путника минимизирањем трошкова. У плану је и увођење чартер летова.

За робно-путнички аеродром Требиње планира се израда преостале документације и почетак градње, а акценат ће се ставити на његов значај за јачање и приступачност требињске регије.

За могући аеродром у Сокоцу планира се израда претходних студија техноекономске, друштвене и еколошке оправданости, и планске документације у наставку.

Изградња спортских и привредних аеродрома није ограничена. Свака локална самоуправа може за себе да гради спортске и привредне аеродроме, уколико има могућности за то. У плану је изградња спортских аеродрома у Бијељини (могући виши ранг), Добоју, Сребреници и Фочи.

Водни саобраћај

Оцјена стања и проблеми

Унутрашњи водни транспорт, заједно са друмским транспортом и жељезницом, игра кључну улогу у превозу терета у Европи. У складу са тим, транспортна политика ЕУ дефинисала је унутрашњи водни транспорт посебно значајним видом транспорта, због исплативости, сигурности, уштеде енергије и занемаривог утицаја на околину.

Уважавајући морфолошке и хидролошке карактеристике водотока, могућност и потребу развоја ријечног саобраћаја, уочава се одвојено разматрање за ријеку Саву, а одвојено за остале ријеке – њене притоке: Уну са Саном, Босну, Дрину и Врбас. У развојним документима, акценат се ставља на ријеку Саву, која се сматра полазиштем за развој ријечног саобраћаја у Републици Српској. Чињеница је да она представља међународни ток, везу са Дунавом, који повезује земље јужне и источне Европе са црноморском луком Констанца, са једне, и централном Европом са друге стране. Поред тога, ријека Сава представља за простор прилично безопасну, а уз то економски исплативу транспортну руту.

Ријека Сава је некада представљала важан унутрашњи пловни пут, а пловидба овом ријеком је до 1990. била релативно добро развијена. Луке Брчко, Шамац и Брод (уз луку Сисак у Хрватској) биле су најзначајније луке у региону, а највећи обим транспорта је остваривaн преко луке Брод (транспорт за потребе оближње рафинерије нафте).

Од ушћа Саве до Брчког, које се налази на ркм 225, пловност је по АГН-у била класе IV, а од Брчког до Сиска класе III. Недовољно одржавање, у периоду од почетка ратних дејстава на Балкану па до данас, знатно смањује могућност кориштења ријеке Саве за робни транспорт. Конкретно, у кориту се налазе бројне неексплодиране направе, потопљена пловила и густи талог, тако да се услови за пловидбу ријеком Савом могу описати као лоши, врло захтјевни и опасни. Посљедица наведеног је да ријечни саобраћај практично не постоји, изузев на неколико локалних дионица.

Таб. 25 Класификација пловног пута ријеке Саве кроз БиХ[52]

Дионица ријеке Саве		Дужина (ријечни – км)	Класа пловног дијела	Карактеристике пловила (Макс. дужина х ширина х газ тонажа)
Низводно	Узводно			
176.0 Млинско острво	185.0 Сремска Рача	9.0	III	70м х 8,2/9,0/10,1 м х 1,6–2,0 м 470–700 тона
185.0 Сремска Рача	305.7 Славонски Шамац	124,7*	IV	85 м х 9,5 м х 2,5 1.000–1.500 тона
305.7 Славонски Шамац	330.2 Оприсавци	24,5	III	70 м х 8,2/9,0/10,1 м х 1,6–2,0 м 470–700 тона
330.2 Оприсавци	363.2 Славонски Брод – град	33,0	IV	85 м х 9,5 м х 2,5 1.000–1.500 тона
363.2 Славонски Брод – град	507.4 Доња Градина	219,8	III	70 м х 8,2/9,0/10,1 м х 1,6–2,0 м 470–700 тона

** Разлика од 4 км између обиљежене и стварне километраже је посљедица дуплих километарских ознака (ријечни километри 206 и 207 су двапут обиљежени) и новопројектованог пловног пута.*

Извор: Међународна комисија за слив ријеке Саве, Одлука – 19/08 о усвајању класификације пловног дијела ријеке Саве

Генерално посматрано, пловни путеви класе IV и изнад сматрају се за путеве међународног значаја. Данас ријека Сава представља границу БиХ са Србијом и Хрватском, у укупној дужини од 332,4 км, од ркм 175,0 (ушће Дрине) до ркм 507,4 (Доња Градина) и истовремено је једини могући пловни пут за превоз терета у ФБиХ. Ријека Сава тече територијом ФБиХ од ркм 231 до ркм 304,8 и од ркм 306 до ркм 338,8. На ова два потеза, укупне дужине 106,5 км, не налази се ниједна ријечна лука.

Оперативни циљеви и концепција развоја ријечног транспорта

У оквиру опште концепције просторног развоја Републике Српске, оперативни циљеви развоја ријечног саобраћаја су:

- обнова и развој унутрашњих пловних путева;
- обнова и развој лука и пристаништа;
- обнова и развој флоте;
- почетне анализе могућности формирања двојног мултимодалног (вишевидовног) чвора Шамац – Брод.

Унутрашња пловидба од лука РС и ФБиХ на Сави и према њима требала би бити комбинована са жељезничким и путним транспортом, како би се повезале индустријске локације, те успоставили ефикасни ланци снабдијевања. Наведено би требало представљати кључни фактор за развој индустрије (производни погони великих капацитета), којим би се омогућила боља конкурентност на свјетском тржишту.[53]

Основна концепција је сљедећа:

- задржати улогу ријеке Саве како је и дефинисана споразумом AGN (European Agreement on Main Inland Waterways and Ports of International Importance, UN ECE 1996) и класификацијом унутрашње мреже пловних путева (Inventory of Main Standards and Parameters of the European Waterway Network, Blue Book, UN ECE 2006) – као пловни пут E80-12 и сврстана у IV категорију;

[52] Просторни план Федерације БиХ за период 2008–2028.
[53] Просторни план Федерације БиХ за период 2008–2028.

- уређење пловног пута на Сави плански усагласити са реализацијом пловног пута Шамац - Вуковар (Дунав–Сава), који је ушао у развојне планове Хрватске, којим се значајно скраћује пловни пут из правца сјеверних дестинација према узводним одредиштима на Сави;
- ријеке Дрину, Босну, Врбас, Уну и Сану оспособити као пловне путеве и просторно-функционално интегрисати са ријеком Савом и ријечним пристаништима, као и са жељезничком и друмском мрежом и терминалима;
- развој ријечних пристаништа, која директно утичу на развој пловне мреже и интегрални робни транспорт, са посебном улогом пристаништа у Броду и Шамцу.

Планске политике и планска ријешења

Основна планска рјешења по ријечним путевима – ријекама су сљедећа:

Ријека Сава[54]

- Задржати ријеку Саву како је и дефинисана споразумом AGN као пловни пут E80-12, и сврстан у IV категорију;
- Уз усклађену акцију свих приобалних држава дуж тока ријеке Саве, повећати протоке у маловодним периодима – побољшање пловидбених услова мора се остварити превасходно каналисањем ријеке и планским одржавањем ријечног тока, коришћењем пијеска и шљунка из њеног пловидбеног дијела корита – кинете пловног пута;
- Каналисање Саве у оквиру интегралног рјешења (предвиђеног Студијом регулације и уређења Саве, из 1972. године), којом се на том граничном потезу Саве између Републике Српске и Хрватске предвиђају двије степенице: (1) ХЕ „Шамац" и (2) ХЕ „Јасеновац", око 2 км низводно од ушћа Уне, којом се исправља и скраћује пловни пут за око 16 км. Оба објекта била су предвиђена поменутом студијом уређења тока Саве и требало би размотрити да ли се ти објекти још увијек налазе у планским намјерама Хрватске, јер се могу реализовати само као заједнички објекти;
- Уређење пловног пута на Сави плански усагласити са реализацијом пловног пута Шамац - Вуковар (Дунав - Сава), који је ушао у развојне планове Хрватске.

Ријека Дрина[55]

- потез од ушћа до Зворника. Тај пловни пут се може остварити само заједно са Србијом, те је битно да је унијет као могућност у њена кључна планска документа (Просторни план Србије, Водопривредна основа Србије). Може се остварити само у случају да се нађу конкретни заинтересовани инвеститори;
- ускладити коришћење шљунка и пијеска, уз стабилизацију обала. Пошто су седименти Дрине на потезу од ушћа у Саву до око 11,0 км најквалитетнији, неопходно је да се заустави садашње непланско и дивље коришћење, које дјелује деструктивно на читаво приобаље.

Ријека Босна

- Оспособити пловни пут Босне и Спрече.

Ријека Врбас

- Пловни пут довести до индустријске зоне Бањалуке, коришћењем доњег тока Врбаса.

[54] Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године, Нацрт - прва итерација.
[55] Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године. Нацрт – прва итерација.

Ријека Уна и Сана

- Обезбиједити пловни пут Уне и Сане. Тежити објекту вишенамјенског карактера, реализованог заједно са енергетиком.

Развој ријечних пристаништа[56]:

- Реализовати одговарајућа пристаништа, која би директно утицала на развој пловне мреже;
- Завршити планирани развој лука на Сави у Брчком и Шамцу (оспособљавање за око четири милиона тона годишње), у Броду (са нафтним терминалом) и Градишци, као и мањег терминала у Бијељини. Луке у Броду и Шамцу анализирати са становишта могућег повезивања у јединствен мултимодални чвор са везама према коридорима Vc и X;
- Реализовати латералне пловне путеве, што подразумијева реализацију одговарајућих пристаништа: Зворник на Дрини, Добој и Модрича на Босни, Бањалука – индустријска зона, Нови Град и Приједор на Уни и Сани;
- На ријеци Сави, на пристаништу у Шамцу, извршити доградње, у циљу повећања постојећих капацитета. На ријеци Сави постоји потреба за изградњом терминала у Градишци и мањег терминала у Рачи код Бијељине, чиме би пловни пут ријеке Саве био у потпуности опремљен ријечним пристаништима.

Мултимодални[57] транспорт

Оцјена стања и проблеми

Развој мултимодалног транспорта у Републици Српској омогућиће боље искоришћење постојећих и планираних видова превоза и потребе за повезивањем великог броја просторно распрострањених пошиљалаца и прималаца робе, рационализацију и смањење трошкова транспорта по јединици појединих видова транспорта (друмски, ваздушни), ефикасну заштиту животне средине у превозу опасних материја и од негативног утицаја друмског транспорта, рационалније коришћење земљишта; повећања поузданости испоруке – лакше обиљежавање, идентификовање и праћење робе итд.

Напредак у овој области је израда Студије интермодалног транспорта у Босни и Херцеговини, у чему је активно учествовало и Министарство комуникација и транспорта ФБиХ. Посебна пажња посвећена је јачању инфраструктуре и модернизацији терминала. Релативно развијена инфраструктура и транспортни систем, те потенцијално повољан географски положај, услови су за развој многих индустрија у Републици Српској. Тако је и непосредни циљ потакнути развој интермодалног транспорта, те тиме позитивно утицати на околину и развој индустрије у Републици Српској.

У Републици Српској изграђен је терминал у Шамцу. На ријеци Сави изграђен је робно-транспортни центар „Лука" са пристаништем, са чвориштима копнено-ријечних видова транспорта, и то: друмски – жељезница – ријека, друмски – ријека, жељезница – ријека. Од изузетне важности за Републику Српску, а тиме и за општину Шамац, јесте и правац Омарска (Приједор) – Смедерево, који без „Луке" у Шамцу губи на значају, као и близина ријечне луке Брчко (40 км). У непосредној близини је и индустријска лука у Броду, као и будући паневропски коридор Vc и постојећи коридор X, што отвара могућности за повезивање три вида транспорта у јединствени мултимодални чвор.

[56] Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године. Нацрт – прва итерација.
[57] У оптицају су три верзије израза за овај појам: интермодални, мултимодални и вишевидовни транспорт. У овом плану користи се израз *мултимодални,* са истим значењем као и друга два.

Проблеми развоја интермодалног транспорта:

- Административне, организацијске и техничко-технолошке тешкоће те инфраструктурна и кадровска неприлагођеност. Посљедице се огледају кроз скуп и неефикасан превоз, високе екстерне трошкове, изразите штете по околину, што све оптерећује предузетништво, а Републику Српску чини незанимљивом за значајна улагања;
- Законодавне, регулативне и административне тешкоће огледају се у недостатку конзистентне транспортне политике, која је углавном секторска, недостатку стратегије мултимодалнога транспорта или непримјерене постојеће стратегије, недостатку прописа из подручја мултимодалнога транспорта и неуједначености стандарда инфраструктуре, опреме транспорта и информационих система;
- Организациони проблеми су бројни и у највећој мјери (поред слабе саобраћајне повезаности) одговорни за неучинковит систем транспорта. Техничко-технолошке проблеме представљају неизграђени и неприлагођени систем транспорта, претовара, прихвата и отпреме терета у мултимодалном транспорту;
- Претоварна мјеста, терминали, робно-транспортни центри, индустријски терминали (мјесто настанка транспортних јединица) и трговачки центри нису опремљени и прилагођени за наведене транспортне технологије;
- Недостатак одговарајућих транспортних капацитета значајно отежава даљи развој мултимодалног транспорта;
- Системи за праћење у саобраћају (информатички системи) нису изграђени нити успостављени или нису међусобно повезани (програмски). Тиме је онемогућено стварање и коришћење базе података, информисање корисника, давалаца услуга и осталих пратећих служби које судјелују у процесу транспорта;
- Стање саобраћајне инфраструктуре не погодује развоју мултимодалног транспорта, а проблеми и слабости огледају се у планирању изградње и међусобног повезивања саобраћајница и терминала у јединствен транспортни систем мултимодалног транспорта по транспортним коридорима, а у складу с претпоставкама Европске уније.

Оперативни циљеви и концепција развоја мултимодалног система

Основни циљ развоја интермодалног транспорта у Републици Српској јесу: **оптимизација транспортне мреже коришћењем свих расположивих природних и инфраструктурних ресурса на принципу мултимодалности, повећање укупне транспортне ефикасности, висок ниво квалитета транспортне услуге, смањење трошкова и виша еколошка прихватљивост транспортног система.**

Оперативни циљеви развоја интермодалног транспорта поклапају се са циљевима земаља у региону и представљају развој терминала интермодалног транспорта (контејнерски, Ro/Ro, Hucke-pack). Планира се њихова интеграција у међународну транспортну мрежу са рационалном употребом возних средстава и терминала транспортних мрежа.

Посебан оперативни циљ је претходна анализа и студија могућности повезивања пристаништа у Броду и Шамцу у јединствен мултимодални чвор, повезан са паневропским коридорима Vc и X (у Хрватској).

Концепција развоја мултимодалног транспорта у Републици Српској директно је повезана са модернизацијом и развојем жељезничког, ријечног и друмског саобраћаја, као и саобраћајних мрежа и објеката у Посавском развојном појасу, од Бијељине на истоку до Бањалуке на западу. Развојном

Студијом извршити валоризацију, оправданост и опредељење за формирање Робно-транспортних центара (РТЦ).

Концепција развоја интермодалног транспорта подразумијева:

- институционално јачање државног предузећа за мултимодални транспорт;
- усвајање и ратификовање конвенције и друге међународне споразуме;
- извршење кодификације пруга и пошиљака, увођење мјера ограничења саобраћаја појединих категорија путних моторних возила у одређеним временским периодима и на еколошки осјетљивим дионицама;
- организовање стимулације друмских превозника који обављају почетне и завршне операције у мултимодалном транспортном ланцу;
- обезбјеђивање одговарајућих техничких услова, увећење конкурентне цијене превоза, обезбјеђивање адекватне подршке државних органа у области законске регулативе и инвестиција.

Планске политике и планска рјешења

Предвидјети формирање и изградњу логистичког центра међународног значаја на двије локације:

- У појасу Бањалука – Лакташи – Градишка и
- У троуглу Брод – Добој – Модрича –Шамац, са функционалном везом са логистичким центром у Брчком.

Изградња РТЦ регијског карактера (двојни РТЦ), који повезују градове:

- Бијељина и Зворник;
- Вишеград и Соколац.

Предвидјети изградњу РТЦ у Требињу и Приједору, који ће задовољавати потребе предметних регија. Мање РТЦ треба планирати у свакој локалној самоуправи зависно од потреба и могућности, што се дефинише плановима нижег реда.

Телекомуникациона инфраструктура

Оцјена стања и проблеми

Телекомуникације, тј. електронске комуникације на нивоу Републике Српске уређене су:

- Политиком сектора телекомуникација БиХ и Политиком сектора телекомуникација Републике Српске;
- Законом о комуникацијама БиХ;
- Лиценцама Регулаторне агенције за комуникације РАК за операторе у фиксним и мобилним комуникацијама; мрежне операторе локалног, регијског и државног нивоа, те сервис провајдере;
- Препорукама Међународне уније за телекомуникације – ITU;
- Међународним стандардима ETSI, IEEE и др.

У погледу развоја телекомуникације РС се налазе на нивоу средње развијених земаља. Број телефонских прикључака на 100 становника, у фиксној телефонији износи свега 21,41%, у мобилној 19,5%, док је стопа густине Интернет претплатника свега 2%. Значајно је истаћи да у технолошком смислу телекомуникације РС не заостају знатно за европским и свјетским телекомуникацијама, али је

број телефонских прикључака на 100 становника готово три пута мањи од развијених земаља у Европи.

Дигитализација система у преносу саобраћаја је завршена, а дигитализација комутационих система је урађена са више од 90%. Мрежа мобилне телефоније је такође изграђена у дигиталној технологији уз нуђење модерних сервиса, док транспортну мрежу чине оптички каблови као преносни медији. Оптички каблови обезбјеђују виши степен квалитета преноса информација. Исто тако и приступне мреже се граде као широкопојасне, уз примјену све три технологије: бакар (са xDSL-ом), оптика и радио. Међутим, у приступним мрежама је присутан и проблем двојничких прикључака, који отежавају нормално пружање услуга, тј. пружање универзалних услуга, које су предвиђене Политиком сектора телекомуникација Републике Српске.

Мрежа за информационе технологије и Интернет су новије услуге које се налазе у фази бржег развоја и повећања капацитета. Међутим, окосницу телекомуникационе мреже и даље чине фиксна и мобилна телефонија са доминантним учешћем у приходу.

Структура мреже

Телекомуникациона мрежа Републике базирана је на језгру комутационих мрежа са хијерархијском структуром и преносом тачка – тачка. Међутим, оваква структура не може удовољити захтјевима потражње за постојећим и новим услугама. Као посљедица тога, настала је потреба за планирањем и успостављањем инфраструктуре флексибилније мреже, са могућношћу даљег раста у задовољењу све већих захтјева. Увођење дигиталне комутације, која подржава нехијерархијску саобраћајну схему синхроне дигиталне хијерархије преноса (SDH) и модерне технике приступа, наговјештава да ће се постојећа архитектура мреже до краја планског периода мијењати, постављајући нове изазове операторима.

Структура телекомуникационе мреже подијељена је у три основна нивоа:

- Међународни ниво (Бањалука);
- Транзитни ниво (Бањалука, Бијељина и Пале – Источно Сарајево);
- Регијски ниво (мрежне групе са локалним централама: Бањалука, Приједор, Мркоњић Град, Добој, Бијељина, Зворник, Пале, Фоча и Требиње).

Сви нивои мреже и мрежне групе су међусобно повезани преко оптичких каблова или радио-релејних система преноса. Локалне централе у мрежним групама везане су на централе регијског нивоа, преко којих се одвија саобраћај унутар и изван мрежне групе. Структура мреже у највећој мјери зависи од потражње постојећих и нових услуга и нивоа технолошких достигнућа, који су главни параметри за даљи развој мреже.

Телекомуникациона мрежа Републике Српске састоји се од:

- фиксне телефонске мреже;
- телеграфске мреже;
- преносне телекомуникационе мреже;
- радио-релејне мреже;
- мобилне телефонске мреже;
- интернет мреже;
- радио-телевизијске мреже и
- информационе мреже.

За пружање основних сервиса **фиксне телефонске мреже**, у телекомуникационој мрежи у 2002. години било је 294.550 претплатника, док је инсталисани капацитет износио 442.734 прикључка. Због ограниченог капацитета у кабловским мрежама, степен искоришћења инсталисаних капацитета је мали и износи свега 66,53%. Приступ у претплатничким мрежама је углавном базиран на бакарним кабловима, док је мањи дио претплатника укључен бежичним путем, примјеном WLL и CLL технологије. Поред ових прикључака, у телекомуникационој мрежи инсталисано је и 1.340 јавних говорница.

Основни проблем развоја телефонске мреже представља капацитет преносне мреже и постојање двојничких прикључака. Тренутно у телефонској мрежи изражена је потреба за инсталацијом 350.000 нових прикључака. Пратећи динамику изградње прикључака у протеклом периоду, сматрано да постоје реалне могућности да се у наредних десетак година овај број прикључака и реализује. Иако је телефонска мрежа грађена у модерној технологији, она не испуњава основне захтјеве свих корисника. Због ограниченог капацитета у кабловској мрежи, 20% претплатника има двојничке прикључке.

Преносна телекомуникациона мрежа заснована је на радио-уређајима бежичног преноса и оптичким кабловима, као главним медијима преноса. Магистрални оптички кабл Бањалука – Бијељина – Зворник представља прву фазу изградње транспортне мреже Републике Српске. Пренос телекомуникационих услуга у транспортној мрежи, који је био заснован на бакру, убрзо је напуштен, тако да је ова технологија уступила мјесто другим медијима са већим капацитетима преноса. Даљи процес изградње транспортне мреже базира се на изградњи оптичких система преноса, као систем са највећим капацитетом преноса.

Радио-релејна мрежа преноса новије генерације на дигиталном нивоу изграђена је и укључена у саобраћај 1998. године. Тада је успостављена кичма бежичног преноса капацитета 155 Mb/s од Приједора до Требиња, при чему су успутним ограњавањима биле повезане и ниже равни преноса. Од тада се у овој области, као преносни медији за пренос телекомуникационог саобраћаја, почињу интензивније уводити оптички каблови, који због својих карактеристика преноса потискују радио-релејне системе. Међутим, у источном дијелу Републике, због неизграђености спојних путева оптичким кабловима, још увијек се већи дио телекомуникационог саобраћаја преноси преко радио-релејних уређаја. Због конфигурације терена, ови уређаји данас се највише користе у мобилној телефонији за повезивање мреже базних станица. Мрежа главних коридора бежичног преноса и главних радио-релејних станица у РС дата је у графичком прилогу плана. Фреквентно подручје радио-релејних уређаја се креће од 1 до 40 GHz.

Изградњом SDH мреже по оптици, системи бежичног преноса све више преузимају улогу заштите саобраћаја по оптичком каблу тамо гдје се у SDH мрежи не могу остварити оптички прстенови. С обзиром на конфигурацију, тј. топологију мреже у Републици Српској, заштита саобраћаја могла би се остварити преко других оператера у окружењу, али се она свакако мора тражити у властитим ресурсима. Коридори за бежични пренос дати су као алтернатива оптичким кабловима. Радио-релејни уређаји своју примјену нашли су највише у мобилној телефонији за повезивање мреже базних станица. Најчешћи капацитети који се користе за повезивање базних станица су мини-линк уређаји капацитета до 34 Mbit/s, а на магистралним правцима 155 Mbit/s.

Увођење **мобилне телефоније**, као посебног сервиса у Републици Српској, отпочело је 1999. године, да би се веома брзо ширило. Достигнути степен развоја мобилне телефоније омогућава корисницима коришћење услуга мреже „prepaid" и мобилног приступа интернету, тј. GPRS (General

Packet Radio Service). GPRS представља корак према трећој генерацији мобилних комуникација. Он омогућава пренос података у оквиру постојеће GSM мреже, као и приступ INTERNET–у и свим осталим мрежама базираним на INTERNETPROTOKOL–у. Укупан саобраћај мобилне телефоније одвија се преко телефонске централе у Бањалуци, чији је инсталисани капацитет 441.000 претплатника. Садашњи број корисника мобилне телефоније је 349.520 корисника. Овај број претплатника достигао је пенетрацију од 19,5%, али Републику и даље сврстава у најнижи ранг у Европи. За приступ сервисима мобилне телефоније у Републици Српској је изграђена мрежа са преко 200 базних станица. Ове базне станице увезане су линковским системима преноса, преко РР уређаја, уз коришћење и оптичких спојних путева.

Окосницу **интернет мреже** Републике Српске треба да чини „Backbone Network", која повезује интернет чворове у Требињу, Фочи, Палама, Зворнику, Бијељини, Добоју, Брчком и Приједору, са главним чвором у Бањалуци. Главни чвор у Бањалуци посједује рутер за везу са међународним чвором интернета и управљачки центар за контролу мреже. Сви интернет чворови повезују се преко главног чвора у Бањалуци, који представља транзитни чвор за све мрежне чворове. Мрежа Интернета се развија тако да буде окосница пословних мрежа великих корисника и заједничка платформа за све будуће електронске сервисе, као што су е-пословање, е-трговина, е-образовање, е-медицина и др.

Мрежа радио-телевизијских предајника у Босни и Херцеговини трансформисана је на ентитетском нивоу, тако да је дошло до промјена у фреквенцијској подјели канала за емитовање програма. Због недостатка опреме РТРС својим програмом не покрива читав простор Републике Српске. Ово се посебно односи на рубна подручја, као и подручја која својом конфигурацијом захтијевају изградњу више репетиторских станица. Оваквом стању доприносе и предајници који емитују РТВ сигнале са мањом излазном снагом, што утиче на слаб квалитет слике пријемника и недовољну покривеност простора. На простору РС било је укупно 85 радио и 25 локалних ТВ станица. Регулаторна агенција за комуникације утврдила је одређене критеријуме и провела конкурс одрживости РТВ кућа, након којег је право емитовања програма добило свега 10 ТВ и 36 радио-станица.

Дугорочни развој **информационо–комуникационих система** у оквиру просторног плана уређује се у складу са националним интересима и потребама. У средишту прихваћеног концепта развоја информационих система налази се Бањалука, као најважније саобраћајно чвориште, одакле се радијално шире правци и коридори за пренос националног и међународног саобраћаја. За одвијање националног саобраћаја у Републици Српској изграђена су два центра, у Бијељини и Палама. Оваква инфраструктура може имати значајну улогу у функцији транзита, у повезивању западне и средње Европе са земљама југоисточне Европе и Блиског истока.

У Републици Српској не постоји јединствени информациони систем, који би, са својим базама података, био доступан корисницима. Либерализацијом телекомуникационих услуга појавило се неколико приватних оператора који нуде услуге интернета и других садржаја информационог карактера. Услуге интернета у Републици Српској сада користи више од 50.000 корисника. Међутим, приступ овим услугама одвијао се преко телефонске мреже, тако да пружање услуга није било под једнаким комерцијалним условима.

Оперативни циљеви и концепција развоја телекомуникација

У развоју телекомуникационог саобраћаја, који постаје све развијенији у односу на друге врсте транспорта у Републици Српској, основни циљеви су:

- Даљи развој телекомуникационе дјелатности кроз увођење нових технологија и услуга;
- Даљи техничко-технолошки развој телекомуникационе инфраструктуре;
- Праћење трендова и динамике развоја у свијету, кроз усвајање и примјену најновијих технологија.

Основни услов за даљи развој **фиксне телефоније** представља повећање капацитета кабловске мреже и укидање двојних прикључака, како би се свим корисницима омогућио неограничен приступ постојећим и планираним услугама. Оперативни циљеви развоја су:

- Развој магистралне дигиталне инфраструктуре која ће подржати захтјеве за новим сервисима, оријентисаним на пренос података и других услуга;
- Изградња алтернативног комутационог чвора у Бањалуци за потребе међународног саобраћаја;
- Изградња спојног пута оптичким каблом Зворник – Требиње и наставак до границе са Србијом и Црном Гором;
- Транспортну мрежу Републике Српске на свим нивоима градити оптичким кабловима, а у оправданим случајевима и бежичним путем;
- Оптичке каблове уводити у приступне мреже за формирање широкопојасне ISDN мреже;
- Комутациону мрежу изграђивати са транспортном мрежом, са прстенастом умјесто звјездасте топологије;
- Обезбиједити понуду нових сервиса и сервиса додатних вриједности**;**
- Изградити нове приступне мреже, које подржавају широкопојасне сервисе;
- Развој магистралне дигиталне инфраструктуре која ће подржати захтјеве за новим сервисима, оријентисаним на пренос података и других услуга;
- Достизање пенетрације од 46,91% крајем планског периода (колика је планирана пенетрација за плански период до 2025);
- Тарифну политику прилагођавати новим условима либерализованог тржишта.

Оперативни циљ развоја **транспортне мреже** јесте њена реализација оптичким кабловима између свих центала, чиме би се постигле максималне могућности у телекомуникационом саобраћају, у складу са техничким могућностима инсталисане опреме.

У односу на даљи развој радио-релејне мреже оперативни циљ је замјена уређаја постојеће „Backbone" мреже са уређајима капацитета 4 Mbit/sX155 Mbit/s.

У односу на плански период до 2015. год. многи од циљева развоја **мобилне мреже** до сада су се остварили кроз увођење нових услуга и планираног броја прикључака као што су мобилни приступ интернету, GPRS и UMTS услуге.

Даљи циљеви развоја су:

- Даљи развој и повећање услуга мобилне телефоније,
- Достизање нивоа развоја средњеразвијених земаља у Европи до 2025,
- Достизање пенетрације од 64,65%,
- Обезбјеђење мобилног приступа интернету, GPRS и UMTS услугама,
- Изградња мобилне телефонске централе одговарајућег капацитета у Бијељини,
- Изградња магистралне мреже преноса за повезивање базних станица.

Развој **интернета** у највећој мјери зависи од капацитета „Backbone" мреже. Увођење услуга као што су: е-пословање, е-трговина, е-образовање, е-медицина и слично сврстало би Републику Српску у равноправан положај са земљама у окружењу.

Радио-телевизија, као најмоћнији медиј информисања грађана, обезбиједиће преносну мрежу РТВ сигнала, тако да свако домаћинство има одговарајући квалитет пријема. То ће се реализовати обновом и доградњом капацитета за продукцију програмских садржаја, техничку инфраструктуру за цијелу територију и опрему за продукцијско-режијске капацитете.

Оперативни циљ за развој **информационог система** јесте формирање јединственог информационог система Републике Српске.

Развојни циљеви код система широкопојасних услуга су:

- Увођење и приступ изградњи широкопојасних услуга са аспекта потреба и економских могућности;
- Изградња информационо-комуникационе магистрале у Републици Српској;
- Изградња главног чворишта у Бањалуци за информационо-комуникационе технологије, са излазима према међународном чвору;
- Развијање широкопојасне кабловске дистрибутивне мреже за сервисе: видео на захтјев, брзи приступ интернету, IP телефонију са Мастер и регијским центрима, мобилни интернет и др.;
- Омогућавање приступа и кориштења информација које се односе на податке за саобраћај, привреду и енергетику;
- Обезбјеђење протока јавних информација, са могућношћу брзог приступа за све грађане, пословне субјекте и институције;
- Ограничавање приступа подацима ради заштите личних података, пословних тајни и слично;
- Обезбјеђење равномјерног развоја информационог друштва, укључујући и удаљена рурална подручја.

Значај телекомуникација за просторни развој Републике Српске расте све брже, у зависности од развоја технологија и од њихове примјене у Републици. Телекомуникације ће у перспективи до 2025. у великој мјери поспјешити развој Републике, замијенити друге видове транспорта и допринијети квалитетнијем и ефикаснијем просторном развоју појединих регија.

У односу на постављене циљеве, телекомуникације, тј. електронска комутациона мрежа, развијаће се по сљедећој концепцији:

- Потпуна замјена аналогне комутације и дигиталне мреже старије генерације;
- Доградња и развијање мреже магистралних оптичких каблова;
- Потпуна покривеност територије мобилном електронском комутационом мрежом;
- За потребе радио-дифузије обезбиједити емисиона постројења у дигиталној техници, обједињена за све емитере.

Планске политике и планска рјешења

Даљи развој **телекомуникационог саобраћаја** првенствено зависи од изграђености телекомуникационе мреже и њене организационе структуре. Због даљег развоја телекомуникационих услуга, потребно је постављање оптичких каблова на свим нивоима мреже: локалном, регијском, транзитном и међународном.

За будуће **телеграфске** кориснике у Републици Српској треба изградити телеграфску мрежу капацитета 500 телеграфских прикључака, са главном телеграфском централом у Бањалуци.

У **фиксној телефонској мрежи** изражена је потреба за инсталацијом 350.000 нових прикључака. У телекомуникационој мрежи морају се вршити припреме за увођење IP технологије (тренутно је

уведена услуга у IP технологији, кроз одговарајуће корисничке пакете који су дефинисани пословном политиком Предузећа). Неопходно је дефинисати годину увођења IP технологије, као и који су даљи правци развоја у овој области. Ради непрекидности одвијања телефонског саобраћаја, неопходно је предвидјети алтернативу преноса услуга за магистралну раван по два независна пута. За међународну централу у Бањалуци, у случају квара, треба предвидјети алтернативна рјешења.

Даљи развој **мобилне телефоније** у највећој мјери зависи од техничких достигнућа и захтјева корисника. Мрежу мобилне телефоније треба градити са двије телефонске централе – у Бањалуци и Бијељини. Бољу покривеност територије Босне и Херцеговине сигналом мобилне телефоније обезбиједити доградњом постојеће мреже базних станица. Потребан капацитет, до краја планског периода, износи 1.000.000 прикључака.

Развој **интернета** повећањем капацитета „Backbone“ мреже, чиме ће се омогућити увођење услуга: е-пословање, е-трговина, е-образовање, е-медицина и слично, чиме би се Република Српска довела у равноправан положај са земљама у окружењу.

Планска концепција развоја **радио-дифузног система** у Републици Српској обухвата изградњу нових капацитета, регијско-локалних и комерцијалних радио и телевизијских станица, у зависности од расположивости фреквенција. Прелазак са аналогних на дигиталне системе емитовања РТВ сигнала спровешће се у каснијој фази, кроз пројекат унапређивања инфраструктуре и модернизације преносне мреже РТВ сигнала.

Поштански саобраћај

Оцјена стања и проблеми

У организационом смислу и према територијалној подјели, Поште Српске подијељене су у девет радних јединица: Бањалука, Приједор, Добој, Брчко, Бијељина, Зворник, Соколац, Фоча и Требиње и двије специјализоване радне јединице: Поштанско-саобраћајни центар и Специјализована јединица за информационе структуре.

Услуге Пошта Српске представљају скуп поштанских услужних дјелатности, које се дијеле на универзалне, финансијске и остале услуге. У 257 јединица поштанске мреже, Поште Српске својим услугама покривају подручје од 25.000 км^2 са преко 1.250.000 становника. Свака поштанска јединица опслужује у просјеку око 5.000 становника и покрива територију од 95 км^2. Један поштански шалтер у просјеку опслужује 3.000 становника, а исто толико становника долази и на сваки поштански ковчежић.

Обрада пошиљака се врши у центрима поштанске мреже коју чине јединице поштанске мреже и то:

- главни центар: Бањалука,
- поштански центри: Бијељина, Добој и Фоча,
- претоварне поште: Соколац, Требиње, Приједор, Пале, Гацко и Билећа,
- измјенична пошта: Бањалука,
- поште царињења: Бањалука и Бијељина,
- центар за заштиту: Бањалука.

Међународни поштански саобраћај обавља се путем измјеничне поште у Бањалуци, преко измјеничних пошта у Сарајеву, Мостару и Београду. Транспорт поштанских пошиљака у РС организован је на више од 80 линија–праваца у унутрашњем и међународном саобраћају.

Након раздвајања поштанских и телекомуникционих услуга, стварањем двије независне компаније, улога и начин функционисања поштанског саобраћаја улазе у нову развојну фазу, гдје се класични поштански сервис транформише и усмјерава на друге дјелатности и услуге.

Оперативни циљеви и концепција развоја поштанског саобраћаја

У циљу даљег развоја Пошта Српске, како са становишта побољшања услуга тако и економске оправданости, потребно је извршити реорганизацију поштанске мреже, чиме би се извршило затварање појединих пошта у класичном облику те отварање уговорних пошта–франшиза.

У даљем периоду реорганизације у оквиру девет радних јединица извршило би се обједињавање на територијалном нивоу свих организационих дијелова, с тим да је и даље најважнији правац развоја у посматраном планском периоду повећање и развој нових поштанских услуга.

Основни циљеви даљег развоја ове области јесу:

- Стварање законодавног оквира у складу са захтјевима рада и развоја поштанске економије;
- Пружање квалитетнијих услуга у области поштанске индустрије.
- Регијско обједињавање и укрупњавање радних јединица и реорганизација организационих дјелова.

Поштанска мрежа ће се развијати у складу са циљевима Асоцијације ЈПО Европе (Post Europ) стварањем стабилне регулативе и стандардизације на тржишту поштанских услуга, пружањем универзалне и квалитетне поштанске услуге, развојем тржишта поштанских услуга са адекватном тарифном политиком, развојем и реструктурирањем јавног поштанског оператера, унапређењем квалитета и капацитета поштанских услуга, увећањем њихове сигурности, поузданости и безбједности.

Планске политике и планска рјешења

Концепција развоја поштанског саобраћаја предвиђа:

- да се, уз постојећи број јединица за прераду пошиљака (ГПЦ Бањалука, ПЦ Добој, ПЦ Бијељина, ПЦ Фоча, Измјенична пошта Бањалука и Пошта царињења Бањалука), смањи број пошта у класичном облику, а повећа број уговорних пошта-франшиза;
- развој и модернизацију трезорског пословања, а посебно постизање европских стандарда везаних за уређење и опремање трезора (Бањалука, Добој, Бијељина, Фоча);
- развој и модернизацију поштанског саобраћаја, увођењем савремених технологија у овој области, путем надоградње и доградње објекта ПСЦ Бањалука и изградње сортинг центра;
- рационализацију пословних простора, отуђењем или уступањем одређених објеката или пословних простора који нису потребни за несметано функционисање процеса рада;
- развој постојећих услуга, а посебно развој пакетске услуге, услуге брзе поште и курирске услуге;
- развој, модернизацију и већу искоришћеност потенцијала хибридне поште;
- ширење екстерних и интерних корисника BackBone мреже – изнајмљивање капацитета преноса података путем сопствене радио-релејне мреже;
- увођење IPS апликације, која ће омогућити аутоматизације процеса рада у измјеничној пошти и пошти царињења;
- аутоматизацију пошта – наставак процеса аутоматизација јединица поштанске мреже како би се достигао ниво аутоматизације од минимум 80% аутоматизованих пошта.

Таб. 26. Планирани број јединица поштанске мреже

Ред. бр.	Радна јединица	Површина ($км^2$)	Становника у 2013. години*	Број јединица поштанске мреже			
				Класична пошта 2012. година	2025. година		
					Класична пошта	Уговорна пошта	Укупан број пошта
1.	Бањалука	6.431	446.444	**79**	70	11	**81**
2.	Приједор	2.028	146.549	**24**	19	6	**25**
3.	Добој	2.911	219.352	**44**	32	13	**45**
4.	Брчко	635	251427	**15**	11	4	**15**
5.	Бијељина	1.361		**21**	16	7	**23**
6.	Зворник	1.843		**22**	14	8	**22**
7.	Соколац	2.479	121792	**18**	10	7	**17**
8.	Фоча	3.000		**21**	11	6	**17**
9.	Требиње	4.295	72.935	**14**	8	7	**15**
	УКУПНО:	24.983	1.258.418	**258**	191	69	**260**

*Табела ажурирана прелиминарним резултатима пописа становништва 2013, године

Одржива енергетика и енергетска инфраструктура

Оцјена стања и проблеми

Просторни развој Републике Српске у наредном периоду ће у великој мјери зависити од степена и квалитета искориштења њеног природног потенцијала. Овај потенцијал представља основ за развој енергетике преко енергетских ресурса који су у различитим облицима распоређени у појединим регијама Републике Српске. Утолико се с правом претпоставља да енергетика представља њену најзначајнију привредну грану јер се на њеном развоју заснива укупни економски развој са последицама на запошљавање, миграције становништва, еколошки квалитет и повезивање са европским окружењем. Међутим, енергетски ресурси Републике Српске нису у довољној мјери истражени. Ради тога расположиви подаци о њиховим капацитетима и локацијама нису коначни да би енергетски потенцијали могли да буду у потпуности сагледани. Геолошке резерве примарних извора енергије (угаљ, сирова нафта, гас, уран, уљни шкриљци), као и енергетски потенцијали воде и других обновљивих извора енергије, представљају значајну, али недовољно сагледану основу за даљи развој енергетске привреде Републике Српске. Да би се употпунила основа за одрживи развој енергетике Републике неопходно је и ефикасније коришћење енергије уз смањење енергетског интензитета и оптимално коришћење домаћих необновљивих и обновљивих енергетских извора.

Развој енергетике и енергетске инфраструктуре у Републици Српској заснива се на Стратегији развоја и Акционом плану за њену реализацију из 2010. године, као и Уговору који је БиХ потписала приступањем Енергетској заједници југоисточне Европе 2006; тим потписом преузела је обавезе које се заснивају на принципима ефикасне регулације и либерализације енергетског сектора, слободне конкуренције, сигурног снабдијевања енергијом и обезбјеђења заштите животне средине, чиме је и за Републику Српску преузета обавеза имплементације правног насљеђа Европске уније.

Основне карактеристике досадашње производње енергије у Републици Српској су:

- стабилна производња електричне енергије из термоелектрана „Угљевик" и „Гацко",
- интензиван развој производње нафте и нафтних деривата након продаје већинског пакета дионица Рафинерија у Броду и Модричи 2007. године,

- значајна промјена у структури потрошње енергије у Републици, као посљедица неодговарајућег односа цијена топлотне и електричне енергије; посљедица тога су: значајно коришћење електричне енергије у топлификационе сврхе, замјена угља електричном енергијом, строжи захтјеви у заштити околине, посебно у урбаним срединама итд.,
- иако термо- и хидроелектране у току рата нису оштећене, уништење привреде се одразило и на стање производње и потрошње електричне енергије; овај дисконтинуитет у производњи и потрошњи енергије изазван ратом имао је, осим квантитативне, и временску димензију, која се у великој мјери осјећа и данас, у виду смањења потрошње енергије по становнику, смањења потрошње енергије у домаћинствима и нарочито у индустрији, ниске енергетске ефикасности и сл.,
- повећано учешће цијене енергије у цијени практично свих производа, као посљедица слабе енергетске ефикасности технолошких процеса и сл.,
- веома промјенљива потрошња природног гаса због честих обустава производње у фабрици глинице у Зворнику,
- изградња нових и ревитализација постојећих капацитета, планираних претходним просторним планом, одвија се у континуитету,
- производња енергије из обновљивих енергетских извора енергије тек је у зачетку.

Доношењем Закона о енергетици дефинисана је енергетска политика чији су циљеви проистекли из намјере да се, у новим околностима у земљи и окружењу, успоставе квалитативно нови услови рада, пословања и развоја производних енергетских сектора и сектора потрошње, уз уважавање међународних споразума и уговора.

Основни проблеми који доприносе да се многа планска опредјељења дефинисана ранијим планским документима реализују са закашњењем јесу:

- не остварује се интензивније истраживање енергетских ресурса, посебно нафте и природног гаса, али и угља и геотермалне енергије,
- нема већих позитивних помака у побољшању енергетске ефикасности,
- потрошња енергије, посебно електричне, и даље је веома нерационална,
- економски положај енергетске привреде није се битно побољшао, а економски критеријуми, као основа контроле енергетског сектора, недовољно су присутни, прије свега у областима политике цијена,
- цијене енергије нису економске и реално се не повећавају, бар до нивоа који обезбјеђује просту репродукцију енергетског система Републике,
- политика цијена енергената и енергије је под великим утицајем социјалне политике,
- активности на реструктурирању и трансформацији енергетских предузећа нису завршене,
- велики губици који настају у преносу и дистрибуцији електричне и топлотне енергије.

Циљеви и концепција просторног развоја енергетике

Основни циљеви реформе енергетског система су:

- успостављање нових квалитетних услова рада, пословања и развоја у производњи и потрошњи енергије, који ће подстицајно дјеловати на привредни развој Републике, заштиту животне средине и интеграцију у регијско и европско тржиште енергије,
- обезбеђивање сигурности и економичности снабдијевања привреде и становништва енергијом.

Ови циљеви требало би да се заснивају на повећаној рационалности и ефикасности у области производње, транспорта и потрошње енергије, као и на што већем коришћењу домаћих енергетских ресурса, у складу са Стратегијом развоја енергетског сектора Републике.

Оперативни циљеви су:

- доношење регијских и локалних планова господарења енергијом,
- промоција и подстицање примјене енергетске ефикасности ради очувања природних ресурса и заштите животне средине,
- институционална, правно-законодавна и финансијска подршка пројектима енергетске ефикасности у грађевинарству, индустрији, транспорту и јавним комуналним дјелатностима на територији Републике,
- подстицање већег коришћења обновљивих извора енергије активнијим учешћем свих интересних група (становништва, државне управе, локалне самоуправе, инвеститора, невладиних организација, предузећа, банкарског сектора),
- развој одговарајућег информационог просторног система,
- увођење статистичког праћења у области енергетике, утврђивање енергетских потенцијала и потенцијала за повећање енергетске ефикасности по гранама индустрије, пољопривреде, транспорта и привреде у цјелини,
- увођење критеријума за стратешки приступ повећању енергетске ефикасности и заштите животне средине,
- утврђивање критеријума за комбиновану производњу електричне и топлотне енергије,
- примјена европских стандарда и законских прописа у области енергетске ефикасности,
- смањење дистрибутивних губитака електричне и топлотне енергије на планski ниво,
- давање пореских олакшица у виду кредита и субвенционисаних цијена за инвестиције у побољшање топлотне изолације грађевинских објеката.

Концепција просторног развоја енергетике је изложена у три кључна документа:

- Студији енергетског сектора БиХ, 2008,
- Студији развоја енергетике Републике Српске 2010,
- Акционом плану за реализацију стратегије развоја енергетике Републике Српске, 2010.

Процјена енергетског биланса. У наведеним документима прогноза финалне потрошње енергије израђена је за три сценарија, при чему су и енергетски биланси текуће израђени за та три сценарија:

- референтни сценариј потрошње енергије S2 (сценариј са великим порастом бруто домаћег производа и највећом потрошњом енергије),
- сценариј са мјерама смањења потрошње енергије S3 (сценариј са претпоставком веће примјене обновљивих извора енергије и мјерама енергетске ефикасности),
- нижи сценариј потрошње енергије S1 (сценариј са релативно спорим порастом бруто домаћег производа и најмањом потрошњом енергије).

При томе су енергетским билансама обухваћени сви облици енергије изузев геотермалних извора, због недостатка поузданих података.

Таб. 27. Енергетски биланси Републике Српске за три сценарија, PJ/god.

	2010.			2015.			2020.		
	S2	S3	S1	S2	S3	S1	S2	S3	S1
Производња примарне енергије	65,09	63,71	63,59	89,88	87,52	87,53	88,61	85,75	87,21
Укупна потрошња енергије	94,58	91,92	91,24	122,14	116,11	115,20	137,15	127,33	126,53
Финална потрошња енергије	60,63	58,07	57,44	71,25	65,38	65,72	81,60	71,88	71,62

	2010.			2015.			2020.		
	S2	S3	S1	S2	S3	S1	S2	S3	S1
Финална потрошња енергије у индустрији	15,79	15,24	14,93	19,52	18,22	17,23	22,98	20,63	19,12
Финална потрошња енергије у транспорту	12,84	12,37	11,92	15,34	14,32	13,78	18,19	16,39	15,79
Финална потрошња енергије у домаћинствима	27,49	26,02	26,28	30,73	27,40	28,63	33,37	28,18	30,75
Финална потрошња енергије у сектору услуга	3,20	3,11	3,06	4,06	3,85	3,66	5,13	4,74	4,35
Финална потрошња енергије у пољопривреди	1,32	1,32	1,24	1,60	1,60	1,42	1,94	1,94	1,61
Укупна потрошња угља и кокса	4.023,4	4.016,6	4.019,7	6.601,7	6.584,8	6.594,9	6.628,7	6.599,3	6.626,0
Укупна потрошња природног гаса	228,3	216,5	230,5	310,6	278,6	290,0	518,8	437,6	410,3
Укупна потрошња деривата нафте	713,8	691,3	683,1	884,4	832,3	827,6	1032,7	952,5	960,3
Укупна потрошња електричне енергије	4.156,9	4.128,8	3.977,7	5.209,2	5.115,9	4.783,0	6.158,9	5.984,3	5.483,0
Укупна потрошња топлотне енергије	1.575,4	1.463,0	1.511,0	1.946,5	1.642,7	1.852,0	2.351,6	1.832,5	2.234,0

Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Нацрт коначног извјештаја. Модул 1 – Енергетске резерве, производња, потрошња и трговина. Књига Д – Енергетске резерве до 2020. године

Таб. 28. Структура облика енергије у укупној потрошњи у Републици Српској за три сценарија, PJ

	2010.			2015.			2020.		
	S2	S3	S1	S2	S3	S1	S2	S3	S1
Угаљ	36,08	36,01	36,05	59,57	59,41	59,51	59,81	59,53	59,79
Текућа горива	28,76	27,8	27,44	36,18	33,96	33,79	42,18	38,75	39,13
Гасовита горива	7,76	7,36	7,84	10,56	9,47	9,86	17,64	14,88	13,95
Хидроенергија	9,54	9,54	9,49	9,65	9,64	9,61	9,67	9,67	9,66
Обновљиви извори	19,48	18,35	18,05	20,67	18,48	18,41	19,13	16,55	17,76
Електрична енергија	-7,04	-7,14	-7,63	-14,47	-14,84	-15,97	-11,27	-12,04	-13,7
Укупна потрошња	94,59	91,92	91,24	122,14	116,1	115,2	137,16	127,33	126,5

Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Нацрт коначног извјештаја. Модул 1 – Енергетске резерве, производња, потрошња и трговина. Књига Д – Енергетске резерве до 2020. године

У табели 29. приказана је структура облика енергије у укупној потрошњи у Републици Српској за три сценарија. У посматраном раздобљу до 2020. године угаљ ће задржати највећи удио у укупној потрошњи енергије (43,6% у 2020. години према референтном сценарију, а према осталим сценаријима још већи, Табела 3). Удио потрошње текућих и гасовитих горива повећаваће се према сва три сценарија до приближно 30%, док ће се удио хидроенергије и обновљивих извора смањивати.

Укупна потрошња енергије у Републици Српској осигурава се властитом производњом, увозом и добавом из Федерације БиХ (али се одређене количине енергије извозе у Федерацију и Дистрикт Брчко). Учешће властите производње примарне енергије у укупној потрошњи у посматраном периоду у референтном сценарију S2 смањиваће се у односу на 2005. годину до вриједности од 64,6% у 2020. години. Укупна потрошња енергије у раздобљу од 2010. до 2015. године повећаваће се са просјечном годишњом стопом од 5,2%, а у раздобљу од 2015. до 2020. годишњом стопом од 2,3%. Електрична енергија је исказана као салдо увоза и извоза – негативне вриједности значе да је у тим годинама извоз био већи од увоза.

Таб. 29. Удио облика енергије у укупној потрошњи у Републици Српској за три сценарија

	2010.			2015.			2020.		
	S2	S3	S1	S2	S3	S1	S2	S3	S1
Угаљ	38,1	39,2	39,5	48,8	51,2	51,7	43,6	46,8	47,3
Текућа горива	30,4	30,2	30,1	29,6	29,2	29,3	30,8	30,4	30,9
Гасовита горива	8,2	8,0	8,6	8,6	8,2	8,6	12,9	11,7	11,0
Хидроенергија	10,1	10,4	10,4	7,9	8,3	8,3	7,1	7,6	7,6
Обновљиви извори	20,6	20,0	19,8	16,9	15,9	16,0	13,9	12,0	14,0
Електрична енергија	-7,4	-7,8	-8,4	-11,8	-12,8	-13,9	-8,2	-9,5	-10,9
Укупна потрошња	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Нацрт коначног извјештаја. Модул 1 – Енергетске резерве, производња, потрошња и трговина. Књига Д – Енергетске резерве до 2020. године.

Уочљиво је значајно учешће увоза енергије у укупној потрошњи (то се односи углавном на увоз сирове нафте и природног гаса). Ова зависност од увоза енергије повећаваће се у наредним годинама; у 2010. години учешће увоза у укупној потрошњи енергије је износило 56% према сценарију S2, али се очекује да ће у 2020. години износити 98%. Према остала два сценарија, предвиђа се да ће увоз енергије бити већи од потрошње.

Таб. 30. Поријекло енергије у укупној потрошњи у Републици Српској за три сценарија, PJ.

	2010.			2015.			2020.		
	S2	S3	S1	S2	S3	S1	S2	S3	S1
Производња	65,09	63,71	63,59	89,88	87,52	87,53	88,61	85,75	87,21
Увоз	53,14	52,91	53,20	85,3	84,22	84,60	135,06	132,30	131,37
Добава из ФБиХ	0,49	0,49	0,49	0,62	0,62	0,62	0,73	0,73	0,73
Извоз	-19,99	-21,05	-21,89	-47,05	-49,64	-50,94	-77,62	-81,83	-83,15
Испорука из ФБиХ и ДБ	-4,15	-4,15	-4,15	-6,61	-6,61	-6,61	-9,62	-9,62	-9,62
Салдо складишта	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Укупна потрошња	94,59	91,92	91,24	122,1	116,11	115,20	137,16	127,33	126,53

Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Нацрт коначног извјештаја. Модул 1 – Енергетске резерве, производња, потрошња и трговина.

Ако се има у виду економска ситуација у Републици Српској и утицај свјетске економске кризе на њу, није реално очекивати развој енергетске привреде по референтном сценарију S2 (сценарај са великим порастом бруто домаћег производа и највећом потрошњом енергије); реалније је очекивати да ће се развој енергетске привреде и привреде у цјелини развијати по сценарију који ће бити комбинација сценарија S3 и S1 (сценарај са већим коришћењем обновљивих енергетских ресурса, већом ефикасношћу процеса производње и коришћења енергије, уз полаганији пораст бруто домаћег производа).

Таб. 31. Удјели у укупној потрошњи енергије у Републици Српској за три сценарија, %

	2010.			2015.			2020.		
	S2	S3	S1	S2	S3	S1	S2	S3	S1
Производња	68,8	69,3	69,7	73,6	75,4	76,0	64,6	67,3	68,9
Увоз	56,2	57,6	58,3	69,8	72,5	73,4	98,5	103,9	103,8
Добава из ФБиХ	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6
Извоз	-21,1	-22,9	-24,0	-38,5	-42,7	-44,2	-56,6	-64,3	-65,7
Испорука из ФБиХ и ДБ	-4,4	-4,5	-4,5	-5,4	-5,7	-5,7	-7,0	-7,6	-7,6
Салдо складишта	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Укупна потрошња	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Нацрт коначног извјештаја. Модул 1 – Енергетске резерве, производња, потрошња и трговина.

Да би се реализовао енергетски биланс Републике Српске, изложен у Табели 28, у планском периоду се предвиђа:

У **термоенергетици:**

- рјешавање институционалног, организационог и финансијског приступа истраживању резерви угља (трајна активност),
- планирање развоја појединих угљених базена (трајна активност),
- отварање нових површинских копова на локацијама Гацко (до 2013) и Угљевик (до 2016) и обнова рударске механизације,
- одржавање и ревитализација постојећих термоелектрана (сталне активности) до планираног изласка из погона, по објектима:
    - ТЕ „Гацко": реконструкција, продужење животног вијека, повећање ефикасности турбине и котла, ревитализација млинског постројења, постројења за допрему угља, постројења за отпрашивање и др., израда Студије утицаја Рудника и термоелектране на околину, уградња система за одсумпоравање, уградња NOx горионика, ревитализација бране Клиње, отварање новог површинског копа, увођење система квалитета ISO 9001 и 14000, до 2015. године,
    - ТЕ „Угљевик": реконструкција котла, замјена 6 kV и 0,4 kV постројења, реконструкција система отпадних вода, уградња система за одсумпоравање, отварање новог површинског копа, увођење система квалитета ISO 9001 и 14000, до 2015. године,
- завршетак започетих радова на изградњи термоелектране „Станари" (према роковима дефинисаним у Уговору),
- завршетак започетих радова на изградњи трећег блока у РиТе „Угљевик, Блок 3", (према роковима дефинисаним у Уговору),
- изградња топлификационих термоелектрана: ТЕ-ТО Бања Лука* капацитета 350 MWe и 140 MWt, ТЕ-ТО Приједор* капацитета 350 MWe и 70 MWt и, евентуално, ТЕ-ТО Бијељина и ТЕ-ТО Угљевик, (за које би се капацитети одредили касније)
- доношење коначне одлуке о продужењу животног вијека постојећих електрана за рад послије 2030. године,
- рјешавање спорова са електропривредама из окружења у вези са прошлим улагањима у термоелектране,
- образовање стручњака за сектор угља (трајна активност).

---

* Стварни капацитет ТЕ-ТО Бања Лука и ТЕ-ТО Приједор одредиће се студијама о економској оправданости њихове изградње

У **хидроенергетици**:

- израда пројектне документације за пројекте хидроелектрана чија се изградња планира до 2020. године (ХЕ Бук Бијела, ХЕ Фоча, ХЕ Паунци и ХЕ Сутјеска),
- израда пројектне документације и активности потребне за изградњу хидроелектрана из пројекта Средњи ток Дрине,
- иновирање пројектне документације за пројекат Горњи хоризонти; у оквиру ових активности рјешавати ХЕ Дубровник II и ХЕ Чапљина,
- приоритетно рјешавати ХЕ Дабар,

- интензивирати истражне радове за преостале хидроенергетске објекте на сливовима ријека Врбас, Дрина, Босна и Требишњица, у циљу осигурања довољно квалитетних одлука за инвестирање,
- одржавање и ревитализација постојећих хидроелектрана (сталне активности до 2030. године) по објектима:
    - ХЕ Бочац, ревитализација до 2030. године,
    - ХЕ Вишеград, довршетак пројеката Power 4,
    - ХЕ Дубровник, ревитализација агрегата у договору са ХЕП-ом, тунел Горица – Плат,
    - ХЕ Требиње II, инјекциони радови на брани Горица, ревитализација хидромеханичке опреме, додатни агрегат до 2015. године,
    - ХЕ Требиње I, замјена блок-трансформатора, ревитализација хидромеханичке опреме, 220 kV разводно постројење до краја 2015. године, инјекциони радови на брани Гранчарево до краја 2025. године,
    - доводни канал ПХЕ Чапљина,
    - тунел Фатничко поље – акумулација Билећа до краја 2015. године,
    - тунел Дабарско поље – Фатничко поље до краја 2015. године,
    - компензациони базен и канал Фатничко поље до краја 2015. године.

Република Српска користи само 30% свог технички искористивог хидроенергетског потенцијала (око 3.000 GWh/год.), иако се сврстава у области богате хидроенергетским потенцијалом. Највећи дио неискоришћеног хидропотенцијала припада енергетским објектима снаге веће од 10 MW (прилог табела број 37 у Анексу Плана), али није занемарљив ни потенцијал који припада малим водотоковима. „Електропривреда" РС је на свим сливовима у Републици процијенила потенцијал од 341 MW, што одговара производњи око 1.500 GWh/год. У циљу искоришћавања тих потенцијала, Влада РС је 2005. године додијелила 107 концесија за самоиницијативну изградњу малих хидроелектрана. Изградња тих МХЕ требало је да допринесе развоју руралних подручја, с обзиром на то да се највећи дио локација налази у тим областима; међутим, овај пројекат се спроводи веома споро због бројних проблема, од којих су најзначајнији:

- прениска откупна цијена електричне енергије (КМ/kWh), велика релативна инвестициона улагања (КМ/MW),
- недовољне стимулације од стране Републике и сл.

У сектору нафте:

- оснивање Агенције за обавезне резерве нафте и нафтних деривата (или сличног независног органа),
- доношење прописа за уређење динамике формирања и обнављања обавезних резерви нафте и деривата и организације њиховог складиштења,
- расписивање јавног позива за концесију за истраживање нафте и гаса на територији Републике Српске,
- постизање квалитета нафтних деривата у складу са важећим стандардима ЕУ.

У сектору гасне привреде:

- усклађивање законодавства о гасу са правним насљеђем ЕУ за енергетику, у складу са обавезама из Уговора о успостави енергетске заједнице (до 2015),
- израда плана развоја гасног транспортног и дистрибутивног система,
- израда пројектне документације, припрема тендера, расписивање конкурса и додјела концесија за изградњу и управљањем дистрибутивним системима (2011. – 2025.),
- изградња магистралног гасовода од Бијељине до Новог Града капацитета 2 милијарде nm^3/год.,
- гасификација свих градова у Републици Српској на слиједећи начин: на магистрални гасовод прикључиће се сви градови чије је прикључење економски оправдано; прикључење ће се извести преко Главних мјерно-регулационих станица (ГМРС). Гасификација осталих градова ријешиће се природним течним гасом; у ту сврху ће се у градовима изградити Дистрибутивни центри (са складишним простором за течни природни гас), из којих ће се снабдјевати комунални и индустријски потрошачи. Дистрибутивни центри ће добављати течни природни гас из Централног дистрибутивног центра у Добоју.
- гасификација свих градова у Републици Српској; на магистрални гасовод прикључиће се сви градови чије је прикључење економски оправдано градови чије је прикључење на магистрални гасовод економски оправдано прикључиће се градови који су удаљени од магистралног гасовода гасифицираће се на бази течног природног гаса (ТПГ), изградњом дистрибутивних центара у градовима
- прикључење свих топлана на гасоводну мрежу, уколико се студијом о економској оправданости то покаже прихватљивим.

У области обновљивих извора:

- доношење законских и подзаконских аката из подручја обновљивих енергетских извора,
- процјена потенцијала обновљивих енергетских извора и стварање административне процедуре за пројекте на бази обновљивих енергетских извора,
- доношење техничких услова за прикључење малих електрана на мрежу, којима би се прописала њихова права и обавезе у производњи електричне енергије и одржавању мреже,
- поједностављење процедуре прибављања потребних сагласности и скраћивање времена потребног за издавање одобрења за изградњу малих електрана,
- завршетак започетих радова на изградњи геотермалног топлификационог система Бијељине.

Ради реализације планираних рјешења, неопходне су сљедеће мјере у надлежности Републике:

- израда просторних планова посебне намјене, којим ће се заштитити простори за коридоре енергетске инфраструктуре гасне и нафтне привреде,
- економском цијеном електричне енергије омогућити што веће учешће Електропривреде Републике Српске у планираном развоју електроенергетског система,
- подстицање даљих истраживања свих енергетских потенцијала у циљу стварања предуслова за веће коришћење домаћих енергената, као и локалних енергетских извора,
- удруживање средстава из буџета Републике Српске са средствима приватног сектора, за истраживања и комерцијално коришћење локалних обновљивих извора енергије, као аутономних система за задовољавање одређених локалних енергетских потреба (у домаћинствима, пољопривреди и комерцијалним дјелатностима),

- удруживање средстава из буџета Републике Српске за реализацију програма информисања и едукације становништва о могућностима и ефектима рационалне потрошње енергије, као предуслова за складан развој енергетике,
- успостављање савремене техничке регулативе, прописа и стандарда за енергетске технологије и успостављање посебних инструмената за стимулисање активности за рационалну употребу и ефикасно коришћење енергије,
- формирање посебних тијела за праћење и управљање реформама у енергетици и реализацију Стратегије развоја енергетике.

Енергетска инфраструктура

Оцјена стања и проблеми

Термоенергетски капацитети за производњу електричне и топлотне енергије и индустријске паре, којима Република Српска располаже и управља, јесу сљедећи:

- Рудник и термоелектрана „Угљевик", номиналне снаге 300 MW и производње 1.600 GWh/год.,
- Рудник и термоелектрана „Гацко", номиналне снаге 300 MW и производње 1.600 GWh/год.,
- Индустријска енергана у Бањалуци, номиналне снаге 16 MWe и могуће производње 85 GWh/год.,
- Индустријска енергана Рафинерије нафте Брод, капацитета 2x70 t/h паре,
- Индустријска енергана фабрике глинице у Зворнику, капацитета 3x160 t/h паре.

У периоду 2020/2025. истиче пројектовани животни вијек постојећих термоелектрана; ревитализацијом се њихов животни вијек може продужити за додатних 15 година (у том случају њихов излазак из погона био би послије 2030. године) или постепено гашење, уз истовремену изградњу нових јединица на истим локацијама.

Влада Републике Српске додијелила је концесије за изградњу два термоенергетска објекта: термоелектрану „Станари" и топлану у Котор Вароши.

Приоритетне активности у сектору термоенергетске инфраструктуре су:

- изградња ТЕ „Угљевик Блок 3", инсталисане снаге 600 MW,
- изградња ТЕ Станари, инсталисане снаге 300 MW,
- ревитализација постојећих термоелектрана са циљем продужења животног вијека, побољшање еколошких карактеристика, побољшање техничких карактеристика (смањење броја застоја и њиховог трајања), повећање ефикасности, излазне снаге и производње, и побољшање економских карактеристика (смањење погонских трошкова),
- доношење коначне одлуке о продужењу животног вијека постојећих термоелектрана до 2030. године и предузимање одговарајућих активности за изградњу нових/замјенских јединица или обнову постојећих,
- рјешавање питања заједничких улагања у термоелектране у прошлости,
- успостављање механизама подстицаја за производњу енергије из обновљивих извора и ефикасних когенерација.

Основни проблеми енергетске инфраструктуре, који доприносе да се многа планска опредјељења не реализују или се реализују са великим закашњењем, су:

- слаб економски положај јавних предузећа, што спречава већа улагања у планирани развој,
- старост енергетске инфраструктуре, што захтијева повећана улагања у одржавање енергетских система,
- временски превазиђени технолошки процеси производње енергије,
- унутрашња организација јавних предузећа, што онемогућава њихову приватизацију (очигледан примјер за то су топлане; у њима треба раставити процес производње и процес дистрибуције енергије, а затим процес производње приватизовати, а дистрибуцију задржати као комунално предузеће).

Циљеви и концепција развоја енергетске инфраструктуре

Основни циљ развоја енергетске инфраструктуре Републике Српске је њено активно учешће у планирању енергетских коридора и изградњи такве енергетске инфраструктуре која ће јој омогућити укључење у регијско и европско енергетско тржиште електричне енергије, природног гаса те нафте и њених деривата, у циљу пласмана производа и набавке енергетских сировина из нових извора снабдијевања, све у циљу поузданог и сигурног снабдијевања потрошача у Републици Српској.

Концепција просторног развоја у сектору термоенергетике. Задржавају се постојеће локације термоелектрана, за које се разматрају двије опције развоја. Опције су у складу са циљевима ограниченог повећања емисије угљен-диоксида, то јест задржавање производње електричне енергије и угља на постојећем нивоу или ограничено повећање.

Опција А: Престанак рада ТЕ „Гацко 1" и ТЕ „Угљевик 1" 2020/2025. и изградња нових јединица:

- изградња блока 300 MW у ТЕ „Гацко",
- изградња блока 400 MW у ТЕ „Угљевик",
- примјена савремених техничких рјешења,
- повећање степена корисног дејства (>40%),
- повећање снаге на постојећим локацијама,
- повећање производње електричне енергије,
- смањење специфичне емисије угљен-диоксида и
- релативно висока инвестиција (1,64 милијарде КМ или 840 милиона ЕУР).

Опција Б: Продужење животног вијека ТЕ „Гацко 1"и ТЕ „Угљевик 1" до 2035/2036:

- задржавање постојећег техничког рјешења,
- ограничено повећање снаге,
- задржавање или мало повећање производње електричне енергије,
- ограничена могућност повећања степена корисног дејства (до 35%),
- задржавање емисије угљен-диоксида на постојећем нивоу,
- очекивана нижа инвестиција (није позната тачна цијена продужења животног вијека),
- очекивани већи погонски трошкови.

Хидроенергетска инфраструктура. Република Српска располаже са пет хидроелектрана већег капацитета и 10 малих хидроелектрана, према приложеним табелама 33 и 34.

Таб.32. Хидроелектране Републике Српске

Бр.	Назив	Номинална снага, MW	Тип	Напон мреже, kV
1.	ХЕ Требиње 1	3 x 60=180	акумулациона	220
2.	ХЕ Требиње 2	8	акумулациона	35
3.	ХЕ Дубровник*	2 x 108 =216	акумулациона	220
4.	ХЕ Вишеград	3 x 105 =315	проточна	400
5.	ХЕ Бочац	2 x 55 = 110	проточна	110
	Укупно:	820MW		

*Производњу ХЕ Дубровник дијеле ЕРС (ХЕТ) и ХЕП. У посљератном периоду један генератор је радио на систему БиХ/РС, а један на систему Хрватске. Изградњом и пуштањем у ппогон ТС 220/110 kV Плат овај режим ће бити измијењен, а подјела производње је предмет преговора ЕРС-а и ХЕП-а.

Таб. 33. Мале хидроелектране Републике Српске

Бр.	Назив	Номинални капацитет, MW
1.	МХЕ Богатићи	8
2.	МХЕ Месићи	3,08
3.	МХЕ Власеница	0,9
4.	МХЕ Тишћа	2,1
5.	МХЕ Сућеска 1	1,93
6.	МХЕ Сућеска 2	1,099
7.	МХЕ Новаковићи	5,77
8.	МХЕ Штрпци	0,075
9.	МХЕ Дивич	2,598
10.	МХЕ Бистрица	3,93
	Укупно:	29,49 MW

Постоје могућности да се у планском периоду изграде сљедеће хидроелектране:

- Хидроцентрале на Врбасу (ХЕ Крупа 48,5 MW, ХЕ Бочац 2, ХЕ Понор),
- ХЕ Новоселија, 16,4 MW,
- ХЕС Горњи хоризонти, ХЕ Дабар, ХЕ Билећа, ХЕ Невесиње,
- Тунел Фатничко поље-акумулација ХЕ Билећа
- ХЕ Бук Бијела, 114,64 MW,
- ХЕ Фоча, 51,66 MW,
- ХЕ Паунци, 42,3 MW,
- ХЕ Сутјеска, 34,95 MW,
- ХЕ Рогачица, 140,0 MW,
- ХЕ Средње Тегаре I, 126,0 MW,
- ХЕ Мала Дубравица, 122,0 MW,
- ХЕ Цијевна III, 13,9 MW,
- ХЕ Улог снаге 35 MW,
- ХЕС Горња Неретва, 17,2 MW.

али је реално очекивати да се у планском периоду изграде само сљедеће хидроелектране:

- ХЕ Улог (у току је изградња приступних путева; издата је условна грађевинска дозвола),
- ХЕ Цијевна III (инвеститор је Електродобој а.д.; у току су преговори око одобравања кредитних срестава),
- МХЕ Бочац II (користио би се постојећи објекат компензационог базена) и

евентуално ХЕ Дабар и ХЕ Билећа (у току је израда иновиране пројектне документације за ХЕ Дабар и прикључне далеководе; за ХЕ Дабар није ријешено питање регулације режима вода са ЕП ХЗХБ и ХЕП-ом) и ХЕ Бук Бијела.

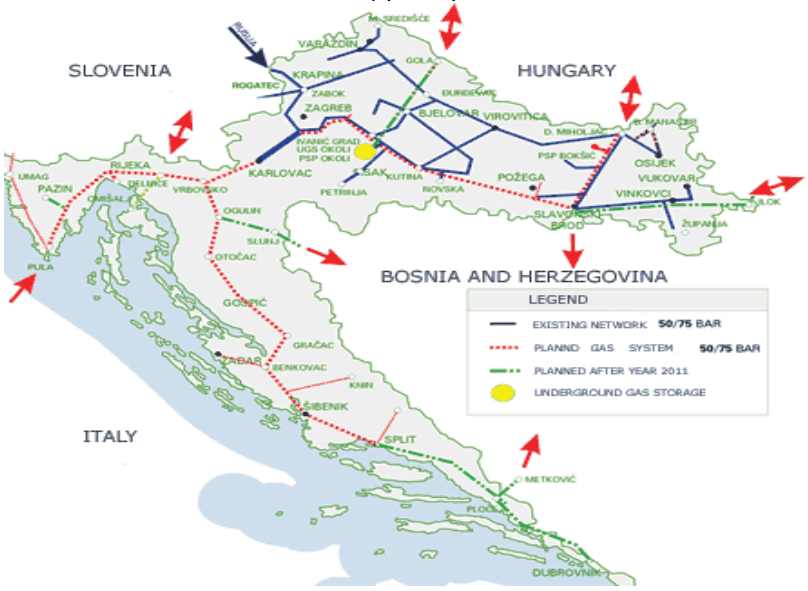
Изградња осталих хидроелектрана са списка (прилог табела бр. 38 у анексу Плана) је мање извјесна због неизграђене инфраструктуре, недостатка пројектне документације, неријешених имовинско-правних односа и сл. Могуће друге акумулације биће предмет испитивања економске, еколошке, друштвене и технолошке оправданости, а у складу са могућом вишенамјенском функцијом. Код оних у подручјима заштићеног природног насљеђа кључне критеријуме одређује заштита природе. Изградња планираних акумулација на једном водотоку (у низу) подразумјева детаљну анализу која, као резултат, треба да омогући њихову енергетску, еколошку и техничку оправданост и усаглашеност. Због изразитог дебаланса између производње и потрошње електричне енергије у западном дијелу Републике Српске приоритет при изградњи би требало дати сљедећим електранама:

- завршетак изградње ТЕ Станари,
- изградња хидроелектране Цијевна III и осталих електрана на ријеци Босни и
- изградња ХЕ Крупа и/или МХЕ Бочац II и
- ТЕ-ТО Бања Лука.

Гасоводни систем Републике Српске чини магистрални гасовод од Зворника до Кладња (40 км) и од границе са Србијом до Зворника (22 км). Гасовод је промјера 406 мм, пројектован за притисак 50 бар, изведен, према пропису ANSIB31.8, од полиетиленом творнички изолованих челичних цијеви, осигуран катодном заштитом. На дијелу гасоводног система који припада Републици Српској дјелују два дистрибутера:

- „Сарајево-гас" Лукавица врши транспорт и дистрибуцију гаса за источни дио града Сарајева,
- „Гаспромет"Пале је оператер гасног система (транспорт гаса високог притиска) од границе са Србијом до преносног система „Сарајево-гаса" Лукавица.

Сл. 9. Могућа мјеста прикључења гасоводног система Републике Српске на гасоводне система земаља у окружењу.



Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Модул 10 – Гас

Стратешки интерес Републике Српске у гасном сектору јесте изградња цјелокупног система гасовода „Сава", што скорија добава природног гаса до највећих центара потрошње, сигурно снабдијевање и стварање конкурентног отвореног тржишта гаса. Наведени циљеви могу се постићи кроз једну од двије наведене алтернативе:

Алтернатива 1: У првој фази гради се гасовод „Сава" до центара потрошње (Бањалука, Бијељина и Брод), у складу са трасама одређеним овим просторним планом. Реализација пројекта „Сава"

предвиђа гасификацију сјеверног дијела Републике Српске, изградњу магистралног гасовода од Прњавора Мачванског (мјесто прикључења на гасоводни систем Србије је на Дрини) до Новог Града, те изградњу дистрибутивних система у градовима у Посавини. За изградњу гасоводног система „Сава" додијељена је концесија и израђени су први пројекти.

Алтернатива 2. У првој фази обезбјеђује се снабдијевање гасом центара потрошње из најближег расположивог система: спој на гасоводни систем Србије на Дрини и прикључење на гасоводни систем Хрватске у Броду и Градишци. У другој фази, након пораста потрошње, гради се гасовод „Сава" од Бијељине до Бањалуке.

С обзиром на наведене алтернативе, могућности увоза гаса и резултате оптимизације развоја транспортног система гаса у Републици Српској, могуће је закључити:

- оптимални правци добаве гаса су: Градишка (уз најмање инвестиције се гасификује Бањалука као највећи потрошач гаса), затим Бијељина из Србије и Брод из Хрватске;

Као прва фаза гасификације могу се одредити подручја:

- Градишке, Лакташа и Бањалуке из смјера Градишке,
- Бијељине из правца Србије,
- Шековића, Власенице, Милића, Сокоца и Пала из постојећег гасног система,
- подручја Добоја, Приједора Прњавора и Брчког из правца Бањалуке и спајање система Бијељине и Бањалуке,
- гасификација подручја Херцеговине, односно Требиња као центра потрошње, из система Јадранско-јонског гасовода након његове изградње.

Оперативни циљеви у гасном сектору су:

- изградња магистралног гасовода „Сава" са прикључцима и главим мјерним регулационим станицама за градове у Посавини, за чије прикључење на магистрални гасовод постоји економско оправдање; траса магистралног гасовода "Сава", крака гасовода "Јужни ток" у Републици Српској, прати трасу планиране жељезничке пруге Бијељима–Милошевац и планираног аутопута Вукосавље–Добој (5Ц), а затим аутопута Добој–Прњавор–Бања Лука–Нови Град; потписан је меморандум о изградњи магистралног гасовода "Сава" у дужини око 400 km кроз Републику Српску, капацитета 3 милијарде nm^3/god, од чега је за потрошаче у Републици Српској планирано 2 милијарде nm^3/god, а 1 милијарда nm^3/god за потрошаче у Федерацији БиХ, преко планираног крака у Добоју према Зеници, којим је омогућена гасификација централног дијела БиХ. За постојећи гасоводни систем, доградњом компресорске станице, преко улаза у Шепку, обезбиједиће се 1,2 милијарде nm^3/god гаса. Изградњом новог гасовода кроз сјеверни дио РС и повезивањем са постојећим гасоводом осигураће се квалитетније снабдјевање ФБиХ и источног дијела РС. Планираним гасоводом Добој – Зеница и Шепак – Бијељина формираће се прстен у гасној мрежи, чиме ће се повећати поузданост снабдјевања потрошача гасом.
- изградња нових магистралних гасовода за диверсификацију извора снабдијевања (прикључење магистралног гасовода „Сава" на гасоводни систем Хрватске у Броду и/или у Градишци;
- континуитет техничко-технолошке модернизације већ изграђених енергетских инфраструктурних система.

Концепција просторног развоја у сектору гасне привреде. Влада Републике Српске је 2010. године усвојила Акциони план за реализацију Стратегије развоја енергетике Републике Српске, који је у

складу са циљевима Студије о развоју енергетског сектора Републике Српске из 2008. године. Реализација Стратегије се већ остварује у сектору гасне привреде:

- договорено је оснивање заједничког предузећа са руским партнером,
- закључен је уговор о заједничком улагању,
- у току је израда студијске и пројектне документације,
- дефинисана је траса магистралног гасовода „Сава" итд.

У наредном периоду предвиђа се почетак радова на изградњи магистралног гасовода „Сава" и изградња дистрибутивне гасне мреже у градовима.

Сл. 10. Постојећи гасовод у земљи и окружењу



Извор: Студија енергетског сектора БиХ. Модул 10 – Гас

У урбаним срединама очекује се примјена високоефикасних гасних когенерација. Предуслови за реализацију гасних когенерација јесу: уређено тржиште електричне енергије, сектора даљинског гријања и развој мреже гасовода. Стога су планиране локације за гасне когенерације Бањалука, Приједор, Бијељина и/или Угљевик ради веће концентрације потрошње топлотне и електричне енергије. Укључење у погон гасних когенерација планира се око 2020. године.

Нафтну инфраструктуру у Републици Српској чине Рафинерија нафте у Броду, Рафинерија уља у Модричи и дистрибутивна мрежа Петрол Бањалука, са транспортним системом за складиштење сирове нафте и готових производа и транспортним системом за снабдијевање рафинерије Брод сировом нафтом (нафтоводом из правца Славонског Брода или ријеком Савом).

Оперативни циљеви развоја нафтног сектора Републике Српске су:

- наставак истраживања геолошких резерви нафте и гаса,
- успостављање система обавезних резерви нафте и нафтних деривата, доношење законске регулативе о систему обавезних резерви нафте и нафтних деривата, формирање Агенције за обавезне резерве и постепено формирање резерви у складу са стандардима ЕУ,
- континуирано праћење стандарда квалитета нафтних деривата у ЕУ и усклађивање домаћих прописа с њима, постизање квалитета нафтних деривата на тржишту Републике Српске, усклађивање динамике овог прилагођавања са реалним могућностима Рафинерије нафте,

одређивање прелазног периода да би се Рафинерији омогућило постепено постизање квалитета производа на нивоу европских стандарда,
- увођење савремених технолошких иновација у производна нафтна постројења,
- смањење властите потрошње и емисије штетних гасова у атмосферу,
- усклађивање закона и прописа којима се регулише утицај нафтног сектора на животну средину са ЕУ стандардима; овај захтјев односи се на рафинерије, складишне терминале нафте и нафтних деривата и бензинске пумпе.

Раније вршена геолошка истраживања указала су на потенцијално постојање комерцијално исплативих резерви нафте. Ради тога ће се интензивирати наставак истраживања укључивањем заинтересованих партнера кроз додјелу или откуп концесија или неки други облик финансирања. У том циљу се планира појачање административних капацитета за обраду свих података који се односе на концесије за геолошка истраживања и експлоатацију нафте, у складу са Законом о геолошким истраживањима, Законом о рударству и Законом о концесијама.

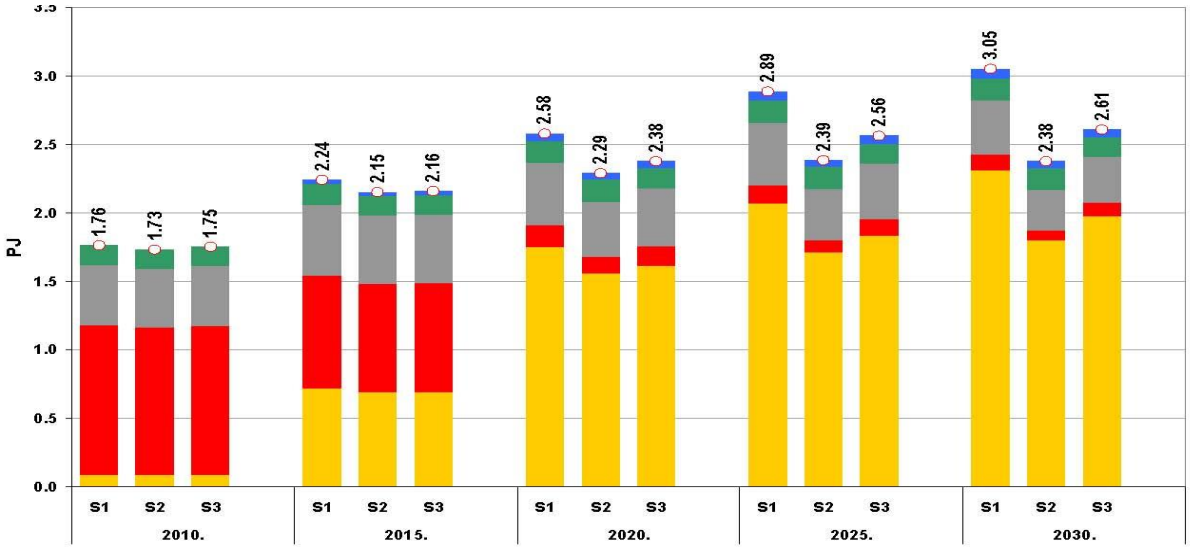
Концепција просторног развоја у сектору нафтне привреде: предложени паневропски нафтовод (ПЕОП) представља реалну могућност допреме руске и нафте из Каспијског басена, од постојећих нафтних терминала у црноморској луци Констанца у Румунији, преко рафинерија у Србији и Хрватској.

Системи даљинског гријања постоје у 12 градова у Републици Српској; загријава се око 40.000 станова укупне површине 460.000 м^2. Сектор даљинског гријања је у веома тешком положају; изузев добојске топлане, све остале су у задужењима, која премашују вриједност њихових основних средстава. Иако су проблеми различити од једне до друге топлане, неки су ипак заједнички:

- старост и застарјелост техничко-технолошке опреме и инсталација,
- наплата испоручене енергије без мјерења, чиме је потрошач онемогућен да штеди и рационално користи енергију,
- сви топлификациони системи у Републици Српској раде као системи централног градског гријања, па су топлане у погону само шест мјесеци; то је један од разлога због чега су све топлане у Републици у губицима,
- законом није ријешен проблем загађења градског подручја, па се ради тога на топлифицираном градском подручју граде мале котловнице, предлаже се увођење еколошког пореза, којим би се дестимулисала изградња малих котловница у циљу подстицања развоја градских топлификационих система.

У периоду до 2030. године очекује се пораст снабдијевања топлотном енергијом из система даљинских гријања (Сл. 3). На пораст потрошње енергије из топлификационих система снажно ће утицати развој сектора гасификације. Планирана је изградња ефикасних когенерацијских система у Бањалуци, Приједору и Добоју, чиме се ствара могућност развоја топлификационих система у склопу постојећих и будућих електродистрибуција, које већ имају успостављен организациони систем у којем би се лакше реализовала и одржавала таква софистицирана енергетска постројења.

Граф. 3. Структура задовољења финалне потрошње топлоте из система даљинског гријања у Републици Српској



Извор: Стратегија развоја енергетике Републике Српске до 2030. године

Преносна електроенергетска мрежа

Просторни план Републике Српске, као документ највишег реда, разматра електроенергетску мрежу напонског нивоа 400 kV, 220 kV и 110 kV, док су нижи напонски нивои предмет докумената нижег реда. Један дио преносног система је дјелимично оштећен током ратних разарања и планирана је његова реконструкција. Република Српска располаже значајним изграђеним капацитетима преносне мреже напонског нивоа ДВ 400 kV, ДВ 220 kV и ДВ 110 kV и ТС 400/x kV, ТС 220 /xkV и ТС 110/x kV. Комплетан преносни систем са разводним ТС интегрисан је на нивоу БиХ, са ФБиХ и укључен у асоцијацију производње и преноса држава југоисточне Европе. Дијелом је извршена реконструкција и модернизација оштећених објеката и мрежа, и по усвојеном програму приоритета, изградња нових капацитета.

Оперативни циљеви и концепција развоја преносне електроенергетске мреже

Општи циљ је да **енергетски систем РС дугорочно обезбиједи довољну количину свих видова енергије (електричне и топлотне), као и свих врста енергената (чврстих, течних и гасовитих**). Из овог циља произилазе оперативни циљеви везани за пренос електричне енергије, који подразумијевају:

- Дугорочно обезбјеђење потребне електричне енергије, те сигурност снабдијевања привреде и становништва, а по економски одрживим цијенама;
- Повећање ефикасности преноса електричне енергије;
- Коришћење географског положаја преносних система између региона са вишковима и региона са мањком електричне енергије;
- Модернизовање и градњу преносних система са техничким карактеристикама који су у складу са захтјевима европског удружења за координацију преноса електричне енергије (UCTE);
- Модернизовање и ревитализацију електроенергетских објеката и мрежа у складу са стандардима ЕУ;

- Примјену савремених мјерних уређаја и интегрално управљање енергетским системима, у функцији интегрисања енергетске инфраструктуре Републике Српске.

Електропривреда РС је интегрисана у систем електропривреде земаља југоисточне Европе, тако да своју дугорочну концепцију развоја усаглашава са потребама изградње и модернизације капацитета, производње, пласмана и размјене електричне енергије ове асоцијације. Постојећи и планирани преносни систем напонских нивоа 400, 220 и 110 kV базира се на тијесној просторно-функционално-техничкој сарадњи и повезаности са системом ФБиХ и сусједних државама.

Планске политике и планска рјешења

Електропренос БиХ у будућности треба да осигура прикључак свих електрана и нових купаца према (н-1) критеријуму прописаном Мрежним кодексом. У случају интензивне изградње електрана, при чему би инсталисана снага производних постројења на територију РС значајно премашивала домаће потребе, евентуално ће требати додатно појачати мреже виших напонских нивоа. Првенствено се ради о преносној мрежи напонског нивоа 400 kV, чиме би се омогућио извоз електричне енергије на тржиште југоисточне Европе и остала тржишта (Италија, Турска, средња Европа).

Мрежа напонског нивоа 400 kV задовољавајуће је изграђена и повезана у петљу на територији БиХ, те је задовољавајуће повезана са свим сусједним системима (Србија, Црна Гора и Хрватска). Изузетак је радијално напајано подручје Бањалуке једним 400 kV водом, те радијалан спој преко 400 kV мреже ХЕ Вишеград. Мрежа 400 kV има велики значај у остваривању још чвршћих веза са сусједним ЕЕС (нпр. Приједор–Бихаћ–Загреб, ХЕ Вишеград–Пљевља и интерне везе 400 kV унутар РС: Бањалука – Приједор и Гацко – ХЕ Бук Бијела).

Мрежа 220 kV унутар РС има важну улогу у преносу електричне енергије. ТС 220/110 kV Приједор 2 и Требиње значајно доприносе сигурности напајања ширег подручја Приједора и Требиња. Мрежа 220 kV задовољавајуће је обликована у РС.

Мрежа 110 kV развијена је на подручју РС. Потребно је рјешавање проблематике радијалног напајања појединих ТС 110/xkV. За водове с мањим пресјеком проводника предвиђа се каблирање појединих дионица у градским зонама, те изградња двоструких 110 kV далековода с проводницима пресјека 240 мм^2 у ванградским зонама, по могућности коришћењем постојећих коридора.

Обновљиви извори енергије

Оцјена стања и проблеми

У Републици Српској постоје значајни ресурси обновљивих енергетских извора: енергија биомасе, хидро-енергија, геотермална енергија и енергија вјетра. Иако су ресурси ових енергија различити по обиму и енергетском квалитету, на конкретним локацијама ови ресурси могу бити доминантни, због чега имају важан локални значај при децентрализованом кориштењу, на примјер: дрвни отпад за загријавање насељених мјеста у брдско-планинским подручјима која обилују шумским комплексима (општине Шипово, Кнежево, Мркоњић Град и Рибник), или геотермална енергија на великом простору сјеверног дијела Републике за примјену у пољопривреди (пластеничка производња површа), балнеологији и туризму, загријавање градова Шамац, Брчко, Дервента, Прњавор, Србац, Бијељина (изградња геотермалног топлификационог система Бијељине је у току) и др. Учешће енергије из обновљивих извора у укупном енергетском билансу још увијек је занемарљиво, ако се

изузме коришћење већих водних токова. И поред тога што су ови ресурси чисти и еколошки прихватљиви, за њихово слабо коришћење постоји неколико битних разлога:

- произведена енергија је знатно скупља од енергије из великих енергетских објеката,
- неистраженост њихових стварних ресурса,
- недостатак подстицајних мјера за њихово истраживање и коришћење од стране Републике,
- недостатак опреме домаће производње.

Основни проблеми су:

- недостају подаци о стварним капацитетима обновљивих енергетских ресурса; ово је нарочито уочљиво за геотермалну енергију; изузев подручја бијељинске општине, читав простор Републике је потпуно неистражен;
- због недостатка поузданих података о капацитетима и локацији обновљивих ресурса, не постоје озбиљни пројекти који би били прихватљиви за домаће и стране инвеститоре;
- могући негативни утицаји на друге привредне гране (на примјер, утицај производње електричне енергије из дрвног отпада на смањење шумских комплекса, утицај производње биомасе на смањење производње хране, утицај вјетроелектрана на животињски свијет, утицај коришћења геотермалне енергије на водотокове, утицај малих хидроелектрана на околину и сл.),
- утицај економске кризе на инвестициона улагања у коришћење обновљивих енергетских ресурса,
- споро прибављање потребних докумената, споро рјешавање власничких односа и сл.

Циљеви и концепција развоја коришћења обновљивих енергетских извора

Основни циљ: **(1) повећање учешћа енергије из обновљивих енергетских извора у укупном енергетском билансу Републике и (2) производња опреме за коришћење енергије из обновљивих извора.**

Оперативни циљеви:

- израда базе података о величини ресурса свих обновљивих енергетских извора, њиховој локацији и степену истражености,
- израда планова истражних радова за утврђивање стварних потенцијала свих обновљивих енергетских ресурса,
- смањење зависности од увоза фосилних горива,
- развој слабије развијених региона, и посебно, руралних средина отварањем постројења за производњу енергије из обновљивих извора.

Основна концепција развоја коришћења обновљивих енергетских извора заснивање се на сљедећим поставкама:

- испитивању свих услова на којима је предвиђена изградња различитих система коришћења обновљивих енергетских ресурса (планских, техничких, метеоролошких, инфраструктурних услова, пројектних захтјева, техничких прописа, законских одредаба, образовног кадра, економских потенцијала јединица локалне самоуправе, могућности властитог финансирања итд.);

- развијању и реализацији пројеката на регијском и локалном нивоу или у прекограничној сарадњи (IPA пројекти);
- оснивању националне мреже за управљање обновљивим изворима енергије, која ће се бавити и промоцијом употребе обновљивих енергетских ресурса;
- утврђивању ефикасног техничко-технолошког начина конверзије енергије обновљивих ресурса у друге облике енергије;
- утврђивању потенцијала појединачних локација за производњу енергије из обновљивих извора;
- увођењу децентрализованих енергетских система који се заснивају на обновљивим локалним енергетским изворима (на примјер, индустријски, пољопривредни и шумски отпад су растресита горива па њихов транспорт на већа растојања није економски оправдан; због тога производњу, дистрибуцију и коришћење тог горива треба организовати на регијској основи);
- подстицању коришћења локалних енергетских извора и иницијатива и изградњи одговарајуће техничке и социјалне инфраструктуре,
- удруживању на бази обновљивих енергетских извора (на примјер, удруживање произвођача пелета са произвођачима котлова у компаније које продају енергију као финални производ, формирањем малих топлификационих система за загријавање мањих насељених мјеста и сл.).

Потенцијали и просторна концепција развоја појединих обновљивих извора енергије

Биомаса. Шуме и шумско земљиште покривају 1.278.181 хектара на територији Републике Српске. Укупан теоретски потенцијал биомасе у Републици Српској процијењен је на 31,08 до 46,24 PJ. Највећи дио (59%) односи се на биомасу погодну за сагоријевање (отпаци из дрвне индустрије, огрјевно дрво, шумски отпадак, остаци орезивања вишегодишњих насада и сл.). Са 39% слиједи биомаса погодна за производњу биогаса из комуналног отпада, сточарства и намјенских усјева за енергетске потребе. Садашња потрошња биомасе за сагоријевање износи 16,9 PJ или око 92% потенцијала те врсте биомасе из познатих извора на територији Републике Српске. Даље повећање искоришћавања дрвне биомасе за енергетске потребе захтијева повећање ефикасности пећи и котларница на дрво и/или прелазак на ефикасније облике модерне биомасе (нпр. пелети). (Извор: Први национални извјештај БиХ у складу са конвенцијом УН о климатским промјенама. Анекс 1. Бањалука, 2009).

Геотермална енергија. Сјеверни дио РС има значајнијих геотермалних потенцијала, а јужни и југоисточни имају знатно мање потенцијале. Не постоји поуздана процјена стварног енергетског потенцијала овог ресурса јер истражним радовима није обухваћена читава територија Републике. У подземним колекторима се очекују геотермалне воде просјечне температуре 100^0 C (80–150^0 C). Термална вода се данас користи углавном у балнеолошке сврхе, док је енергетско коришћење геотермалне енергије за гријање простора ограничено развијено. У току је изградња топлификационог система Бијељине на бази геотермалне енергије са пет дубоких геотермалних бушотина. Значај овог енергетског ресурса се додатно вреднује због могућности каскадног коришћења енергије термалне воде (на примјер, од 80 до 60^0C за загријавање објеката и грijање санитарне воде, од 60 до 40^0C у балнеологији, од 40 до 30^0C у пољопривреди, узгоју риба и сл.). Присуство ове енергије у Семберији, Посавини и Лијевчу пољу представља велику шансу ових подручја за развој пластеничке производње поврћа и љековитог биља.

Мале хидроелектране. Изградња малих хидроелектрана планирана је са циљем да се убрза развој руралних подручја, с обзиром на то да се највећи дио локација налази у тим областима. Укупан хидроенергетски потенцијал на свим сливовима у Републици процијењен је на 341 MW, што одговара производњи око 1.500 GWh/год.

Заштићена подручја водотокова на којима није дозвољена изградња малих хидро-електрана:, ријека Плива, кањон ријеке Угар , ријека Бистрица узводно до Миљевине, ријека Сутјеска од изворишта до НП Сутјеска. Међутим, на неким од ових токова су већ изграђене мале хидро-електране (МХЕ Бистрица Б5а, МХЕ Сутјеска 1), а још неке су планиране.
МХЕ нису предмет Плана, али зато је потребно ријешити питање шта урадити са објектима који су већ изведени као и са онима за које су већ издате дозволе.

Енергија вјетра. За подручје Републике Српске израђен је моделски атлас вјетра, који је потребно верификовати мјерењима. Најперспективније подручје за изградњу вјетроелектрана је југ Републике Српске, на простору од Калиновика до Требиња; на том простору је средња брзина вјетра 7,7 m/s на висини од 50 м. Теоретски искористив потенцијал за коришћење енергије вјетра процијењен је на 640 MW инсталисане снаге, са очекиваном производњом 1200 GWh/год. Технички искористив потенцијал зависи од услова на појединој микролокацији (приступ локацији и расположивост инфраструктуре) те другим ограничењима (нпр. заштита околине, прелети птица).

У циљу подстицања коришћења овог вида енергије, у протеклом периоду урађено је сљедеће:

- Регулаторна комисија за енергетику Републике Српске усвојила је, октобра 2011. године, Правилник о подстицању производње електричне енергије из обновљивих извора и у ефикасној когенерацији, којим се обезбјеђују повољни услови за развој производње електричне енергије из обновљивих извора,
- израђена је Стратегија развоја енергетике РС до 2030. године,
- усвојен је закон о обновљивим изворима енергије и ефикасној когенерацији (Сл. гласник РС 39/13).
- усвојен је Правилник о допунама Правилника о прикључку (Сл. гласник БиХ, бр. 60/12) и уведен појам "максимална снага прихвата вјетроелектрана". Имајући у виду потребу да се регулише рад вјетроелектрана, максимална снага прихвата вјетроелектрана у систем је ограничена на 10% инсталисане снаге осталих, конвенционалних електрана. Одлуком Министарства индустрије, енергетике и рударства РС максимална инсталисана снага вјетроелектрана на подручју РС је ограничена на 120 MW, али се може очекивати повећање максималне снаге прихвата вјетроелектрана са порастом инсталисане снаге конвенционалних-управљивих извора.

Соларна енергија. Прелиминарне анализе показују да Република Српска има значајан потенцијал коришћења Сунчеве енергије и потребно је направити локални атлас Сунчевог зрачења. Најнижи соларни потенцијал доступан је у сјеверним предјелима (1,25 до 1,3 MWh/m^2 укупно дозрачене Сунчеве енергије). Интензитет се повећава спуштањем према југу (1,50 до 1,55 MWh/m^2). Могуће примјене су: загријавање санитарне воде, испомоћ при гријању простора, производња електричне енергије те разни нискотемпературни технолошки процеси (на примјер, сушење пољопривредних производа и сл). Већи соларни системи немају оправданост јер је опрема за коришћење Сунчеве енергије скупа, покривање земљишта је нерационално, а осим повољне откупне цијене електричне енергије, не постоје додатни подстицаји.

Примјена Сунчеве енергије планира се:

- коришћењем соларних колектора за производњу топлотне енергије и
- коришћењем фотонапонских система за производњу електричне енергије.

У циљу подстицања коришћења овог вида енергије, у протеклом периоду урађено је сљедеће:

- Регулаторна комисија за енергетику Републике Српске усвојила је, октобра 2011. године, Правилник о подстицању производње електричне енергије из обновљивих извора и у ефикасној когенерацији, којим се обезбјеђују повољни услови за развој производње електричне енергије из обновљивих извора, а, самим тим, соларне енергије,
- израђена је „Студија могућности коришћења и развоја соларне енергије у БиХ”,
- усвојен је Закон о обновљивим изворима енергије и ефикасној конгерацији (Сл. гласник РС 39/13).

Концепција развоја обновљивих енергетских извора састојаће се у сљедећем:

- веће коришћење обновљивих енергетских извора уз боље енергетске ефекте, мање угрожавање животне средине, веће могућности ангажовања домаћег капитала, подстицај развоју малих предузећа у области технологија везаних за коришћење обновљивих енергетских извора, раст запошљавања и др.,
- израда студија потенцијала свих обновљивих извора са економским показатељима којима би се утврдили рентабилност, ризици и тржишни услови (домаћи, свјетски) за сваки обновљиви извор,
- одређивање технологија за производњу и увођење подстицајних мјера,
- дефинисање система примјене на одређеним (повољним) локацијама,
- јачање свијести и знања у погледу коришћења обновљивих извора енергије,
- даљи и интензивнији развој и примјена обновљивих извора енергије на територији Републике, чиме би се омогућило побољшавање енергетске слике и смањење трошкова увоза фосилних горива, као и трошкова дистрибуције енергије на веће удаљености,
- дефинисање система стимулације и обавезе коришћења извора на локалном и регијском нивоу, у циљу побољшања енергетске ефикасности дистрибутивних система и остваривања вишеструких еколошких предности,
- подстицање нових истраживања, финансираних од стране државних институција или страних партнера, која би одредила нове потенцијалне локације за експлоатацију.

Тржишно-економски и развојни оквир:

- стабилна и квалитетна дистрибутивна мрежа, као и континуитет у снабдијевању,
- увођење модерних технологија примјерених обновљивим изворима енергије,
- обезбјеђење квалитета енергије и енергената из обновљивих извора, према стандардима ЕУ,
- субвенционисање, пореске олакшице и други подстицаји који повећавају економску оправданост инвестирања у ове системе,
- организационо-институционалне мјере,
- развој тржишта енергије из обновљивих енергетских извора,
- обука кадрова који учествују у пројектовању, производњи, уградњи и одржавању уређаја и система.

Енергетска ефикасност

Енергетска ефикасност је саставни дио развојних смјерница свих сегмената енергетског ланца: производње, транспорта, дистрибуције и потрошње енергије. При томе је енергетска ефикасност најнижа у сектору потрошње: у топлификационим системима, индустрији и саобраћају. Побољшањем енергетске ефикасности смањује се потрошња енергије при постизању истог корисног ефекта; тиме се посредно смањује потрошња горива, потреба за изградњом нових производних капацитета и загађење околине.

Енергетска ефикасност у грађевинарству

Значајан дио стамбеног фонда у Републици Српској изграђен је прије 1970. године, то јест прије усвајања првих стандарда грађевинске физике код нас. Ти објекти, а такође и објекти који су грађени по првим стандардима усвојеним након 1970. године, били су слабо топлотно изоловани, са просјечним специфичним топлотним губицима од 200 до 250 W/m^2. Због тога системи гријања стамбених, пословних и индустријских објеката учествују са више од 50% у финалној потрошњи енергије у Републици. С обзиром на то да управо ти потрошачи користе енергију веома нерационално, у том сектору је могуће остварити и најзначајније смањење потрошње енергије. Ради тога је потребна изградња институционалног и законодавног окружења, као једног од основних предуслова успјешне имплементације мјера којима би се подстицала и афирмисала енергетска ефикасност.

Побољшање енергетске ефикасности у грађевинарству подразумијева активности у циљу побољшања зграде као енергетског објекта и побољшање градског гријања као енергетског система. У циљу побољшања зграде као енергетског објекта, неопходне су сљедеће мјере:

- подизање квалитета градње објеката,
- производња квалитетних грађевинских материјала,
- енергетска реконструкција постојећих зграда,
- изградња савремених нискоенергетских зграда,
- побољшање енергетске ефикасности термотехничке опреме за гријање, хлађење, вентилацију и климатизацију објеката,
- усклађивање домаћих стандарда грађевинске физике са стандардима ЕУ,
- усклађивање домаћих стандарда термотехничких инсталација са стандардима ЕУ,
- повећање обавезног нивоа топлотне заштите постојећих и нових зграда,
- енергетска контрола и управљање енергијом у зградама,
- прописивање максималне специфичне вриједности укупне годишње потрошње енергије у kWh/m^2год. ili kWh/m^3год.,
- увођење енергетског цертификата зграда и усвајање јединствене методологије енергетских прегледа зграда.

Побољшање енергетске ефикасности градског гријања подразумијева сљедеће:

- мјерење потрошње топлотне енергије и наплате према стварној потрошњи код свих индивидуалних потрошача (стамбених, пословних и индустријских),
- загријавање санитарне воде као најрентабилнијег сегмента топлификационог система,
- аутоматско вођење и регулацију испоруке топлотне енергије потрошачима,
- одрживи развој у еколошком и економском смислу, те сигурност снабдијевања енергијом,

- набавку мазута у иностранству на нивоу Републике за све топлане, да би се постигла повољнија цијена при куповини,
- сваки топлификациони систем организовати са два предузећа: предузећем за производњу енергије и предузећем за дистрибуцију енергије; при томе произвођач енергије може бити и приватно предузеће, али дистрибутер енергије мора бити јавно комунално предузеће.

Европска искуства показују да се након увођења система мјерења потрошње у сваком стану потрошња енергије смањује око 30 до 40%, а то је више него што се може постићи свим осталим мјерама заједно.

У законодавном оквиру треба дати нагласак на:

- закон о енергетској ефикасности, који је донесен и објављен у Сл. гласнику РС, бр. 59/13.
- изради акцијског плана за имплементацију ЕУ директиве о енергијским својствима зграда,
- усвајању нових техничких прописа којим ће се прописати строжији ниво топлотне заштите и управљање потрошњом енергије у зградама у складу са EPBD (Energy Peformance of Buildings) и нормом EN 13790,
- усвајању нових техничких прописа који ће регулисати обавезу енергетске цертификације зграда, то јест класификацију зграда према потрошњи енергије,
- усвајању нових техничких прописа који ће регулисати образовање независних енергетских стручњака, те вршити прегледе и енергетску цертификацију зграда.

Енергетска ефикасност у индустрији

Потрошња енергије у индустрији у протеклом периоду износила је 12–25% укупне потрошње енергије у Републици Српској. У апсолутном износу потрошња енергије у Републици Српској је у порасту од 2002. године.

Сценарио развоја потрошње енергије у индустрији предвиђа удвостручење потрошње финалне енергије до 2030. године према сценарију S1, за око 3% мањи раст према сценарију S2 и за око 12% мањи раст према сценарију S3.

С обзиром на учешће у потрошњи енергије у индустрији, најважније индустријске гране у Републици Српској су: металска индустрија, хемијска индустрија, индустрија неметала, рудници, каменоломи, производња хране, пића и цигарета. При томе највећи дио финалне потрошње енергије отпада на зворничку фабрику глинице. Из истог разлога, од свих енергената највеће учешће у финалној потрошњи има природни гас.

Према комплексности и инвестиционој интензивности, повећање енергетске ефикасности у индустрији може се постићи примјеном сљедећих мјера:

- рационализацијом потрошње енергије,
- ревитализацијом електричне и топлотне инфраструктуре, компензацијом јалове струје,
- реконструкцијом инсталација у власништву потрошача,
- изградњом новог савременог енергетског система (нова енергана, нова енергетска инфраструктура),
- увођењем новог или побољшањем постојећег система регулације и аутоматизације.

Водопривреда и водопривредна инфраструктура

Оцјена стања и проблеми

Специфичан географски положај и наслијеђени проблеми током кризних година негативно се одражавају на коришћење, функционисање и развијање водопривредних система јер је евидентан недостатак правне и економске регулативе која регулише односе са Федерацијом БиХ и сусједним државама за транзитне (заједничке) водотокове и сливове. Период привредне и ратне кризе маргинализовао је значај, коришћење и заштиту ријеке Саве са јужним притокама и ријеке Дрине. Запуштеност и старост система за одбрану од поплава и ерозије угрожава плавна, бујична и ерозивна подручја. Слична ситуација је са мелиорационим системима, гдје се смањује могућност и ефикасност наводњавања и одводњавања пољопривредног и осталог земљишта. Недостатак канализационих система и објеката директно утиче на загађивање и коришћење површинских и подземних вода.

Сви реализовани водопривредни објекти у Републици Српској пројектно су третирани као дио интегралних вишенамјенских система вишег реда, али су реализовани само они њихови дијелови који су били најнеопходнији у неким фазама развоја.

Опште стање водопривреде Републике Српске са привредног аспекта карактеришу сљедеће чињенице:

- Потцијењеност воде као ресурса;
- Компаративне предности Републике Српске, домицилне и транзитне воде;
- Неекономски односи;
- Слаба заштита вода;
- Слаба заштита од вода, ерозије и др.;
- Мали степен искориштења водних снага;
- Недовољна уређеност сливова и водотока;
- Недовољно коришћење вода и термалних вода у пољопривреди.

Водоснабдијевање становништва Републике Српске организовано је преко 61 централног водоводног система (на 63 општине), тако да је водоводима обухваћено око 48% укупне популације. Градским канализационим системима обухваћено је 67% становништва. Искористивост хидропотенцијала водотока од 33% је веома ниска. Капацитет, односно снага изграђених хидроелектрана је 800 MW, а средња годишња производња око 2.600 GWh.

Под системима за наводњавање у Републици Српској налази се око 4.430 хектара, што износи 2,8% укупног погодног земљишта за наводњавање (од тога је у функцији око 1.100 хектара). Досадашња искуства показују мањак воде за пољопривредну производњу просјечно 100–200 мм годишње у подручјима Савског слива, у централним подручјима 50–100 мм, а у подручју слива Јадранског мора тај мањак је 300–400 мм. Такође је биланс потреба различит од запада – сјевера према истоку. Источна подручја имају потребу коришћења већих количина воде за наводњавање. Пољопривредне површине са детаљном одводњом у Републици Српској су на сљедећим локацијама: Лијевче поље, Србачко-ножичка раван, Дубичка раван, Прњавор и Приједор.

Воде и водотоци, као мултифункционални ресурси, користе се и за друге намјене, што захтијева усклађивање са другим корисницима вода, заштиту вода и уређења водних режима:

- термалне и термоминералне воде које се користе у мањем обиму;

- експлоатација грађевинских материјала (пијеска и шљунка);
- узгајање аквакултура, за рибарство и рибничарство на природним водотоцима, акумулацијама и вјештачким хладноводним и топловодним рибњацима;
- за рекреацију и туризам;
- за обогаћивање биодиверзитета;
- за потенцирање амбијенталних вриједности.

Оперативни циљеви и концепција коришћења, уређења и заштите водних ресурса

Основни циљ је **одрживо коришћење вода као егзистенцијалног, еколошког, привредног, социјалног и територијалног ресурса, принципом интегралног коришћења вода, путем оптимизације и рационализације водопривредних система и усклађивање њиховог развоја са сусједима (корисницима сливова), како би се очувала животна средина и квалитет живота корисника простора.**

У оквиру интегралног управљања водама и водном инфраструктуром може се издвојити серија сљедећих **оперативних циљева:**

- осигурање довољних количина квалитетне воде за снабдијевање водом становништва;
- обезбјеђивање потребних количина воде одговарајућег квалитета за све привредне потребе: пољопривреду, индустрију, енергетику, транспорт, рибогојство итд.;
- заштита становништва, насељених мјеста и материјалних добара од поплава и других облика штетних утицаја вода;
- заштита вода и остваривање статуса планираних, захтијеваних класа квалитета, у циљу заштите и унапређења животне средине и побољшања стања биодиверзитета;
- уређење сливова у циљу заштите животне средине, водопривредних и других система, као и у циљу побољшавања економских функција ерозијом угрожених подручја РС;
- дефинисање просторних захтјева за развој водне инфраструктуре – као гране која има најстроже захтјеве у погледу простора који јој је неопходан за несметан развој;
- обезбјеђивање поузданијег планирања при лоцирању других објеката и система, јер дефинише критеријуме, могућности и ограничења која проистичу из водне инфраструктуре, као корисника простора који има најстроже захтјеве у погледу локација неопходних за развој;
- стварање мјерне (мониторинг), управљачке и информатичке подршке за реализацију свих водопривредних циљева са највишим нивоима свих видова ефективности – у погледу количина испоручених вода, обезбијеђености свих видова испоруке, степена заштите од поплава, нивоа оствареног квалитета вода примјеном свих мјера заштите (посебно водопривредних мјера – поправљањем режима малих вода намјенским коришћењем акумулација), степена побољшања стања животне средине у зони утицаја водопривредних система;
- дефинисање повезаности и међузависности свих планова у области вода са захтјевима уређења простора и очувања и заштите животне средине;
- планирање конкретних видова укључивања јавности у процес усвајања стратешких одредница развоја интегралних водопривредних система.

Концепција коришћења, уређења и заштите водних ресурса на сложеном водопривредном простору Републике Српске заснива се на досљедном спровођењу и унапређивању актуелних правних и планских докумената, и то:

- Закона о водама РС , директива и правилника о водама;
- Стратегије интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године – Нацрт (Прва итерација);
- Стратегије интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године – Анекс 2 „Заштита од вода" (2012);
- Стратегије интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године – Анекс 5 „Каналисање и пречишћавање отпадних вода" (2012);
- Стратегије интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. године – Анекс 8 „Унутрашњи пловни путеви" (2012);
- Акционог плана Водопривреде Републике Српске, плански период 2006–2017, (2007);
- „Информација о угрожености подручја Републике Српске од поплава, стању заштитног система, прогнози могућих поплава са приједлогом мјера за умањење ризика" (2012);
- Интегралне водно-енергетске студије развоја слива ријеке Врбас (2012).

Обавезујући међународни споразуми за БиХ, за међународне водотоке (Дрина, Уна, Сава, Требишњица, Неретва) подразумијевају просторно и временски усклађене и координиране програме и приоритетне активности интегралног коришћења и заштите вода и водних биланса, на простору сливних цјелина.

Реализовани дијелови водопривредних објеката у Републици Српској, у будућој фази развоја, биће просторно-технички формирани као интегрални вишенамјенски системи вишег реда, којима се регулише:

- Просторна и временска расподјела вода – тако да се најсиромашнији домицилним водама долински дијелови са најквалитетнијим земљишним потенцијалима (Посавина и Семберија), као и сливови на којима је највећа концентрација становништва и гдје су највећи потрошачи технолошке воде (ријека Босна), обезбиједе довољном количином воде у вегетационом периоду како би се ефикасно користили вриједни земљишни ресурси и индустријски потенцијали;
- Планиране акумулације – као вишенамјенски објекти примарно се намјењују основној функцији (енергетика, водоснабдевање, наводњавање, регулисање водног режима и др.) под условом да не угрожавају природу и животну средину, заштићене културне и духовне вриједности;
- Режим великих и малих вода – како би се спријечиле посљедице поплава и штета бујичних водотока, формираних на стрмим падинама планина Динарида и обезбиједио биолошки минимум маловодних и малих водотока. Реализацијом сложених система активних и пасивних мјера заштите од великих вода, који се истовремено користе за заштиту квалитета вода као и оплемењивањем малих вода у маловодном дијелу године;
- Квалитет површинских и подземних вода – примјеном Закона о водама РС и Оквирна директива о водама континуираним праћењем и контролом (мониторинг) на једној, и изградњом канализационих система, ППОВ, индивидуалних објеката за третман отпадних вода (домаћинства, привреда, фарме), на другој страни;
- Заштита водоизворишта – формирањем санитарних зона заштите, водопривредним активностима у оквиру слива и активностима на самом изворишту сачувати капацитет и квалитет подземних (крашке и алувијалне) и површинских (водотоци, канали, језера, акумулације) вода;

- Снабдијевање водом индустрије и енергетике – обезбјеђивање технолошке воде за велике постојеће и планиране потрошаче и термоелектране захтијевају сложене водопривредне захвате у сливовима ријека: Уне, Врбаса, Укрине, Босне, Дрине, непосредног слива Саве, Требишњице и Неретве;
- Хидроенергетско коришћење вода – како би се спријечили притисци на природну средину, заштитиле културне и створене вриједности, обезбиједио стабилан водни режим током године за све кориснике и еко-системе у сливу;
- Наводњавање и одводњавање – реконструкцијом и доградњом постојећих и изградњом нових система за наводњавање у подручјима Херцеговине, Семберије и доњег тока ријеке Врбас остариће се ефикасност и сигурност пољопривредне производње. Системима за одводњавање извршиће се стабилизација водних режима у доњем току Врбаса, дијела Семберије, приобаља Саве, те Невесињском, Гатачком, Дабарском и Поповом пољу. Већина постојећих и планираних мелиорација, у оквиру сложених водопривредних система, намијењена је за одводњавање и наводњавање на пољопривредним, превлаженим и унутрашњим водама угроженим површинама;
- Коришћење геотермалних и минералних вода – како би се профитабилно користиле, а заштитиле од деградације и користиле у балнеолошке, рекреативне, прехрамбене и пољопривредне сврхе;
- Обогаћивање биодиверзитета и амбијенталних вриједности водних еко-система – интегрисаним системима за обезбјеђивање квалитета површинских и подземних вода, спречавање ерозије, бујица и поплава, спрјечавање промјене заштићених природних и водних еко-система у НП Сутјеска и НП Козара, и природног мочварног резервата Бардача, као и предложених водотока за заштиту. Осим водопривредним, ови простори штите се правним и планским актима и режимима забране и услова грађења;
- Рекреација и туризам, посебно на брзим токовима Врбаса, Сутјеске, Дрине и Таре у коегзистенцији са могућим енергетским објектима;
- Узгајање аквакултура и рибарства, и плански и правно регулисана експлоатација грађевинских материјала – како би се спријечила деградација предјела, загађење и деструкција вода, природних и створених вриједности.

Концепција кориштења, уређења и заштите водних ресурса заснива се интегралном коришћењу вода, гдје вишенамјенски водопривредни системи представљају саставни дио привредног, урбаног, социјалног и просторног развоја РС, као и ФБиХ и сусједних држава Хрватске, Србије и Црне Горе. Развојно сложено сукобљавање интереса и потреба: електропривреде, коришћења ОИЕ, саобраћаја, урбаног и привредног развоја, експлоатације водних ресурса и заштите природних и створених еко-система и предјела, као и рекреације и туризма, у оквиру интегралног управљања водама – неопходно је правно, плански и институционално детерминисати и хармонизовати на одржив начин.

На простору „Јањских отока", као вишефункцијског ресурса, у складу са водопривредном основом, у даљој будућности, оставити могућност планирања акумулације за функције које су у складу са заштитом природе.

Планске политике и рјешења

Планске политике и рјешења биће сукцесивно спровођени као резултат интересног партнерства Републике Српске, ФБиХ и сусједних држава. Унапређење газдовања водама РС може се остварити

стратешким полазним активностима и доношењем неопходних докумената потребних за реализацију:

- израде карата зона угрожених од поплава, као и зона ризика од поплава;
- израде планова управљања поплавним ризицима у складу са европским водним директивама;
- израде пројекта пловног пута ријеке Саве;
- израде пројеката заштите од штетног дејства вода;
- израде потребне просторно-планске документације;
- израде просторних планова хидроенергетског система, као дијелова интегралног система;
- израде Правилника о минимуму протока воде ради обезбјеђења биолошког минимума;
- израде студије изводљивости за коришћење обновљивих извора енергије (хидропотенцијала) на подручју РС;
- дефинисања норми и стандарда за планирање и пројектовање МХЕ, уз уважавање еколошких, социјалних и економских принципа;
- израде катастра МХЕ.

Интегрално управљање водама и изградња вишенамјенских водопривредних система РС подразумијева израду водопривредне основе РС, са свим спољним и унутрашњим параметрима, стратешки базирану на:

- обласни ријечни слив Саве, који сачињавају сливови: Уне, Врбаса, Укрине, Босне, Дрине и непосредни слив Саве,
- обласни ријечни слив Требишњице, који сачињавају сливови Требишњице и Неретве.

Планска рјешења се доносе за обласне ријечне сливове, којима се усмјерава будући просторни, економски и социјални развој.

За **водоснабдијевање** сачувати и заштитити највећа изворишта у алувиону ријека: Дрине на подручју Семберије, Босне сјеверно од Модриче, Врбаса сјеверно од Лакташа, Уне сјеверно од Дубице, Саве на подручју Орашја и Брчког, Жељезнице и Босне у Сарајевском пољу, као и карстна врела у Херцеговини. За мања изворишта потребно је формирати санитарне зоне заштите и водопривредним активностима у оквиру слива и активностима на самом изворишту сачувати њихов капацитет и квалитет. За угрожена водоизворишта Лука и Руданка (за град Добој), у приобаљу Босне (Модриче), доњи ток Врбаса, алувион Семберије, алувион Жељезнице и Босне (у Сарајевском пољу) урадити студије и спровести мјере њихове ефикасне заштите.

На подручју Републике Српске (рачунајући и системе који су у окружењу, али су у функционалном јединству са оним који су у РС) има 11 већих **мелиорационих подручја** (седам у сливу Саве, четири у крашким пољима Јадранског слива), у оквиру којих функционише 21 мелиорациони систем, којима се штити од сувишних вода око 90.000 ha земљишта највиших бонитетних класа.

Одводњавањем су обухваћени: средња Посавина (Брод, Шамац, Модрича и Брчко), површине око 36.500 ha, приобални појас дуж ријеке Дрине, између ријеке Јање и ободног канала Селиште, површине око 3.000 ha, доњи ток ријеке Врбас од Лакташа до Саве, око 45.200 ha, подручје Лијевча поља, Србачко-ножичка раван, Дубичка раван, Прњавор и Приједор у зони ушћа ријеке Уне и Сане, око 6.200 ha, и подручје Херцеговине у Невесињском, Гатачком, Дабарском и Поповом пољу, површине преко 20.000 ha. Стратегија развоја система за заштиту од унутрашњих вода своди се на побољшање перформанси и обнову постојећих система за одводњавање, као и неопходно редовно

одржавање постојеће каналске мреже и објеката. Неопходно је предузети мјере спречавања дуготрајних и обимних поплава у Дабарском и дијелом Гатачком и Невесињском пољу.

Наводњавање заостаје у односу на потребе и могућности, јер се под системима за наводњавање налази око 4430 ha, што је само 2,8% укупног погодног земљишта наводњава. Потребно је анулирати мањак воде за пољопривредну производњу, просјечно 100–200 мм годишње у подручјима Савског слива, у централним подручјима 50–100 мм, а у подручју слива Јадранског мора 300–400 мм. У процесу имплементације Стратегије развоја пољопривреде до 2015. године, Министарство ПШВ израдило је „Студију одрживог развоја иригационих површина на подручју Републике Српске", на површинама од 50.000 ha. У функцији је шест водопривредних система за наводњавање у подручју Дубичке равни, у зони ушћа ријека Уне и Сане око 6.200 ha, Херцеговине, Семберије и у доњем току ријеке Врбаса. Пољопривредне површине погодне за наводњавање биће заштићене као стратешки развојни ресурс. Постојећи системи сукцесивно ће се ревитализовати, модернизовати и ширити, како би се достигао мањи биланс потреба на сјеверу и већи на истоку РС.

Као обновљив извор енергије и еколошки најповољнији вид енергије, **хидроенергетско коришћење вода** има перспективу јер је неискориштено скоро 70% потенцијала. Реализоваће се као дијелови интегралних водопривредних, енергетских, привредних и просторних система, уз уважавања принципа одрживог развоја и усаглашавања суочених интереса заинтересованих субјеката (снабдијевање водом, туризам, рекреација, наводњавање и др.), јавних предузећа, министарстава и јединица локалне самоуправе. За реализацију ХЕ на граничним ријекама и заједничким сливовима неопходна је међуентитетска и међудржавна сарадња и договор. За сливове Врбаса, Босне, Дрине, Укрине и водотоке у југоисточном дијелу РС (од Вишеграда до Требиња), гдје се планира изградња највећег броја ХЕ, потребно је донијети адекватан плански документ и студију економско-еколошке оправданости изградње. Изградња МХЕ дефинише се одговарајућом планском документацијом локалне самоуправе, уз уважавање свих еколошких начела и начела мултифункционалности ријека.

Перспектива развоја **ријечног саобраћаја** захтијева враћање у функцију ријеке Саве како је и дефинисана споразумом AGN, као пловни пут E80-12 и сврстан у IV категорију. Уз усклађену акцију свих приобалних држава дуж тока ријеке Саве, повећати протоке у маловодним периодима. Побољшање пловидбених услова мора се остварити превасходно каналисањем ријеке и планским одржавањем ријечног тока, коришћењем пијеска и шљунка из њеног пловидбеног дијела корита – кинете пловног пута. Десне притоке Саве – ријеке Дрину, Босну, Врбас и Уна са Саном, формирати као пловне путеве по плановима и приоритетима развоја ријечног саобраћаја и изградње саобраћајних терминала (лука и пристаништа). Потребно је оформити ефикасну службу одржавања пловних путева и објеката у њиховом систему.

Снабдијевање водом индустрије и енергетике. Очекивани прогресивни развој привреде РС подразумијева претпоставку обезбјеђивања неопходних количина воде за технолошке процесе. Потребе у простору и сливовима биће различите и зависиће од просторног и технолошког усмјеравања привредних капацитета. У регијама Бањалука-Приједор, Добој-Шамац-Брод и Бијељина предвиђа се највећа потреба за технолошком водом, што може усложити развој због већ евидентираног мањка воде за пољопривредну производњу, просјечно 100–200 мм годишње у подручјима Савског слива. Потреба за стратешким рјешењем иницирана је и потребом за водом ТЕ Угљевик (акумулација Снијежница на Растошници) и ТЕ Станари (у изградњи), за коју је, у зависности од технологије хлађења, потребно предвидјети и изградити акумулацију на Малој Укрини. Развој привреде у подручјима Приједора, Источног Сарајева и Требиња захтијеваће мање количине воде, али са локалног аспекта то може бити проблем у маловодним просторима са изазивањем

економских и еколошких проблема. Снабдијевање индустрије и енергетике технолошком водом захтијева и детерминисано и ефикасно третирање употријебљених вода у интересу заштите и кориштења воде и очување ријечних еко-система.

Поред постојећих **пастрмских и шаранских рибњака,** нови се планирају у оквиру интегралних ријечних система: гдје год је то просторно и правно могуће, могуће формирати нове, јер представљају рентабилан начин коришћења вода. Поред класичног, могућ је кавезни узгој рибе, који је већ развијен. Шарански рибњаци имају знатно мање ограничења у погледу квалитета воде и положаја у простору. Пастрмски рибњаци могу се градити само на ријекама на којима не угрожавају изворишта. Акумулације за водоснабдијевање не могу се користити за кавезни узгој риба, а у другим акумулацијама само уз одобрење надлежног министарства и планско регулисање урбанистичким актом локалне самоуправе.

Експлоатацију пијеска и шљунка из водотокова и њиховог приобаља регулисати као активност одржавања пловних путева, уређења приобаља и хидротехничких активности, дефинисану пројектима који су усаглашени са пројектима регулације ријека и верификовани одобрењем надлежне водопривредне организације. Неопходно је ставити под контролу нелегалну експлоатацију пијеска и шљунка, како би се зауставило угрожавање хидротехничких и еколошких функција водотока.

Туризам и рекреација све више очекују од ријечних токова, уз различите видове активности на њима. Поред примјене начела заштите вода од загађења, организација рекреативних и туристичких активности плански ће се регулисати у координацији и хармонизацији са другим облицима коришћења ријечних токова. Ово се посебно односи на ријеке које имају изузетне предионе карактеристике, које треба чувати посебним мјерама заштите природе.

Одбрана од поплава и регулација ријека. Поплаве се понављају периодично, често у истим рејонима РС, изазивајући велике материјалне штете, а понекад и људске жртве. Сви нивои планирања посебну пажњу треба да обрате на наведене локалитете и критична мјеста за настанак поплава, те на заштиту подручја низводно од високих брана. Водотоци који у већој или мањој мјери редовно изазивају поплаве јесу: Сава, Уна, Врбас, Сана, Босна, Дрина, Жељезница, Укрина и друге мање ријеке.

Заштита од поводња ријеке Саве, од Београда до Јасеновца, врши се у складу са Студијом „Регулација и уређење ријеке Саве у Југославији" (1972). На подручју Републике Српске систем је грађен и дограђиван, за заштиту од поплава за ранг појаве великих вода једном у сто година. На цијелом току ријеке Саве кроз Републику Српску и на притокама ријеке Саве (Дрина, Тиња, Босна, Врбас и Укрина), чији су дијелови тока под успором великих вода ријеке Саве, подручје се штити од стогодишњих великих вода, са надвишењем заштитних објеката-насипа у висини од 1,20 м. Подручје је заштићено од стогодишњих великих вода, али сви насипи за заштиту од великих вода ријеке Саве немају потребно надвишење у висини од 1,20 м, а налазе се у Семберији (око 5 км) и мјесту Орахова, узводно до Доње Градине према Козарској Дубици (око 15 км).

Политикама и планским рјешењима ограничити и прописати начин градње у најугроженијим рејонима и локалитетима поред ријека и угрожених насељених мјеста, и то:

- ријека Сава: Дубица, Градишка, Србац, Брод, Дервента, Шамац;
- ријека Сана: Нови Град, Приједор и Оштра Лука;
- ријека Врбас: Бањалука и Лакташи;
- ријека Босна: Добој;
- ријека Дрина: Фоча, Ново Горажде, Зворник и Јања;

- ријека Укрина: Прњавор и Дервента;
- ријека Жељезница: Источна Илиџа.

У угроженим зонама прописима и фискалном политиком дестимулисати и забранити изградњу стамбених, привредних и угоститељских објеката. Наставити са пасивним мјерама заштите у најугроженијим подручјима, реконструкцијом и изградњом насипа, обалоутврда, регулационих радова и формирањем заштитних касета. Активним мјерама заштите предузети сложене водопривредне захвате у горњим и средњим дијеловима сливова, изградњом акумулација и резервисањем погодних простора за ретензије којима се може утицати на смањење и негативне ефекте поплавног таласа. Посебну активност треба усмјерити на рејоне или локалитете угрожене од подземних вода (унутрашњих вода), за насељена мјеста уз ток ријеке Саве.

Уважавајући вриједности досадашње изградње техничке инфраструктуре и капиталних објеката који се ефикасно бране од стогодишњих вода, дијелови путних комуникација угрожених од поплава су:

- путна комуникација Добој – Петрово, у рејону Какмужа;
- путна комуникација Добој – Шамац, у рејону Бушлетића;
- путна комуникација Добој – Бањалука, у рејону Укрине.

Потребно је урадити експертизу акцидентног плављења града Добоја и предметних путних комуникација великим водама ријеке Босне, утицаја њених притока Усоре и Спрече, и ријеке Укрине и водопривредним и другим рјешењима отклонити проблем.

Антиерозивна заштита. Ерозиони процеси I категорије, који се морају рјешавати сложеним техничким мјерама, посебно су изражени на:

- непосредном сливу ријеке Саве (локалитети непосредно уз обронке Козаре – сливови Јабланице и Врбашке);
- сливу Врбаса (слив ријеке Јошавке, дијелови слива Турјанице и Повелича);
- сливу Укрине (слив Мале и Велике Укрине – површине на дијабаз-рожначкој формацији);
- сливу Вијаке (ријеке Дреновица, Ријека, Јошавица и Велика Јаворова);
- сливу Босне (слив Мале Усоре, Велика Усора – слив ријеке Блатнице);
- дијеловима слива Спрече (долинске стране Црне и Велике ријеке и ријеке Јадрине);
- сливу Дрине (слив Мезграјице, дијелови слива Рзава – притока Јабланица, дијелови слива Ћехотине – ријека Слатина);
- сливу Неретве (долинске стране Брегаве, Радимље);
- сливу Требишњице (ријеке Брова, Лонџа и Буков поток, Јазина и Сушица).

Антиерозивну заштиту треба спроводити као дио мјера интегралног коришћења и уређења простора и благовремене заштите акумулација од засипања наносом (акумулација Зворник). Приоритет треба дати биолошким мјерама заштите путем пошумљавања, обнављања деградираних шума, те затрављивању и мелиорацији пашњака итд.

Геотермалне и минералне воде ставити у функцију балнеолошких рехабилитационих, туристичких и рекреативних активности, пласмана воде за пиће и пољопривредне производње. Постојеће капацитете и перспективне локалитете широм Републике Српске умрежити са привредно-туристичким развојем и плански дугорочно дефинисати.

Заштита вода је опредјељење задржавања квалитета у класама I и I/II у зонама изворишта и подручјима која су заштићена као посебне природне вриједности, а у класама IIа и IIб у свим осталим случајевима, а као изузетак у повременим периодима и акцидентним случајевима на маловодним водотоцима дозвољава се III класа.

Полазни корак је развој канализационе инфраструктуре Републике Српске и санитације насељених мјеста, која знатно заостаје за развојем снабдијевања насељених мјеста водом. Раскорак се врло лоше одражава на стање санитације насељених мјеста, јер изградњом савремених водовода нагло се повећавају количине отпадних вода, а пошто се паралелно са тим не раде савремени канализациони системи, насељених мјеста убрзо почињу буквално да „пливају" на отпадним водама, које се изливају из импровизованих септичких јама или из излива у окружење, угрожавајући здравље људи.

Приоритетне пројекте је потребно усмјерити на најугроженија насељена мјеста: Дервенту, Љубиње, Модричу, Лопаре, Сребреницу, Рибник, Прњавор, Шековиће, Петровац итд., у којима је степен обухвата становништва канализацијом у градском подручју само између 5% и 30%.

Потребно је наставити са изградњом канализационе мреже по сепаратном принципу и модернизацију застарјеле, слабо одржаване и постојеће мјешовите канализационе мреже недовољног капацитета. Правилник о условима испуштања воде у површинске воде (44/01) задовољавају само Билећа, која има терцијарни третман, и Требиње, које има секундарни третман отпадне воде. Мање од 15% насељених мјеста у Републици Српској има неки вид пречишћавања. Најчешће је то само механичко пречишћавање и таложење. За сва насељена мјеста која имају више од 2000 ЕС (еквивалентних становника) прописом ЕУ обавезна је изградња ППОВ (погон за пречишћавање отпадних вода), а приоритет имају насељена мјеста која су лоцирана у горњим дјеловима слива, у близини водоизворишта, природних вриједности, туристичких зона и пољопривредних површина.

За удаљене угоститељске, туристичке и привредне објекте предвидјети стандардизовано типско ППОВ. У насељеним мјестима и усамљеним стамбеним објектима стимулисати изградњу непропусних септичких јама, а на фармама и пољопривредним газдинствима објекте за прихватање отоке и црвене воде.

У привредним зонама уводити чисте технологије и предтретманом отпадних вода их одводити на ППОВ општег типа. У наредном периоду веома пажљиво се морају сагледати варијанте пречишћавања индустријских вода, заједнички са отпадним водама урбаних насеља или засебно. У сваком случају, индустријски загађивачи (мали или велики) мораће у наредном периоду да своје технологије прилагоде захтјевима модернијих (чистих) технологија. Комунално предузеће или овлашћени надлежни орган, потенцијалном индустријском кориснику по том основу даје прецизне услове за прикључење на јавни сервис каналисања, те посебне водопривредне и еколошке сагласности и дозволе, како би постројења градских центара функционисала квалитетно и без ограничења.

Посебним студијама и пројектима обрадити и **дефинисати уређење и заштиту карстних поља.** Крашка поља се плаве у кишним дијеловима године, због немогућности евакуације отицаја усљед недовољне пропусне способности природних подземних одводника у карстним формацијама. Пошто се у модификованим климатским условима кише концентришу од позног јесењег периода до, оквирно, почетка пролећа, плављења су сезонска и доста предвидива. Тако су у Дабарском пољу изворишне зоне на сјеверном рубу поља (извори Вријека, Љешница, Сушица, Прибит и Опачица, који су хидраулички повезани са Луковачким пољем и Трусинским пољем), док су понори Кутске јаме и Пониква на јужном рубу, што потпуно одређује режим вода тог поља. Поплаве Дабарског поља трају од минимално 42 дана па чак до 216 дана, са просјечним трајањем од око 110 дана, што потпуно онемогућава коришћење земљишних и других ресурса тог поља и доводи до његове еколошке деструкције. Сличне су хидрогеолошке карактеристике и других поља у

изворишном дијелу Требишњице, у Гатачком, Церничком и Фатничком пољу – са ограниченим капацитетима понора који успоравају пражњење поља.

У таквим условима физичке ограничености капацитета одводника из поља, заштита од поплава може се рјешавати, по правилу, само реализацијом вјештачких одводника (тунела, канала), комбинованих у неким случајевима са акумулацијама. На том концепту заснива се и више намјенски систем Горњи хоризонти, којим треба да се уреде и водни режими на Гатачком платоу, у сливу ријеке Заломке, као и у Невесињском, Дабарском и Фатничком пољу.

На водотоцима Јадранског слива радовима обављаним у другој половини 20. вијека ријешени су неки горући проблеми уређења водних режима. Реализацијом Билећке и Требињске акумулације у оквиру система ХЕ Требиње, као и прве фазе ХЕ Дубровник, којом се 90 m^3/s усмјерава непосредно према мору, значајно су ублажени поводњи Требишњице на низводном дијелу. Изградњом РХЕ Чапљина (као снажног одводника из поља) и каналисањем Требишњице дјелимично је ријешен проблем плављења Поповог поља. То поље се и даље плави у периоду када РХЕ Чапљина не смије да ради у турбинском режиму, због високих протока на доњем току Неретве.

Приводе се крају радови на реализацији тунела између Дабарског и Фатничког поља, а у току 2012. године треба да отпочну радови на изградњи компензационог базена и канала у Фатничком пољу. Наведени радови имају примарни задатак да уреде и учине контролисаним и управљивим режиме вода у Дабарском и Фатничком пољу и створе услове за даљи рад на уређењу водних режима поља на високим хоризонтима Источне Херцеговине.

У оквиру заштите вода налазе се и **водени еко-системи стављени под посебне видове заштите**. На територији Републике Српске има низ мањих сливова и водотока који имају све еколошке, амбијенталне, морфолошке и друге вриједности које их квалификују да могу и морају бити стављени под законску заштиту. Осим до сада под заштиту стављених НП Сутјеска и НП Козара и природног мочварног резервата Бардача код Српца, чија је процедура проглашавања у заштићено мочварно подручје у току, у складу са европским пројектом NATURA 2000 предвиђена је обавеза свих земаља да ставе под разне видове заштите сва еколошки вриједна подручја, најприје да 5% територије буде под разним режимима заштите, а да се поступно степен заштите подигне на 12% од републичке територије.

То у случају водотока намеће потребу да се већ сада оквирно утврде будућа заштићена подручја, јер се у тим зонама на водотоцима већ сада не смију издавати дозволе за грађење малих хидроелектрана или других објеката којима се мијењају водни режими. Посебно није дозвољено на тим просторима потенцијалних заштита градити деривационе објекте којима се на дијеловима тока радикално мијењају водни режими. У складу са тим, изузимајући хидротехничке објекте коју су од виталног значаја за Републику Српску, под режим забрана грађења (уважавајући одредбе члана 13 Закона о водама), треба ставити сљедеће водотоке:

- кањон ријеке Угар;
- Јањске отоке на ријеци Јањ и ријеку Пливу код Шипова;
- ријеку Турјаницу код Лакташа;
- ријеку Раковицу код Козарске Дубице;
- ријеку Стригову код Костајнице;
- ријеку Јабланицу код Градишке;
- Велику Укрину код Прњавора;
- Малу и Велику Усору код Теслића;

- ријеку Сану и Рибник узводно од Г. Рибника;
- ријеку Биоштицу код Сокоца;
- Студени и Зелени Јадар код Милића;
- ријеку Ракитницу узводно од Рогатице и кањон ријеке Берег;
- ријеку Бистрицу са притокама, узводно од Миљевине;
- ријеку Сутјеску од изворишта до националног парка Сутјеска и све гравитирајуће водотоке ка овој ријеци на том подручју.

Осим заштите природних вриједности и предјела, **водопривредне регулације и објекте** уклопити у окружење гдје је то могуће. Карактеристични су ушће Ћехотине у Дрину, ушће Рзава у Дрину, ушће Сане у Уну, уређење обала ријеке Дрине на подручју Зворника и Вишеграда, у зонама утицаја промјена нивоа присутних акумулација, односно рада хидроелектрана Зворник и Вишеград.

Други комплекс регулационих радова треба усмјерити на **регулације урбаног типа**, са уређењем обала, на потезима кроз насељена мјеста. То су радови на регулацији ријека кроз градска подручја, како би се ријеке на погодан начин, стабилизацијом корита, кејовима и уређењем обала на најбољи начин уклопиле у урбано окружење. Примјери успјешне регулације ријека и уређења обала обављени су у више мјеста, при чему се посебно могу издвојити: Миљацка кроз Сарајево, ушће Рзава у Дрину, Дрина у Зворнику, низводно од ХЕ Зворник, и, у значајној мјери, Требишњица у Требињу.

Мјерења квалитета воде дио су јединственог, усклађеног мониторинг система на подручју сливова. То је посебно важан став и у обавезујућој Хелсиншкој конвенцији из 1992. године, која обавезу формирања савремених система мјерења, прикупљања и размјене података о квалитету вода подиже на ниво великих сливних цјелина. Праћење квалитета вода у Републици Српској у наредном периоду треба да се одвија плански и континуирано, према посебним, детаљно сачињеним програмима мониторинга. Мониторинг програми треба да обезбиједе свеобухватан, међусобно повезан преглед статуса вода сваког ријечног слива. Мониторинг квалитета и квантитета подземних издани је веома сложена и захтјевна активност, која изискује значајну финансијску подршку, те је неопходно урадити адаптиван програм, који ће предвидјети планско и систематско увођење мониторинга, до момента достизања жељеног обима и квалитета, а којим ће се моћи адекватно одговорити домаћим и међународним обавезама.

Поред обавезног спровођења мониторинга у складу са захтјевима Закона о водама и Оквирне директиве, веома су значајна осматрања и праћење квалитета воде путем аутоматских мјерних станица. Посебан проблем је недовољан број аутоматских станица, нарочито у сливу ријеке Саве, док је у сливу Јадранског мора систем мониторинга поприлично развијен и ревитализован у посљедњих неколико година (10 аутоматских станица у сливу ријеке Требишњице). Да би се ажурно пратиле све промјене квалитета вода, мрежа аутоматских станица треба обухватити профиле који су били активни у пријератном периоду:

- На сливу ријеке Саве: Уна (Нови Град узводно и низводно), Сана (Приједор и Рибник), Босна (Модрича, Руданка, Добој и Крупачке стијене) са притоком Спреча (Карановац), Врбас (Разбој, Делибашино Село, Врбања и Бочац), Дрина (Павловића мост, Радаљ, Фоча и Бастаси (притоке: Ћехотина, Лим и Дрињача), Укрина (Детлак), Усора (Теслић) и Сава (Рача, Брчко и Градишка);
- У сливу Јадранског мора: Заломка (Риље и Биоград) и Неретва (Улог).

Постојеће и планиране **акумулације** имаће значајну вишенамјенску улогу у управљању водама, водним режимима у сливовима. Иако је највећи број акумулација изграђен у склопу термоенергетских и хидроенергетских објеката, неке од њих имају и врло значајну водопривредну

функцију (примјер је Билећко језеро, које као вишенамјенски објекат, поред хидроенергетике, има и значајне функције у уређењу водних режима, одбрани од поплава, рибничарству итд.). Ако се изузму акумулације за водоснабдијевање, већина се може користити, осим примарне намјене, за спречавање негативних утицаја поплавног таласа и обезбјеђивање минималног биолошког протицаја у доњем дијелу водотока, као и за рекреацију, туризам, узгој рибе, обогаћивање биодиверзитета и амбијенталних вриједности.

За функционисање акумулација водни режими су јединствени на сливовима, не само у хидролошком већ и у управљачком смислу. Због тога акумулације у ФБиХ, Црној Гори и Србији имају тијесне интеракције са водним режимима:

- на ријеци Дрини (акумулације Пива, Бајина Башта и Зворник);
- на ријеци Спречи и доњем току Босне (акумулација Модрац).

Посебно је важно дугорочно усаглашавање начина рада акумулација у сливу Неретве у ФБиХ (акумулације са годишњим регулисањем Рама и Јабланица, али и каскада акумулација са дневним регулисањем на хидроелектранама Грабовица, Салаковац и Мостар), као и ХЕ Хутово Блато и РХЕ Чапљина –преко режима вода у Поповом пољу имају управљачке интеракције са управљањем акумулацијама и хидроелектранама у оквиру система на Требишњици.

Наставити са реализацијом **вишенамјенских водопривредних система,** јер су пројектно третирани као дио интегралних вишенамјенских система вишег реда, али су реализовани само они њихови дијелови који су били најнеопходнији у неким фазама развоја. Тако је на Врбасу реализована само акумулација Бочац, као најузводнији дио планиране каскаде вишенамјенског система на Врбасу: Бочац, Кључ, Бањалука (ниска), као и каскаде МХЕ са малим падовима у кориту за велику воду на доњем току Врбаса. Тај систем у цјеловитој изведби биће вишенамјенски систем, који, поред хидроенергетике, има циљеве у уређењу водних режима (смањење великих и повећање малих вода), наводњавању у доњем току Врбаса, снабдијевању водом, оплемењавању малих вода у доњем току Врбаса због потреба ефикасније заштите вода, рибарству, туризму итд.

Ефикасно одржавати цјеловит вишенамјенски систем, који и у овој фази развоја има све одлике вишенамјенског интегралног система, као што је систем Требишњице. Кључни објекти тог система су акумулације Билећа и Требиње, са хидроелектранама ХЕ Требиње 1 и 2 и ХЕ Дубровник 1. Акумулације су вишенамјенске, које омогућавају годишње регулисање протока, и као такве, имају сљедеће вишенамјенске функције: хидроенергетика, активна заштита од поплава, снабдијевање насељених мјеста водом, оплемењавање малих вода и уређење водних режима у Требињу, еколошка и туристичка валоризација обје акваторије, рибарство, могућност интервентног дјеловања испуштањем чисте воде у кризним еколошким стањима на више платое Источне Херцеговине. Постојећи тунели имају позитиван утицај на водне режиме система Требишњице, повећавајући усмјеравање вода према Билећкој акумулацији у нормалним хидролошким условима. У условима формирања великих вода тунели се затварају, како би се умањили негативни ефекти поводања на Билећу и Требиње.

Систем Требишњице, након његовог планираног проширења на Горње хоризонте, постаће један од најважнијих интегралних развојних пројеката у овом дијелу Европе. Нове акумулације Невесиње и Заломка, каналске и тунелске деривације омогућавају побољшање водних режима (смањење великих и повећање малих вода), одбрану од поплава, одводњавање и уређење водних режима у карстним пољима, обезбјеђење воде за снабдијевање водом, наводњавање, као и просторно уређење и валоризацију тог дијела Источне Херцеговине.

J. РАЗВОЈ ПРЕКОГРАНИЧНЕ САРАДЊЕ – ПРОСТОРНИ АСПЕКТ

Прекогранична сарадња и перспективе развоја Републике Српске

Оцјена стања и проблеми

Република Српска је смјештена на контакту двију великих природно-географских и друштвено-економских регијских цјелина – панонске и медитеранске. У саобраћајно-географском смислу овакав њен положај има посебан значај, јер је просијецају виталне комуникационе везе. То се првенствено односи на меридијански правац који, међусобно повезаним ријечним долинама Босне и Неретве, пресијецајући динарски планински комплекс, повезује средњоевропску и медитеранску макрорегију. Ништа мањег значаја није ни упоредни правац који повезује Републику Српску са централнобалканским и западноевропским простором. У том погледу неопходно је истаћи важност излаза Републике Српске на ријеку Саву, којом се веже на европску ријечну саобраћајницу Рајна – Мајна – Дунав. Дакле, простор Републике Српске представља спону Панонског и Јадранског базена, с једне стране, и западне Европе и централног Балкана, с друге стране. Необичан издужени облик републичке територије представља отежавајућу околност унутрашње комуникације и економске интеграције међусобно удаљених западних и јужних дијелова Републике. Укупна дужина границе Републике Српске износи око 2.170 километара, од чега се 1.080 км односи на разграничење са Федерацијом Босне и Херцеговине. Коефицијент разуђености границе Републике Српске износи 3,6, а од укупно 16 граничних прелаза, осам је према Србији (Рача – Сремска Рача, Попови – Бадовинци, Шепак – Трбушница, Каракај – Мали Зворник, Братунац – Љубовија, Скелани – Бајина Башта, Вардиште – Котроман и Увац – Увац), шест према Хрватској/ Европској унији (Нови Град – Двор, Козарска Дубица – Хрватска Дубица, Градина – Јасеновац, Градишка – Стара Градишка, Брод – Славонски Брод и Шамац – Славонски Шамац) и два према Црној Гори (Хум – Шћепан Поље и Зупци – Ситница).

Придруживање чланству Европске уније једно је од стратешких опредјељења Босне и Херцеговине, а тиме и Републике Српске, као њеног саставног дијела. Иако је процес европских интеграција отпочео и у суштини задржао доминантно економски карактер, он има и снажну политичко-безбједносну димензију. У том смислу, садашње опредјељење народа и грађана Босне и Херцеговине, а тиме и Републике Српске, јесте да се у потпуности интегришу у европске структуре и дијеле њихову стабилност. Посебан значај ово има и за просторни развој Републике Српске. Прекогранична сарадња представља један од кључних фактора који утичу на остваривање економске, социјалне и територијалне кохезије унутар Европе, посебно у односу на границе између нових и старих земаља чланица, између нових чланица, као и између нових чланица Европске уније и сусједних земаља. Прекогранична сарадња показала се незамјењивом у развоју и ефикасној интеграцији јединствене Европе, кроз политичко, етничко, социјално и културно удруживање граничних подручја, општина и регија. Прекогранична сарадња општина и градова Републике Српске са јединицама локалне самоуправе сусједних држава до сада се реализовала кроз два облика, и то кроз програме у оквиру

друге компоненте IPA, и између субјеката са двије стране границе који природно имају развијене добре везе (културне, економске, историјске, географске и сл.), невезано за програме помоћи.

У оквиру друге компоненте IPA, намијењене прекограничној сарадњи и промоцији добросусједских односа, јачању стабилности, безбједности и просперитета те подстицању избалансираног и одрживог развоја, отворено је учешће у шест програма, а то су: Јадрански програм прекограничне сарадње, програм прекограничне сарадње Хрватска – БиХ, програм прекограничне сарадње Србија – БиХ, Програм прекограничне сарадње БиХ – Црна Гора, Медитерански транснационални програм MED и SEE (South-East Europe) транснационални програм. На основу расположивих података може се констатовати да капацитет локалних самоуправа и невладиног сектора полако расте, на шта указује пораст броја пројеката са којима се аплицира за средства из IPA друге компоненте, и броја пројеката који се реализују на терену. Као подручја најинтензивније трансграничне сарадње (највише реализованих пројеката MED, SEE и јадрански програм) издвајају се општине регија Источно Сарајево и градови Бањалука и Приједор, док су као подручја најинтензивније прекограничне сарадње (највише реализованих пројеката БиХ&СР, БиХ&ХР и БиХ&ЦГ програм) регистроване општине Костајница, Козарска Дубица, Дервента, Брод, Шамац, Сребрница, Рудо, Фоча и градови Бањалука, Бијељина и Требиње.

Република Српска има природно развијене добре везе (културне, економске, историјске, географске и сл.) са Републиком Србијом и Републиком Црном Гором, са којима остварује прекограничну сарадњу на државном и локалном нивоу, невезано за програме помоћи. Као један од резултата ових веза оформљене су двије еврорегије, које представљају прекограничне структуре за сарадњу између јединица локалне или регијске власти преко границе, са циљем промовисања заједничких интереса и побољшања животног стандарда становништва са обје стране границе. На територији Републике Српске простиру се дијелови двије еврорегије, и то: еврорегија Дрина – Сава – Мајевица (обухвата дијелове Босне и Херцеговине, Хрватске и Србије) и еврорегија Дрина (обухвата дијелове Црне Горе, Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске). Еврорегија Дрина – Сава – Мајевица једина је еврорегија на територији БиХ која је члан Асоцијације европских пограничних регија (Association of European Border Regions – AEBR).

У процесу интегралног развоја и стицању повољнијег статуса према Европској унији, Република Српска сусреће се са сљедећим проблемима и ограничавајућим околностима, због којих је интензитет прекограничне сарадње на незадовољавајућем нивоу: непостојање статистичких регија (NUTS 2 и 3), тј. еквивалентних територија као претпоставке за партиципацију у програмима сарадње у складу са европским правним прописима; неадекватност економских подручја (EURED) по којима је програмирана IPA компонента II 2007–2013, гранични прелази не задовољавају европске стандарде, слаб капацитет општинских структура за аплицирање за средства из програма ЕУ, слаб капацитет општинских структура за адекватно спровођење пројеката за које су добијена средства из програма ЕУ, непредвидљиви унутрашњи развојни процеси, нарочито политички, и одлагање напредовања у започетим европским интеграцијама, неразумијевање улоге прекограничне сарадње у економском, социјалном и просторном развоју РС, недовољан институционални капацитет за прекограничну сарадњу, неблаговремено и неадекватно коришћење европских фондова, непостојање одговарајућих канцеларија (служби) у јединицама локалне самоуправе за развијање интеграционих процеса.

Повољни фактори за прекограничну сарадњу простора Републике Српске огледају се у етничко-културној разноликости, културном насљеђу са снажним особинама идентитета, очуваности животне средине у пограничним подручјима, разноврсним природним потенцијалима погодним за различите

видове сарадње, добром географском положају, близини важних путева и жељезничких веза, непостојању језичких баријера и постојању многих граничних прелаза. Уз то, постоји могућност да се исправе недостаци из текућег IPA програма кроз програмирање за IPA II (2014–2020) који је у току, планирани паневропски Коридор V и његов крак Vc, планирана изградња крака гасовода „Јужни ток" кроз Републику Српску, као и чињеница да се, од уласка Хрватске у Европску унију, Република Српска налази на граници са Европском унијом.

Оперативни циљеви и концепција просторног развоја прекограничне сарадње

Оперативни циљеви:

- повећавање доступности приграничних јединица локалне самоуправе,
- изградња основне комуналне инфраструктуре у приграничним јединицама локалне самоуправе,
- одрживо коришћење прекограничних природних ресурса,
- јачање економских и социјалних веза између приграничних регијских цјелина,
- јачање територијалне кохезије приграничних области – уравнотежен економски, друштвени и еколошки развој,
- подизање капацитета локалних самоуправа за аплицирање и имплементацију пројеката из IPA II компоненте,
- увођење NUTS номенклатуре u републичку статистику[58],
- активирање постојећих и формирање нових еврорегија и иницијатива,
- подизање свијести грађана о значају прекограничне сарадње.

Концепција будућег просторног развоја прекограничне сарадње Републике Српске заснива се на отвореном ставу за прихватање модалитета сарадње у циљу успјешне реализације интеграционих процеса у шире европско окружење. Интеграцију и функционално повезивање Републике Српске са регијама и државама у окружењу треба усмјеравати у складу са европским принципима прекограничне, транснационалне и интеррегијске сарадње, преко пројеката из области инфраструктурне, еколошке, друштвене, економске и културне сарадње.

Као главне зоне интензивног развоја прекограничне сарадње издвајају се:

- **Савска зона**
  - *Приједорска субзона* – са доминантним видом сарадње у области заштите животне средине и туризма,
  - *Субзона Врбаса* – са доминантним видом сарадње у области заштите животне средине и туризма,
  - *Добојска субзона* – са доминантним видом сарадње у области транспортне инфраструктуре и економије;
- **Дринска зона**
  - *Фочанска субзона* – са доминантним видом сарадње у области заштите животне средине и туризма,
  - *Вишеградска субзона* – са доминантним видом сарадње у области туризма и културе
  - *Зворничко-бијељинска субзона* – са доминантним видом сарадње у области туризма и заштите животне средине;

[58] Европска статистика и увођење NUTS система не захтијева увођење система административних регија. Довољно је постојање тзв. планско-статистичких регија према моделу из овог плана.

- **Требињска** – са доминантним видом сарадње у области енергетике, туризма и културе.

Кроз подстицање међусобног приближавања становништва, заједница и економских актера у пограничној области треба стварати чврсте основе за њихов уравнотежен економски, друштвени и еколошки развој (територијална кохезија). Због специфичности облика територије Републике Српске, посебну пажњу треба посветити јачању пограничних општинских центара и насељених мјеста у њиховом окружењу, кроз успостављање регијске просторне политике и дефинисање регијског и локалног институционалног оквира, као и одговарајућих организационих, нормативних и кадровских предуслова, уз подизање свијести становништва о значају процеса прекограничне сарадње.

У предуслове за ефикасно обављање припадајућих задатака у области европских интеграција на ентитетском или регијском нивоу спадају: ефикасан систем и механизам координације између различитих нивоа власти унутар БиХ, институционална и кадровска оспособљеност, сарадња и заједнички ангажман ентитетских институција, као и институција на локалном нивоу, те ефикасан систем интерресорне координације на нивоу Републике.

Планске политике и планска рјешења

Политика развоја прекограничне сарадње Републике Српске усмјераваће се у складу са начелима еколошке, социокултурне и економске одрживости, кроз сљедеће мјере и инструменте политике: законске, административне, економске и планске.

Законске мјере – представљају институционални услов за спровођење политике прекограничне сарадње и европских интеграција. На овом пољу је већ доста урађено, али је неопходно и даље усаглашавати законску регулативу са захтјевима Споразума о стабилизацији и придруживању.

Административне мјере – од изузетне важности за праћење стања и планирање будућег развоја прекограничне сарадње јестеувођење ГИС система при вођењу и редовном ажурирању података о реализованим пројектима и пројектима чија је имплементација у току.

Економске мјере – треба да стимулишу јединице локалне самоуправе да се укључе у процес европских интеграција кроз спровођење прекограничних пројеката. Такође, економска подршка је неопходна већ формираним еврорегионима и прекограничним иницијативама, како њихов опстанак не би зависио од политичке воље на локалном нивоу и како би били у могућности да континуирано и систематски раде на унапређењу добросусједских односа и јачању интеракција у свим областима прекограничне сарадње.

Планске мјере – кроз израду и провођење студија и стратегија развоја прекограничне сарадње:

- Стратегија развоја прекограничне сарадње Републике Српске,
- Програм едукације локалних самоуправа у области прекограничне сарадње,
- Програм јачања свијести грађана о значају и могућностима прекограничне сарадње.

4. ИМПЛЕМЕНТАЦИЈА ПЛАНА

К. ИНФОРМАЦИОНА ПОДРШКА ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РС

Доношењем Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник РС" број 40/13) и Закона о премјеру и катастру РС („Службени гласник РС" број 06/12) успостављена је основа за развој информационог система. Европска унија је усвојила Директиву 2007/2/ЕК (INSPIRE) за развој инфраструктуре просторних информација, а крајем 2008. године донијета је уредба за њено спровођење, чиме је успостављен законски оквир за развој инфраструктуре просторних информација.

Министарство врши надзор и координацију над успостављањем и одржавањем јединственог просторно-информационог система Републике. Средства за успостављање и одржавање јединственог просторно-информационог система обезбјеђују се из буџета Републике (Закон о уређењу простора и грађењу, Службени гласник 40/13, члан 53).

Републичкој управи за геодетске и имовинско-правне послове Републике Српске повјерено је оснивање и одржавање базе просторних података за подручје РС (чување, размјена и дистрибуција највећег дијела просторних података).

Јединице локалне самоуправе треба да воде јединствену евиденцију о стању простора, изради и праћењу спровођења докумената просторног уређења. Потребно је успостављање јединственог система показатеља за просторно планирање, у складу са системом ESPON (европска мрежа институција које се баве прикупљањем информација и показатеља за просторно планирање).

Информациони систем просторног развоја Републике Српске заснивање се на усклађивању геодетских, евиденцијских, статистичких и других података. Прихватањем концепта INSPIRE директиве, омогућено је стварање просторне информацијске инфраструктуре, која корисницима испоручује интегрисане просторне информацијске услуге.

Програмом имплементације овог плана дефинисаће се мјере и активности за спровођење политике и докумената просторног уређења (за период од четири године), укључујући материјално и техничко унапређивање стручних служби и организацију просторног уређења.

Неопходно је да се информациони систем развија у односу на потребне податке у оквиру просторног плана. Такође, приоритет је дефинисање инструмената просторног информационог система, који омогућавају припрему и праћење извршавања просторних аката у електронском облику.

Главна улога информационог система биће да се констатују промјене стања у простору, као и омогућавање да се јавност упозна с тим.

Л. ОБАВЕЗЕ И СМЈЕРНИЦЕ ЗА ДАЉУ ПЛАНСКУ РАЗРАДУ

Планска разрада Измјена и допуна Просторног плана Републике Српске спроводиће се:

а) директним путем, израдом стратешко-развојних планских докумената чије је доношење у надлежности Републике Српске,

б) индиректним путем, израдом развојних планских докумената, чије је доношење у надлежности јединица локалне самоуправе.

Измјена и допуна Просторног плана РС, односно ближе обавезе и смјернице за његову разраду, биће дефинисане Програмом имплементације (четири године – први период имплементације 2014–2018).

а) У надлежности Републике Српске радиће се просторни планови општина, просторни планови подручја посебне намјене (ППППН), мастер планови развоја туризма туристичких подручја I ранга и мастер планови за културна подручја, а у складу са валидним просторним плановима. Посебна намјена обухвата заштићена подручја (природна, културна), развојна подручја од значаја за Републику (енергетика, рударство, хидросистеми), коридори линијских система од значаја за Републику и друго од значаја за Републику.

Прије израде ППППН за заштићена подручја потребно је израдити Студију надлежне институције, која обухвата предметно подручје и која садржи његову валоризацију.

Прије израде ППППН за линијске системе (инфраструктурне) потребно је израдити претходну Студију економске, друштвене и еколошке оправданости идејно рјешење или и генерални пројекат, ревидован од стране надлежне републичке комисије.

У изради просторних планова подручја посебне намјене приоритет имају области за које је већ у току израда просторног плана подручја посебне намјене или за чију израду су већ спроведене припремне активности, а на основу одлука Владе Републике Српске.

Таб. 34. Преглед планских докумената који су усвојени и у фази израде

Просторни планови општина који су усвојени:	Приједор, Градишка, Прњавор, Петрово, Бијељина, Власеница, Милићи, Источно Сарајево, Берковићи, Љубиње, Теслић и Братунац
Просторни планови општина у фази израде:	Невесиње, Источни Мостар, Рудо, Ново Горажде, Сребреница, Зворник, Угљевик, Пелагићево, Котор Варош, Бањалука, Рибник, Петровац, Источни Дрвар, Оштра Лука
Просторни планови подручја посебне намјене у фази израде:	„Сутјеска” и „Козара”

У складу са постављеним обавезама и приоритетима, потребно је израдити сљедеће ППППН:

Таб. 35. Преглед планских докумената за припрему до 2018

Просторни планови подручја посебне намјене ЗАШТИЋЕНА ПОДРУЧЈА:	Резерват биосфере „Дрина"; Национални парк „Кањон Таре и Љубишња"; Национални парк „Сутјеска – проширење"; Национални парк „Билећко језеро са околином"; Национални парк „Ластва – Орјен"; Парк природе „Балкана"; Национални парк „Озрен"; Национални парк „Виторог"; Национални парк „Козара – проширење"; Заштићени пејзаж „Бардача";
Мастер планови развоја туризма ТУРИСТИЧКА ПОДРУЧЈА I ранга:	Врбаско-мотајничко туристичко подручје; Кнежевско-борјанско туристичко подручје; Јахоринско туристичко подручје; Вишеградско туристичко подручје; Требињско туристичко подручје; Фочанско туристичко подручје.
Мастер планови КУЛТУРНА ПОДРУЧЈА:	Источна Херцеговина; Стара Херцеговина; Поткозарје; Спомен-подручје Доња Градина; Археолошки комплекс Скелани; Културно-историјски комплекс Детлак;

- **ППППН за подручје Клековача и ППППН Јањске отоке** – са изузетним карактеристикама природе и заштићеног природног насљеђа, богатих шумских и водних ресурса, са богатим предизпозицијама за развој разних видова туризма**;**
- **ППППН ифраструктурног коридора „Сјеверног развојног појаса"** – од границе Републике Србије, од Бијељине до Новог Града, односно Републике Хрватске, у којем су смјештени значајни демографски, привредни и природни ресурси у три регије, на једној, те сви видови постојеће и планиране саобраћајне, енергетске, водопривредне и телекомуникационе инфраструктуре, на другој страни. Изградњом инфраструктуре стимулисаће се развој, интегрисати и повезати са околним простором и минимизирати негативни утицаји. У будућности ће се формирати Савска осовина развоја са два инфраструктурна коридора, на лијевој обали Средњоевропски, а на десној Балкански инфраструктурни коридор, који ће бити чврсто повезани. Најрационалније је да се уради један ППППН за предметни простор, али уважавајући приоритете и праксу могуће је радити ППППН за појединачне инфраструктурне капиталне мреже и објекте као што су: гасовод, ауто-пут, жељезница, нафтовод и продуктовод, преносна електромрежа и објекти, оптички каблови и други капитални објекти. У обухват плана улазе територије свих општина кроз које пролазе постојеће и планиране мреже и објекти;
- **ППППН за Саобраћајни коридор Вишеград – Требиње** у којем би се усагласили различити интереси и коришћење просторних система за друмску, жељезничку и телекомуникациону инфраструктуру. Овим би се превазишла физичка ограничења и заштита природних

вриједности. У обухват плана улазе територије свих општина кроз које пролазе постојеће и планиране мреже и објекти;

- **ППППН за Саобраћајни коридор Источно Сарајево – Бијељина,** којим би се омогућило активирање потенцијала и ресурса на правцу Зворник – Власеница – Хан Пијесак – Соколац – Пале – Источно Сарајево. У обухват плана улазе територије свих општина кроз које пролазе постојеће и планиране мреже и објекти;
- **ППППН за зоне енергоресурса** у Посавини и Херцеговини, који снабдијевају постојеће и планиране ТЕ угљем, како би се усагласили интереси енергетике, захтјеви од водопривреде, а заштитила животна средина и хумани развој јединица локалне самоуправе. Обухват плана треба одредити стручном анализом;
- **ППППН за Интегрално коришћење и заштиту ријечних сливова.** У овим ППППН сагледали би се и стратешки детерминисали простори и зоне већих водоизворишта, мелиорација и заштите од поплава, зоне већих акумулација, или сливови ријека у којима се планира изградња већег броја ХЕ, заштите и коришћења вода. Потребно је урадити сљедеће планове:
    - **ППППН интегралног уређења слива Горње Дрине,** како би се сагледали и дефинисали интереси и потребе енергетике и заштите природних вриједности,
    - **ППППН интегралног уређења слива Средње и Доње Дрине,** како би се сагледали и дефинисали интереси и потребе енергетике, заштите од унутрашњих и спољашњих великих вода, наводњавања пољопривредних површина и изградње капиталне инфраструктуре,
    - **ППППН интегралног уређења слива ријеке Босне,** како би се сагледали и дефинисали интереси и потребе енергетике, заштите од унутрашњих и спољашњих великих вода, наводњавања пољопривредних површина и изградње капиталне инфраструктуре,
    - **ППППН интегралног уређења слива ријеке Врбаса са Врбањом,** како би се сагледали и дефинисали интереси и потребе енергетике, заштите од унутрашњих и спољашњих великих вода, наводњавања пољопривредних површина и изградње капиталне инфраструктуре у најразвијенијој регији Републике Српске.

Просторни обухват ППППН за Интегрално коришћење и заштиту ријечних сливова је сливно подручје ријека на територији Републике Српске, али и дијела у ФБиХ, због усаглашавања и заједничког коришћења ријечних сливова и водних ресурса. Усаглашавање подразумијева и активну сарадњу са сусједним државама Црном Гором, Србијом и Хрватском.

У процесу реализације Измјена и допуна Просторног плана Републике Српске могу се радити и ППППН за зону једне или више већих акумулација, односно планираних ХЕ, ако се искаже потреба, али је рационалније проблематику дефинисати у ППППН за интегрално коришћење и заштиту ријечног слива поменутих водотокова.

ППППН се раде због усаглашавања супротстављених интереса енергетике, водопривреде, заштите створених и природних вриједности локалне средине и других постојећих и потенцијалних корисника простора.

За реализацију изградње гасоводног система и осталих инфраструктурних објеката за читаво подручје РС, потребно је урадити плански документ који ће дефинисати надлежно министарство.

Остваривање Измјена и допуна Просторног плана Републике Српске треба бити подржано реализацијом посебних програма (стратегија, студија, истраживања, пројеката и др.):

- Студија о економској оправданости изградње магистралног гасовода од Дрине (са прикључењем у мјесту Прњавор Мачвански) до Новог Града,
- Студија о економској оправданости изградње топлификационе термоелектране ТЕ-ТО Бањалука,
- Студија о економској оправданости изградње топлификационе термоелектране ТЕ-ТО Приједор.

Након завршетка гасификације Републике Српске основу њеног гасоводног система представљаће магистрални гасовод „Сава": Бијељина – Брчко – Брод – Прњавор – Дервента – Бањалука – Приједор – Нови Град, са прикључцима високог притиска и главним мјерним регулационим станицама (ГМРС) за сваки град.

- Стратегија управљања минералним сировинама Републике Српске,
- Стратегија развоја бањског туризма Републике Српске,
- Стратегија развоја руралног туризма Републике Српске,
- Студија туристичких рута/ итинерера Републике Српске,
- Стратегија развоја прекограничне сарадње Републике Српске,
- Стратегија заштите биодиверзитета за Републику Српску,
- Доношење новог закона о заштити природе и свих пратећих подзаконских аката,
- Стратегије заштите природе и природних вриједности,
- Национална стратегија интегралне заштите од природних непогода и технолошких удеса, која би, уз одговарајуће планске и друге потребне мјере и инструменте, морала бити подржана адекватном законском, просторно-планском, урбанистичком и техничком регулативом,
- Студија изводљивости и генералног пројекта Јадранско-јонског коридора (брзе цесте), што значи 2014. године почетак израде студијске документације (изван надлежности Републике Српске),
- Студија изводљивости и Генералног пројекта АП Бањалука – Приједор – Нови Град – граница Хрватске,
- Студија изводљивости Источно Сарајево – Соколац – Вишеград – Вардиште (2014);
- Студија изводљивости и генералног пројекта ауто-пута Модрича – Брчко – Бијељина – граница Србије (2015);

б) Потребно је усклађивање просторних планова јединица локалне самоуправе са опредјељењима утврђеним у Просторном плану РС.

У надлежности јединица локалне самоуправе раде се просторни планови подручја посебне намјене општина. Њих треба радити само у случају да није усвојен просторни план општине, који обухвата одређену локацију, тј. препорука је да се у том случају раде регулациони или урбанистички планови за исто подручје, а не просторни план преко просторног плана. Прије израде ПППН у оквиру општине неопходно је урадити претходну студију оправданости за реализацију предметног система или објекта.

Љ. СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТИ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РС

Стратешки приоритети су тематски основ према коме ће се формулисати пројекти које Република Српска може да реализује до 2018. године или започне њихову израду, на основу доступних међународних фондова (превасходно IPA 2014–2020), и у складу са финансијским могућностима Републике или удружених јединица локалне самоуправе.

Полазећи од планских циљева, поставки и рјешења овог просторног плана Републике Српске, **приоритетне активности до 2018.** Обухватају сљедеће:

Регијски развој и одрживи урбани системи:

- обрађен попис становништва (2014) и ангажована примјена демографске политике;
- Развијено законодавство у области регија, регијског развоја
- рјешавање имовинско-правних односа на некретнинама у насељеним мјестима;
- систематско праћење просторних појава и процеса унутар регија– праћење индикатора и формирање заједничке базе података о просторном развоју на регијском нивоу, као и њихово усаглашавање са методологијом и базом података у европској статистици;
- планирање (доношење стратегија/стратешких докумената, планско утврђивање развојних пројеката) регијском нивоу, што би омогућили детаљно сагледавање развојних проблема и потенцијала, те допринијело дефинисању конкретних планских акција за више повезаних општина;
- повећање приступачности између и унутар регија изградњом ауто-путне и остале транспортне мреже и других мрежа инфраструктуре.

Мрежа насељених мјеста и развојне осовине:

- Доношење адекватних планских докумената за насеља насељена мјеста (просторни и урбанистички планови) – за насеља насељена мјеста је неопходно донијети или започети израду планова, било да се она доносе само за њих или су насељена мјеста у њиховом обухвату (планови вишег реда). Такође је у зонама између насељених мјеста потребно дефинисати заједничка поља дјеловања у будућности, преко просторних планова јединица локалне самоуправе;
- Законско подстицање општина на повезивање и интересно умрежавање око већих развојних пројеката;
- Повећање приступачности између насељених мјеста – завршетак започетих и планираних транспортних инфраструктурних коридора, али и обнова постојеће мреже, омогућили би бољу повезаност између центра, као и између центара и сеоских насеља, што би помогло формирању акционих подручја. Ово би се вршило унутар Републике Српске, али и ван ње, са сусједним прекограничним подручјима;
- Обнова села и градова и њихова опремљеност комуналним системима и објектима јавног социјалног садржаја – постепена физичка, економска и друштвена обнова сеоских насеља и повезивање села у заједнице представља предуслов за успоравање смањења становништва у

руралним срединама и достизања вишег квалитета живота у њима, уз неопходну бољу комуналну опремљеност;

- Модел јавно-приватног партнерства – успостављање блиске сарадње између различитих актера у простору. Овакви облици удруживања очекују се у сфери повећања економске ефикасности у локалној средини, али и као модели кооперације у дјеловању јавних служби (одређени облици комуналне и јавне инфраструктуре и услуга);
- Привлачење нових технологија у технолошки интензивне индустријске секторе, тј. јачање конкурентности. Подстицање развоја малих и средњих предузећа, нарочито у селима, омогућило би заокруживање привредног процеса и повећало развојну перспективу ових насељених мјеста;
- Доношење и усаглашавање легислативног оквира – усвајање, измјена или прилагођавање законске регулативе савременим трендовима и европској пракси. Кодификацију треба урадити тако да омогући ефикасну заштиту, организацију и развој насељених мјеста и околних простора.

Посебна подручја – изразито неразвијена подручја:

- пројекти приоритетних развојних активности на изразито неразвијеним подручјима у периоду плана, који треба да буду ослоњени на индустрију, пољопривреду, шумарство, туризам и енергетику.

Развој урбаних комуналних система:

- очување, модернизација и развој постојећег комуналног система и стављање у функцију будућег развоја градског насеља;
- развијање система за подршку приоритетним потребама носилаца развоја, са допуштењем грађана;
- умрежавање комуналних система са стандардима градског живота;
- прилагођавање комуналних система уређењу грађевинског земљишта.

Комунално опремање и уређење села:

- ревитализација и санација руралних предјела, односно објеката, најчешће уништених и оштећених ратним дејствима;
- модернизација и доградња сеоске инфраструктуре „успјешних" руралних подручја;
- умрежавање руралних комуналних система са функционално повезаним урбаним подручјима;
- оживљавање девастираних села са извјесном перспективом развоја кроз пројекте реактивирања села;
- прилагођавање комуналне опреме заштити пољопривредног земљишта, шума и воде, очувању предионих природних и створених вриједности.

Природни системи и ресурси

Пољопривредно земљиште:	- организоване активности заштите земљишта мобилишући све заинтересоване актере; - уређење пољопривредног земљишта путем комасације и арондације и других техничких мјера; - санација и реконструкција постојећих комплекса хидромелиорационих система, као и система за наводњавање; - рекултивација пољопривредног земљишта које је кориштено за експлоатацију минералних сировина, одлагање јаловине, пепела, шљаке (биолошка рекултивација); - систем континуираног мониторинга земљишта; - хармонизација законодавства и јачање институционалних капацитета за имплементацију Заједничке пољопривредне политике ЕУ и пратећих прописа и стандарда којима се регулише производња и промет пољопривредно-прехрамбених производа у ЕУ.
Шуме и шумско земљиште:	- досљедна имплементација Стратегије развоја шумарства и прилагођавање шумарској стратегији Европске уније, односно усклађивање законских прописа са одредбама обавезујућих међународних споразума као нпр. CITES, ILO Конвенције, ITTA и Конвенције о биолошкој разноликости и др.; - повећање површина, производности и структуре шума по квалитету шума, у складу са укупном рејонизацијом и категоризацијом простора; - пошумљавање годишње 400–500 ha површине под високим шумама, 1.200–1.400 ha површине под високим деградираним шумама, шибљацима и голетима; - њега и мелиорација површина под шумама на 4.800–5.500 ha годишње; - одрживо коришћење и развој шумског фонда у заштићеним подручјима; - унапређење планирања, газдовања и контроле шумског фонда; - израда и доношење Стратегије одрживог развоја ловства у Републици Српској, у којој ће бити дефинисано управљање дивљачима и ловством, као и ловних основа по регијама; - доношење програма развоја ловних подручја за територију Републике Српске и појединих регија.
Водно земљиште:	- очување квалитета површинских и подземних вода и обезбјеђивање поузданог водоснабдијевања; - утврђивање и верификовање санитарних зона заштите свих изворишта; - санација негативних утицаја и ненаменског коришћења водног земљишта; - интегрално управљање водама са приоритетом заштите од загађивања како би се издан могла користити у привредне, туристичке и санитарне сврхе, дакле мултифункционално; - заштита свих водотокова и водених површина као потенцијалних система привредног, туристичког, водопривредног и еколошког значаја; - изградња и ревитализација постројења за третман градских и индустријских отпадних вода.

Минералне сировине:	- израда геолошке карте Републике Српске у размјери 1 : 50000, а приоритетно за подручја за која постоје индиције за проналажење нових минералних сировина; - развој и имплементација геолошког информационог система; - формирање јединствене базе података о лежиштима и појавама минералних сировина; - формирање информационе базе података о секундарним сировинама које могу у дијелу замијенити минералне ресурсе; - регулисање услова коришћења геолошке документације; - дефинисање услова за добијање концесија на експлоатацију минералних сировина под повољнијим условима за Републику и јединице локалне самоуправе.
Развој и заштита биодиверзитета:	- смањивање губитка биодиверзитета и притисака на биодиверзитет; - развијање информационог система за одрживо управљање и мониторинг биолошким ресурсима; - уградња мјера и услова за заштиту биодиверзитета и природе у прописе и документе у свим привредним гранама које користе биолошке/природне ресурсе; - развијање стратегије и националних програма за заштиту од генетски модификованих организама (ГМО) и инвазивних врста; - усклађивање постојеће законске регулативе у Републици Српској са одговарајућим законима и стандардима ЕУ.
Подручја карактеристичне флоре и фауне:	- ревизија статуса раније заштићених врста дивље флоре и фауне на нивоу државе, усклађивање са важећом законском регулативом и уградња у европске системе NATURA 2000, EMERALD и др.; - израда Црвене књиге флоре, фауне и фунгије Републике Српске.

Заштита и очување заштићених природних добара:

- повећање укупне површине под заштитом 5–10% територије у периоду до 2018. године кроз проглашење нових заштићених подручја;
- успостављање националне еколошке мреже и идентификација подручја за европску еколошку мрежу NATURA 2000 кроз посебан пројекат;
- израда просторних планова за подручја посебне намјене за већа заштићена подручја, израда урбанистичких планова за локалитете у заштићеним подручјима на којима је регистрована или планирана изградња већег обима;
- санација деградираних простора (каменоломи, пожаришта, дивље депоније, шљункаре...) са значајним неповољним утицајем на природне вриједности и животну средину;
- ажурирање и одржавање постојеће ГИС базе података о заштићеним и еколошким подручјима (GISPASS база података);
- идентификовање значајних и вриједних природних подручја за уписивање у међународне листе заштићених подручја (у Рамсарску листу, листу резервата биосфере, у листу свјетске баштине UNESCO, MAB листу „Човјек и биосфера'').

Заштита и уређење предјела:

- издвајање предионих цјелина на територији Републике Српске;
- израда законских и стратешких докумената који би се бавили проблематиком уређења предјела;
- карактеризација предјела Републике Српске подразумијева идентификацију предјела различитог карактера на националном и регијском нивоу, којом се формира основа за: валоризацију и заштиту природних и културних предјела, планирање и управљање њиховим квалитетом, стратешку процјену и процјену утицаја на животну средину;
- издвајање приоритетних подручја:
    - подручја посебних природних или културних вриједности,
    - простори у којима је квалитет предјела и физичке структуре насељенних мјеста од посебног значаја,
    - угрожени и деградирани простори у којима је потребно спровести мјере санације,
    - подручја под посебним притиском развоја.

Заштита и унапређење квалитета животне средине:

- заштита површинских и подземних вода од загађења и побољшање њиховог квалитета тако да се изграде системи за одвођење и каналисање отпадних вода, као и пречишћавање (санитарних и индустријских) отпадних вода из најугроженијих насељених мјеста и индустрија, уз обезбјеђење рационалног коришћења воде у индустрији и енергетици;
- санација, уређење и заштита загађених водотока и водног земљишта путем уклањања чврстих отпадних материја и редукције количине загађења употребом постројења за пречишћавање отпадних вода и савремених технологија;
- заштита вода у сврху осигурања високог степена квалитета воде за пиће, што подразумијева заштиту изворишта подземних и површинских вода за снабдијевање насељених мјеста, посебно изворишта великих регијских система, успостављањем зона санитарне заштите и спровођења ограничења која проистичу из тих зона;
- санација и уређење загађених и деградираних земљишта у подручјима под притиском чврстог комуналног, индустријског или других врста отпада;
- заштита и побољшање квалитета земљишта увођењем континуираног мониторинга загађења земљишта у РС и даљи развој одговарајућег система контроле квалитета земљишта у сврху унапређења пољопривредне производње;
- санација и рекултивација контаминираних индустријских локација и површина експлоатације минералних сировина, а са приоритетима на локацијама индустријских комплекса у урбаним и економски перспективним подручјима, у сврху привођења адекватној намјени;
- смањење загађења ваздуха из индустријских и енергетских објеката путем коришћења одговарајуће технологије (изградња постројења за одсумпоравање и денитрификацију у термоенергетским постројењима, уградња нових или реконструкција постојећих електрофилтера и др.), али и прилагођавање постојећих постројења и производних процеса високим стандардима заштите ваздуха и животне средине;
- заштита ваздуха од загађења, као и одржавање постојећег високог степена квалитета ваздуха обезбјеђивањем успостављања катастра загађивача ваздуха, јединственог система топлификације, контролисањем аерозагађења од саобраћаја, поштовањем мезоклиматских и

микроклиматских услова при избору локација за потенцијалне загађиваче, спровођењем мјера енергетске ефикасности;

- очување и заштита биолошке разноврсности од свих фактора загађивања путем нормативне и активне заштите, односно заштите и очувања врста ван њихових природних станишта (ex-situ), очување изворних еко-система, одржавање и опоравак врста на њиховим природним стаништима (in-situ), заштита од угрожавања пејзажних вриједности, као и заштита путем едукације у области заштите биодиверзитета;
- развој и унапређење институционалних капацитета, као и усклађивање националних прописа из области заштите животне средине са законодавством у ЕУ путем јачања институција на републичком, регијском и локалном нивоу, доношењем законских прописа, примјеном и уважавањем препорука утврђених међународним актима;
- унапређење и проширење система за континуирану контролу и праћење стања квалитета животне средине (мониторинг), тако да се успостави, развија и модернизује мониторинг мрежа квалитета земљишта, ваздуха и вода, те унаприједи катастар загађивача, при чему је нарочито важно формирање мјерних пунктова загађивања и услова праћења загађивања;
- повећавање нивоа јавне свијести и унапређење приступа јавности информацијама о квалитету животне средине путем повећања учешћа грађана у одлучивању о питањима животне средине, образовања становништва о проблемима у животној средини и начину њиховог рјешавања, подстицања провођења активности у сврху побољшања квалитета животне средине локалних и регијских размјера;
- рационално коришћење природних ресурса, провођење мјера ублажавања климатских промјена и прилагођавања на климатске промјене, односно повећање отпорности на климатске промјене и престанак раста годишњих вриједности емисија гасова стаклене баште до 2025. године; увођење и примјена стандарда ISO 14000 за управљање животном средином у предузећима; изградња и увођење система EMAS и супституција фосилних горива унапређивањем расположивих капацитета за коришћење обновљивих извора енергије.

У области заштите животне средине од наведених тема у периоду 2014–2018. приоритетни су сљедећи пројекти: енергетика – смањење загађења, одсумпоравање димних гасова у термоелектранама, отпепељавање ТЕ, повећање енергетске ефикасности у индустрији и домаћинствима; управљање отпадом (наставак изградње регијских центара за управљање отпадом, санација постојећих сметљишта, изградња постројења за компостирање органског отпада и успостављање система за рециклажу); чишћење контаминираних локација и осталих „еколошких" црних тачака у Републици Српској.

Управљање отпадом:

- реализација започетог система регијских центара управљања чврстим отпадом, тј. реализација концепта регијског депоновања отпада на предложеним санитарним депонијама у Бањалуци, Бијељини, Добоју, Фочи, Гацку, Приједору, Зворнику и Мркоњић Граду;
- планирање и реализација основних техничких компонената санитарних регијских депонија у склопу система интегралног управљања отпадом, што подразумијева планирање и изградњу мреже локалних пунктова за одвојено прикупљање отпада, рециклажна дворишта и претоварне станице за регије за које се оцијени исплативост ове инвестиције;
- прилагођавање рада постојећих (локалних) одлагалишта комуналног отпада, која нису изграђена у складу са минимумом услова прописаним за депоније, одредбама важећих законских прописа;

- покренути поступак затварања постојећих сметљишта, санирати и рекултивисати у сврху даљег одређивања локације за изградњу и рад постројења за складиштење, третман или одлагање отпада према утврђеној међуопштинској сарадњи више јединица локалне самоуправе;
- реализација система регијских центара за третман индустријског и медицинског отпада, што подразумијева изградњу центара за третман отпада на ентитетском и међуентитетском нивоу;
- успостављање формално-правног оквира и система управљања посебним токовима отпада, што се односи на сакупљање, третман и збрињавање отпадних уља, отпадних гума, истрошених батерија и акумулатора, отпадних возила, електронског и електричног отпада и сл.);
- подстицање сарадње, заинтересованости и информисаности шире јавности између органа Републике Српске, јединица локалне самоуправе, образовних институција, невладиних организација, комуналних предузећа, медија и грађана;
- имплементација међународних обавеза и захтјева који произилазе из директива Европске уније о управљању отпадом у економски оправданој мјери за Републику Српску.

Природне непогоде, технолошки ризици и одбрана:

- успостављање континуираних осматрања и мјерења (сеизмолошких, климатолошких, геодетских, хидролошких и других) у зонама и рејонима за које су карактеристичне поплаве, пожари, земљотреси и акцидентне ситуације;
- израда планова одбране од бујичних поплава и катастра нестабилних површина на територији Републике Српске;
- довођење у функционално стање система заштите од поплава на ријекама и изградња нових система заштите, приоритетно за површине и комуникације које су често изложене плављењу;
- унапређење мониторинг система у смислу побољшања његовог техничко-технолошког развоја**;**
- израда системског закона и подзаконских аката из области заштите од природних непогода и технолошких удеса;
- формирање одговарајућих специјализованих јединица у општинама у којима их нема;
- повећање ефикасности система за обавјештавање и стална едукација и обука становништва у спровођењу мјера личне и колективне заштите;
- разминирање што већег броја минских поља и смањивање броја сумњивих минских површина.

Демографски развој:

- побољшање руралне биодинамике посебним мјерама демографске политике;
- пројекат смањења емиграције из руралних у урбана подручја;
- повећање пољопривредне производње комбиноване са прерађивачком индустријом;
- развој урбане културе у складу са старосним категоријама становника;
- развој социјалног и непрофитног становања.
- Јавне службе

СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТ	ОДГОВОРНОСТ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ	МОГУЋИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА
Обданиште у Пелагићеву	локална самоуправа	јавна или приватна
Обданиште у Петрову	локална самоуправа	јавна или приватна
Обданиште у Рибнику	локална самоуправа	јавна или приватна
Дијализни центар у Фочи	Министарство здравља и социјалне заштите	приватно-јавно партнерство
Дијализни центар у Требињу	Министарство здравља и социјалне заштите	приватно-јавно партнерство
Изградња нове болнице у Добоју на новој локацију	Министарство здравља и социјалне заштите	републички буџет
Изградња нове болнице у Источнонм Сарајеву (Касиндо)	Министарство здравља и социјалне заштите	републички буџет
Дом пензионера у Фочи	локална самоуправа	јавна или приватна
Дом пензионера у Рогатици	локална самоуправа	јавна или приватна
Нова зграда архива у Бањалуци	Министарство просвјете и културе	приватно-јавно партнерство
Зграда позоришта у Источном Сарајеву	локална самоуправа	посебни облици финансирања
Нова зграда библиотеке у Приједору	локална самоуправа	локална самоуправа
Спортски центар у Добоју	Министарство породице, омладине и спорта	републички и локални буџет
Спортски центар у Приједору	Министарство породице, омладине и спорта	републички и локални буџет
Скијашки центар Клековача	Министарство трговине и туризма	приватно-јавно партнерство

Становање

СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТ	ОДГОВОРНОСТ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ	МОГУЋИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА
Формирање и ажурирање евиденције стамбеног фонда	Републички завод за статистику и Републичка управа за геодетске и имовинско-правне послове	надлежне институције у склопу својих редовних активности
Легализација бесправно изграђених објеката	Локална самоуправа	грађани
Механизми за контролу бесправне изградње	Локална самоуправа	републички и локални буџет
Затварање колективних центара	општине Градишка, Добој, Модрича, Вишеград, Приједор, Требиње и Зворник	републички буџет
Израда студије или стратегије социјалног становања	Министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију	могућност кофинансирања из међународних извора
Анализа квалитета рада и ефикасности јавних комуналних предузећа	Министарство за просторно уређење грађевинарство и екологију	могућност кофинансирања из међународних извора

Културна баштина

СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТ	ОДГОВОРНОСТ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ	МОГУЋИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА
Успостављање јавно доступног алфа-нумеричког регистра културно-историјских добара у Републици Српској	Министарство просвјете и културе и Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа	домаћи и међународни
Редефинисање односа и усаглашавање заштићених културних добара на нивоу Босне и Херцеговине	Министарство просвјете и културе и Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа	надлежне институције у склопу својих редовних активности
Израда студије културних стаза и њихово дефинисање (средњовјековне стазе, римски путеви итд.)	Министарство просвјете и културе и Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа	домаћи и међународни
Истраживање и утврђивање културних предјела и њихов степен заштите на различитим нивоима	Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа	домаћи и међународни
Упис добра Стећци, које се налази на прелиминарној листи Свјетске баштине	Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа	државни буџет

Привреда:

- макроекономска стабилност и стварање конкурентне привреде, уз стварање повољне климе за привлачење страних инвестиција;
- унапређење конкурентности пољопривреде и прехрамбене индустрије;
- одговорно газдовање шумама, нарочито у области експлоатације шуме;
- унапређење дрвопрерађивачке производње ка вишим фазама прераде;
- наставак започетих активности за додјелу концесија за истраживање и експлоатацију минералних сировина: угаљ на лежиштима Баљак; олово, цинк, бакар и пратећи елементи на локалитету Челебићи (општина Фоча), остале неметаличне и металичне сировине;
- наставак пројекта истраживања нафте и гаса у РС;
- одрживо коришћење мрког угља и бетонита на лежишту „Љешљани", општина Нови Град;
- коришћење 80% капацитета изворишта минералне воде „Велики/Црни Губер", општина Сребреница;
- геолошка истраживања минералног ресурса – термалних вода на подручју града Бањалука;
- изградња предузетничке инфраструктуре са планираним инвестицијама:
    - Технолошки бизнис парк у Бањалуци, са развојем дјелатности које остварују високу добит уз примјену савремених технологија;
    - Агроиндустријска зона Нова Топола у општини Градишка;
    - Пословне зоне у сљедећим општинама: Козарска Дубица, Приједор, Србац, Мркоњић Град, Теслић, Модрича, Петрово, Бијељина, Милићи, Рогатица, Вишеград и Билећа;
- унапређивање законодавног оквира који има утицај на конкурентност индустрије;
- дефинисање индустријске политике којом ће се поставити реални стратешки циљеви и утврдити приоритети развоја нове конкурентне одрживе индустрије за период 2014–2018. Године, са просторном компонентом.

Туризам

СТРАТЕШКИ ПРИОРИТЕТ	ОДГОВОРНОСТ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ	МОГУЋИ ИЗВОРИ ФИНАНСИРАЊА
За туристичка подручја I ранга урадити мастер планове туристичких простора	Министарство трговине и туризма и Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију	републички буџет
Проглашење географског подручја за бање у складу са Законом о бањама, за сљедеће бање: Кулаши, Мљечаница, Вишеградска бања, Врућица, Дворови, Лакташи, Слатина и Сребреница	Министарство трговине и туризма и Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију, Министарство здравља и социјалне заштите	републички буџет
Израда катастара туристичких атракција са класификацијом и категоризацијом туристичких атракција	Министарство трговине и туризма	надлежне институције у склопу својих редовних активности

Едукација кадрова у туристичкој дјелатности	Министарство трговине и туризма	надлежне институције у склопу својих редовних активности, могућност кофинансирања из међународних извора
Увођење ГИС-а при вођењу и редовном ажурирању туристичког регистра	Министарство трговине и туризма	надлежне институције у склопу својих редовних активности, могућност кофинансирања из међународних извора
Адекватна туристичка сигнализација	Туристичка организација Републике Српске и туристичке организације општина/градова Републике Српске	надлежне институције у склопу својих редовних активности, могућност кофинансирања из међународних извора
Проглашење туристичких мјеста - доношење и имплементација Правилника о критеријумима за проглашење туристичког мјеста	Министарство трговине и туризма	надлежне институције у склопу својих редовних активности

Друмски транспорт

У будућем развојном периоду наставиће се са трансформацијом друмског транспорта у интересу повећања поузданости, доступности и ефикасности. Осим континуираног програмираног одржавања, рехабилитације и модернизације по дефинисаним приоритетима, до 2018. године неопходно је урадити:

- завршити изградњу Коридора Vc;
- завршити изградњу ауто - пута Бања Лука - Добој
- почети изградњу Јадранско – Јонског ауто-пута;
- почети изградњу ауто - пута Бања Лука – Купрес (варијанта Млиништа);
- почети изградњу ауто - пута Бања Лука – Приједор – Нови Град – граница Хрватске;
- почети изградњу брзог пута Лукавица – Пале – Соколац – Рогатица – Вишеград – Вардиште;
- почети изградњу ауто-пута Модрича – Брчко – Бијељина – граница Србије;
- почети и завршити изградњу регионалног пута Млиништа –Клековача (ентитетска граница);
- извршити рехабилитацију пута граница РС (Градишка) – Нова Топола – Клашнице;
- извршити рехабилитацију пута Лончари – Брчко – Бијељина;
- извршити рехабилитацију пута Берковићи – Невесиње;
- извршити рехабилитација пута Бродар – Рудо 1
- почети и завршити рехабилитацију пута Шепак – Каракај – Зворник;
- почети и завршити рехабилитацију пута граница РС (Бакчуша) – Невесиње – Кланци;
- почети и завршити рехабилитацију пута Нови Град – Костајница – Дубица;
- почети и завршити рехабилитацију пута граница РС (Подврсник) – Љубиње;
- почети и завршити рехабилитацију пута Бањалука – Бронзани Мајдан;
- почети и завршити рехабилитацију пута Ободник – Шипраге;
- почети и завршити рехабилитацију пута Карановац – Митровићи – Кнежево;

Жељезнички транспорт:

- доношење одговарајуће саобраћајне политике Републике Српске;

- реструктурирање Жељезница Републике Српске по препорукама и директивама Европске уније;
- континуирано побољшавање мобилних капацитета, савремене механизације и опреме неопходне за обављање транспорта;
- спровести техноекономска истраживања, ради утврђивања оправданости за изградњу пруге Бањалука – Градишка, чија ће се оптимална траса утврдити нижим планским документима и студијско-техничком документацијом, уз посебу пажњу и договор код дионице у општини Лакташи;
- израда техничке документације за изградњу пруге Чапљина – Требиње – Никшић – Подгорица;
- израда студијске и просторно-планске документације за изградњу пруге Брод – Дервента – Подновље – Копривна;
- ремонт дионице пруге Бањалука – Нови Град;
- електрификација пруге Добој – Зворник.

Гранични прелази:

- билатералним споразумима са сусједним државама верификовати и спроводити рјешења која ће унаприједити квалитет и ефикасност граничних прелаза;
- законодавно унаприједити прекогранични промет путника, животиња и робе;
- по усвојеном програму започети и извршити модернизацију и инфраструктурно опремање свих граничних прелаза, посебно оних са ниским стандардом (Брод и др.);
- модернизација (релокација) и инфраструктурно опремање граничног прелаза Градишка; заједно са Републиком Хрватском (ЕУ) израдити пројектну документацију, изградити дио ауто-пута и мост преко ријеке Саве;
- модернизација и инфраструктурно опремање граничног прелаза Рача – путни и жељезнички прелаз;
- задржати статус постојећег граничног прелаза Доња Градина – Јасеновац и изградити царински терминал.
- задржати, формирати и опремити, у договору са Републиком Хрватском – ЕУ, мање фреквентне граничне прелазе у бившој СФРЈ, посебно двојних градова Козарска и Хрватска Дубица итд.

Ваздушни транспорт:

- До 2018. Године, у оквиру израде планске документације за Посавински развојни правац, у оквиру магистралне инфраструктуре, неопходно је развојно и просторно обрадити и детерминисати шири простор за аеродром Маховљани – Бањалука и проширити заштитне појасеве за приступне путеве аеродрома;
- У оквиру стратешког развоја РС и ФБиХ израдом ППРН за аеродроме Маховљани – Бањалука и Требиње дугорочно би се сагледао просторно-функционални развој и улога ваздушног транспорта.
- Основна испитивања техноекономске, социјалне и еколошке оправданости изградње мањих аеродрома на локацијама гдје за то постоји потреба и елементарни предуслови (инфраструктура, кадрови, локација, средства и др.).

Ријечни транспорт:

- уз усклађену акцију свих приобалних држава дуж тока ријеке Саве, повећати протоке у маловодним периодима – побољшање пловидбених услова мора се остварити превасходно каналисањем ријеке и планским одржавањем ријечног тока, коришћењем пијеска и шљунка из њеног пловидбеног дијела корита-кинете пловног пута;
- каналисање Саве у оквиру интегралног рјешења (предвиђеног Студијом регулације и уређења Саве, из 1972. године), којом се на том граничном потезу Саве између Републике Српске и Хрватске предвиђају двије степенице: (1) ХЕ „Шамац" и (2) ХЕ „Јасеновац";
- уређење пловног пута на Сави плански усагласити са реализацијом пловног пута Шамац – Вуковар (Дунав – Сава), који је ушао у развојне планове Хрватске;
- регулисати и ускладити коришћење шљунка и пијеска, уз стабилизацију обала на ријеци Дрини;
- оспособити и уредити пловни пут доњег тока ријеке Врбас до индустријске зоне Бањалуке;
- завршити планирани развој лука на Сави: у Шамцу (оспособљавање за око четири милиона тона годишње), у Броду (са нафтним терминалом) и Градишци, као и мањег терминала у Бијељини
- извршити доградње, на пристаништу у Шамцу, на ријеци Сави, у циљу повећања постојећих капацитета;

Мултимодални транспорт:

- активности око реализације мултимодалног центра у Маховљанима код Бањалуке;
- активности око реализације двојног мултимодалног центра у Шамцу и Броду, што захтијева модернизацију жељезнице, магистралних и регијских путева, реконструкцију лука Шамац и Брод и повезивање инфраструктуре у јединствен систем;
- остале РТЦ у зависности од потреба и финансијских могућности.

Телекомуникациона инфраструктура

Телекомуникациони саобраћај:	- Потпуна замјена аналогне комутације, као и дигиталне старије генерације; - Развијање Voice-over-Internet-Protocol (VoIP) са додатним услугама. VoIP омогућава преношење говора преко IP пакета и на тај начин знатно штеди фреквентну ширину појаса, што омогућава увођење и других корисничких сервиса; - Доградња и реконструкција мреже магистралних (регијских, транзитних и међународних) оптичких каблова; - Изградња приступне мреже у ријетко насељеним подручјима источног и југоисточног дијела Републике Српске; - Доношење Закона и подзаконских аката који дефинишу предметну проблематику.
Телеграфска мрежа:	До 2018. године неопходно је инсталирање опреме у свим јединицама поштанске мреже и коришћење постојећих капацитета преноса у телекомуникационој мрежи, како би се омогућиле јавне телеграфске услуге корисницима JATEC мреже. Телеграфску мрежу базирати и градити са модерним технологијама и рачунарском опремом која ће међународни саобраћај остваривати преко главног телеграфског чворишта у Бањалуци.

Фиксна телефонска мрежа:	- Планом развоја телефонске мреже наставити започету изградњу нових капацитета, тако да у планском периоду буде изграђено 400.000 нових прикључака; - Поред изградње приступних мрежа базираних на технологији бакра, у развој фиксне телефоније укључивати и примјену VLL и CLL технологије; - Пружање универзалних услуга до краја 2018. године ће бити доступно свим корисницима телефонске мреже; - 60.000 двојних прикључака ће се превести у директне прикључке; - Увођењем оптичких каблова у мјесне мреже, са циљем „оптика до куће", стварати системске услове за формирање широкопојасне ISDN мреже; - У области комутација уводити нове технологије, које ће омогућити преспајање и успостављање веза на принципима свјетлосних сигнала; - Комутациону мрежу која подржава нехијерархијску саобраћајну схему синхроне дигиталне хијерархије (SDH), конципирати у прстенастој, а не звјездастој структури; - Међународне системе у транспортној мрежи, ради тополошке сигурности преноса, градити са два раздвојена правца, а у недостатку оптичких прстенова, користити и бежичне системе преноса; - За међународну телефонску централу у Бањалуци обезбиједити резервни капацитет, који би омогућио непрекидност одвијања међународног телефонског саобраћаја.
Радио-релејна мрежа:	За реализацију усмјерених радио-релејних веза између сусједних станица мора постојати оптичка видљивост. За обезбјеђење оптичке видљивости, неопходно је оптичке коридоре дефинисати у просторним плановима. У области радио-релејне мреже, до 2018. године потребно је урадити сљедеће: - на магистралним правцима веза планирати замјену постојећих радио-релејних веза уређајима капацитета 155 Mbit/s, са више паралелних радио-снопова; - на релацији Бањалука – Бијељина – Пале изградити капацитет преноса 6Mbit/sX155 Mbit/s; - на релацији Пале – Требиње изградити капацитет 4Mbit/sX155 Mbit/s; - транспортну мрежу магистралног радио-релејног преноса користити у функцији заштите телекомуникационог саобраћаја који се преноси по оптичком каблу.
Мобилна мрежа:	Мобилна телефонска мрежа састоји се од телефонске централе у Бањалуци, преносне мреже и мреже базних станица. Динамичан развој мобилне телефоније захтијева сљедеће приоритете: - изградњу телефонске централе, чији капацитет до краја планског периода треба да достигне ниво од 1.000.000 прикључака и пенетрацију од 64,56%; - да се инсталира капацитет 300.000 прикључака у станици Бијељина; - поред бежичног система преноса, базне станице повезати и са оптичким системима; - доградња мреже базних станица, како би се постигла потпуна покривеност територије; - изградња „Backbone" мреже магистралног преноса са радио-уређајима капацитета 155 Mbit/s; - даљи развој мобилне телефоније ради обезбјеђивања корисницима пружање и приступ услугама, као што су: мобилни приступ Интернету, UMTS (Universal Mobile Phone Service), GPRS (General Packet Radio Service) и др.

Радио-телевизија:	Обнова, доградња и модернизација техничке инфраструктуре за цијелу територију Републике, и опрема за продукцијско-режијске капацитете, како би радио-телевизија, као најмоћнији медиј информисања грађана, обезбиједила преносну мрежу РТВ сигнала, тако да свако домаћинство има одговарајући квалитет пријема, подразумијева сљедеће приоритете: - доградња основне мреже предајника са мрежом допунског покривања, ТВ и радио репетитора, који ће обезбиједити пуно покривање простора Републике Српске; - обезбјеђење дигитализације телевизијског система, тако да се омогући трансформација и прелазак на дигиталну телевизију; - обезбјеђење сателитског приступа за емитовање ТВ програма (дио реализован априла 2013. год.); - преузимање програма емитовања јавног РТВ сервиса од стране локалних РТВ станица; - комплетан прелазак са аналогних на дигиталне системе емитовања РТВ сигнала спровешће се у каснијој фази, кроз пројекат унапређивања инфраструктуре и модернизације преносне мреже РТВ сигнала.

Поштански саобраћај:

- усаглашавање законских и других прописа са регулативом ЕУ;
- достизање и примјена стандарда квалитета поштанских услуга прописаних у ЕУ;
- успостављање ефикасне поштанске мреже у Републици Српској, изградњом и опремањем регијских капацитета у оквиру осам радних јединица и главног поштанског центра у Бањалуци;
- ефикасна комуникација и размјена поштанских услуга са ФБиХ, сусједним државама и шире;
- формирање и примјена адресног кода у Републици Српској, постепено увођење конкуренције, стандардизација (примјена методологије) обрачуна поштанских услуга;
- развој курирских сервиса и имплементација софтверских апликација базираних на ГИС платформи.

Одржива енергетика и енергетска инфраструктура

Термоенергетика:	- отварање нових површинских копова на локацијама Гацко и Угљевик и обнова рударске механизације; - завршетак започетих радова на изградњи термоелектране „Станари" до 2018. године; - завршетак започетих радова на изградњи термоелектране „Угљевик Блок 3" до 2018. године; - завршетак изградње ХЕ Улог - завршетак изградње МХЕ Цијевна - изградња ХЕ Крупа и/или Бочац II

Хидроенергетика:	- израда пројектне документације за хидроелектране чија је изградња планирана до 2020. године (ХЕ Бук Бијела, ХЕ Фоча, ХЕ Паунци и ХЕ Сутјеска), те додјела концесија за њихову изградњу до 2020. године; - израда пројектне документације и активности потребне за изградњу хидроелектрана из пројекта Средњи ток Дрине; - иновирање пројектне документације за пројекат Горњи хоризонти; у оквиру ових активности ријешиће се ХЕ Дубровник II и ХЕ Чапљина и приоритетно ХЕ Дабар; - завршетак преосталих истражних радова за хидроенергетске објекте на сливовима ријека Врбас, Дрина, Босна и Требишњица; - изградња малих хидроелектрана за које је Влада РС већ издала концесије; укупна процијењена снага малих хидроелектрана за које су већ потписани уговори је 281,67 MW.
Гасна привреда:	- изградња магистралног гасовода од Бијељине до Новог Града капацитета 2 милијарде nm^3/год., са главним мјерним регулационим станицама (ГМРС) до краја 2018. године; - гасификација градова Републике Српске, стални приоритет; - прикључење топлана на гасоводну мрежу изградњом когенерационих постројења у већим градовима и индустријским центрима, стални приоритет.
Нафтна привреда:	- наставак започетих истражних радова у сјеверном дијелу Републике Српске; - изградња жељезничке пруге Модрича – Брод (2014–2018. год.), стални приоритет.
Обновљиви извори:	- истраживање присуства геотермалне енергије у сјеверном дијелу Републике Српске, посебно на подручју Теслића, Бањалуке, Шамца и Брода, до 2018. године; - завршетак започетих радова на изградњи геотермалног топлификационог система Бијељине, до краја 2018. године.

Електроенергетска инфраструктура

Планирање развоја преносне мреже ради се на принципу „котрљајућег плана", који се иновира сваке године на бази пристиглих захтјева за прикључење нових објеката и остварења производње, потрошње и транзита електричне енергије. План развоја преносне мреже на подручју Републике Српске за период 2014–2023. године базиран је на техничким рјешењима предложеним у Стратегији и Плану развоја енергетике Републике Српске до 2030. Године, уз одређивање приоритета за изградњу које овдје наводимо.

Стратешка опредељења у планирању развоја преносне мреже до 2018. на подручју РС:

- даљи развој 400 kV мреже приоритетно укључује изградњу 2 x ДВ 400 Бањалука – Приједор 2 – Бихаћ – Загреб, припадајућу трансформацију 400/220/110 kV Приједор 2;
- повезивање ТС 400/220/110 kV Приједор 2, 400 kV напоном са ТС Бихаћ 400/220/110 kV и Загребом (Загреб југ, Тумбри и сл.);
- рјешавање радијалног прикључка ХЕ Вишеград на мрежу ДВ 400 kV изградњом нових водова 400 kV од ХЕ Вишеград према ТЕ Пљевља и Бук Бијелој;
- изградња новог ДВ 400 kV ТЕ Гацко – ХЕ Бук Бијела.

За Републику Српску од посебног је стратешког значаја даље повезивање с околним системима, првенствено изградњом ДВ 400 kV према Хрватској (Бањалука – Приједор – (Бихаћ) – Загреб) и Црној Гори (Вишеград – Пљевља).

На преносној мрежи ДВ напонских нивоа 220 kV и 110 kV приоритетно је:

- постављање компензационих уређаја у мрежи (пригушнице), ради санације повремено превисоких напона због слабо оптерећених 400 kV и 220 kV водова;
- стагнација развоја мреже 220 kV и нормално одржавање до даљег, уз напуштање напонског нивоа 220 kV у ТС Вишеград (пошто се планирају реализовати 400 kV везе Бајина Башта – Вишеград – Пљевља);
- изградња нових и ревитализација постојећих ДВ 110 kV, укључујући водове потребне за прикључак нових ХЕ (мале до средње величине изградње) и вјетроелектрана (могућа изградња на ширем подручју Невесиња и Гацка), те водове 110 kV потребне за прикључак нових ТС 110/x kV;
- мрежу 110 kV на подручју РС, БиХ и са околним системима треба изградити са двоструким водовима, а нова прекогранична повезивања на 110 kV напону треба остварити уколико је то од заједничког интереса за укључене операторе мреже (уз задржавање постојећих 110 kV међудржавних веза);
- укључивање нових објеката у просторне планове, како би се створили предуслови за њихову градњу кад се покаже потреба те осигурају нужна финансијска средства;
- ревитализација мреже и евентуално каблирање појединих дионица 110 kV мреже, ради просторних ограничења и накнадне урбанизације подручја којим пролазе трасе неких водова (проблематика изражена у Бањалуци и на подручју између Бањалуке и Градишке, као и Бањалуке и Приједора);
- будућим законским рјешењима и легислативом дефинисати усаглашавања око инвестиција у преносну мрежу.

Према плановима компаније Електропренос у наредном периоду, до 2018. године, предвиђена је градња сљедећих објеката:

Ради рјешавања питања двостраног напајања постојећих трафостаница 110/x kV предвиђена је изградња далековода:

- ДВ 110 kV Котор Варош – Укрина (инвеситиција у току);
- ДВ 110 kV Нови Град – Костајница – Кнежица – веза на ДВ 2x110 kV Бањалука 6 – Сисак (до 2018. године);
- ДВ 110 kV Сребреница – Љубовија (до 2018. године);
- ДВ 110 kV Сарајево 20 – Фоча (изградња дионице Добро Поље – Фоча и пуштање постојеће дионице Сарајево 20 – Добро Поље у погон под напон 110 kV (до 2018. године);
- ДВ 110 kv Јајце – Шипово (након 2018. године);
- ДВ 110 (35) kV Величани – Љубиње (након 2018. године).

Опремање постојећих трансформаторских станица 110/x kV са два трансформатора, као и замјена постојећих трансформатора ради обезбјеђења потребне снаге и реконструкције постојећих трафостаница 110/x kV вршиће се у континуитету током планског периода:

- Изградња нових трансформаторских станица са прикључним далеководима:
- ТС Бањалука 9 (инвестиција у току, завршетак се планира до 2016. године);
- ТС Лакташи 2 (инвестиција у току, завршетак се планира до краја 2014. године);

- ТС Шипово (инвестиција у току, завршетак се планира до краја 2014. године);
- ТС 400/110/35/10 kV Станари са трансформацијом 400/110 kV (инвестиција у току, завршетак се планира до краја 2016. године);
- ТС Градишка 2 (2016. година);
- ТС Прњавор 2 (2016. година);
- ТС Кнежево (2016. година);
- ТС Бањалука 10 (2017. година);
- ТС Требиње 3 (2017. година);
- Костајница (2017. година);
- Санације и реконструкције далековода 110 и 220 kV, при чему ће се приоритети одређивати у складу са значајем далековода у систему, стањем опреме и статистиком кварова. Приликом извођења санација и реконструкција најчешће се неће мијењати основни технички параметри вода, али ће се извршити усклађивање са важећим техничким нормативима за изградњу надземних електроенергетских водова. Санацијама ће бити обухваћене и дионице које су тренутно ван погона због ратних оштећења.
- Планирана је изградња нових интерконективних далековода 400 kV, и то:
    - изградња ДВ 400 kV Бајина Башта (РС) – Вишеград (БА) и Вишеград (БА) – РХЕ Бистрица (РС) – Пљевља (МЕ) (2018. година, гради се двоструки далековод 400 kV на траси постојећег ДВ 220 kV Вишеград – Вардиште);
    - изградња ДВ 400 kV Сарајево 20 – Бук Бијела (БА) – Брезна (МЕ), за изградњу дионице Бук Бијела – Брезна користи се траса постојећег далековода 220 kV ХЕ Пива – Бук Бијела, а дионица Сарајево 20 – Бук Бијела, која је изграђена као далековод 400 kV, који је тренутно у погону под напоном 220 kV, пустиће се у погон под напоном 400 kV) (2018. година);

Водопривредна инфраструктура

- обнова и модернизација мреже и објеката свих водовода ради смањивања губитака на мање од 20%;
- заштита свих подземних и површинских изворишта воде за пиће;
- рекострукција и проширење канализационих система и развијање као сепаратног система;
- изградња ППОВ општег типа за сва насељена мјеста која имају више од 2000 ЕС и завршетак ППОВ за град Бијељину;
- реконструкција и одржавање мелиорационих система у зонама одводњавања и наводњавања, са приоритетним мјерама заштите од великих вода у Дабарском и дијелом Гатачком и Невесињском пољу;
- сукцесивна ревитализација, модернизација и ширење система за наводњавање, како би се достигао мањи биланс потреба на сјеверу и већи на истоку РС;
- доношење планских докумената (ПППРН) за сливове Врбаса, Босне, Дрине, Укрине и водотке у југоисточном дијелу РС (од Вишеграда до Требиња), гдје се планира изградња највећег броја ХЕ;
- враћање у функцију ријечног саобраћаја Саве, као водног пута у IV категорији, са реконструкцијом постојећих и изградњом планираних лука и пристаништа;
- израда приоритетног програма обезбјеђивања технолошке воде за постојећу и планирану индустрију и енергетику по регијама;

- доношење правилника и уредаба о коришћењу геотермалних и минералних вода, формирању нових пастрмских и шаранских рибњака и експлоатацији пијеска и шљунка;
- реконструисати и доградити одбрамбене системе у зонама угроженим од поплава и спровести активне мјере заштите;
- спровести антиерозивну заштиту као дио биолошких мјера заштите путем пошумљавања, обнављања деградираних шума, затрављивања и мелиорације пашњака, у склопу интегралног коришћења и уређења простора и благовремене заштите акумулација од засипања;
- изградња канализационих система са ППОВ у насељеним мјестима Дервента, Љубиње, Модрича, Лопаре, Сребреница, Рибник, Прњавор, Шековићи и Петровац, како би се започела ефикасна заштита вода и водоизворишта;
- допунити планску и пројектну документацију о заштити карстних поља и сукцесивно реализовати вишенамјенски систем Горњи хоризонти;
- сливове и водотоке који имају еколошке, амбијенталне, морфолошке и друге вриједности ставити под посебне видове заштите водних еко-система;
- формирање јединственог и усклађеног мониторинг система на подручју сливова за мјерење квалитета воде;
- остваривање вишенамјенске улоге постојећих и планираних акумулација у управљању водним режимима у сливовима за спречавање негативних утицаја поплавног таласа и обезбјеђивање минималног биолошког протицаја у доњем дијелу водотока, као и за рекреацију, туризам, узгој рибе, обогаћивање биодиверзитета и амбијенталних вриједности;
- наставити са реализацијом вишенамјенских водопривредних система на Горњим хоризонтима и преиспитати даљу реализацију вишенамјенског система на Врбасу, Сутјесци и сл., због сукобљених интереса и очувања природних и амбијенталних вриједности.

M. МОДЕЛ ПОКАЗАТЕЉА ЗА ПРАЋЕЊЕ ПРОСТОРНОГ РАЗВОЈА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

У послијепланској фази пратиће се остварење планских рјешења и политика, тј. достизање циљева истакнутих у општој концепцији просторног развоја Републике Српске, путем показатеља (индикатора). Показатељи (индикатори) су мјерне јединице дефинисане на основу информационог система за праћење просторног развоја РС и статистике, одређених обиљежја, помоћу којих се прате и контролишу појаве и процеси у простору. Њихова способност је да прикажу тенденцију развоја у оквиру одређене тематске области и степен остварења постављених циљева.

Одабрани показатељи представљају поуздан и остварљив систем који ће допринијети ефикасности и ефективности планова. Такође, исти систем треба да је флексибилан и прилагодљив да прати промјену циљева у политикама и нова сазнања о одређеним просторно релевантним питањима. Избором показатеља треба да се одговори на захтјеве међународних стандарда мониторинга простора, а према утврђеним европским програмима.

Статистика и систем информација у Републици Српској нису развијени у мјери неопходној за примјену потпуног система индикатора. Ради тога су одабрани они за које постоје поуздани и систематски одабрани подаци и информације, док ће с временом систем да се развија у оној мјери у којој се обим података буде увећавао. Промјена показатеља евидентираће се периодично (годишње или двогодишње), преко Извјештаја о стању просторног развоја Републике Српске, који ће разматрати и усвајати Влада Републике Српске.

За остварење општих циљева просторног развоја Републике Српске (детаљније дефинисани у поглављу Начела и циљеви просторног развоја РС) издваја се **5 кључних показатеља**:

1) до 2018.године повећати територију под заштитом природе РС до 12%, да би до 2025.године било достигнуто 20%;
2) до 2025.године да се енергетика добија до 20% из обновљивих извора енергије;
3) повећање конкурентности РС преко вриједности БДП од 15.000 КМ по становнику ;
4) повећање броја иностраних туриста и укупног прихода од туризма;
5) побољшање индекса хуманог развоја.

Показатељи у тренутку усвајања овог плана дефинисани су по областима и чине модел за будуће устројство мониторинга просторног развоја Републике Српске:

Регијски развој и одрживи урбани системи:

- број становника и њихова регијска дистрибуција;
- катастар и његово унапређење;
- количина заједничких података о свим просторним и развојним појавама;
- број донијетих планова и заједничких стратешких акција;
- приступачност јединица локалне самоуправе инфраструктури (према методологији за оцјену приступачности – ESPON).

Мрежа насељених мјеста и развојне осовине:

- број усвојених просторних и урбанистичких планова и покривеност територије РС плановима;
- дужина и квалитет изграђених или обновљених транспортних праваца;
- ниво приступачности јединица локалне самоуправе инфраструктури (према методологији за оцјену приступачности – ESPON, уколико постоје подаци);
- промјене површине грађевинског подручја урбаних насеља;
- број пројеката реализованих у јавно-приватном партнерству;
- број донијетих закона из области планирања и уређења простора.

Природни системи и ресурси:

Пољопривредно земљиште:

- учешће обрадивих и култивисаних површина у укупним (%);
- потрошња пољопривредног земљишта на инфраструктуру (ha);
- ширење урбаних подручја – број ,површина и однос greenfield и brownfield локација (ha);
- учешће пољопривредног земљишта које се наводњава (%);
- учешће пољопривредних површина под контролисаном органском производњом (%).

Шуме и шумско земљиште:

- површина пошумљених подручја под високим, изданачким и деградираним шумама, шибљацима и голетима (ha);
- површине на којима је извршена мелиорација и њега шумских површина (ha);
- дужина изграђених шумских саобраћајница (км);
- број донесених подзаконских аката;
- бројност дивљачи и узгојно-техничких објеката у ловиштима.

Развој и заштита биодиверзитета:

- број усвојених правних аката који третирају проблематику биодиверзитета;
- урађене Црвене листе и Црвене књиге флоре, фауне и фунгије Републике Српске;
- број новозаштићених биљних и животињских врста;
- број потписаних и ратификованих међународних споразума у наредном периоду који се тичу области заштите природе и биодиверзитета.

Заштита и очување заштићених природних добара:

- број и површина за свако појединачно природно добро стављено под правну заштиту у току посматраног периода;
- број донијетих потребних законских аката којима ће се регулисати проблематика заштите природе и природног насљеђа Републике Српске.

Заштита и уређење предјела:

- број идентификованих и издвојених категорија предионих цјелина на нивоу Републике и регија;
- постојање законског оквира којим ће се третирати проблематика уређења предјела.

Заштита и унапређење квалитета животне средине:

- **спречавање губитка земљишта и побољшавање његовог квалитета у деградираним и контаминираним подручјима**:
  - удио површина пренамјене у начину коришћења земљишта (км или ha),
  - удио површина са прекорачењем граничних вриједности загађења земљишта или укупан број потенцијално загађених локалитета (км или ha),
  - удио земљишта угроженог ерозијом у укупној површини (%);
- **смањење утицаја комуналних и индустријских загађења на животну средину и квалитет вода:**
  - емисије загађујућих материја из канализационих система и уређаја за пречишћавање отпадних вода и индустријских погона у пријемник (кг/год.),
  - вриједности параметара загађења вода (потрошња кисеоника у површинским водама, БПК5 (mg O2/l), амонијум (µg N/l), индекс сапробности и др.),
  - број становника прикључених на постројења за пречишћавање отпадних вода из јавне канализације у односу на укупан број становника (%),
  - удио испуштених непречишћених отпадних вода у површинска водна тијела у односу на укупну количину испуштених отпадних вода (%),
  - удио узорака воде за пиће који не задовољавају прописане вриједности параметара за воду за пиће, добијених из јавних и локалних водовода (%),
- **унапређење квалитета ваздуха у зонама прекомјерног загађења и праћење климатских промјена:**
  - учесталост прекорачења дневних граничних вриједности основних параметара квалитета ваздуха – SO_2 и чађ, таложне материје, суспендоване честице, NOx, CO (број дана),
  - удио потрошње чистијих и алтернативних горива у саобраћају у укупној потрошњи горива (%),
  - вриједности климатских елемената и одступања у односу на климатолошки референтни низ 1961–1990. године (падавине, температура).

Управљање отпадом:

- укупна количина произведеног отпада и количина отпада по врстама и дјелатностима у којима настају (тона/год.);
- предузећа овлашћена за управљање отпадом према специфичном дјеловању у овој области (сакупљање, третман, рециклажа и др.) (бр/год.);
- количина издвојеног, прикупљеног, поновно искоришћеног и одложеног отпада (тона/год.).

Природне непогоде, технолошки ризици и одбрана земље:

- удио површина угрожених поплавама, земљотресима и клизиштима у укупној површини територија (%);
- удио површина угрожених минама и НУС-ом у укупној површини територије РС (%);
- учесталост појаве техничко-технолошких и других несрећа, опасности и катастрофа које могу угрозити становништво, материјална добра и животну средину (br/год.).

Јавне службе:

Образовање:

- број дјеце у обдаништима, искориштеност простора обданишта;
- број ученика у основним и средњим школама, искориштеност простора школа;
- проценат ученика који су завршили основно школовање и који уписују средње школе;
- проценат ученика који су завршили средње школовање и који уписују факултет;
- број студената и распоред по областима студирања;
- удио високообразованих у укупном броју радно способних.

Здравство:

- број љекара на 1.000 становника;
- број медицинских сестара на .1000 становника;
- број болничких кревета на 100.000 становника.

Култура:

- број домова културе, позоришта, биоскопа, музеја, галерија, библиотека;
- број културних манифестација, културно-умјетничких друштава.

Спорт:

- број спортских објеката;
- број спортских манифестација, спортских клубова;
- искориштеност спортских дворана;
- успјешност на спортским такмичењима.

Социјално старање:

- потрошња на социјалне услуге;
- број старачких домова и њихова оптерећеност;
- број установа за збрињавање деце без родитеља и њихова оптерећеност;
- број инвалида по општинама (ратни инвалиди, глувонијеми, сљепи, особе са физичким недостацима, ментално обољели);
- број незапослених, службе за запошљавање, суфицитарна и дефицитарна занимања;
- индекс сиромаштва.

Управа:

- број усвојених просторних и урбанистичких планова;
- осмислити неки индикатор који мери електронску управу у општини;
- број регистрованих удружења грађана у једној години по типовима удруже;
- индикатор односа учешћа јавног, приватног и невладиног сектора у друштвеним активностима.

Становање:

Стамбена политика и социјално становање:

- број домаћинстава која су у власништву становника који живе у њима;
- просјечна површина стамбеног простора по становнику ($м^2$ по становнику).

Бесправна изградња:

- број издатих грађевинских (локацијских) дозвола;
- број објеката без дозволе (бесправно изграђених);
- легализација (број легализованих објеката).

Културна баштина:

- број утврђених културних добара (по оба критеријума – Закон о културним добрима и Национална комисија за заштиту споменика);
- број добара предложених за заштиту (по оба критеријума – претходна заштита идобра која имају валоризациону основу с једне стране и петиције с друге стране).

Привреда:

- Показатељ: БДП по становнику
- Израчунавање: бруто друштвени производ/ број становника (може се исказати и као проценат одступања у односу на одређену територију (РС или регија);
- Интерпретација: израчунава се за ниво општине или регије, приказује степен привредног раста одређеног подручја и омогућава праћење економског раста у временским интервалима и поређење на различитим територијалним нивоима.

Напомене: (а.) ограничења показатеља: не пружа довољан увид у цјелокупан економски раст и развој, посебно када је ријеч о квалитету и дистрибуцији економског развоја; (б.) будући развој показатеља: статистичка евиденција не обрачунава бруто друштвени производ за нижи територијални ниво и као прелазно рјешење може се користити показатељ укупног прихода привредних субјеката, који имају обавезу да предају завршни рачун АПИФ-у.

Показатељ: Запосленост по дјелатностима

- израчунавање: број запослених по дјелатностима према Закону о класификацији дјелатности по општинама или регијама. Могуће је и праћење запослености по секторима и то примарни: пољопривреда, рибарство и шумарство; производни сектор: рударство, прерађивачка индустрија, енергетика, грађевинарство, водопривреда, и услужни сектор: трговина, туризам, саобраћај и остале дјелатности;
- интерпретација: уз остале економске показатеље, даје увид у ниво економске развијености појединих подручја, као и степен развијености појединих дјелатности.

Напомене: (а.) ограничења показатеља: због присуства „рада на црно”, не пружа увид у стварну запосленост; (б.) будући развој показатеља: анализе треба да покажу којим дјелатностима се даје предност у појединим регионима, да ли се развијају активности према утврђеним потенцијалима и ресурсима за њихов развој, које је учешће појединих сектора, која је динамика отварања нових радних мјеста, до оцјена да ли се смањују или повећавају регијске разлике.

Туризам:

- број туриста и туристичких ноћења по општинама на годишњем нивоу (промјене у годишњем броју туриста и туристичких ноћења по општинама);
- број лежаја у смјештајним капацитетима више категорије (4 и 5 звјездица) према прописаној категоризацији туристичких објеката по општинама;
- број лежаја у сеоским домаћинствима према прописаној категоризацији туристичких објеката по општинама;
- попуњеност смјештајних капацитета општине;
- број туриста на 100 становника општине;
- просјечна дужина боравка по општинама;
- потрошња у угоститељству по општинама;

- број и површина проглашених бањских подручја;
- број и површина проглашених туристичких мјеста;
- број усвојених мастер-планова развоја туризма;
- број усвојених стратегија развоја туризма.

Друмски транспорт:

- степен моторизације по регијама и цјелини Републике;
- број регистрованих возила;
- квантитет и квалитет путне мреже и објеката (мостови, тунели...);
- промет путника и робе на годишњем нивоу;
- саобраћајно оптерећење на примарним путним правцима;

Жељезнички транспорт:

- број превезених путника на годишњем нивоу;
- превезено тона робе на годишњем нивоу;
- новоизграђени км жељезничке пруге;
- стање жељезничке инфраструктуре и објеката;
- остварена добит на годишњем нивоу.

Гранични прелази:

- годишњи промет путника;
- број модернизованих прелаза;
- годишњи промет робе.

Ваздушни транспорт:

- број превезених путника у ваздушном транспорту током године;
- број дестинација обухваћених авио-превозом;
- учешће авио-привреде у оствареном годишњем БДП Републике.

Ријечни транспорт:

- капацитети и коришћење капацитета у лукама;
- стање и структура ријечне флоте по капацитетима;
- промет робе у лукама.

Мултимодални транспорт:

- количина робе, транспортних и информационих токова у РТЦ;
- процентуално учешће у укупном промету;
- број предузећа (субјеката) обухваћених мултимодалним транспортом.

Телекомуникациона инфраструктура:

- број фиксних телефона на 100 становника (на годишњем нивоу);
- број мобилних телефона на 100 становника (на годишњем нивоу);
- број корисника интернета.

Поштански саобраћај:

- цијена поштанских услуга (поређење са стандардима ЕУ и захтијевима УПУ);
- количина и структура поштанских услуга, по радним јединицама и на нивоу Републике Српске (по годинама);
- инвестиције у модернизацију и развој поштанског саобраћаја (по годинама).

Електроенергетска инфраструктура:

- количина и проценат произведене електричне енергије из обновљивих извора;
- размјена са сусједним ЕЕС и чланицама ЕУ;
- капацитет преносне мреже;
- потрошња електричне енергије на нивоу регија и општина.

Водопривредна инфраструктура:

- количина произведене воде за пиће;
- проценат становништва обухваћен водоводним системом по насељеним мјестима;
- проценат становништва обухваћен канализационим системом по насељеним мјестима;
- постојање (број) и функционисање ППОВ;
- површине које се наводњавају по општинама и регијама;
- површине које се одводњавају по општинама и регијама;
- количина употријебљене технолошке воде у индустрији и електропривреди;
- произведена енергија у ХЕ и МХЕ;
- промет робе по лукама и на унутрашњим пловним путевима;
- произведена количина рибе;
- проценат реконструисаних система за одбрану од поплава;
- уложена средства у антиерозивну заштиту;
- квалитет воде у водотоцима и акумулацијама;
- квалитет воде за пиће.

Прекогранична сарадња:

- број прекограничних пројеката у приграничном појасу Републике Српске;
- проценат општина које су укључене у реализацију пројеката прекограничне сарадње по регијама и за цијелу територију Републике Српске;
- број покренутих прекограничних иницијатива и еврорегија.

АНЕКС

Списак непокретних културних добара у Републици Српској са националне листе споменика БиХ и добара која имају валоризациону основу у складу са Законом о културним добрима Републике Српске

У колонама с десне стране обиљежен је тип коме културно добра припада:

- Национална листа споменика Босне и Херцеговине
  - а) историјске грађевине и споменици
  - б) градитељске цјелине
  - в) подручја
- Добра која имају валоризациону основу
  - г) споменици културе
  - д) археолошки локалитети (само они који се налазе и на листи националних споменика или у регистру СР БиХ)
  - ђ) просторне културно-историјске цјелине
  - е) знаменита мјеста

Уколико се културно добро налази у регистру СР БиХ, а није му одређен тип коме припада, то је напоменуто у колони Национална листа споменика.

Уколико се ради о остацима грађевине или историјске цјелине то је обиљежено „x“ знаком сивом бојом.

Табела број 36.

редни број	Назив културног добра	Национална листа споменика БиХ			Добра која имају валоризациону основу			
		а	б	в	г	д	ђ	е
Бања Лука								
1.	Адвентистичка црква, Милана Ракића 11				x			
2.	Амбијентална цјелина, ул. Младена Стојановића и Краља Петра		x				x	
3.	Арнаудија џамија	x			x			
4.	Ахмет-дедино турбе, Браће и сестара Капор				x			
5.	Банова зграда управе	x			x			

6.	Банова палата	x			x			
7.	Бање у Српским Топлицама (бање Дирекција и Шугавица у улици Од Змијања Рајка)		x		x			
8.	Бање, градитељска цјелина						x	
9.	Бехрам-ефендијина или Бехрам-бегова џамија у Новоселији		x		x			
10.	Бехрем-ефендијино турбе	СР БиХ						
11.	Вакуфска палата, Улица Краља Петра I Карађорђевића				x			
12.	Водоторањ, млин и дио објеката пиваре у Делибашином селу						x	
13.	Главна пошта, Петра I Карађорђевића				x			
14.	Господска улица		x				x	
15.	Гробље на месту накадашње Кул-махал џамије						x	
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
16.	Гробница жртава усташког терора на Раковачким барама							x
17.	Дом синдиката (кућа др Костића) угао Српске и Васе Пелагића				x			
18.	Ебин хауз	СР БиХ			x			
19.	Економска школа, угао Николе Пашића и Краља Алфонса XIII				x			
20.	Електрана у Делибашином селу				x			
21.	Жупна црква Похода БДМ	x						
22.	Зграда за чиновнике Врбаске бановине, Улица Краља Петра I Карађорђевића				x			
23.	Зграда ОШ „Јован Цвијић“, Ђуре Јакшића				x			
24.	Зграда ОШ „Бранислав Нушић“, Мањачких устаника				x			
25.	Зграда РПЗ, Милоша Обилића 39(Трговачка академија)				x			
26.	Зграда Уставног суда, угао улица И. Ф. Јукића и Краља Алфонса XIII				x			
27.	„Јелшинград“						x	

28.	Капиџића кућа (родна кућа Насихе Капиџић Хаџић)	x						
29.	Католичка црква похода Блажене Дјевице Марије Светој Елизабети				x			
30.	Кућа Афган, Мише Ступара 2				x			
31.	Кућа Букинац Улица Милана Тепића				x			
32.	Кућа Бурда, Симе Милић Јоргић 33				x			
33.	Кућа генерала Клајнхапла, улица Николе Тесле 1				x			
34.	Кућа Ђумишић Паше, улица Симе Пандуровића 67	x			x			
35.	Кућа Емериха Паскола	x						
36.	Кућа Жоржа Паскола, угао улица Грчке и Јована Дучића				x			
37.	Кућа Зељковића, Српска улица 69				x			
38.	Кућа Зехре Бахтијаревић, ул. Проте Тодора Срдића 2	x						
39.	Кућа Јанковића (Горење), Улица Краља Петра I Карађорђевића				x			
40.	Кућа Јанковић-Кокановић, Гундулићева улица				x			
41.	Кућа Капетановић, угао Васе Пелагића Краља Алфонса XIII				x			
42.	Кућа Лазара Рађевића, улица Браће Пантић 11				x			
43.	Кућа Леви Пољокан, Српска улица 71				x			
44.	Кућа Ласло, Српска 87				x			
45.	Кућа Мутић – Пфаф, Краља Алфонса XIII 22				x			
46.	Кућа на углу улица Царице Милице и Браце Поткоњака				x			
47.	Кућа на углу улице Мирка Ковачевића, поред објекта бр. 29				x			
48.	Кућа Насихе Капиџић-Хаџић, Војводе Пере Креце 58				x			
49.	Кућа породице Пасколо, Грчка улица				x			
50.	Кућа породице Пиштељић, Грчка 30				x			

51.	Кућа Раје Николића, улица Саве Мркаља				x			
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
52.	Кућа у улици Браће Пантића 1				x			
53.	Кућа у Браће Подгорник 41				x			
54.	Кућа у Браће Подгорник 47				x			
55.	Кућа у Књаза Милоша 5				x			
56.	Кућа у улици Краља Петра I Карађорђевића 119				x			
57.	Кућа у улици Иве Андрића 12				x			
58.	Кућа у улици Иве Андрића 26				x			
59.	Кућа у улици Симеуна Ђака 10				x			
60.	Кућа у улици Царице Милице				x			
61.	Кућа Флајшнер, Јована Дучића 21				x			
62.	Кућа Хусеџиновића, Славка Родића 1				x			
63.	Кућа Црљеница, Српска 113				x			
64.	Кућа Џинић, Браће Мажар и мајке Марије 58				x			
65.	Кућа Џинић, Јеврејска 87				x			
66.	Кућа Шеранића, Од Змијања Рајка	x			x			
67.	Кућа Штерн, у улици Бранка Радичевића 2				x			
68.	Кућа Шукрија, у улици Војводе Пере Креце 40							
69.	Куће у Грчкој улици 16				x			
70.	Мецлис Исламске вјерске заједнице Бањалука, Улица Здраве Челара				x			
71.	Мјесто Газанферије џамије са градитељском цјелином турбета и харема		x	x	x			
72.	Народно позорише РС (Дом Краља Петра I)				x			

73.	Нанутов млин, Јесењинова 1				x			
74.	Објекат Бањалучке банке, улица Марије Бурсаћ				x			
75.	Објекат Кола српских сестара, улица Бана Милосављевића				x			
76.	Објекат на углу Булевара војводе Путника и Васе Пелагића				x			
77.	Објекат на углу улица Иве Лоле Рибара и Гајеве				x			
78.	Објекат на углу Краља Петра I Карађорђевића Браће Мажар и мајке Марије 43				x			
79.	Објекат на углу Краља Петра I Карађорђевића и Патријарха Макарија Соколовића 44				x			
80.	Објекат пословног центра „Екватор“, угао улица Краља Петра I Карађорђевића и Булевара цара Душана				x			
81.	Објекат предузећа „Наш дом“ Женска основна школа				x			
82.	Објекат предузећа „План", угао улица Милана Тепића и Видовданске				x			
83.	Објекат у Карађорђевој улици 121-123, са помоћним објектом (уз границу обухвата РП Лауш 1)				x			
84.	Објекат у Српској 34				x			
85.	Објекат у Српској 36 Браварија «Ченгић»- кафе «Мустанг»)				x			
86.	Објекат у улици Браће Мажар и мајке Марије 15				x			
87.	Објекат у улици Браће Мажар и мајке Марије 25 и 27				x			
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
88.	Објекат у улици Браће Мажар и мајке Марије 50 и 52				x			
89.	Објекат у улици Душка Кошчице 8				x			
90.	Објекат у улици Душка Кошчице 13				x			
91.	Објекат у улици Јована Дучића, америчка амбасада				x			
92.	Објекат у улици Јована Дучића 41				x			
93.	Објекат у улици Краља Петра I Карађорђевића 41				x			
94.	Објекат у улици Марије Бурсаћ 8				x			

95.	Објекат у улици Милана Ракића 30				x			
96.	Објекат у улици Од Змијања Рајка, кућа Османчевића (ресторан)				x			
97.	Објекат у улици Од Змијања Рајка 367 (кућа Зејре Шеранић)				x			
98.	Објекат у улици Од Змијања Рајка 381 и 383 (Демировића кућа)				x			
99.	Објекат у улици Од Змијања Рајка 389 (Гушића кућа)				x			
100.	Објекат у улици Од Змијања Рајка 399							
101.	Објекат у улици Паве Радана 1 кућа породице Пфаф				x			
102.	Објекат у улици Петра Кочића 7 и 9				x			
103.	Објекат у улици Петра Кочића 51				x			
104.	Објекат у улици Петра Кочића 53				x			
105.	Објекат у улици Петра Кочића 59 кућа Боже Николића				x			
106.	Објекат у улици Петра Кочића 61				x			
107.	Објекат у улици Славка Родића 7				x			
108.	Објекат у улици Славка Родића 21				x			
109.	Партизанско спомен гробље (Ново гробље)							x
110.	Поточка (Хаџи Первиз) џамија		x		x			
111.	Православно гробље „Свети Пантелија“, споменик жртвама Велеиздајничког процеса, стари надгробници						x	
112.	Саборна црква Христа спаситеља				x			
113.	Самостан сестара Милосрдница са школом		x		x			
114.	Сафикадин гроб				x			
115.	Сахат кула	x		x	x			
116.	Соколска кућа, улица Марије Бурсаћ	x			x			
117.	Спомен-костурница у Дракулићу							x

118.	Споменик аустро-угарским војницима				x			
119.	Споменик Петру Кочићу				x			
120.	Споменик палим борцима Босанске крајине на Бањ Брду				x			
121.	Споменик палим борцима на тргу код хотела „Босна”				x			
122.	Стамбени објекат за раднике на жељезници, Жељезничка колонија 1 и 2				x			
123.	Стамбени објекат за раднике на жељезници, Жељезничка колонија 7				x			
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
124.	Стамбени објекат за раднике на жељезници, Жељезничка колонија 8				x			
125.	Стамбени објекат за раднике на жељезници, Жељезничка колонија Проте Николе Костића 15				x			
126.	Стамбени објекат за раднике на жељезници, Жељезничка колонија Проте Николе Костића 17				x			
127.	Стамбени објекат за раднике на жељезници, Жељезничка колонија Проте Николе Костића 19				x			
128.	Стамбени објекат (Пољокан), Јеврејска 22				x			
129.	Стамбено-пословни објекат (уз католичку цркву), Српска улица				x			
130.	Стара жељезничка станица (Музеј савремене умјетности Републике Српске)	x			x			
131.	Стара српска основна школа	x						
132.	Стари Дом војске, Краља Алфонса XIII				x			
133.	Тврђава Кастел			x		x	x	
134.	Тулеков млин, Мањачких устаника 25				x			
135.	Ферхад-пашина (Ферхадија) џамија, са Ферхад-пашиним турбетом, турбетом Сафи-кадуне, турбетом пашиних барјактара, шадрваном, харемом, оградним зидовима и порталом	x		x	x	x		
136.	Халил-пашино турбе и мезарје	x		x	x			
137.	Харем Грабске (Хаџи Бегзаде) џамије, мезаристан и чесме на Грабу (Српске Топлице)			x	x			
138.	Харем Јама (Софи Мехмед-пашине) џамије (Српске Топлице)			x	x			

139.	Харем Пећинске (Сефербегове) џамије, мјесто и остаци градитељске цјелине			x	x			
140.	Харем Ступничке (Хаџи Салихија) џамије са мезарјем			x	x			
141.	Харем Хаџи Курд џамије у Лијевој Новоселији			x	x			
142.	„Хауз“ уз објекат у Улици од Змијања Рајка 377				x			
143.	„Хауз“ уз објекат у Улици од Змијања Рајка 389 (Гушића кућу)				x			
144.	„Хауз“ уз објекат у Улици од Змијања Рајка (ресторан)				x			
145.	Хаџи Зулфикарева или Тулекова џамија (Лијева Новоселија)		x		x			
146.	Харем Хаџи Омерове или Долачке џамије	x			x			
147.	Харем Хаџи Османије или Талине џамије (Побрђе)	x			x			
148.	Хигијенски завод, угао улица Јована Дучића и Здраве Корде				x			
149.	Хипотекарна банка	x			x			
150.	Хотел Палас	x			x			
151.	Царска кућа	x						
152.	Црква самостана Траписта Марија Звијезда (Узнесење Блажене Дјевице Марије), Делибашино село		x		x			
153.	Црква Свете Тројице са згадом Митрополије, комплекс						x	
154.	Чесма уз Арнаудија џамију	СР БиХ						
155.	Чесма Студенац, Браће и сестара Капор				x			
156.	Чиновнички павиљон, угао Васе Пелагића и Алеје Светог Саве				x			
157.	Чиновнички павиљони Алеја Светог Саве 22, 24, 30, 34				x			
158.	Џамија на Хисети (Мехдибегова џамија)		x		x			
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
159.	Жупна црква св. Вида (Берловци)	x						
160.	Гробље (Берловци, Биједа)		x					

161.	Капела св. Крижа (Берловци, Ојданића брдо)	x						
162.	Манастир Гомионица		x					
163.	Капела и гробље св. Јакова (Дебељаци, Преснаће)		x					
164.	Капела Госпе Лурдске (Дервиши, Буџак)	x						
165.	Остаци старог града и утврђење Звечај (Горње Рекавице)		x			x		
166.	Жупна црква узнесења БДМ и Жупна кућа (Ивањска)	x						
167.	Капела рођења БДМ и гробље (Валентићи, Ивањска)		x					
168.	Гробље и Филијална црква св. Рока (Висока главица, Ивањска)		x					
169.	Капела Христова Узашашћа и гробље (Вучица гај, Ивањска)		x					
170.	Капела св. Николе Тавелића и гробље (Церићи, Ивањска)		x					
171.	Црква брвнара посвећена Вазнесењу Христовом (Хан кола)	x						
172.	Црква брвнара у Товиловићима (Крупа на Врбасу)	x			x			
173.	Манастир св. Илије (Крупа на Врбасу)	x			x			
174.	Партизанско гробље (Крупа на Врбасу)				x			
175.	Воденице на Врбасу (Крупа на Врбасу)				x			
176.	Темељи фрањевачког самостана Гребен (сада је ту Српска православна црква) Крупа на Врбасу	x						
177.	Стари Гребен град (Крупа на Врбасу)	СР БиХ				x		
178.	Капела и гробље св. Иве (Марија Звијезда)		x					
179.	Капела св. Рока (Мотике, Ћелановац)	x						
180.	Капела св. Леополда Богдана Маднића (Мотике, Чивчије)	x						
181.	Капела на „Фратарском гробљу“ (Петрићевац)	x						
182.	Филијална црква (Петрићевац Вујиновићи)	x						
183.	Жупни пасторални центар (Пресначе)	x						

184.	Филијална црква св. Илије (Пријечани, Марија Звијезда)	x						
185.	Капела (Рекавице)	x						
186.	Филијална црква св. Јоакима и Ане и гробље (Ребровац, Пресначе)		x					
187.	Археолошко налазиште и црква – римска циглана и касноантичка базилика (Рамићи)			x		x		
188.	Село и крајолик (Стричићи)			x				
189.	Госпина капелица (Туњице, Петрићевац)	x						
190.	Филијална црква св. Јосипа (Чесма, Марија звијезда)	x						
191.	Средњовјековна некропола мраморова (стећака) у засеоку Моцоње (Горње Шљивно)			x		x		
192.	Православно гробље на Стражбеници (Шљивно)			x				
193.	Филијална црква (Петрићевац, Шарговац)	x						
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
Берковићи								
194.	Остаци цркве и некропола са стећцима Закук, Битуња					x		
195.	Некропола са стећцима Поткук, Битуња			x				
196.	Праисторијски тумули и некропола са стећцима Баба, Горња Битуња			x		x		
197.	Некропола са стећцима на локалитету Локве (Брijег, Бунареви) у засеоку Забрђе			x		x		
198.	Џамија Сефер-аге Беговића, Дабрица		x					
199.	Стари град Коштун (Коштур) , Дабрица			x				
200.	Праисторијска градина Стражевица, Драгаљево		x			x		
201.	Некропола са стећцима на локалитету Православног гробља у селу Љубљеници					x		
Бијељина								
202.	Атик (Стара или Султан Сулејманова) џамија са харемом и турбетом		x					

203.	Ванеков млин	x						
204.	Варош код Кораја - праисторијско насеље	СР БиХ						
205.	Вијећница	x						
206.	Католичка црква	x			x			
207.	Музеј Семберије	x			x			
208.	Ранословенско насеље Орашчић	СР БиХ				x		
209.	Соколски дом	x			x			
210.	Јазбине 1, Батковићи			x		x		
211.	Црква св. Арханђела Михаила, Бродац	x						
212.	Црква св. Арханђела Гаврила, Г. Драгаљевац	x						
213.	Црква св. Илије, Јања	x						
214.	Црква у Новом Селу, Ново Село	x						
215.	Црква св.Тројице (црква манастира Тавна), Тавна	x						
Објекти споменичке вриједности								
216.	Православна црква у Бијељини				x			
217.	Зграда Општине				x			
218.	Ванеков млин				x			
Објекти архитектонске вриједности								
219.	Семберска банка (Landesbank)				x			
220.	Зграда Секретаријата народне одбране (Трговачка школа)				x			
221.	Кућа Поповац				x			
222.	Пословни објекат у Улици Меше Селимовића уз Општину				x			
223.	Стамбени објекат у Улици Меше Селимовића 18				x			

224.	Зграда Поште (првобитно апотека) у Улици кнегиње Милице				x			
225.	Основна школа у Улици Светог Саве				x			
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
226.	Гимназија у Улици Светог Саве				x			
227.	Кућа М. Станковића у Атинској улици				x			
228.	Основна школа у Улици војводе Степе (раније Учитељска школа)				x			
229.	Основна школа „Вук Караџић“ у Рачанској улици				x			
230.	Манастир Св. Василија Острошког				x			
231.	Стамбени објекат у Улици кнегиње Милице бр. 4 (првобитно кућа породице Ике Алкалаја)				x			
232.	Стамбени објекат у Улици српске доровољачке гарде бр. 18				x			
Објекти амбијенталне вриједности								
233.	Музичка школа				x			
234.	Објекти у Улици Јована Дучића				x			
235.	Стамбени објекат у Улици кнеза Иве од Семберије уз Соколски дом				x			
236.	Објекти у Карађорђевој улици бр. 8, 18, 20, 23, 32, 39, 47				x			
237.	Објекти у Улици жртава фашистичког терора				x			
238.	Објекти на сјеверној страни Градског трга од Робне куће до Библиотеке				x			
239.	Објекти у Улици кнеза Милоша бр. 7, 19, 32				x			
240.	Објекти у Улици кнегиње Милице бр. 1, 7, 9, 12, 17, 36				x			
241.	Пословни објекти у Улици српске војске				x			
242.	Кућа у Улици српске војске бр. 22				x			
243.	Стамбени објекат, угао улица Јована Дучића и Жртава фашистичког терора				x			
244.	Објекти у Улици Светог Саве бр. 4 и 66				x			

Билећа								
245.	Амбијетална цјелина из аустроугарског периода		x					
246.	Видовданска црква	x						
247.	Некропола стећака Бијела Рудина					x		
248.	Некропола стећака Билећа					x		
249.	Царева џамија (Градска или Обрадовића џамија)	x						
250.	Црква св. Саве	x						
251.	Некропола стећака Горица			x		x		
252.	Црква св. Василија Острошког, Богдашићи	x						
253.	Праисторијски тумулус и некропола са стећцима Гребнице Бунчићи,			x				
254.	Гробље жртава фашистичког терора, Гаровица		x					
255.	Џамија Хасан-паше Предојевића у Пољу, Грабовица	x						
256.	Манастир Ваведења Богородице, Добрићево		x					
257.	Православна црква св. Арханђела Михаила, Доња Мека Груда, Трнов До		x					
258.	Некропола стећака, Калац			x				
259.	Коричка јама и споменик коричким жртвама, Корита		x					
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
260.	Праисторијски тумули, Мошко			x		x		
261.	Некропола стећака Мошко, Мошко		x					
262.	Праисторијски тумули са средњовјековним укопима, Орах					x		
263.	Црквина, Паник	x						
264.	Авдића џамија, Плана	x						
265.	Остаци Предојевића цркве, Пријевор, Србац	x						

Брод								
266.	Мјесто Хусеин-бегове џамије са харемом			x				
267.	Црква Богородичог покрова	x						
268.	Чардак код Тополе	x						
269.	Црква Силаска св. духа на апостоле, Лијешће	x						
Вишеград								
270.	Мост Мехмед-паше Соколовића	x						
271.	Бања Мехмед-паше Соколовића	СР БиХ						
272.	Гребнице, Клашник, Седњовјековна некропола стећака					x		
273.	Рушевине старог града Бродара					x		
274.	Праисторијски тумулус и некропола са стећцима на локалитету Мраморје у засеоку Раонићи, Каоштице			x				
275.	Остаци старог града и утврђење, Гребен		x					
276.	Манастир Благовјести са црквом, Добрун		x					
Гацко								
277.	Некрополе стећака Велике Гребенице 1 и 2		x					
278.	Црква силаска св. Духа	x			x			
279.	Амбијентална цјелина из аустроугарског периода, Автовац		x					
280.	Црква св. Василија Острошког, Автовац	x			x			
281.	Црква св. Саве, Гарева	x			x			
282.	Црква св. Тројице, Гарева	x			x			
283.	Римски надгробни споменик, Главица-Липник, Автовац	x						
284.	Римска стела, Грачаница	x						
285.	Црква св. Николе (Силаска св. Духа), Добрељa	x			x			

286.	Црква св. Димитрија, Домрке	x						
287.	Џамија Осман-паше Казанца, Казанци	x	x					
288.	Стари град Кључ и Кључка џамија (џамија Ајнебег Деда, Џ. кључких капетана или Старица) са харемом, Кључ		x	x				
289.	Кућа у Михољачи, Михољаче	x						
290.	Црква св. Николе, Михољаче	x			x			
291.	Праисторијска Ружина пећина, Пусто поље, Мандићи					x		
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
292.	Црква св. Николе, Срђевићи		x					
293.	Црква Вазнесења Христовог, Фојница	x						
294.	Судачка столица, Херцегово врело	x						
Споменици историјских вриједности								
295.	Споменик из 1934. године посвећен српским добровољцима објешеним 1916.године, Автовац							
Објекти архитектонских вриједности								
296.	Црква Светог Илије, Наданићи				x			
297.	Црква Вазнесења Христовог, Фојница				x			
298.	Црква Светог Димитрија, Домрке				x			
299.	Црква Светог пророка Илије, Изгори				x			
300.	Остаци цркве у селу Јасенику				x			
301.	Црква Свете Тројице, Југовићи				x			
302.	Остаци цркве у Ходинићима				x			
303.	Остаци манастира у Муљу код Автовца				x			
304.	Црква Светог Николе, Грачаница				x			

305.	Црква Светих Арханђела, Казанци				x			
306.	Брана Клиње				x			
Објекти амбијенталних вриједности								
307.	Стамбено-пословни објекат, Улица краљице Јелене бр. 2				x			
308.	Стамбено-пословни објекат, Трг Сава Владиславића бр. 2, 3 и 4				x			
309.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 13				x			
310.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 15				x			
311.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 17				x			
312.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 19				x			
313.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 21				x			
314.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 23				x			
315.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 27				x			
316.	Стамбено-пословни објекат, Улица херцега Стефана бр. 31				x			
317.	Стамбени објекат, Улица херцега Стефана бр. 20				x			
318.	Кућа Пушара Босе, Улица херцега Стефана				x			
319.	Кућа Дамјанац, Улица херцега Стефана				x			
320.	Парохијски дом, Трг Сава Владиславића бр. 1				x			
321.	Стамбени објекат, Улица 18. Х. Л. П. Бригаде бр. 5				x			
322.	Прва српска школа, Улица војводе Богдана Зимоњића бр. 2				x			
323.	Стамбено-пословни објекат, Улица војводе Богдана Зимоњића бр. 4 и 6				x			
324.	Стамбено-пословни објекат, Улица војводе Богдана Зимоњића бр. 8 и 10				x			
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
325.	Пословни објекат, Немањина улица бр. 2				x			

326.	Пословни објекат, Немањина улица бр. 6				x			
327.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 10				x			
328.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 12				x			
329.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 14				x			
330.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 16				x			
331.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 18				x			
332.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 20				x			
333.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 22				x			
334.	Стамбено-пословни објекат, Немањина улица бр. 22-40				x			
335.	Стамбени објекат, Улица Ђока Слијепчевића бр. 1				x			
336.	Чесма на Слављану				x			
337.	Кућа Зеленовића, Автовац				x			
338.	Куће трговца Ђурића, Автовац				x			
339.	Парохијски дом, Автовац				x			
340.	Кућа Хупкијевића, Улица солунских добровољаца				x			
341.	Кућа трговца Вуковића, Наданић				x			
342.	Школа у Врби				x			
343.	Школа у Наданићу				x			
344.	Кућа Рада Ковачевића				x			
345.	Кућа Блажа Говедарице				x			
346.	Кула у Срђевићима				x			
347.	Остаци куле Богдана Зимоњића, Пусто Поље				x			
Градишка								

348.	Жупна црква св. Рока и жупни пасторални центар	x						
349.	Медреса (Дервиш Хануме медреса)	x						
350.	Турбе Шејх-Gаибије и харем Текијске џамије		x					
351.	Римско насеље Босански град, Бербир,	СР БиХ						
352.	Праисторијско насеље Доња Долина, Доња Долина			x		x		
353.	Самостан сестара Клањатељица Крви Кристове са црквом, Нова Топола		x					
354.	Жупна црква св. Јосипа, пасторални центар, Нова Топола		x					
355.	Црква брвнара посвећена св. Николи, Романовци		x					
Дервента								
356.	Градска џамија са турбетима		x					
357.	Долњачка џамија		x					
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
358.	Зграда Гимназије	x						
359.	Народна библиотека (Бранко Радичевић)	x						
360.	Палеолитско налазиште Високо Брдо	СР БиХ				x		
361.	Римокатоличко гробље Рабић, гробљанска цјелина		x					
362.	Црква св. Илије, Буквик, Детлак	x						
363.	Плехан – остаци самостана	x						
Добој								
364.	Кућа Мулалић, ул.Краља Александра бр.5	x						
365.	Стари град Добој		x					
366.	Тврђава		x					

367.	Црква Силаска св. Духа, Бољанић	x						
368.	Римски војни логор, Градина на Усори					x		
369.	Гробљанска капела и гробље, Драгаловци		x					
370.	Палеолитски локалитет Лонџа, Макљеновац					x		
371.	Црква Вазнесења Христовог, Српска Грапска	x						
Зворник								
372.	Спомен-костурница из Другог свјетског рата код тврђаве							
373.	Стари град Зворник		x					
374.	Хаџибегова кућа (кућа Љубовић Хасанбега)		x					
375.	Црква Рођења св. Јована Претече	x						
376.	Рођевић - Језеро			x				
Источна Илиџа								
377.	Градац на Илињачи у Горњем Которцу, Касиндол			x		x		
378.	Некропола са стећцима и нишанима у Крупцу, Касиндол			x		x		
379.	Некропола са стећцима на локалитету Црнач у Доњем Которцу			x		x		
Калиновик								
380.	Амбијентална цјелина Улог					x		
381.	Мост на Татинцу							
382.	Некропола са стећцима Гвозно			x				
383.	Некропола са стећцима Ченгића баре			x				
384.	Стари град херцега Стјепана	СР БиХ						
385.	Тврђава Градина		x					
386.	Црква Вазнесења Христовог, Обаљ	x						

Кнежево								
387.	Црква брвнара, Јаворани	x						
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
Козарска Дубица								
388.	Археолошки локалитет Каменик	СР БиХ						
389.	Градска џамија	x						
390.	Жупна црква Узвисења св. Крижа	x						
391.	Харем Градске џамије у Козарској Дубици	x						
392.	Православна црква и манастир св. Михаила, Моштаница		x					
393.	Градина - спомен подручје			x				
Костајница								
394.	Црква св. Илије, Доња Слабиња	x						
395.	Филијална црква, Приједор	x						
396.	Црква св. Петке, Читлук	x						
Котор Варош								
397.	Жупна црква рођења БДМ и жупни пасторални центар	x						
398.	Остаци старог града и утврђење (Хрвојев град)		x					
399.	Средњовјековни град Котор		x			x		
400.	Филијална црква и гробље, Билице		x					
401.	Некропола са стећцима Трзан и турбета у Вечићима, Вечићи		x			x		
402.	Гробљанска капела и гробље, Врбањци		x					
403.	Жупна црква св. Фрање Асишкога и жупни пасторални центар, Врбањци		x					

404.	Гробљанска капела св. Илије Пророка и гробље, Дуратовци		x					
405.	Гробљанска капела на гробљу "Спасово", Забрђе	x						
406.	филијална црква св. Леополда Б. Мандића и вјеронаучна дворана, Забрђе	x						
407.	Гробљанска капела св. Илије Пророка, Јакотина-Соколине		x					
408.	Филијална црква, Орахова-Врбањци	x						
409.	Филијална црква, Плитска-Врбањци	x						
410.	Филијална црква, Рујевица-Врбањци	x						
411.	Жупна црква Узнесења БДМ и Жупна кућа, Соколине	x						
412.	Гробљанска капела, Цепак-Котор Варош	x						
Крупа на Уни								
413.	Стари град Јапаград, Хашани	СР БиХ						
Лакташи								
414.	Самостан сестара Клањатељица Крви Кристове са црквом, Александровац		x					
415.	Праисторијско насеље, Брдашце	СР БиХ						
416.	Жупна црква св. Фрање Асишког и гробље, Маховљани		x					
417.	Средњевјековно гробље, Маховљани	СР БиХ						
418.	Православна црква брвнара са покретном имовином и остацима некрополе са стећцима, Мало Блашко		x					
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
419.	Објекат врела термоминералне воде у слатинском парку, Слатина	x						
420.	Објекти бања, Слатина		x					
421.	Црква у Малом Блашку					x		
422.	Просторна цјелина - комплекс парка у Слатини						x	
423.	Објекат врела у парку у Слатини					x		

424.	Објекат главне бање – базена					x		
425.	Авдаловића ледара							
426.	Комплекс Марића – Курузовића				x			
427.	Комплекс Слободана Андрића				x			
428.	Комплекс Цветка Миленковића				x			
429.	Стамбени објекат Боре Будише				x			
430.	Комплекс Васкрсије Лазића				x			
Лопаре								
431.	Стара зграда ОШ „Вељко Чубриловић“	x						
Љубиње								
432.	Некропола стећака Љубиње			x		x		
433.	Црква рођења Богородице		x					
434.	Гробна црква кнеза Влађа Бијелића посвећена кнезу Лазару, Влаховићи	x						
435.	Некропола стећака, Дубочица			x		x		
436.	Праисторијска градина Ђурђева глава, Градац		x			x		
437.	Црква св. Василија Острошког, Мишљен	x						
438.	Некропола са стећцима на гробљу под Дубом у Убоском (Убоско 1), Убоско			x		x		
439.	Некропола са стећцима Убоско 2, Убоско			x		x		
Милићи								
440.	Муса-пашина џамија, Душаново			x				
Модрича								
441.	Добор-утврђени властеоски и краљевски град		x					
442.	Црква Успења Богородице	x						

443.	Црква Вазнесења Христовог, Копривна	x						
444.	Црква Ваведења Богородичиног, Осјечани	x						
445.	Црква Успења Богородице	x						
Мркоњић Град								
446.	Жупна црква св. Филипа и Јакова	x						
447.	Кизлар-агина џамија		x					
448.	Музеј 1. засједња ЗАВНОБиХ-а, са сталном музејском поставком и ентеријерском опремом	x						
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
449.	Хамидија џамија (џ. у Ријеци, Ријечка џ., Ричка џ.)		x					
450.	Стећак у Балъвинама, Балъвине					x		
451.	Стари град Бочац, Бочац		x			x		
452.	Жупна црква св. Илије Пророка, Лисковица	x						
453.	Кизлар-агина џамија, мјесто и остаци, Трг краља Петра I Карађорђевића (мјесто и остаци градитељске цјелине уврштени на Листу националних споменика БиХ)				x			
454.	Џамија у Ријеци (Хамидија), улица Симе Шолаје, код улице Старине Новака (мјесто и остаци првобитног објекта уврштени на Листу националних споменика БиХ)				x			
455.	Музеј I засједања ЗАВНОБИХ-а, угао улица Карађорђеве и Светог Саве (Објекат уврштен на Листу националних споменика БиХ)				x			
456.	Жупна црква Св. Филипа и Јакова, простор између улица Његошеве и Хајдук Вељка и Црне ријеке (објекат уврштен на Привремену листу националних споменика БиХ)				x			
457.	Жупна црква Св.Илије Пророка у мјесту Лисковица (објекат уврштен на Привремену листу националних споменика БиХ)				x			
458.	Кизлар-агина џамија, мјесто и остаци, Трг краља Петра I Карађорђевића (мјесто и остаци градитељске цјелине уврштени на Листу националних споменика БиХ)				x			

Објекти споменичке вриједности								
459.	Православна црква Пресвете Богородице, Трг српске војске				x			
460.	Православна црква Светог Илије у мјесту Пецка				x			
461.	Православна црква посвећена Богојављењу у мјесту Герзово				x			
462.	Школа у мјесту Герзово				x			
463.	Православна црква Св. Апостола Петра и Павла у мјесту Густовара				x			
464.	Православна црква Рођења Пресвете Богородице у мјесту Медна				x			
Објекти архитектонских вриједности								
465.	Зграда Општине Мркоњић Град, Трг краља Петра I Карађорђевића				x			
466.	Дом културе (Дом ЗАВНОБиХ-а), улица Светог Саве				x			
Објекти амбијенталне вриједности								
467.	Зграда старе гимназије, Његошева улица				x			
468.	Зграда пјевачког друштва „Николајевић“, Трг српске војске				x			
469.	Кућа породице Медић, Улица Светог Саве				x			
470.	Кућа породице Ковачић, Улица Милана Будимира 3				x			
Невесиње								
471.	Амбијентална цјелина из аустроугарског периода		x					
472.	Католичка црква Узнесења Блажене Дјевице Марије	x						
473.	Општина	x						
474.	Остаци средњовјековног града Стражић		x					
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
475.	Сат кула	x						

476.	Хаџи Велијудина Бакрача (Дугалића или Велагина) џамија	x						
477.	Црква Светог Вазнесења Христовог	x						
478.	Царева џамија, мјесто и остаци градитељске цјелине, Џамија Султан Бајазид Велије	x						
479.	Чаршијска џамија (Синан-кади ефендијина или Чучкова џамија)		x					
480.	Црква Успења Богородице, Биоград	x						
481.	Челебића (Џаферовића или Шурковића) џамија, Доња Бијења	x						
482.	Римско насеље и средњовјековна некропола Дреновик, Кифино село			x		x		
483.	Црква св. Николе, Кифино село	x						
484.	Некропола стећака Крекови-Мијатовци, Крекови			x		x		
485.	Некропола са стећцима Калуфи, Крекови			x				
486.	Некропола са стећцима Рајков камен, Мијатовци			x				
487.	Џамија хаџи Хане хануме Љубовић (Љубовића џамија), Оџак		x					
488.	Некропола стећака и праисторијски тумулус Постољани, Халилуса, Пољане			x		x		
489.	Некропола стећака и праисторијски тумулу Незнана главица, Хумчани			x		x		
490.	Некропола стећака и праисторијски тумулус Радојев камен, Хумчани			x				
491.	Некропола стећака и праисторијски тумулус Магареће главица 1 и 2, Хумчани			x		x		
Нови Град								
492.	Античко насеље на локалитету Громилаче	СР БиХ						
493.	Архитектонски објекат „Кула кнеза Бабуне“ (средњовјековни град Њодуцза)	СР БиХ						
494.	Дервиш кула	x						
495.	Зграда старе вијећнице	x						
496.	Стари град Благај		x			x		
497.	Филијална црква Пресветог Тројства	x						

498.	Археолошко налазиште, Благај на Сани, црква					x		
499.	Дервиш кула, Благај на Сани	x						
500.	Локалитет Црвина, Благај Ријека, Дервиши	СР БиХ						
501.	Црква св. Николе, Доброљин	x						
502.	Црква Покрова Богородичог, Рудице	x						
503.	Антички град Ованград, Ћеле	СР БиХ						
Ново Горажде								
504.	Стари град Самобор		x					
505.	Турбета Сијерчића са гробљем	гробљанска цјелина						
506.	Стари град Жир, Сопотница		x					
507.	Црква св. Георгија, Сопотница		x					
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
Пале								
508.	Гробље са два камена саркофага	СР БиХ						
509.	Римокатоличка црква св. Јосипа		x					
510.	Рушевине средњовјековног града на извору Миљацке		x					
511.	Стари град Ходидјед		x					
512.	Стари град Павловац		x					
513.	Стари водовод	СР БиХ						
514.	Хаџишабановића вила	x						
515.	Хусеин-пашина (Махалска) џамија са турбетом и гребљем		x					
516.	Цековића кућа	x						

517.	Црква Успења Пресвете Богородице	x						
518.	Некропола са стећцима Мраморје у Буђи, Буђ			x				
Петрово								
519.	Манастир Озрен са фрескама, Петрово село		x					
Приједор								
520.	Мјесто Градске (Султан Ахмедове) џамије, Мјесто са харемом и нишанима		x					
521.	Зецови, Град		x			x		
522.	Насеље на локалитету Јанковића Главица			x				
523.	Средњовјековна црква у Клиси	x						
524.	Тврђава Козарац		x			x		
525.	Црква св. Тројице	x						
526.	Чаршијска џамија		x					
527.	Клисина, Алишићи		x					
528.	Црква Вазнесења Христовог, Буснови	x				x		
529.	Филијална црква, Доња Равска, Равска	x						
530.	Православна црква брвнара, градитељска цјелина (црква посвећена преносу моштију Св. Николе), Јелићка			x				
531.	Црква св. Петра и Павла, Козарац	x						
532.	Гробљанска капела св. Јурја, Козарац	x						
533.	Црква св. Илије, Маријћка,		x					
534.	Црква брвнара, Ракелићи	x						
535.	Жупна црква Пресветог Срца Исусова, Шурковац	x						
Прњавор								
536.	Жупна црква св. Анте Падованског	x						

537.	Зграда Општине	x						
538.	Црква св. Георгија	x						
539.	Харем Градске џамије	x						
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
540.	Филијална црква, Долине	x						
541.	Филијална црква, Дренова	x						
542.	Градина Лушчић, Кулаши, Палеолитска станица	x				x		
Рогатица								
543.	Мост на Жепи	x						
544.	Рецеп-пашина кула у Жепи	x						
545.	Рогатица - римско урбано насеље, средњовјековни споменик					x		
546.	Родна кућа н. х. Рагиба Ђинде	x						
547.	Стари град Борач		x					
548.	Стари град Вратар		x					
549.	Некропола са стећцима Борак (Хан-стјенички плато), Бурати			x		x		
Рудо								
550.	Бањска ћуприја у Старом Рудом на Лиму	СР БиХ						
551.	Црква брвнара, Штрпци	x						
Соколац								
552.	Град Витањ		x					
553.	Градац-Хрељин град		x					
554.	Градина Пуховац		x					
555.	Јахја ефендијино турбе на гробљу у селу Бјелосављевићи	СР БиХ						

556.	Ковачев До-илирско праисторијско гробље	СР БиХ						
557.	Мала Градина			x				
558.	Некропола са стећцима на локалитету Црквина у Бјелосављевићима			x		x		
559.	Талине-праисторијска некропола	СР БиХ						
560.	Црква св. Илије	x						
561.	Селимија (Султан Селима II) џамија, Кнежина	x						
562.	Праисторијски тумулуси и некрополе са стећцима, Лубурића поље		x			x		
Србац								
563.	Црква Богородичиног покрова	x						
564.	Харем Кобашке (Худар ефендијине) џамије, Кобаш			x				
565.	Црква св. Илије, Лепенице-Ситнеши	x						
566.	Црква Преображења Христовог, Стапари-Разбој	x						
Сребреница								
567.	Бијела (Хаџи Скендерова) џамија са гребљем	СР БиХ						
568.	Доњи град			x				
569.	Некропола стећака у Ђурђевцу	СР БиХ						
570.	Тврђава Сребреник	СР БиХ						
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
571.	Џамија у Слаповићима, Виогор	x						
572.	Градина Домавиа, Сасе		x					
573.	Скелани, римско насеље, касноантичка црква и средњевјековна некропола, Скелани			x		x		
Теслић								
574.	Етно цјелина, Брич			x				

575.	Црква.св. Апостола Петра и Павла, Церовица	x						
576.	Православна црква и манастир св. Благовијести, Липље	x						
577.	Црква св. Константина и Јелене, Прибинић	x						
578.	Црква св. Петра и Павла, Врућица	x						
Требиње								
579.	Гимназија	x						
580.	Џамија осман-паше Руселбеговића	x						
581.	Царева џамија, Султан Ахмедова џамија са гребљем и мектебом		x					
582.	Ресулбеговића (Бегова) кућа		x					
583.	Арсланагића мост	x						
584.	Црква Преображења Господњег	x						
585.	Катедрална црква посвећена Рођењу Блажене Дјевице Марије-Мала Госпа у Требињу		x					
586.	Требиње						x	
587.	Вила Ластва	x						
588.	Млин у Будошима	x						
589.	Млин у Ждријеловићима	x						
590.	Праисторијска градина Варина груда, Алексина Међа					x		
591.	Црква св. Пантелејмона и стара школа, Алексина Међа		x					
592.	Црква св. Арханђела Михаила са некрополом стећака, Аранђелово		x					
593.	Црква св. Апостола Петра и Павла, Баре	x						
594.	Црква св. Петке, Бихово	x						
595.	Спаховића кула са дворима, Бихово		x					
596.	Манастир св. Георгија, Брвеник, Зупци Величани		x					

597.	Црква св. Арханђела са некрополом стећака, Аранђелово		x					
598.	Црква св. Тројице, Волујац	x						
599.	Некропола стећака, Врпоље					x		
600.	Црква св. Јоакима и Ане, Врпоље	x						
601.	Мост на рјечици Сушици, Вуџа	x						
602.	Православна црква св. Врача (Врачевица)са праисторијском гомилом (тумулусом), Гомиљани			x				
603.	Црква Костадиновића (посвећена св. Константину и Јелени) са некрополом са стећцима, Гомиљани			x				
604.	Гробна црква Константиновића са двориштем и гробљем		x					
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
605.	Шест праисторијских гробних гомила (тумулуса), Гомиљани	x						
606.	Црква св. Георгија (Ђурђевица), Гомиљани			x				
607.	Некропола Црквина, Горње Врбно					x		
608.	Црква св. Василија Острошког, Горње Врбно	x						
609.	Црква св. Петке, Граб-Зупци	x						
610.	Праисторијска градина и гомиле, Добромани	x						
611.	Остаци Ђурђеве цркве, Домашево-Љубомир	x						
612.	Остаци цркве св. Петра, Домашево-Љубомир	x						
613.	Православна црква св. Николе са старим каменим надгробницима (крстачама), Домашево-Љубомир		x					
614.	Некропола стећака Ђурђева црква, Домашево-Мусићи	x	x					
615.	Црква св. Јована, Доње Врбно	x						
616.	Школа, Доње Врбно	x						
617.	Црква св. Стефана (Шћепана), Доњи Турани	x						
618.	Црква Рођења Богородице са старима каменим надгробницима (крстачама), Драчево-Попово поље		x					

619.	Православна црква св. Климента са старим каменим надгробницима (крстачама), Дражин До		x					
620.	Праисторијска градина Градац, Дражин До					x		
621.	Православна црква Успења Богородице са некрополом са стећцима И старим каменим надгробницима (крстачама), Дријењани-Попово поље		x					
622.	Црква св. Георгија (Рођења Богородице), Дубљани	x						
623.	Црква Вазнесења Христовог, Дубочани	x						
624.	Манастир Дужи, Дужи		x					
625.	Црква св. Јована, Жаково Жаково	x						
626.	Црква св. Стефана, Жаково	x						
627.	Некропола стећака Жаково 1, Жаково		x			x		
628.	Некропола стећака Жаково 2,		x			x		
629.	Остаци цркве св. Игњатија (Малешевка), Жудојевићи	x						
630.	Манастирска црква Ваведења, Завала	x						
631.	Црква св. Андрије, Згоњево-Пољице	x						
632.	Црква св. Илије, Јасен	x						
633.	Стари град Клобук, Клобук		x			x		
634.	Капела св. Димитрија, Клобук	x						
635.	Црква Вазнесења Христовог, Коњско-Зупци	x						
636.	Џамија Мује Котезлије, Котези	x						
637.	Некропола стећака Кличањ, Крајковићи		x					
638.	Средњовјековно црквиште, Крајковићи			x				
639.	Праисторијска гомила, црквиште и некропола Црквина, Кремени До			x				
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е

640.	Црква Успења Богородице са некрополом стећака и старим каменим надгробницима, Луг		x					
641.	Праисторијска градина, Љубомир-Укшић			x				
642.	Црква св. Илије са праисторијском гробном гомилом (тумулусом) и некрополом са стећцима, Месари			x				
643.	Праисторијска градина с тумулом и утврђење Илијино брдо, Месари			x				
644.	Средњовјековни град Мичевац, Мичевац		x					
645.	Праисторијски тумули, Зарјечје, Моско					x		
646.	Црква покрова Богородице, Моско-Љубомир	x						
647.	Црква св. Климента, Мостаћи	x						
648.	Црква св. Петке (Петковица), Мостаћи	x						
649.	Мост, Мостаћи	x						
650.	Праисторијска градина Бријег, Мостаћи					x		
651.	Хаџиахметовића кула, Мостаћи	x						
652.	Црква св. Николе, Мркоњићи (Попово поље)	x						
653.	Црква Успења Богородице, Нецвијеће	x						
654.	Црква св. Јована, Ораховац	x						
655.	Праисторијска градина са тумулима, Придворци					x		
656.	Црква св. Константина и Јелене, Придворци	x						
657.	Црква св. Георгија, Прљача у Горици	x						
658.	Некропола стећака Старо Слано 1, Старо Слано		x			x		
659.	Праисторијске гомиле, Струјићи					x		
660.	Црква св. Варваре са гробљем и некропола са стећцима, Струјићи-Попово поље			x				
661.	Црква св. Нељељке (Недеље), некропола са стећцима и остаци праисторијског насеља Талежа, Талежа			x				
662.	Црква Успења Богородице, Турменти-Зупци	x						

663.	Манастир Тврдош, Тврдош		x					
664.	Црква св. Рока, Требимља	x						
665.	Црква св. Арханђела Михаила, Угарци	x						
666.	Некропола стећака Љескова главица, Угарци-Сушици					x		
667.	Тумул и некропола стећака, Угарци-Сушици					x		
668.	Амбијентална етно-цјелина, Увијећа			x				
669.	Некропола стећака, Хум					x		
670.	Праисторијска градина Велика и Мала, Хум					x		
671.	Црква Рођења Богородице, Хум	x						
672.	Остаци градитељске цјелине црквава св. Петра и св. Павла са некрополом стећака, Чичево					x		
673.	Црква св. Петра, Чичево	x						
674.	Некропола стећака Црнац, Чичево					x		
675.	Градина Варина Груда, Џивар					x		
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
Трново								
676.	Црква св. Великомученика Георгија	x						
677.	Спомен-костурница			x				
678.	Некропола са стећцима Делијаш			x				
679.	Некропола са стећцима „Каурско гробље“, стари нишани и остаци зидова, Пречани			x				
680.	Некропола са стећцима на локалитету Хан, Шабићи			x				
Угљевик								
681.	Мјесто Турхан-бегове џамије, Устиколина	x						
Фоча								

682.	Алаџа (Хасан Назирова) џамија,		x					
683.	Амбијентална цјелина Ћерезлук		x					
684.	Врх брда Ђурђевица (остаци старе тврђаве и средњовјековне цркве)		x					
685.	Дом здравља	x						
686.	Зграда општине	x						
687.	Зграда Општинског суда	x						
688.	Остаци Кукавичине џамије- Проглашена под називом Џамија и медреса Мехмед-паше Кукавице		x					
689.	Караван сарај Мехмед-паше Кукавице уз Сахат кулу- Историјски споменик Хан Мехмед-паше Кукавице	x						
690.	Сахат кула Мехмед-паше Кукавице	x						
691.	Кућа Милана Хаџивуковића	x						
692.	Муслук (Атик Али-пашина) џамија		x					
693.	Муслук чесма	x						
694.	Попи, село			x				
695.	Српскоправославна црква на Лучу	x						
696.	Стари град Кусман (Косман)		x					
697.	Царева џамија (Султан Бајезида Валије)		x					
698.	Црква св. Николе са покретном имовином	x						
699.	Џамија Турхан Емин-бегова	x						
700.	Чаршија у Фочи			x				
701.	Шехова џамија (Кади Осман-ефендијина џамија)	x						
702.	Некропола са стећцима и 4 касноантичка надгробника на локалитету Мрамор (Црквина), Врбница			x				
703.	Ченгића кула, Оџак	x						
704.	Стијена са ћелијом и гробницом, остаци претпостављене средњовјековне цркве, џамије, турбета и мезарја у					x		

	Ратајама код Миљевине, Ратаје							
705.	Ченгића кула, Ратаје	x						
706.	Спомен-комплекс, Тјентиште			x				
бр.	назив културног добра	а	б	в	г	д	ђ	е
707.	Црква Шклопотница (Црква св. Николе) у Ријеци, Челебићи		x					
708.	Црква св. Василија Острошког, Челебићи	x						
Хан Пијесак								
709.	Амбијентална цјелина, Улица Краља Александра Карађорђевића			x				
710.	Резиденција Краља Александра Карађорђевића	x						
Чајниче								
711.	Синан-бегова џамија (џамија Синан-бега Бољанића)	x						
712.	Црква Успења Богородице		x					
713.	Црква Вазнесења Христовог		x					
714.	Мир-Мухамедова (Мехмед и Мустајбегова) џамија		x					
715.	Хаџивелијудинова џамија	x						
716.	Мраморови - Некропола са стећцима, Дубац, Батово			x		x		
717.	Некропола са стећцима на локалитету Омеђак у насељу Судићи, Батово			x		x		
718.	Седам гробница и стари нишани на локалитету Добро село у насељу Судићи, Батово			x				
719.	Некропола са стећцима на локалитету Стијене, Вихнићи			x		x		
720.	Џамија у Међурјечју са харемом (Малдован-пашина џамија), Међурјечје		x					
721.	Некропола са стећцима на локалитету Мраморје, у насељу Хрид, Међурјечје			x				
722.	Касарна Заборак, Милатковићи		x					

723.	Старо војничко гробље на подручју Хртар, Милатковићи			x				
724.	Синан-бегова џамија (џамија Синан-бега Бољанића)	x						
Шамац								
725.	Црква Рођења Пресвете Богородице са гробљем, Обудовац		x					
726.	Црква св. Николе, Милошевац	x						
727.	Црква Вазнесења Христовог, Црквина							
Шековићи								
728.	Некропола са стећцима у Вечанима, Вечани			x				
729.	Црква и манастир св. Георгија (Манастир Ломница), Ломница		x					
730.	Црква и манастир Папрађа, Папрађа - Градитељска цјелина Манастир са покретним насљеђем		x					
Шипово								
731.	Археолошко налазиште - Црква					x		
732.	Црквина Ћифлук, Граховци - Касноантичка базилика	x						
733.	Соко град, Плива			x				
734.	Громиле - Остаци античких зграда			x				
735.	Градска црква у Шипову				x			

Табела број 37*:* Хидроенергетски потенцијали на шест великих сливних цјелина на територији Републике Српске

СЛИВ	Припада Републици Српској						Припада сусједним подручјима		
	Укупно искористиво		Искоришћено **31.12.1996**		Неискоришћено		Укупно искористиво	Искоришћено **31.12.1996**	Неискоришћено
	P³ 10MW	**P< 10MW**	**P³ 10MW**	**P< 10MW**	**P³ 10MW**	**P< 10MW**			
Уна и Сана	224,2	45,0	-	-	224,2	45,0	97,5	-	97,5
Врбас	1383,2	249,8	344,1	-	1039,1	249,8	62,5	-	62,5
Босна	456,0	154,0	-	46,0	456,0	108,0	31,0	-	31,0
Дрина	4728,7	190,8	1102,5	31,5	3626,2	159,3	2592,6	-	2592,6
Требишњица,	2286,7	-	1461,7	-	825,0	-	693,9	693,9	-
притоке,	1461,7	-	1461,7	-	-	-	693,9	693,9	-
Гор.хоризонти	825,0	-	-	-	825,0	-	-	-	-
Неретва	309,1	-	-	-	309,1	-	-	-	-
УКУПНО	9387,9	639,6	2908,3	77,5	6479,6	562,1	3477,5	693,9	2783,6
Укупно Р.С.	10027,5		2985,8		7041,7				

Извор: Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. год.; Нацрт, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Српска, 2012. год.

Табела број 38. Планиране веће хидроелектране и системи на ријекама Републике Српске

Ред Бр.	Назив хидроелектране	Ријека	Тип постројења	Природ. проток	Инстал. проток Qи	Корисна Запрем. Акумул.	Кота нормалног успора	Бруто пад Нбруто	Инстал. снага	Производ. енергије
				m3/s	**m3/s**	**106 m3**	**m.nm.**	**M**	MW	**GWh/god.**
1.	Бук Бијела	Дрина	акум. прибран.	169,1	600	328,0	500	96,8	450,0	1197,6
2.	Фоча	Дрина	акум. прибран.	186,2	450	4,6	404	17,5	55,5	204,9
1а.	Бук Бијела - ниска	Дрина	прибранско	1169,1	450	8	433,6	29,9	114,6	372,6
2а.	Фоча – нижа (402)	Дрина	прибранско	186,2	450	1,5	402	13,5	51,7	186,7
3.	Сутјеска	Сутјеска	деривациона	14,50	50	36,3	527	93,4	40,6	90
4.	Паунци	Дрина	прибранско	206,9	450		384	9,5	36,6	141,2
5.	Рогачица	Дрина	акум. прибран.	358,5	800	20	224	22,5	140	538,1
6.	Тегаре - средње	Дрина	акум. прибран.	368,5	800	105	200	18	126	475
7.	Мала Дубравица	Дрина	акум. прибран.	380,5	800	60	175	17,8	122	434
8.	Козлук	Дрина	проточно	412	800		135	14	93,4	396,5
9.	Дрина I	Дрина	проточно	413,5	800		121	14	93,4	396,5
10.	Дрина II	Дрина	проточно	427	800		107	14	93,5	396,5
11.	Дрина III	Дрина	проточно	436	800		93	14	93,4	396,5
12.	Мрсово	Лим	прибранско	112,1	220	10	358	20,26	36	150,6
13.	Викоч	Ћехотина	акум. прибран.	19,2	45	128	574	89	33	121,4
14.	Цијевне - каск. 7 ХЕ (Добој + Цијевна 1-6)	Босна	прибранске	133,9 165,7 169,7 170,7 171,9	210 250 250 250 250	7,8 8,9 4,2 4,3 7,9	143,0 137,6 130,9 124,0 117,1	4,75 6,44 6,30 6,31 6,35	8,39 14,1 14,0 13,9 13,9	36,8 67,7 69,6 69,0 69,6

				173,9 175,3	250 250	8,2 9,5	110,1 103,1	6,20 6,20	13,2 12,9	62,4 63,1
15.	Крупа	Врбас	прибранско	80,6	240	5,8	228	26	48,5	140
16.	Бања Лука - ниска	Врбас	прибранско	87,4	210	7,6	204	30,17	37,2	186,94
17.	Трн	Врбас	прибранско	111,5	210		139	18	30,88	145
18.	Лакташи	Врбас	прибранско	116,5	210		127	13	21	105
19.	Косјерево	Врбас	прибранско	119,4	210		115	13	21	105
20.	Разбој	Врбас	прибранско	120	116		101	13	21	105
21.	Невесиње	Гор.хоризонт.	деривационо	4,46	55	55,0	945	111,4	49,1	23
21а.	Невесиње + гатачке в.	Гор.хоризонт.	деривационо	4,46+8	55	55,0	945	111,4	49,1	23+59,1
22.	Дабар, I фаза	Гор.хоризонт.	деривационо	9,42	55	1	825	349,2	158,6	202,8
22а.	Дабар, II фаза	Гор.хоризонт.	деривационо	11,07	55	1	825	349,2	158,6	243,4
23.	Билећа	Требишњица	деривационо	30,3	60	0,0	474	68,2	33,1	125,6
24.	Дубровник II	Требишњица	деривационо	82,9	93,4	9,3	294	292	220	»350
25.	Улог / ХЕ Недавић	Неретва	деривационо	11,36	35	7,04 / 3,70	641	118,5	34,7	80,5
26.	Град /II фаза Недевић	Неретва	прибранска	16,75	8	0,93/0,39	570	40	3,4	13,7

Извор: Стратегија интегралног управљања водама Републике Српске до 2024. год.; Нацрт, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Република Српска, 2012. год.